

1. Basım: İstanbul / 2012

M. Sait ÜÇLÜ

1956 yılında Urfa Hilvan'da doğdu. İlk ve Ortaokulu Hilvan'da Liseyi Gaziantep'te tamamladı. 1980'de Ege Üniversitesi İktisat fakültesini bitirdi. 9 Mart 1981'de devrimci faaliyetler içindeyken tutuklanarak Diyarbakır Özel Askeri Cezaevine konuldu. 1986'da yargılandığı PKK davasında idam cezası aldı.

Ekim 1988'de Diyarbakır'dan, çıkan tünel nedeniyle Eskişehir Özel Tıp Cezaevine sürgün edildi. Ağustos 1989'da yine açığa çıkan tünel nedeniyle, Eskişehir'den kamuoyunda “Kanlı Sürgün” olarak bilinen “Temmuz Ağustos Direnişi” ile Aydın E-Tipi Cezaevine sürgün edildi. Ekim 1991'de Aydın'da, kamuoyunda “Ölüm Tabutlukları” olarak bilinen Eskişehir Özel Tıp Cezaevine sürgün oldu. Kasım 1991'de Eskişehir'den tekrar Aydın E-Tipi Cezaevine gönderildi. 1998 yılında Aydın'da İstanbul, Ümraniye E-Tipi Cezaevine gönderildi.

9 Mart 2001'de tahliye oldu. Demokrasi, hakikat ve özgürlük arayışını devam ettirdi. 19 Mart 2004 yılında düşüncelerinden dolayı tekrar gözaltına alınıp tutuklanarak Adıyaman E-Tip Cezaevine konuldu. Adıyaman'da Tekirdağ F-Tipi cezaevine gönderildi. Eylül 2004'te yargılandığı davada beraat ederek serbest bırakıldı.

Yazarın Yayınlanmış Eserleri

Diyarbakır İmbikten Geçmiş Sevdadır (Şiir, 1. Baskı 1991)
Şafakta Büyüyor Ülke (Şiir, 1. Baskı 1988)

Tarihe Demokratik Ve Ekolojik Yaklaşım(Tarih, Araştırma-
inceleme, 1. Baskı 2003)

Sara'nın Düşleri(Günce-Deneme, 1. 2. 3. Ve 4. Baskı 2003)

Göbekli Tepe (Xerawreşk) Uygarlığı (Tarih, Araştırma-
inceleme, 1. Baskı 2012)

Hakikat ve Özgürlük(Tarih ve yöntem sorunu, Araştırma-
inceleme, 1. Baskı, Temmuz 2013, 2. Baskı Kasım 2013)

Ayrıca yazarın siyaset, tarih, ekonomi, sanat ve edebiyatla
ilgili çeşitli araştırma ve inceleme yazıları değişik dergi ve
gazetelerde yayınlandı.

SUNUŞ

Ey İnsan;

“Bu Anlatılan Senin Hikâyendir.”

Horace

Doğu felsefesi, kutsal bilgiler felsefesidir. Zerdüşt
inancında güneş, su, ateş ve toprak kutsaldır. Bu
kutsallığın esas kaynağı, Ana nehir kültürü ve neolitik
toplum gerçekliğidir.

Güneş; hep doğudan doğar ve yükselir. Güneş hep
batıdan uzaklaşır ve batar. Yukarı Mezopotamya; tüm
hakikatlerin kutsal coğrafyası, “Doğu Bağı’nın has gülü

ve ışığın coşkun ırmağıdır. Tekmil karanlıklar orada aydınlanır.

Doğuda su; Dicle ve Fırat'tır. Gürleyen bulutlar ve çakan şimşekler eşliğinde, gökten yeryüzüne inen sayısız yağmur damlalarıdır. Su ve yağmur bolluk ve berekettir. Özgür yaşamın, anan nehir kültürü ve demokratik uygarlığın gerçek kaynağıdır. Ana nehir kültürü ve neolitik devrim; bu iki coşkun kardeş ırmağın güçlü, yaratıcı çocuklarıdır.

Ateş; doğuda temel kutsallar arasındadır. En büyük yeminler, onun adına yapılır. Bütün buluşların, teknolojik icatların ilk adımı ve olmazsa olmazıdır. İlk ateş burada ehlileştirilip insanlığın hizmetine konuldu. Akan zamanla birlikte ateşin gücü, insanın ve uygarlığın gücüne dönüştü.

Toprak kutsal anadır. Tüm yaratımların kök hücresidir. En bereketli, yaratıcı ve verimli toprak “Altın Hilal” coğrafyasıdır. Bütün uygarlıkların kök hücresi ve kutsal anasıdır. Xerawreşk(Göbekli Tepe) buluntuları bir kez daha kanıtlıyor ki, neolitik toplum değerleri burada yeryüzüne yayılmış ve uygarlık bu ana nehirden beslenmiştir.

Bunların diyalektiksel ilişkisi, uyumu ve bütünlüğü ise özgür yaşamın kaynağı ve yaratıcısıdır.

Hiç şüphe yok ki; güneş, ateş, su, toprak ve özgür yaşam demokratik uygarlığı yaratan temel bileşenlerdir. Yukarı Mezopotamya'nın kalbi durumundaki Xerawreşk (Göbekli Tepe) Uygarlığı bu bileşenler üzerinde filizlenip, çiçek açmış ve yayılmıştır.

Güneş, ateş, toprak ve su; yaşam ağacı oldukları için özgürlüğe, eşitliğe, dayanışmaya, güzelliğe, aydınlığa ve iyiliğe götüren, kökleri tarihin derinliklerine dek inen uzak, ama vazgeçilmez birer yoldur.

Çünkü onlarsız asla demokratik uygarlık olamaz.

M. Sait ÜÇLÜ

Önsöz Yerine Söz-I

*“Medeniyetten ve her şeyden önce,
Göbekli Tepe vardı”
(İng. Daily Mail gaz.)*

Kutsal kitap, “ilkin söz vardı” der. Kutsal kitabın kök hücresi Sümer mitolojisidir. Sümer mitolojisi, Neolitik toplumun sözlü mitosuna dayanıyor.

Latincede söz; üç kavramla ifade ediliyor. Epos, Mitos ve logos. Epos; ozanın büyüleyici, etkileyici, “tanrı vergisi”, uyaklı sözüdür. Şiir, destan ve ezgidir. Mitos; masal, öykü ve efsanedir. Duyulan veya söylenen sözdür. Epos biçim, mitos ise onun içeriğidir. İkisi akrabadırlar. Logos; insanda düşünce doğada kanundur. Yunan doğa filozoflarına göre gerçeğin, insan sözüyle dile gelişidir. Yani felsefedir.

Sözün ana kaynağı ve çıkış coğrafyası Verimli Hilal’dir. Söz Verimli Hilâl’de doğup yeryüzüne yayıldı. Söz; burada felsefe, inanç, tanrı, adalet, hak-hukuk, tarih, destan, şiir ve sanat anlamına geliyor. En önemlisi de söz bu coğrafyada hakikatin kendisidir.

Söz; kara kışta ak karların altında demlenen tüm uygarlıkların ilk tohumuydu.

Gün gelip çatığında tohum çatladı, toprak ananın bağrında filizlenip, büyüdü ve gün ışınlarıyla buluştu.

Söz insana özgüdür. İnsan, tarihsel toplumsal gelişmenin çocuğu olarak sözün sahibidir.

Bu insanın insanlaşmasının serüveni ve başlangıcıdır. Başlangıç Verimli Hilal'dir. Tarihsel toplumsal gerçekliğimiz ve hakikat arayışımız başlangıçta gizlidir. Başlangıcımızı çözdüğümüz oranda kendimizi tanıyabilir ve çözebiliriz.

Başlangıca dair bilgisi sağlam olmayanların, tüm bilgisi temelsiz, yanlış ve yanılgılıdır. Temelsiz bir binaya benzer. Bir deprem karşısında büyük felâketlere ve trajedilere yol açabilir. Başlangıç; toplumsal belleğin ve hafızanın mayasıdır. Tüm hakikat burada gizlidir. Toplumsal hafızamızı doğru oluşturduğumuz oranda, hakikati çözebilir ve özgür bir yaşama doğru yol alabiliriz. Hakikat ve özgürlük arayışının başlangıcı ve gizemi bu coğrafyada saklıdır. İlk söz burada söylendi ve yeryüzüne yayıldı. İlk arayış burada başladı. İnsanın insanlaşma serüveni burada ortaya çıktı. İnsanoğlu ve insan kızının ilk tarihi ve toplumsal hafızası bu coğrafyanın derinliklerinde mayalandı. İlk uygarlık burada ortaya çıkıp yeryüzüne yayıldı.

“Yaklaşık 12.000 yıl önce, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgede, insanlık tarihinin en önemli değişimlerinden biri yaşanmaktaydı. İnsanoğlu avcı-toplayıcı bir yaşam tarzından, yerleşik hayata, çiftçi-üretici düzene geçmek üzereydi. Binlerce yıl öncesinin avcı toplayıcılarının bu geçiş döneminde, sandığımız gibi basit ve mütevazı bir yaşam tarzıyla yetinmemiş olduklarını, aksine, görkemli bir evre yaşadıklarını,

Göbekli Tepe’de bize bıraktıkları izlerde görebiliyoruz. Göbekli Tepe’de etkileyici anıtsal buluntular yetkin bir taş işçiliğini yansıtmakta, taş üzerine kabartma tekniğiyle yapılarak aktarılan motiflerin içerik zenginliği ise karmaşık bir düşünsel düzeye ulaşıldığını göstermektedir.” (Arkeolog prof. Klaus Schmidt)

Xerawreşk(Göbekli Tepe) Uygarlığı bile tek başına bu coğrafyanın insanlık tarihindeki yerini, önemini ve kök hücre oluşunu gözler önüne sermektedir.

“Schmidt’e göre, bu tapınağı yapanlar “yeryüzünde ilk kez evren nedir, biz neden buradayız sorusunu kendilerine soran” kişilerdi.

Tapınağın üstü kazıldıkça, topraklar kaldırıldıkça, insan kızı, insanoğlu hakkındaki yerleşik kalıpcı bilgilerimiz de değişmeye, dönüşmeye ve yeni bilgiler oluşmaya başlıyor.

Xerawreşk; “İnsan, Nasıl İnsan Oldu” “Uygarlık nerede, ne zaman ve nasıl biçimlendi” sorularını yeniden güncelleştiriyor.

İnsan evriminin tarihsel öyküsünü, âdeta sil baştan yazıyor. Bu görkemli tapınak, tüm dünya uygarlık tarihini yeniden değiştirebilir. İnsanın evrimleşme sorununu yeniden masaya yatırabilir.

İnsan, kendisini bu tapınakta, bir kazı bilim müzesindeymiş gibi görüyor. Dikili taşlar, heykeller, figürler ve sembollerle dolu bir mekânda yolculuğa çıkmış gibi hissediyor.

Tüm mitolojilerin, dinlerin-inançların kök hücresi burada düğümlenmiş gibidir. Burası, tümünün bulunduğu ortak “kök ata” değil, kök anadır. Tümünün bu ortak anadan doğduğu açıklık kazanıyor. Bütün bunlar, alternatif bir tarih, mitoloji, ekonomi, felsefe ve din-inanç anlamına geliyor.

Bu coğrafyaya binlerce yıl damgasını vuran bilge Zerdüşt düşüncesine göre tarih, aydınlık ile karanlığın, iyilik ile kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin çatışmasıdır. Felsefesi “doğru düşün, doğru söyle, doğru yap” anlayışına dayanıyor. Zerdüşt inançsal açıdan yaratılışın temelini de buraya oturtur. Bu felsefeye göre karanlık; cehalet, haksızlık, sömürü, eşitsizlik kölelik ve felâket anlamına geliyor.

Başlangıçta eşitlik, özgürlük, iyilik, dayanışma ve bütünlük vardı. Sömürü, kölelik ve baskı devletli topluma özgüdür. Tarihi, toplumsal hafıza ve bilinci bu sınıflı sömürü toplumuyla sınırlandırmak, bundan ibaret görmek büyük bir yalan ve çarpıtmadır. İnsanın köklerini ve geçmişini yok saymadır.

Başlangıçta sömürü, baskı ve kölelik yoktu. Öncelikle bunu kavramak, özümsemek ve bilince

çıkarmak, ona göre geleceği plânlamak tarihle doğru buluşmayı getirecektir.

Tarih ve toplum gerçekliğinin somutuna ait doğruların açığa çıkarılmasında belirleyici olan kullanılan yöntemdir. Devletli uygarlık yöntemine göre somut ya görmezlikten gelinmiş ya da ikinci plana itilmiştir. Somut egemenlerin çıkarına, kurulu yönetime hizmet ettiği oranda değer ifade etmiştir.

İnsanlığın belleğine yerleştirilen mevcut hâkim yöntem, devletli uygarlıkla birlikte, Sümer rahiplerinin Ziguratlarda inşa ettikleri egemen sınıfların tarihe bakış açısıdır. Tarih, kendi çıkarlarına hizmet ettiği oranda vardır. Bu tarih, yaşanan gerçekliklere göre değil, kral saraylarında egemen olanların çıkarlarına göre kurgulanmış ve yazılmıştır. Tarihsel ve toplumsal olarak yaşanan büyük gelişmeler ötekileştirilenlerin özgürlük ve hakikat arayışı reddedilmiş ve yadsınmıştır.

Mevcut tarih yanlış, yanılgılı ve çarpıktır. Oluşan tarih bilinci ve zihniyeti soyut ve sapkındır. Çünkü kullanılan yöntem yanlıştır. Yöntem; ötekileştirilenlerin hakikat ve özgürlük anlayışını inkâr eden bir zihniyete dayanmaktadır. Tarihi egemenlerin yaptıklarından ibaret görmektedir. Ötekileştirilenleri sömürülmesi gereken bir nesne olarak ele almaktadır. Onların tarihteki rol ve misyonunu inkâr etmektedir.

Oysa asıl tarihsel gelişme bir başka ırmaktan akıyor. “Tarihi besleyen kaynaklar çeşitlidir. Farklı güç ağırlıkları vardır. Burada esas sorun akışın ana kaynağıdır. Sürüklenme ve besleme gücüdür. Kendi

başlarına küçük akarsular ve göletler fazla yararlı olamazlar. Ancak bir ana kanalda birikip baraja dönüşerek enerji kaynağı olurlar. Tarihin de böyle ana bir nehir olma sorunu vardır. Tarihsel gelişme kendi başına akarsu ve göletlerden ibaret değildir. Böyle tarihler de vardır. Ama temel çizgi anlamında, diğer kaynakları ya zorlayıp kendine katan ve besleyen ya da yalnızlaştırmaktan ötürü kurutan ana kaynak olma gerçeği de vardır. Tarihsel akışın ana nehri, birçok koldan beslenerek günümüze kadar gelmiştir. Geçen zamanla bazı girdaplarda çevrilse de durağanlaşsa da giderek büyüyen hızlanan bir nehir akışındadır.”(A. Öcalan)

Bu ana nehir insanlığın yaşamını belirleyen, binlerce yıl süren ve günümüze dek sürüp gelen Neolitik Toplum gerçekliğidir. Sömürünün baskının, köleliğin, devletin, sınıfın olmadığı, eşitlik ve özgürlük ilkesi temelinde doğayla uyumlu bir yaşamın hâkim olduğu bir toplum yapılanmasıdır. İnsanlık serüvenine damgasını vuran, bu ana nehir kültürüdür. Egemenlerin yok saydığı, görmezlikten geldiği de budur. Asıl tarih, hakikat ve özgürlük arayışının yöntemi buna göre kurgulanmalıdır.

Egemenler devletli toplumla birlikte ötekileştirilenlerin özgürlük, hakikat ve eşitlik arayışını ya görmezlikten gelmiş ya da inkâr etmişlerdir. Özgürlük arayışı içinde olan ve egemenlerin çıkarlarıyla ters düşen halklar, “barbar, eşkıya” olarak lânse edilmiştir. Mevcut tarih egemenlerin çıkarlarına göre

kurgulanmış olup yanlış yangılı ve çarpıtmalıdır. Kendilerine hizmet etmeyen tüm somut gerçeklikler inkâr edilmiştir. Parça ya görmezlikten gelinmiş ya da inkâr edilmiştir.

Oysa tarih bir bütündür. Bütünün içinde her parçanın kendine özgü bir değeri ve yeri vardır.

Egemenler tarihi kendileriyle başlatır kendileriyle sonlandırırlar. Halkların, ötekileştirilenlerin tarihteki yerini ve rolünü görmezlikten gelirler. Bu çarpık ve yanılgılı bir tarih zihniyetidir. Hakikati birbirinden koparma ve anlaşılmaz kılmadır. Bir atasözü vardır; “Bir çivi, bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir askeri, bir asker bir orduyu kurtarır.” Burada her parçanın kendine özgür bir rolü vardır. Bir parça olmadan bütünü oluşturmak olası değildir. Parçalar bütünlük içinde ele alınıp değerlendirildiğinde hakikat anlaşılabilir.

Tarihte en küçük toplumun-halkın bile tarihin akışı içinde yeri olduğu gibi katkısı da inkâr edilemez. Tarih soyut ve kurgusal değildir. Tarih bir halkta, bir toplumda somutlaşıp yansımaları bulur. Bir halk veya toplumda aynı şekilde tarihte yansımaları bulur. Bunlar diyalektiksel bir bağ içindedirler. Yine çoğu zaman bir toplum bireyde, birey toplumda yansımaları bulur.

Devletli toplumla birlikte, ana nehir toplumuna ait tüm değerler, devlete egemen olan azınlık tarafında tümünden inkâr edildi. Her şey onların çıkarlarına göre biçimlendi. Tarih, egemen olanlardan ibaret olarak görüldü. Büyük yalan, büyük sömürü, abartmalı tarih birbirine paralel olarak gelişmeye başladı.

Artı ürüne, kölelik, baskı, sınıf ve sömürüye dayalı egemen politik sistem Sümer rahiplerinin ziguratlarda inşa ettikleri kültüre dayanıyor. Bugün egemenlerin çokça övdükleri uygarlık, özü itibarıyla Sümer rahiplerinin zigurat kültürünün gelişip yayılmasından başka bir şey değildir.

Egemen azınlık, Sümer rahip devletinden günümüze dek tüm toplumsal kurumlarda hâkimdir. Tarihsel gelişme eğrisi, ötekileştirilenlerin aleyhine olmuştur. Ötekileştirilenler kesintisiz bir meşru, fiili savunma içinde olmalarına rağmen, sürekli mevzi yitirmişlerdir. Kölelik ve sömürü “uygarlaşma” adı altında inceltip derinleştirilerek yaygınlaştırılmıştır.

Bu sürekli sistematik baskı, sömürü ve kölelik durumu özgürlük ve hakikat arayışı içinde olan halkların, ötekileştirilenlerin maddî ve düşünsel olarak geri kalmalarına, Neolitik Toplum konumunda çakılıp kalmalarına neden olmuştur.

Urfa tarihin en kadim kentlerinden biridir. Bu coğrafyanın yerli-yerleşik halkı olan Kürtler, ana nehir toplumunu binlerce yıl derinlemesine yaşamışlardır. Öyle ki sonraki gelişmeler karşısında âdeta burada çakılıp kalmışlardır. Genelde altın hilâl, özelde Urfa bölgesinde arkeolojik kazılarda ortaya çıkanlar bu gerçekliği fazlasıyla kanıtlıyor.

Önsöz Yerine Söz-III

Bu kitapta yer alan yazıların bir kısmı daha önce “Gündem Gazetesi”, “Ajans Üçüncü Göz ” ile “Emek ve İnsan Dergisi’nde yayınladı.

Yazıların içeriği; Xerawreşk(Göbekli Tepe) ve kimliğini arayan kent Urfa yöresinde yaşanan uygarlıkla ilgili olmasına rağmen, farklı tarihlerde gazete, ajans ve dergi için yazıldıklarında bazı tekrarlar söz konusudur.

Yazıları kitaplaştırırken yeni eklemeler yaptım. Ancak dergi ve gazetede yayınlanan yazıların içeriğine dokunmadım. Bu anlamda bazı tekrarlardan dolayı okuyucudan özür dilerim.

İkinci Baskıya Önsöz

Göbekli Tepe (Xerawreşk) kitabının birinci baskısı, 2012’de yapıldı. Birinci baskı kısa sürede tükendi. Kitaba dönük akademik çevrelerden olumlu tepkiler, okuyuculardan çeşitli soru, öneri ve eleştiriler geldi.

Bu arada tarihin mantığını, zihniyet ve yörüngesini değiştirecek olan, dünyanın ilk tapınağı, Göbekli Tepe’de de, arkeolojik kazılar, Prof. Klaus Schmidt tarafından sürdürüldü. Tapınak; başta tarih, din, dil, ekonomi, astronomi, sanat ve arkeoloji olmak üzere,

çeşitli bilim disiplinleri tarafında tartışılmaya devam edildi. Tapınağa dönük, geriye doğru yapılan zaman yolculuğu, gittikçe derinleşmeye ve karmaşıklaşmaya başladı. Kazılarda yeni bulgular ortaya çıktı. Yeni değerlendirmeler yapıldı. Hemen hemen bütün bilim alanları ilk anlamında, kök hücrelerini burayla ilişkilendirmeye çalıştılar. Yapılan bütün bu değerlendirme ve tartışmaları özenle takip ettim.

Bu arada kitap Pêrî Yayınları tarafından ikinci baskıya hazırlandı. Bütün bunlardan hareketle, gelen öneri ve eleştiriler doğrultusunda kitabı yeniden gözden geçirdim ve genişletilmiş baskısı ortaya çıktı.

Bir kez daha vurgulamak gerekir ki; Göbekli Tepe (Xerawreşk) Tapınağı, insanlığın belleği ve toplumsal hafızasıdır. Burada açığa çıkarılan bulgular, bütün bilim disiplinlerinin kök hücrelerini değiştirecek kapasite ve niteliktedir. Özellikle yanlış resmi tarih anlayışını ilişkin bütün ezberleri şaşırtıcı tarzda bozmaya devam etmektedir. İnsan nasıl insan oldu sorusunun, dogmatik, kalıpcı ve geleneksel yanıtını ciddi tarzda sorgulamaktadır. Tarihin bu ilk ve en büyük tapınağına ilişkin çalışmalar bittiğinde, insanoğlu ve insan kızının “hakikat ve özgürlük” arayışı kendi gerçek yatağıyla buluşacaktır. Hakikati ifade eden yeni bir tarih anlayışı ve zihniyeti ortaya çıkacaktır. Göbekli Tepe Tapınağında açığa çıkarılan bulgular, sosyal bilimler açısından gelmiş, geçmiş en büyük devrimdir.

Alternatif tarih, hakikat ve özgürlük inancıyla!

M.

Sait ÜÇLÜ

Giriş Dair

*“Göbekli Tepe tarihle ilgili
bildiğimiz her şeyin
değişmesine sebep olacak
(Ian Hodder)*

“İssız harabeler, kutsal mezarlar, sessiz duvarlar! Tanıklık yapmanız için size yalvarıyorum. Hakkınızda yeterli bilgi sahibi olmayanlar bakışlarını korkuyla sizden kaçırırken, ben sizi seyre dalıyor, sizden derin duyguların, yüksek düşüncelerin çekiciliğini buluyorum.

Size başvurmasını bilenlere, öyle yararlı dersler, öyle acıklı ve derin düşünceler veriyorsunuz ki! Bütün dünya, baştanbaşa köleleşmiş bir durumda, zalimlerin karşısında ağzını açmazken, onların nefret ettiği gerçekleri sizler haykırdınız. Kralların cesedini, son kölenin cesedinden ayırt etmeyerek, ‘eşitlik’in kutsal doğmasını doğrulayan sizler oldunuz.

Özgürlük perisi, köşesine çekilmiş sevdalısı olan bana, sizin surlarınız içinde; beyinsiz sıradan insanın

hayal ettiği gibi, elinde hançerler ve meşalelerle değil, sonsuzluğun kapılarında, ölümlülerin yaptıklarını tartmak için, iki elinde kutsal teraziler tutan adaletin görkemiyle göründü.

Ey mezarlar! Kim bilir ne kadar yeteneklisiniz! Karşınızda zalimler korkudan titriyor, onların aşağılık zevklerini gizemli bir dehşetle zehirliyorsunuz. Bozulmayan tertemiz grnşnzden kaçan bu alçaklar, saraylarının gururunu sizin gözlerinizden kaçırmaya çalışıyor, halkı ezen güçlüleri cezalandırılıyorsunuz.(...)

Harabeler, sizden ders almak için yine geleceğim! Yeniden ıssızlığınızın dinginliğine sığınarak, insanları tutkuların acıklı görüntüsünden uzak, anılara dayanarak seveceğim; onları mutlu etmenin yollarını arayacak ve mutluluğumu bu amacımı bir an önce gerçekleştirme abasinda bulacağım.”(Colt Volney, Harabeler)

Tarihin her döneminde, dünyanın her köşesinde halklar, topluluklar yaşadı. Bu topluluklar kendilerine özgü kültürler yaratıp geliştirdi. Ancak tümü bir yan kol olarak, Altın Hilal’deki Ana Nehir Kültüründen etkilendi ve beslendi. Yine birbirlerini karşılıklı etkilediler. Bu yan kollar bazı süreçlere damgasını vurdu ve insanlık tarihine ciddi katkılarda bulundular.

Ama insanın insanlaşması, hakikat ve zgr yaşam arayışında Mezopotamya’nın, Zagros’un ve Toros’ların özgünlüğü ve ayrıcalığı farklıdır. Burası tarih boyunca tüm kolları besleyen, tümünden alıp veren ve sentezleyen Ana Nehirdir.

“Mezopotamya (Yunanca Mesopotamia); ‘ırmaklar arasındaki ülke’ Batı Asya’da, Dicle ile Fırat ırmakları arasında kalan bölge. Dar anlamda, iki ırmağın en çok birbirine yaklaştığı yer olan Bağdat’tan, kuzeyde güney doğu Toroslar’ın eteğine kadar olan toprakların kuzey kesimini içerir. Geniş anlamda bu bölgeyle birlikte, Basra Körfezi’ne kadar inen, doğuda Zagros Dağları, batıda Arabistan Plâtosu’yla çevrili olan güney kesimi de ifade eder.” (Ana Britannica)

Mezopotamya adı; Grekçe Potamos (nehirler) ve Mezos (arası) sözcüklerinin birleşiminden doğmuştur. Bu sözcük genel anlamda Fırat ve Dicle nehirlerinin çıktığı, bölgeden başlayıp, iki nehrin birleşerek Basra Körfezine döküldüğü noktaya dek uzanan, nehirler arasındaki geniş alanı kapsar. Fırat ve Dicle arasındaki verimli toprakları ifade eder. Tarihçiler buraya “Altın Hilâl”, “Verimli Hilal”, “Çekirdek Bölge” “Kök Hücre”, “İnsanlığın Beşiği” adını taktılar. Üç semavî din burayı “Cennet Bahçesi” olarak adlandırdı. Tekmil uygarlıkların anası-kök hücresi Neolitik Devrim burada gelişip yeryüzüne yayıldı.

Eskiden Aşağı Mezopotamya bataklık ve balçık bir bölgeydi. Her yıl iki nehrin taşkınlarıyla bölge sular altında kalırdı. Ama bu taşkınlar aynı zamanda tüm verimli-humuslu toprakları bu bölgeye taşıdığı için, bereketi de oluştururdu. Bundan dolayı da eskiden beri bölgede ciddî bir yaşam ve kültür vardı. Sümer Uygarlığı, bunun üzerinde biçimlenip gelişti.

Mezopotamya, tarih boyunca hep bir kaos bölgesi rolünü oynamıştır. Tevrat’ ta; “Babil’in fildişi kulesi dibinde, yetmiş iki millet bir araya gelmiş, kimse kimseyi anlamıyordu” deniliyor. Bu dillerin oluşumundaki kaosu dile getirir. Dil insanın insanlaşma sürecini-gerçekliğini ifade eder.

“Dil, toplumsal bir olgudur ve başkaları için var olan pratik bilinçtir. Bilinçle birlikte var olmuş ve onunla karşılıklı etkileşerek gelişmiştir. Nasıl insan toplumunun dışında, insan düşüncesi olmazsa, öylece insan toplumunu dışında insan dili de olamaz.”(Orhan Hançerloğlu)

O halde ilk dillerin oluşumu ve ilk kaosun burada gelişmesi, ilk toplumsallaşmanın da burada filizlendiğini gösterir. Demek ki Yukarı Mezopotamya insanlığın insanlaşmasının kök hücresi oluyor.

Günümüzde de aynı özellik sürüyor. Bugün yine yetmiş iki millet, aynı coğrafyada petrol kuleleri dibinde bir araya gelmiş, durmadan birbirlerini boğazlıyor. Kargaşa, çelişki, çatışma ve kaos hali sürüp gidiyor. ABD, AB de dâhil, hiçbir güç kalıcı bir otorite olamıyor. Bölge halklarının hakikat ve özgürlük yaşam arayışı kesintisiz büyük bedeller pahasına sürüyor. Bu sanki bölge halklarının trajik serüveni ve kaderiymiş gibi bin yıllardan beri sürüp geliyor.

Mezopotamya; topraklarının verimli, ikliminin elverişli, ırmaklarından sulamada yararlanılması ve zengin doğal kaynaklara sahip olması nedeniyle, geçmişten beri birçok uygarlığa analık yapmıştır.

Ancak bu verimliliği nedeniyle sürekli işgalci ve istilâcı güçlerin iştahını kabartmış ve bir çekim merkezi olmuştur. Bundan dolayı da tarihin hiçbir döneminde, hiçbir otorite kalıcı uzun ömürlü olamamıştır. Şairin deyimiyle, “ne şah, ne sultan” takmıştır. Özgürlük ve hakikat arayışı kesintisiz sürmüştür.

Denilebilir ki, Mezopotamya tüm ilklerin coğrafyasıdır. İlk kez yazı burada bulundu. İlk tekerlek burada döndü. İlk at burada evcilleştirildi. İlk aritmetik ve tıp burada geliştirildi. İlk teleskop burada icat edildi. İlk destan ve ilk şiir burada dilendirildi. İlk ticaret, ilk diplomasi ve barış antlaşmaları burada yapıldı. İlk türküler burada söylendi. İlk sanat ve yontu burada gelişti. İlk tapınak ve mabetler burada inşa edildi.

Mezopotamya ilk mutfağın, şarabın keşfi ve tiyatronun yaratıldığı insanlığa kucağını açmış bir kök coğrafyadır.

Son olarak başta Xerawreşk (Göbekli Tepe) olmak üzere, Verimli Hilâl’de arkeolojik kazılarda ortaya çıkan belge ve bulgular, bölgenin insanlık açısından, tarihteki önemini bir kez daha gözler önüne seriyor. Burası insanlığın tarihine beşiklik yapmıştır. İnsanlık bu beşikte büyüdü ve bu Ana nehirde beslendi.

Burada geçmişte olduğu gibi bugünde iki ayrı tarih, iki ayrı uygarlık yaşanıyor. İkisi birbiriyle sürekli bir çelişki ve çatışma içindedir. Birisi Yukarı Mezopotamya’da Neolitik değerlere dayalı, dünyanın en eski tapınağı Xerawreşk (Göbekli Tepe) (Resim:1) merkezli olarak biçimlenen, Demokratik Uygarlıktır. Bu

insanlığın yaşamında yaşanan gelmiş, geçmiş en büyük DEVRİM'DİR.

Diğeri Aşağı Mezopotamya'da, Sümer rahiplerinin, Ziguratlarda (Resim:2) inşa ettiği devletli, sınıflı uygarlıktır. Bu da insanlığın yaşamında gelmiş geçmiş en büyük KARŞI DEVRİM'DİR.

Bu devrim ve karşı devrim, yani ana nehir kültürü ile devletli uygarlık öz ve biçim olarak birbirinden farklıdır. İki zıt kültürel ve yrgarlıksal gelişmeyi, farklı ikikutubu temsil eder.

Xerawreşk Tapınağı, tarihteki bütün uygarlıksal gelişmelerin ana kaynağıdır. Tapınağın biçimi ve özü bunu gösteriyor. Öz ve biçim diyalektik birlikteliktir. Biçim nasılsa, içerikte öyle düşünülmüş ve tasarlanmıştır. Bu tapınaklar rastgele yapılmamışlardır. İçerik ve biçimleri birbirleriyle uyumlu tarzda tasarlanmış ve inşa edilmişlerdir. T biçimli dikili taşlar, dairesei tapınak, taşla üzerindeki figürler, o dönem insanının düşünüş tarzını, inanç sistemini, ruhsal durumunu ve doğaya bakış açısını yansıtıyor. Bu taşlar üzerindeki figürler o dönemin felsefesini, insanın evrene bakış açısını dile getiriyor. Bir tür astroloji ve astronominin kök hücresidir.

Bu öz ve biçim ilişkisinin diyalektik uyumu, Ateşgede, Sinagog-Havra, Kilis-Manastır, Cami-Mescit gibi kutsal yapılarda da görmek mümkündür.

Çanak Çömleksiz, Ön Neolitik Döneme (M.Ö 9.600 – 7.300) ait Xerawreşk'te (Göbekli Tepe), toplam 20 adet olduğu belirtilen ve sadece 6 tanesi açığa

Çıkarılan, zeri açık bu dairesel yapıların, dinsel olimpik amaçlı tapınaklar olduğu belirtiliyor.

Tapınakların mimarisinde, ortak bir özellik n plâna çıkıyor. Bu yirmi dairesel tapınağın tümü, “T” biçimli sütunlar ile çevrilmiştir. Her yuvarlığın merkezinde, diğerlerinde daha büyük olan, iki T biçimli sütun, karşılıklı olarak yer alıyor.

Arkeolog, tarihçi ve yorumcular, boyları 4 ile 6 metre arasında değişen, bu T biçimli sütunların “stilize edilmiş, insan tasvirleri” olabileceğini ileri sürüyorlar. T biçimli sütunlarda grlen el ve kol tasvirleri buna yorumlanıyor.

Yine tüm sütunlarda boğa, yaban domuzu, tilki, aslan, örümcek, kertenkele, yılan, turna, yaban ördeği vb. hayvan tasvirleri, figürleri ile üç boyutlu, yüksek kabartmalar görülüyor. Bütün bunlar insan doğa ilişkisini ifade ediyor.

Tapınağın biçimi, özünü de yansıtıyor. Daireler, bir eşitliğin simgesi olsa gerek. Dikili taşlar muhtemelen insan ya da insanın şahsında klân ve kabileleri temsil ediyor. Dikili taşlar dairenin etrafında birbirlerine dengeli ve eşit olarak dizilmişlerdir. Ortada ise diğerleriyle biçimi aynı olan, biraz daha büyük iki sütun yer alıyor. Bu yatay bir yapılanma ve zihniyette işaret ediyor. Günümüz kavramıyla bir tür meclis örgütlenmesini, yuvarlak masa toplantısını andırıyor. Hiyerarşi, dikeylik, kast, tepede olma yoktur. Yatay rgtlenme ve ilişkilenme ise doğrudan demokrasiye ait bir zihniyette tanıklık ediyor. Ortadaki iki sütun ise,

muhtemelen, topluluklar arası diyalogu sağlayan, ilişkileri koordine eden, doğal öncü konumundaki “şaman, şef” vb. bir gerçeğliği ifade ediyor olabilir. Bu biçim, klân ve kabile topluluklarının eşit ve özęür olma durumunu yansıtıyor.

Taşlar üzerindeki hayvan figürleri, hayvanların topluluklarla, insanla uyumlu olduğunu ve kutsandığını gösteriyor. Hayvan figürleri, avcı ve toplayıcı topluluklarının bir tür toplumsal kimliğini ifade eden semboller olabilir. Burada cinsler arası, topluluklar arası çelişki ve çatışma değil, doğal bir ilişki, eşitlik ve özęürlük vardır. Bu demokratik zihniyete dayalı demokratik bir uygarlıktır.

Yukarı Mezopotamya’da gerçeğleşen Neolitik uygarlık, insanlığın yaşamında gerçeğleşen en büyük devrimdir. M.Ö. 10. 000 yıllarında Ön Neolitikle başlayan bu alt üst oluş ve görkemli gelişmeler, M.S. 19. Yüzyıl, sanayi devrimine kadar, insanlığın yaşamına yön veriyor.

Aşağı Mezopotamya’da ise gelişmeler, bunun tam tersidir. Sümer Ziguratları; biçim olarak, üç katlı olup, gökyüzüne doğru yükseliyor. Bir piramit biçimindedir. En tepedeki, en kutsal ve en alttaki ise kul olandır.

Burada bir kast, hiyerarşi ve sınıf sistemi ortaya çıkıyor. Birinci katta emekçiler, çalışanlar kalıyor. Bunlar üst katın kullarıdır. İkinci katta ayrıcalıklı olan asker, rahip vb. orta sınıflar kalıyor. En üst kat ise, tanrıya aittir. Başrahip zaman zaman oraya çıkıp tanrıyla

konuşuyor. Konuştuklarını tartışılmaz, ilâhî emir olarak kullara bildiriyor.

Bu tapınak, merkezi bir sistemin sınıf ayrışmasını gösteriyor. Bir kastlaşma sistemidir. Burada baskı, zor ilişkisi, kölelik ve sömürü vardır. Doğa ve kullar elit kesimin hizmetinde olan sömürü nesnesidir. Hayvanların çoğu, zararlı yaratıklar ve canavarlar olarak görülüyor. Kadın; kölenin kölesi olarak horlanıyor, aşağılanıyor. Tanrıça TİAMAT'IN şahsında paramparça edilmesi gereken bir cadı ve yaratıktır. Sümer mitosuna göre, insan tanrıların dışkısından yaratılmıştır. İnsanı bu kadar aşağılama, köleleştirme ve sömürüyle ilişkilidir.

İster buna sınıf mücadelesi, ister medeniyetler çatışması denilsin. Bu iki zihniyet, iki tarih anlayışı ve uygarlık birbiriyle sürekli çelişki ve çatışma içindedir. Egemen zihniyet, Yukarı Mezopotamya'daki uygarlığı ve bunu yaratanları “ilkel” olarak değerlendiriyor.

Peki, burada hangisi ilkel, hangisi moderndir? Hangisi ilerici, hangisi gericidir? Hangisi haklı hangisi haksızdır? Köleliği, sömürüyü, cellatlığı, kardeş katilliğini yaratanlar mı uygar, doğayla uyumlu, kendi aralarında eşit ve özgür yaşayanlar mı uygar?

Sorunun yanıtını okuyucuya bırakıyoruz!

TARİH TANIMI VE REHA(URFA)

Tarih, gelenek ve görenek diyalektik birliktelik ve bütünselliktir. Tarihin geçmiş, güncel ve geleceğe dayanan gelişim çizgisi, lineer değil, non lineer düzleme dayanır. Gelenek, görenek ve tarih diyalektiği doğru çözümlendiği oranda güncel ve gelecek doğru kurgulanabilir. Tarih sadece kuru, ruhsuz ve tek taraflı biçimlenmiş belgelerle değil, Sanatsal yorumlama gücüyle derinleştirildiği oranda hakikat açığa çıkarılabilir.

Etimolojik Bir Yorumlama

Etimoloji, tek başına tarihi kanıtlamaya yetmez. Ancak önemli ipuçlarından biridir. Urfa'nın tarihte aldığı adların sözcük kökenlerine bakmak, Kral Minos'un Lâbirentinden çıkış için, Ariana'nın, ip yumağının ucu

olabilir. Öncelikle kentin aldığı isimlerin etimolojik anlamlarına bakalım.

Urfa'nın kent olarak kurulması Sümer devletli uygarlığı ile bağlantılıdır. “Ur” sözcüğü; Sümerce; “tepelik alanda kurulu şehir” anlamına geliyor. “Aşağı Mezopotamya'nın dışında ilk şehir kolonisi ‘Ur’ yöresinde oluşturulmaktadır.”

Şemseddin Samî'nin Kamusü'l Alam'ına göre; Urfa'nın eski adı "Ur" ya da "Urelkeldaniyn'dır.

Mitosun yorumlanması her zaman yol göstericidir. Bir mitosa göre; Urfa adı; “Nemrut'un diğer bir adı olan ve 'sulak yerde bulunan' anlamına gelen Hewya oğlu "Urhai" den” geliyor. “Urhai’ ile birlikte “Orhe, Orhai” gibi adlar kullanılmış, sözcük zamanla Urfa’ya dönüşmüştür.

Süryanice bir sözcük olan Urhai; “Suyu Bol” anlamına geliyor. Bir başka yoruma göre ise, kent, Babil Kralı,”Ramis-Nemrut” tarafından kurulduğu öne sürülüyor. “MÖ. II. bin Hitit Vesikalarında geçen Ursu'nun ve Asur vesikalarında geçen Ruhua veya Ru'ua'nın, bugünkü Urfa olduğu söyleniyor.” (Judah Benzion Segal)

İstilâcı ve işgalci Makedonyalı İskender'in komutanlarında Selevkos kenti, İskender'in doğum yeri olan, Makedonya'daki Edhessaisos ırmağının kenarındaki şehir Edessa(Voldina) adını veriyor. Voldina; Makedonca “su, akarsuları güzel”, “kaliura” anlamına geliyor.

Araplar ise buraya;”Ruha-Reha” adını takıyorlar. Bu kavram Arapça,” kurtuluş”, eski İbranîcede ise “tarih” anlamına geliyor. Tarihi şehir oluyor. Urfa Kalesinin içindeki iki sütundan, doğuda olanının kente bakan kuzey cephesindeki Süryanîce olan kitabede, "Ben Eftuhayım, güneşin oğluyum. Bu sütunlar ve üzerindeki heykeli Kral Mano'nun kızı Shalmet için yaptırdım" diye yazılıdır.

Şu ortaya çıkıyor; kent adını bulunduğu coğrafyadan alıyor. “Kaliura”; Lâtince “Kutsal Su”, “suyu bol olan kent”, “Coşkun Irmaklar kenti”, anlamına geliyor. Bir başka yoruma göre ise; “cariyesi güzel olan kent” oluyor.

Gerçekten kentin bir yanında deli-dolu akan coşkun ve güzel Fırat bulunuyor. Bugün bile il sınırları içinde bir dizi irili-ufaklı Fırat’a karışan akarsu bulunuyor. Kutsal Balıklı Göl, kentin merkezinde yer alıyor. Yine kentin etrafı tümünden tepeliklerle çevrilidir.

Acaba, “güzel carie” yorumu, İbrahim’in eşi Hacer’den, Kral Mano'nun kızı Shalmet’ten veya Part Hanedanlığının kızından gelmiş olamaz mı? Çünkü bunlar bu coğrafya ile direkt ilişkilidirler.

“Etimolojik açıdan Arap/İbranî dilinde tarih kavramını ifade eden ‘Reha’ geriye gitmeyi, geriye dönmeyi, geriye doğru uzanmayı ifade eder. Geriye doğru giden süreci dile getirir. Geriye gitme, geride kalmış olan insan gerçekliğiyle uğraşma, insanın geçmiş yaratımlarını, insanın insanla, insanın doğayla olan ilişkilerini açığa çıkarmadır.

Tarihin en eski şehirlerinden biri olan Reha(Urfa, Edessa) kavramı tarih anlamında kullanılmış olsa gerek. Tarih(Reha) geçmiş, gelecek ve güncelin diyalektik birliğidir. Şehir kavramı da benzer bir özelliği içerir. Şehir geçmişin, güncelin ve geleceğin bir arada yaşandığı ilk toplumsal merkezlerdir. İnsanın şehir inşa etmesi binlerce yıl orada yaşaması, bir kültür yaratması geçmişi ifade ediyor. Güncel boyutuyla da insan yine aynı mekân ve coğrafyada yaşamını sürdürüyor. Burada geçmişle güncel iç içe geçmiş ve buluşmuş oluyor. Yine şehirde yaşayan insanın, geleceğe dönük düşleri projeleri, ütopyalari söz konusudur. Tarihin de benzer bir misyonu vardır.”(Ferat PİR)

Şehirleşme ile yazı aynı sürece tekabül ediyor. Yazı ve şehir yazılı tarihin başlangıcı oluyor. Her şeyden önce şehri insan yapar. İnsanın bir geçmişi vardır. Güncel boyutuyla da yaşıyor ve yine geleceğe dönük ütopyası vardır. Şehir; tarihsel toplumsal gelişmenin dayattığı ihtiyaçtan doğan, insanın düşünsel, toplumsal, politik ve pratik yaratımıdır. Ancak şehir oluştuktan sonra kendine özgü misyonlar üstleniyor. İnsanları bir arada tutan, toplumsal ve sosyalleşme merkezi oluyor. Şehir olmadan böyle bir merkez söz konusu değildi. Demek ki insan şehri, şehir de insanlığı, uygarlığı yaratıyor. Karşılıklı etkileme etkilenme içindedirler.

Urfa ve yöresinin yazılı tarih dönemi tahminen, M.Ö. İki binlerde başlayıp günümüze kadar geliyor.

Demek ki, Reha-Ruha sınıflı toplum tarihi anlamına geliyor. Reha, tarihle şehirleşmenin bir

buluşması oluyor. Şehirleşme uygarlaşma ile özdeşdir. Şehirleşme uygarlaşma, toprağa yerleşme gerçeği olup tarihte yeni bir toplumsal atılım dalgasını, ilerlemeyi, toplumsal süreci dile getirir. Şehirleşme ve uygarlaşma insanlık yaşamında yeni bir toplumsal alt-üst oluş olup, aynı tarihi süreçleri ifade eder. Reha; en geriye(geçmişe) giden şehirlerden biri olarak tarih anlamına geliyor.

O halde geriye giderken, geriye uzanırken, geçmiş süreci ele alırken, insan emeği, insanın insanlaşması, uygarlaşması, özgürlük ve eşitlik mücadelesi diyalektik bütünlük içinde ele alınmalıdır. Salt geriye uzanmak yetmiyor. Geriye uzanırken olayları doğru bir tarih yöntemi, zihniyeti, yorumlama ve perspektifle ele almak önem kazanıyor.

Grek dilinde tarih kavramını ifade eden “historia” araştırmak, öykü anlatmak, bildirmek, gezip görmek, gözlemlemek anlamına geliyor. Demek ki geçmişe doğru uzanırken geçmişi araştırmak, açığa çıkarmak, gözlemlemek, gezip görmek ve bütün bunları güncel ve gelecek ile buluşturmak gerekiyor. Salt açığa çıkarmak, gözlemlemek, araştırmak ve geleceğe aktarmak da yetmiyor. Bunları doğru bir metotla, “hakikat aşktır, aşk özgür yaşamdır” perspektifiyle sorgulanmalı ve yorumlamalıdır.

Kimliğini arayan kent Urfa’yı da bu anlayışla ele alıp değerlendirmek ve tarihsel gerçekliğini açığa çıkarmak, “İnsan Nasıl İnsan Oldu” sorusu açısından önemlidir. Urfa çok tanrılı inanç sistemlerine birinci

derecede tanıklık yaptığı gibi, günümüzde her üç semavî din için de kutsal bir merkezdir.

Urfa; “Uzun zaman önce Doğu’da bütün dünya putperestlerin hâkimiyeti altındayken, Hıristiyanlar tarafından, yönetilen ve Tanrıya hizmet eden tek şehirdir.” (Judah Benzion Segal)

“Dördüncü yüzyılda Süryanî Aziz Efraim Tekvin üzerine şerhinde; “Nemrud’un Orhay (Edessa) olan Erekh’de hüküm sürdüğünü yazmıştır.”(Judah Benzion Segal)

Kitab-ı Mukaddes’te “Ve Nemrud’un Krallığının başlangıcı... Erekh idi. (tekvin 10.10)

“Aziz İsidoros; Nemrud’un Babil’den göç ettikten sonra Mezopotamya’da bir şehir olan Edessa’yı kurduğu ve bu tarihten önce Erekh diye adlandırılan bir şehirde hüküm sürdüğü” ileri sürer. (Judah Benzion Segal)

“Kitab-ı Mukaddes’te Nemrut ünlü bir şehir kurucusu” olarak anılır.

Edessa’lı Yakup ve diğer Süryanî yazarlar Nemrud’u Ninova’nın efsanevî kurucusu Belus’un oğlu Ninus’la özdeşleştirmişlerdir.”(Judah Benzion Segal)

İbrahim’in kardeşi Harran’ın kurduğu iddia edilen Harran’ın Urfa’nın yanı başında hala var olması bu gerçekliğe işaret eder.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir. Her şehrin olduğu gibi Urfa’nın da kuruluşu bir mitolojiye, kahramanlık destanına, iyi ile kötünün çatışmasına dayanıyor. Urfa’nın kuruluşuna dair çeşitli mitoslar söz

konusudur. Bu mitosların kökeni çoğunlukla Sümer-Babil süreçlerine dayanıyor.

Kimliğini arayan bu kentin, İbrahim'in şahsında semavî dinlerin ilk merkezi olduğu, tek tanrılı düşüncenin burada gelişip yeryüzüne yayıldığı iddiası semavî dinlerin ortak görüşüdür.

Urfa, Orhay, Eerkh, Edessa, Reha adlarının ortak bir yerleşim yerine işaret ettiği varsayılıyor.

Tarih Tanımının Diyalektiği

Tarihsel, toplumsal olay ve olguları diyalektiksel bir ilişki içinde ele alıp yorumlama bizi daha çok gerçeğe yaklaştıracaktır.

“Diyalektik Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen ‘dialektike tekhne’den türeyen bir terim olarak genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi.

Diyalektik düşüncenin gerçekliğin bir tezle, anti tezden, söz konusu iki karşıtın bir sentezine varmak suretiyle gelişmesini gösteren varlık ve düşünce yasası olarak ortaya çıkar.”(Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü)

“Diyalektik; bir metod, en çok da epistemolojik diyalektiği örnekleyen bilimsel bir metod olarak; tüm gerçekliğin bir bölümüne egemen olan yasalar veya ilkeler kümesi, ontolojik diyalektik olarak; tarihin hareketi, ilişkisel diyalektik olarak kullanılması...”(Tom Bottomore)

Tarihin birçok tanımı var. Doğru bir sonuca ulaşmak için, farklı bazı düşünce ve yaklaşımları ortaya koyacağız.

Metot olarak farklı tanımlamaları karşılaştırıp tartışarak bir senteze ulaşmaya çalışacağız. Kuşkusuz konumuz burada başlı başına tarih değildir. Ancak doğru bir tarih perspektifi, doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu anlamda tarihi diyalektiksel bir mantık ve ilişki ile ele alıp olay ve olgulara yaklaştığımız.

Açık ki her kentin kendine özgü bir tarihi ve geçmişi vardır. Güncel ile geleceğin diyalektik bütünlüğü bu geçmişle, doğru bağ kurarak mümkün olabilir.

Bunun için öncelikle bir tarih tanımlamasını yapmak konuya açıklık getirmek açısından bize ipuçlarını verebilir.

İnsan kızına, insanoğluna faydalı olacak ve asıl değiştirilmesi gereken bugün içinde yaşadığımız, köleliğe dayalı kapitalist sistemdir. Güncel boyutuyla yaşadığımız toplumsal olay ve olgulardır. Güncelde yaşadığımız toplumsal olayların hiç biri, önceki olaylardan soyut ve kopuk değildir. Çünkü bugün, dünün bir devamıdır. Güncelde yaşadığımız olaylar geçmişte yaşananların bir devamıdır. Gelecek de bundan kopuk değildir. İnsan günceli yaşarken aynı zamanda geleceğini tasarlayıp kurgulamaktadır. Daha iyi ve özgür bir gelecek için mücadele etmektedir.

O halde geçmiş ve güncelde yaşanan ile gelecekte yaşanabilecek toplumsal olaylar ve gerçeklikler toplamını tarih diye adlandırabiliriz.

Tarih tanımlamasını geçmiş, güncel ve gelecek diyalektiği üzerinde kurgulamak bütünsellik açısından önemlidir. Öncelikle tarih kavramının çeşitli dillerdeki karşılığına bakmak bize bir fikir verebilir.

Sümer, Babil ve Akad dilinde “Tevereh” deniliyordu. Arapça; te-rih-tarih, Kürtçe Dirok, Lâtince; Historia, İngilizce; history Almanca; **Geschichte**, Rusça; история (eski olaylar) kavramıyla ifade ediliyor.

Tarih Arapça bir kelime olup, “erehe” köküne dayanır. Erehe; “sene” anlamına geliyor. Ancak, mevcut bilgilerimiz ışığında yazılı tarih, Sümer’le başlar. Tarih; kavramının kökeni Semitik dillere dayanır. Sümerce; “verehe” kavramıyla ortaya konuluyor.

Daha sonra Babiller bu kavramı Arapçadaki tarih kelimesinin kökünün dayandığı “ay bilgisi-takvim bilgisi”, “ay-takvimi” anlamında kullanıyorlar.

“Arapçada tarih, “zamanın tanımlanması” veya “zamanı bildirmek” şeklinde tarif ediliyor. Meşhur Arap yazar Kays gibi Araplar tarih kelimesini eskiden, “te’rih” olarak yazarlardı.”

Historia; Lâtince bir kavramdır. Yunanca; “somut bir malzeme bilgi” anlamına geliyor. Historei (isim); insan etkinliği, faaliyeti oluyor. Historein (fiil) olarak; etkinlik sonucu ortaya çıkanlar hakkında açıklama ve yorumlamak yapmak, düşünce belirtmek anlamına geliyor.

Almancada tarih; “Geschichte” kavramıyla karşılanıyor. Bu kavram köken olarak Lâtinceye dayanıyor. “RES” şeyler, “GESTAE” ise; hareket-tavır oluyor. Buna göre; şeylerin-olay ve olguların tavır, davranış ve hareketleri anlamına geliyor. Almanca tarih kelimesi; 'Geschichte' hikâye demek oluyor. “Story değil”, ama “olmuş” anlamını içeriyor.

Titus Livius'un büyük eserindeki, “Res gestae Populi Romani” belirlemesi, “Roma halkının serencamı, şanlı, yürüyüşü” olarak yorumlanabilir.

“Bu Halikarnassos’lu Herodotos’un kamuya sunduğu araştırmadır. İnsanoğlunun yaptıkları zamanla unutulmasın ve gerek Yunanlıların, gerekse Barbarların meydana getirdikleri harikalar bir gün adsız kalmasın, tek amacı budur; bir de bunlar birbirleriyle neden dövüşürlerdi diye merakta kalınmasın.”(Herodotos)

Tarihin babası Herodot; kendi hikâyeci tarih anlayışını böyle tanımlıyor. Hikâyeci Tarih anlayışı, tarihi olayları “neden-sonuç” ilişkisi belirtmeden, belgelere dayandırmadan, efsanelere, hikâye ve duyumlara göre ele alıp inceler.

“Ancak yine de Herodotos’un “yaptığı iş olayları yan yana dizmekten ibaret değildir, Herodotos’ta kompozisyon ve düzen vardır; çağdaşı Anaxagoras’ın deyimiyle ‘kral zekâ’ olayları kavranılır hale getirir.”(M. Ökmen)

İbn Haldun ise; “olayları anlatmak, sıralamak yerine, olayları düşünmek gerekir” diyerek, tarihe yeni bir bakış açısı getirir.

Haldun'a göre tarih sadece, "olay nakletme-aktarma" değildir. Tarihi ele alırken "yorum gücüne dayanması" gerektiğini ileri sürer. Geçmişte yaşanmış önemli olayların "niçin, nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiğinin" üzerinde düşünülmesi gerektiğini belirtir.

İbn Haldun, tarih değerlendirmesini, medeniyetler çatışması, Bedevîlik ile Hadarilik çelişkisi ile açıklar. Bedevîlik ile Hadarilik'i birbirine karşıt olarak değerlendirir.

Haldun'a göre Bedevîlik; bir tür Neolitik Toplum değerlerdir. Arap toplulukları esas alınınca; "iptida, iptidaîlik; buna bağlı olarak çölde oturan, çadırlarda yaşayan, kırdan, arazide olan ve yerleşik hayata geçmeyen insanların genel hayatı tarzı" demektir.

Hadarilik ise; bedevîliğin karşıtı olup, şehirleşmeye dayalı yerleşik yaşam ve uygarlığı ifade eder. "Ehli hader veya hadeti dendiğinde köylerde, kasaba veya büyük şehirlerde iskân eden, yerleşik hayat yaşayan insan toplulukları akla gelir."

İbn Haldun; "bedevî hayatın tabiata daha yakın olması dolayısıyla daha sade ve tâbii olduğu, bedevîlerin ahlâk, mertlik, cesaret, şecaat, erdem ve dayanışmada haderilere göre daha ileri ve üstün" olduğunu belirtir.

Yine İbn Haldun; "Tarihçi, olayları değiştirmeden aynen yansıtmalıdır" der. Bununla "tarih biliminin ahlâkına" vurgu yapar ve kendi tarih felsefesini oluşturur.

İbn Haldun, tarih tanımını, anlayış ve perspektifini iki uygarlık arasındaki çelişki, çatışma ve karşılaşmaya dayandırıyor.

Bir yandan Neolitik kültürün bir parçası olan, dayanışma, mertlik, cesaret, toplumsal ahlâk, erdem vb. özelliklere dayanan Bedevîlik diğer yandan “Haderilik” olarak tanımladığı şehirleşmeyi, devletli uygarlığı ele alır. “Bedevîlik”, Neolitik Toplum değerlerine dayalı demokratik uygarlığı temsil ederken, “Haderilik” ise baskı, sömürü ve eşitsizliği temsil eden devletli uygarlık oluyor. Tarihin gelişimini bu iki temel uygarlığa indirgemeye çalışır.

Marks ise; “Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir” der.

Marks’a göre; nasıl ki kapitalizm feodalizmin yerini aldıysa, sınıfsız bir toplum olan komünizm de kapitalizmin yerini alacaktır.

“Modern sanayinin gelişmesi, burjuvazinin ayaklarının altından bizzat ürünleri ona dayanarak ürettiği ve mülk edindiği temeli çeker alır. Şu halde, burjuvazinin ürettiği, her şeyden önce, kendi mezar kazıcılarıdır. Kendisinin devrilmesi ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır.” (K. Marks)

Marks esas olarak ilerlemeci ve indirgemeci tarih anlayışını savunuyor. Tarihi sınıflar mücadelesinden ibaret görüyor. Sınıf savaşımını ise “neden-sonuç” ilişkisine dayandırıyor.

Tarih gerçekten hep ileriye doğru mu gider?

Bir sonra gelen, bir öncekinden ileri midir?

Bir atom bombasıyla, bir anda yüz binlerce insanı öldüren çağımızın egemen insanı, “ilkel” diye tabir ettiği ve küçümsediği, doğayla uyum halinde yaşayan, Neolitik toplum insanından daha mı uygardır?

“İnsanlık bugün inanıldığı gibi, daha iyi ya da daha güçlüye ya da daha yükseğe doğru bir gelişme göstermemektedir. “İlerleme”, modern bir düşüncedir yalnızca, yani, yanlış bir düşüncedir. Bugünün Avrupalısı, değerlilik bakımından, Rönesans Avrupalısının fersah fersah altında kalır; ileriye doğru gelişme, her hangi bir zorunlulukla yükselme, yücelme güçlenme değildir hiç de.” (Friedrich Nietzsche)

Tarihsel toplumsal gelişmeler bize ilerlemeci tarih mantığının da yanılgılı ve yanlış olduğunu gösteriyor.

Tarihçi Toynbee; tarih anlayışında medeniyetleri benimsemiştir. Onun tarih anlayışında “kültür ve medeniyet kavramları” önemli bir yere sahiptir.

Toynbee’ye göre tarih; “zaman ve mekân içinde hareket eden insanî olayların incelenmesidir.” Toynbee; “Tarihin konusu olarak kültürleri” esas alıyor. Ona göre; “kültürleri ise, dinamik yapılardır. Özelliklerini yaratıcı kişilerden alırlar.” Bundan dolayı da kültürler hakkında olumlu-olumsuz değerlendirme yapma yerine kültürleri anlamaya çalışmak gerektiğini belirtir.

Toynbee göre tarih; “salt neden-sonuçtan ziyade tarihsel olay ve olgular arasındaki içsel bağlantıları da keşfetmek ve söz konusu olay ve olgular arasındaki bu içsel bağlantıların şifrelerini çözmeye çalışmaktır.”

Kuşkusuz içsel bağlantıların şifrelerini çözmek bizi biraz daha hikate yakınlaştırabilir.

Ancak bu tek başına hakikati açıklamaya yetmez. “Yapılması gereken şey, tarih ve toplumsal yaklaşımın doğrultulması ve temel derslerine, etik, ahlâkî sonuçlarına mutlaka bağlı kalınmasıdır. Aksi halde kontrolden çıkan bir büyük ve sapkın tarikat, bir Çernobil’den ve Hiroşima’dan daha yıkıcı ve acı veren durumda olmadığı gibi bir büyücü ve din adamı da bir bilim adamından daha tehlikeli değildir. Tahribe yol açan ve acı veren her gelişmenin arkasında moral değerden çoktan kopmuş, neye ve kime hizmet ettiğini sorgulamaksızın kabul eden bilim adamının masasında gerçekleşen bir plan ve program vardır. Bunun arkasında büyük yanlışlıklar ölçsüzlükler ve adaletsizlikler yatan sakat bir tarih ve toplum anlayışı bulunmaktadır.

Her dönemin diğerinden ne alıp verdiğine ve bir diğeri olmaksızın var olup olamayacağına abartmadan ve küçümsemeden, gerçekte olduğu gibi değerlendirme sorunu günümüzde de canlılığını korumaktadır.(...)

Eldeki hazır reçeteleri tarih ve toplum analizleri olarak ortaya koymak, en bilimsel geçinen sosyal bilimcileri bile, büyük sorumlulukla karşı karşıya bırakmıştır.” (A. Öcalan)

Bütün bunlardan hareketle şunu belirtmek gerekiyor. Tarih kavramı özü itibarıyla iki temel içeriğe sahiptir. Birincisi; insanın insanla, insanın doğayla ilişkisi, Ana Nehir Kültürü ile devletli uygarlık

arasındaki çelişki ve çatışma ile insanın özgür yaşam ve hakikat arayış için yaşamış olduğu serüvenin bütünüdür.

İkincisi, güncel boyutuyla ötekileştirilenlerle egemenler arasında özgürlük arayışı eksenli yaşanan çok yönlü çelişki ve çatışmalar diyalektiklidir.

Ötekileştirilenlerin tarihi henüz yazılmamıştır. Yazılı tarih egemen olanların tarihidir. Bu anlamda tek taraflı ve dardır. Hakikati, özgür yaşamı arayanların gerçekliğini yansıtmıyor. Ötekileştirilenler yok sayılıyor.

Mevcut yazılı tarih özü itibarıyla egemenlerin zihniyetini, bakış açısını ve çıkarlarını ifade ediyor. Kendilerine hizmet ettiği oranda dar anlam düzeyine düşürülüyor. Günümüzde tarihi ele alırken temel sorun geçmiş, güncel ve geleceği diyalektik bir bütünlük içinde ele alınmamasıdır. Tarihsel toplumsal gelişmenin dayandığı kök hücre inkâr ediliyor. Sanki “uygarlık” denilen şey, birden bire tanrısal bir güç tarafında gökten zembile yeryüzüne indirildi. Olay ve olgular geçmişinden kopuk ele alınıyor.

İnsanlığın gelişmesinde belirleyici bir rol ve öneme sahip olan Doğal ve Neolitik Toplum, devletli uygarlık dönemleriyle nasıl bir ilişki içinde olmuştur. Sümer rahiplerinin yarattığı sınıflı-devletli tarih neyin üzerinde, nerede ve nasıl şekillendi?

Mevcut tarih anlayışı, perspektifi, zihniyeti ve kurgusu tamamen kurulu egemen sistemi, devletli uygarlık ve toplumu bir bütün olarak meşru göstermenin bir aracıdır. Bu araç egemen olanlara hizmet ettiği oranda var olur. Sümer rahipleri, tarih adına Ziguratlarda

ne yaptıysa, bugünkü tarihçiler de aynı şeyi yapmaktadırlar.

Doğru bir tarih anlayışı için, çağımızın temel paradigmalarının zihniyet ve anlayış ve düzeyinde, köklü bir eleştiri-özeleştiri süzgecinde geçirilmesi gerekiyor. Burada salt soyut bir “eleştiri- özeleştiri” yetmez, eleştirisi yapılan anlayışın pratikte de giderilmesi uygulanmaya konulması gerekir. Köklü bir eleştiri-özeleştiri yapılmadan doğru bir tarih perspektifi ve anlayışı oluşturulamaz.

Şimdiye kadar yazılanlar tek taraflı olup, hakikati yansıtmıyor. Çünkü her şeyden önce, kullandıkları yöntem yanlıştır. Yöntem yanlış olunca gerisi de yanlış ve yanılgılı oluyor.

Tarih Sümer’de mi Başlar?

“Herkes böyle anıtsal yerlerin ancak kompleks, hiyerarşik medeniyetler tarafından tarımın keşfinden sonra yapılabileceğini düşünürdü. Ama Göbekli Tepe her şeyi değiştirdi. Burası çok ayrıntılı, kompleks ve (sözde) tarım öncesi döneme ait. Sadece bu, burayı çok uzun zamandır yapılan en önemli arkeolojik buluş haline getirdi.”
(Prof. Ian Hodder)

“Tarih Sümer’de Başlar” deyimi bugüne kadar açığa çıkan ve bilinen belge ve bulgular ışığında doğru bir deyim olarak kabul görüyordu. Ancak arkeolojik kazılarda, son olarak ortaya çıkanlar bunun mutlak olmadığını gösteriyor.

Bin yıllar boyunca, Avrupa-Helen kökenli kaynaklar, uygarlığı Yunan-Helenlerle başlattılar. Bütün ilkler burayla bağlantılı ele alındı. Bu resmi tarih anlayışına dönüştürülerek, yüz yıllar boyunca tarih bilgisi diye okullarda okutuldu.

Uygarlığın Sümer’de başlamış olduğu iddiası, ilk kez 1956’da **Sümerolog Samuel Noah Kramer** tarafından ortaya atıldı. Oldukça iddialı bir tezdi. Bu defa uygarlık tarihinin çıkış noktası-kök hücresi aşağı Mezopotamya’ya kaydı. Bu defa tüm ilkler burada başlatılıyor.

Urfa’da son 20–30 yılda özellikle Xerawreşk (Göbekli Tepe) kazılarında ortaya çıkan bulgular, bunu tartışmalı hale getiriyor. Tarihe yeniden yön verebilecek ve yeniden yorumunu gerektirecek ciddi ipuçları bulunuyor.

Bu yeni buluntular, Kiev’li kazı bilimci ve Sümerolog Samuel Noah Kramer’in iddialı düşüncelerini bir bütün olarak tartışmalı hale getiriyor. İlklerin ana yurdunun Aşağı Mezopotamya değil, Yukarı Mezopotamya olduğuna işaret ediyor. Sümer uygarlığının; özgünlüğünün yanı sıra, bir ilk ve orijinal biçimiyle burada ortaya çıkmadığı, Yukarı Mezopotamya’da biçimlenen Neolitik uygarlığa

dayandığı anlaşıyor. Sümer Ziguratları'nın, Xerawreşk tapınağından 6.000 yıl sonra, onun yarattığı demokratik eşitlikçi uygarlığı ters yüz ederek, zıt kutupta sınıfa, sömürüye, egemenliğe dayalı inşa edildiği ortaya çıkıyor. Böylece iki ana uygarlık tarih sahnesine çıkıyor.

Urfa yöresinden, hala güncelde, bunun bir devamı olan, birbiriyle çelişki ve çatışma içinde olan iki tür tarih tüm canlılığıyla yaşanıyor.

Birincisi; ötekileştirilenlerin, ezilenlerin mazlumların İbrahim'i tarihtir. Gerçek insanların emekleriyle, düşleriyle saflığa, eşitliğe, özgürlüğe dayalı hep birlikte yarattıkları gerçek tarihtir. Bunun ana yurdu Verimli Hilal'dır. Temel kaynak, Xerawreşk, Newali Çori, Çay Önü, Çeme Hallan vb. yerlerde yatay tapınaklar çevresinde oluşan demokratik, eşitlikçi kültürdür.

İkincisi; Sümer rahiplerinin dikey Ziguratlarda inşa edip geliştirdikleri, egemenlerin Nemrutlaşma, Ebu Cehilleşme ve Firavunlaşma tarihidir. Sömürüye, talana, yalana, dolana, baskıya, eşitsizliğe, gaspa, hırsızlığa, çirkinliğe, kötülüğe ve hiyerarşiye dayalı sınıflı uygarlık tarihidir. Bu Sümerle başlayan kentin ve devletin tarihidir.

Bu iki çizgiyi temsil eden sosyal kesimler arasındaki çelişki, çatışma ve mücadele, Sümer'den günümüz dek çok yönlü olarak sürüp geliyor.

Yukarı Mezopotamya coğrafyası insanlığın beşiğidir. İnsan burada büyüüp gelişti. Yaşamının önemli bir kısmı burada geçirdi. Bu beşiklik durumu,

artık tartışmasız olarak, kanıtlarıyla doğrulanmış durumdadır. Bu uygarlık ve insanın insanlaşması açısından Ana Nehirdir. Ne yazık ki, bugün Ana Nehir toplumunu derinden yaşayan, bu coğrafyanın kadim halklarının var olma, özgürce yaşama hakkı gasp ediliyor.

Kürtlerin özgürlük mücadelesi ilkin bu coğrafyada başladı. Urfa, tarihte birçok peygambersel önderliklerin çıkışına analık yapmıştır. Tarihe yön veren damgasını vuran kişiliklere ebelik yapmıştır. Tarihin birçok döneminde önemli bir rol oynamıştır.

İbrahim yeni bir zihniyetin temsilcisi olarak burada putları kırmış ve Nemrut'a başkaldırmıştır. Musa Firavundan kaçıp sığındığı Çöl Bilgini Yetro bu coğrafyadaydı. Musa Firavun'a karşı başkaldırıp, halkını vaat edilmiş topraklara ulaştırmak için kırk yıl çöllerde gezdikten sonra bu coğrafyaya ulaştı. Çileciliğin ve sabrın temsilcisi Eyüp burada tüm çilelere katlandı. Hz. Muhammed'in soy kütüğünü dayandığı iddia edilen, İsmail-Hacer bu kente göçüp Mekke'ye ulaştı. Haçlı çapulcularına karşı tüm halkların birliğini sağlayan ve Kudüs'ü tüm inançlar için barış-ibadet alanı haline getiren Kürt komutan Selhaddini Eyübi bu coğrafyanın çocuğuydu.

Kürtlerin ilk özgürlük isteminin ve bunun için ilk başkaldırışının burada başlaması bir rastlantı olmasa gerek. Bu, tarihsel toplumsal gerçeklikle, toplumsal hafızayla bağlantılıdır. Bu coğrafya özgürlük ve eşitliğe dayalı “Ana Nehir” toplumunun beyni, yüreği ve

ruhudur. İnsanın insanlaşma başlangıcı, öyküsü ve tarihi bu coğrafyada başladı. Xerawreşk (Göbekli Tepe) kazılarındaki buluntular, bunu her yönüyle doğruluyor.

Urfa sırasıyla; Sümer, Ebla, Akkad, Babil, Hitit, Huri-Mitanni, Arami, Asur, Med, Pers, Makedonya, Roma, Bizans, Selçuklu, Eyyubi, Memlûk, Türkmen, Timur, Akkoyunlular, Dulkadir, Safeviler, Osmanlı ve Türkiye'nin denetiminde kaldı. Ancak hiç biri kenti kendisine benzeştiremedi. Nemrut'tan, son egemenlere kadar, tüm çabalara rağmen hiç birinin denetiminden eriyip gitmedi.

Bu gün kozmopolit kültürüyle, zengin tarihi dokusuyla Kürt coğrafyasının bir parçası olduğu kadar dil, kültür, gelenek, görenek ve sosyal yapısıyla da özgün evrensel bir niteliğe sahiptir. Bir inançlar, diller ve kültürler mozağıdır.

“Tarih Sümer’de Başlar” deyimi doğrudur. Mevcut belge ve bulgulara göre devletli uygarlık burada başlıyor. Ancak Sümer tarihi de Dicle ve Fırat kollarının çıktığı “Çekirdek Bölge’ye dayanıyor. Açık ki bu Yukarı Mezopotamya “Kök Hücre” anlamına geliyor.

“Neolitik Yaşam tarzının başlangıcını, nehirlerin geçtiği vadiler ve Yakın Doğu’nun vahalarında aramak yerine, Neolitik Çağda evcilleştirilmiş hayvan çeşitlerinin yabanî olarak bulunduğu, Torosların yükselti kenar bölgesi ile Zagros Dağları’nın olduğu bölgede yani ‘Bereketli Hilâl’in böğründeki çekirdek bölgede (Hilly Flanks of Breasted’s Fertile Crescent) arayan kişiler, daha çok isimlerini yaptıkları

araştırmalarla andığımız Robert ve Linda Braidwood'dur.

İşte bu araştırmalar, 'Çekirdek Bölge' bir daha vazgeçilmez kavramların çıkmasına neden olmuştur. Bob Braidwood kısa bir süre sonra değişen bakış açısı nedeniyle, '(...)bu kavram, boynumuza asılı ölü bir albatros olma yolunda' demiş de olsa artık günümüzde 'Çekirdek Bölge', yani 'Bereketli Hilâl'in sınır bölgesi olarak tanımlanan Yukarı Mezopotamya artık bu konuda araştırmaların merkezi durumundadır.”(Klaus Schmidt)

Açık ki, Toros-Zagros dağ silsilesinin oluşturduğu yüksek dağlar, plâtolar ve ovalardan oluşan Yukarı Mezopotamya Kök Hücredir. Kök Bellek ve Toplumsal Hafıza burasıdır.

İlk toplumsal yaşam, ilk toprağa yerleşme ve ilk evcilleştirme burada başlamıştır.

“Başta Sümerler olmak üzere o dönemde birçok halkın kendi diliyle adlandırdığı 'Yüksek Memleket' anlamına gelen 'Gondwana', 'karduanna Urarti'dir.

Açığa çıkan bilgiler ışığında, devletli, yazılı tarih Sümer'le başlar. Ancak Sümer ve Mısır tarihi ve uygarlıklarının temeli “Altın Hilâl'deki “Köy-Tarım Devrimi'ne dayanır. “Kök Hücre”, “Ana Nehir” burasıdır. Her şeye beşiklik yapan bu coğrafyadır.

Beşiklik dönemi insanın var olma gerçekliğidir. İnsanın insan olarak şekillenmesi burada başlar öz burada şekillenir. Çocukluk dönemi olmadan insanın insanlaşması düşünülemez. Çocukluk talanın, yalanın, sömürünün köleliğin olmadığı, dayanışmaya, toplumsal

ahlâka dayalı eşitlik ve özgürlüğün olduğu; dinlerin “cennet”, ideolojilerin “ütopya, edebiyatçıların “tarihin şafak vaktindeki altın çağ” olarak değerlendirdiği dönemdir.

Yukarı Mezopotamya’da tarih böyle başlamış demokratik uygarlık böyle gelişmiştir.

İnsanlığın kök hücresi, temel değerleri, geçmiş yaşamı, insanlaşma serüveni buradadır. İnsan burada kendi kimliğine kavuştu. Özgürlüğü, eşitliği, dayanışmayı, doğayla uyumu en gelişkin biçimiyle burada yaşadı.

Yaratıp yaşadığı bütün bu değerleri yine burada yitirdi. Kölelik ve sömürü burada gelişti. Nemrutlaşma burada yaşandı. Yalana dolan sömürüye dayalı sınıflı toplum burada başladı.

O halde insanoğlu, insan kızı yitirdiklerini yitirdiği yerde aramalıdır. Özgürlük, eşitlik, demokrasi ve barış gibi temel değerlerin mücadelesini ve geliştirilmesini burada başlatmalıdır. Çünkü gerçek tarih bu coğrafyanın derinliklerinde yatıyor.

Günümüzde Urfa bölgesinde geçmiş, güncel ve gelecek bir arada yaşanıyor. Bir yandan emeğe çabaya, kutsallığa, dayanışmaya dayalı insanların emekleriyle yaratıkları, temeli Neolitik değerlere dayalı bir tarih yaşanıyor. Diğer yandan, Sümer rahiplerinin, Nemrut’un çizgisini temsil eden, zor entrika, bin bir hile ve yalana dayalı tarih yaşanıyor.

Bir yandan da binlerce yıldan sürüp gelen özgürlük, eşitlik, demokrasi ve barış çizgisini temsil

eden insanların bitmeyen hayalleri ve kavgalar sürüyor. Urfa'da tarihin bu üç boyutu en gelişkin biçimiyle yaşanıyor.

Bütün bunlardan hareketle tarihin kök hücresi Yukarı Mezopotamya'dır. İnsan özgür yaşamı burada yitirmiştir. O halde yitirdiğini yitirdiği yerde aramalıdır.

Nasıl ki uygarlığı, Helenlerle başlatmak büyük bir yanılgıya yol açıyorsa, aynı şekilde her şeyi Sümerlerle başlatmak da bir yanılgıdır.

KUTSALLAR COĞRAFYASI

Xerawreşk (Göbekli Tepe) bir rastlantı sonucu halkın ziyaret olarak kullandığı ve kutsadığı 800 metre yükseklikteki bir tepenin zirvesinde bulundu. 12.000 yıllık Xerawreşk tapınağının sırrı bu kutsallığın içinde gizlidir. Tarihin ilk ve en büyük tapınağında yaşananların açığa çıkarılması ve doğru çözümlenmesi, bugün Urfa'da yaşanan kutsallığın doğru çözümlenmesiyle mümkün olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü 12.000 yıl önce kutsal olan bu tepe, inançlar değişse de yine kutsallığını sürdürmeye devam ediyor. Kutsallık toplumun yüreğine, beynine, ruhuna, daha da ötesi toprağına, taşına, suyuna, tek mil yiyeceklerine, inançlarına sinmiş, özdeşleşmiş ve bütünleşmiştir.

Günümüzde Urfa deyince akla gelen ilk kavram kutsallıktır. Urfa coğrafyası kutsallıklarla doludur. Kutsallık soyut olmayıp, kökleri tarihsel toplumsal gerçekliğin derinliklerinde saklıdır. Urfa'yı çözmek, kutsallığı doğru çözmekle mümkündür. Çözülen kutsallık, çözölen Urfa'nın tarihsel toplumsal gerçekliğı ve kimliğidir.

Nedir kutsallık? “Kutsallık insanlığı sürdüren en önemli şeylere, nesnelere yakıştırılan kimliktir. İnsanlığın sürdürülmesinde gıda en değerli şey, nesne olduğuna göre, kutsallığın ta kendisi olması son derece anlaşılır bir husustur. Burada da Sümer dehası olup biteni iyi tespit etmiş ve adlandırmıştır. Urfa'da ve yöresinde kutsallık yaygın bir duygudur. Her taraf kutsallıklarla doludur. Bu husus şu anlama gelmektedir. Yörenin her tarafında gıdalar fişkırmaktadır. Bir nevi gıda tarihi gizlidir. Gizli olan ama toplumun hafızasında öneminden ötürü sürekli silinmez iz bırakan ve unutulmayan bir tarihtir bu. Gıdalar tarihi, Kutsal Urfa kavramının özüdür. Bu gıdalarla yalnız yöre insanları değil, tüm insanlık beslendi. Halen besleniyor. Buğdayı, arpayı, darıyı, mercimeği, üzümü, inciri ve sıralayıp giden gıda listemizden kimler şimdi bile vazgeçebilir. Sümerlerin kutsallıkla eş tuttukları, tanrısallaştırdıkları, bayramını yaptıkları bu gıdalardır. Gizli tarihleridir.

Gıdanın temelinde ne var? Emek, ana emeği var. Yaratıcısı, buluşçusu, yetiştiricisi O. Demek ki tanrılaştırılmanın temelinden kutsallıkla aynı anlama gelen gıda var. (...)Tanrıların gerçeği ve tarihi böyledir. Çok açık, temelinde insan emeği olan, en vazgeçilmez ihtiyaçları gideren kutsal gıdalara kimlik olan, öyle anlam kazanan kutsal tanrılar. Urfa'nın etrafı bu kutsallıklarla dolu olduğu için tanrısallıklarla dolu sayılmış oluyor. Kutsal Urfa'nın kendisi böyle oluyor.” (A. Öcalan)

Sadece semavî inançlara dayalı peygamberler geleneği değil, Neolitik değerlere dayalı kutsallık da yaygınca yaşanıyor. Güneş, ay, yıldız ateş vb. kutsaldı. Buğday, su, ekmek vb. yiyecekler kutsaldır. Ceylan, güvercin vb. birçok hayvan kutsaldır. Kutsallığın yaygınlığı, gıdaların bolluğu ve bereketi anlamına geliyor. Hala ekmek ve buğday üzerine en büyük kutsal yeminler edilir. Urfa tarihinin özü ve gerçekliği bu gıdalar tarihine dayanıyor.

Kutsallık gıdaya, gıda insan emeğine dayanıyor. Gıdanın temelinde emek var. Emeğin kutsallığı ana eksenli toplum gerçekliği, yanı ana emeği vardır. Emeğin yaratıcısı anadır. Buğday ve ekmek bir ana gibi kutsanıyor. Kutsanan ekmek ve buğday özünde kutsanan ana emeğidir. Yaratıcısı buluşçusu yetiştiricisi ana emeğidir.

Bu kutsallığın içeriği günümüzde çarpıtılsa da özü insana dayanıyor. Kutsanan ve saygı duyulan insandır, insanın emeğidir.

Çapa, kara sapan, kazma vb. âletlerinin Sümerlerde kutsanarak mitolojiye, edebiyata konu olması üretimle, insan emeğiyle doğrudan bağlantılıdır. Sümerlerde her üretim aracının mitolojik bir tanrısı vardı.

Kutsallıkla, tanrılaştırmanın temelinde aynı kavram bulunuyor. Dikkat edilirse hem mitolojik tanrılar hem de semavî dinlerdeki tanrılar, direkt insanların yiyecekleri ve gıdalarla ilişkilidir. Bunu doğrulayan çok sayıda kıtlık ve bereketle ilgili mitos efsane bulunuyor

Bugün bu kültür son derece çarpıcı bir biçimde varlığını sürdürüyor. Hala her karış torağında buğday-gıda fişkırıyor. Ekmek-gıda bu kutsallığın özünü oluşturuyor. Gıdanın temelinde emek ve çaba var. Hiçbir karşılık beklemeyen, saf, temiz ana emeği var.

Ana emeği neyi temsil ediyor? Sömürünün, köleliğin ve baskın olmadığı eşit özgür demokratik neolitik toplum gerçekliğini temsil ediyor.

Tarım-gıda-emek ile bağlantılı kazmanın, kara sabanın kutsanması, her birisinin bir mitosu ve tanrısının olması bunu doğruluyor.

Daha sonra Sümer rahipleri, bu sözlü söylence ve mitoslara dayalı tanrıçaları alıp, Ziguratlarda yeniden yorumlayıp biçimlendirerek, devletli eril toplumun tanrıları haline dönüştürdüler. Bu tarihte ilk büyük karşı devrimdir. İnsanlık bilincinin zihniyetinin ilk kez tecavüze uğramasıdır. Düşünsel olarak ilk büyük yalan ve çarpıtmadır. Bu lânet felsefesinin temelini oluşturuyor.

İlkin ana emeğine dayalı kutsallık vardı. Lânet bunun karşıtı olarak şekilleniyor. Emeği, gerçek tarihi, doğruluğu, özgürlüğü, eşitliği, dayanışmayı bozan her şey lânetin tarihi oluyor.

Lânet Sümer rahiplerinin Ziguratlarda yarattığı eril tanrılı sömürü düzenidir. Yalana, talana, emeğin gaspına, hırsızlığa, sömürüye dayalı sınıflı uygarlık sistemidir.

Demek ki lânet; kutsallığı bozuyor. Büyük acılara, haksızlıklara, zorbalıklara, ölümlere, tragedyalara, köleliğe, yoksulluğa, açlığa sefaletle yol açıyor.

Günümüzde Urfa bölgesinde hala ezgiler, ağıtlar bu lânettir yol açtığı felâketler üzerinde yükseliyor.

Bir yanı, Nemrut'un iz düşümü iktidarların yarattığı ölüm, talan, soygun, sömürü, acı, hüzn, gözyaşı ve tragedya; diğr yanı, İbrahim'in iz düşümü, özgürlük, hakikat, dostluk, dayanışma ve kutsallık arayışı...

Ateş İle Kutsanıp Su İle Yıkanan Kent

Bu kent, mitoslarla örölmüş, ateş ile suyun diyalektiğinde oluşuyor. İbrahim'i yakmak için, Nemrut'un yaktığı ateş, ateşi söndürmek için suya dönüşen kızıl alevler... Efsaneye göre balık ve su olup, ölümsüz dostluğu yaratan yaşam kaynağına dönüşüyorlar. Kent ateşle kutsanıp suyla yıkılıyor.

Bu derin bir çelişkidir. Bereketin coğrafyasında yokluk, yoksulluk ve acılar bitmek tükenmek bilmiyor.

Bu kentte toprağın bolluğu bereketi içinde, topraksız olmak, Nemrut soylu bir lânet ve kara taşlara yazılmış kara bir yazgıdır. Oysa ilk insan ilk tarımı, ilk evcilleştirmeyi burada gerçekleştirdi. Tarihsel toplumsal çelişki bunun üzerinde yükseliyor.

Ya töreler! Kaç bin yıldır her gün batımıyla birlikte, kara, kapkara bir ejderha gibi saldırır...

Karanlık ki, şafağı olamayan upuzun bir bekleyiştir. Özgürlük upuzun kadın saçıyla bağlanmış törelere. Umut, törelerin karanlık yüzölü uçurumlarında yitip gitmiş.

Yaşam; bıçak sırtında kanlı bir düellodur. Nemrut ile İbrahim arasında kanayan bir yaradır. Bir yanı kutsallık, bir yanı lânettir.

Bu kent ki, tek mil inançların kutsal ateşiyle sınanmış, su ile yıkanıp çelikleşmiş, cümle canlıların yurdu, çelişkiler yumağı ve bir insanlık tragedyasıdır.

İhanette uğramış insan dostu efsane Şahmeran. Başı kesik, durmadan kan akar durur. Kan ile sulanır çiçekler. Gerisi bin yıllara mührünü düşürmüş, acıklı bir ezgi ve dinmeyen gözyaşındır.

Gelenekler ki kan üzerine kurulu sürüp giden bir tiranlıktır. Tiranlık Tanrı adına, İsa, Musa ve Muhammed aşkına köleliği kutsayan, akrepler, çıyanlar gibi durmadan zehir akıtır...

Sınır boylarında yaşam hala yasaklı bir mayındır. Aşklar yasaklanmış, diller kelepçelenmiş... Nemrut'un birer izdüşümüdür yasaklar. Gerisi bin yıllara düşen bir çılgınlıktır.

Arada kaç bin yıl akıp geçti? Kaç devir değişti? Kaç mevsim ardı ardına yitip gitti?

İnsanlar, hala özgürlük için İbrahim misali ateşlerde yanıyor. Musa gibi kırk yıl çöllerde geziyor. İsa olmuş, boynunda dikenli çelenk, ölümünü sırtlamış, Golgota Tepesi'nde çarmıha yürüyor. Muhamed gibi Mekke'den Medine'ye hicret ediyor.

İnsan, kendini tanıdıkça, Firavun'a, Nemrut'a, Ebu Cehil'e başkaldırıyor.

Şimdi, Fırat'ın coğrafyasında şafak, tekmil zamanlardan bir başka söker. Gece bir başka ayazdır. Güneş daha çıplak ve yakıcıdır.

Gün olur ki, devran döner vakit gelip çatar ve parlak gün ışınları tüm ihtişamıyla çöker köhne karanlıkların inine...

Ayaklanır börtü böcek ve tekmil yürekler... ve aydınlanır katran karası karanlıklar...

Dostluğu Simgeleyen Mitos

İlkin söz vardı. Söz mitostur. Mitos; çağlar boyu dilden dile anlatılıp geldi. Söz “masaldır” deyip geçmemek gerekir.

Yaşam, süreklileşen çelişki ve çatışmalar üzerinde biçimlenir. Özgürlük ve hakikat arayışı basitten karmaşığa, alt olandan üst olana, az olandan çok olana doğru, sarmal ve çok yönlü diyalektik bir çizgi üzerinde gelişir.

İnsan düşlerinin bir sonucu olan mitoslar da bu çizgi üzerinde yaşam bulur.

Mitosa göre Nemrut ile İbrahim'in çatışması iyi ile kötünün çatışmasıdır.

Nemrut'un zulüm düzenini ifade eden, 72 put vardı. Her put bir güçtü. Her put bir kabile ve aşireti simgeliyordu. İbrahim; “derken hepsini paramparça edip içlerinden büyüğünü, ona başvursunlar diye sağlam bıraktı.”(Enbiya:58) Baltayı onun boynuna astı.

İbrahim ile Nemrut arasında amansız bir kavgadır sürüp gider. Her kavga kendine özgü çelişki, çatışma ve acımasızlıklarla örülüdür.

Suç İbrahim'e yüklediler. Onu tutuklayıp Nemrut'un önüne getirdiler.

Nemrut; "Ey İbrahim bu işi tanrılarımıza sen mi yaptın? Dediler." (Enbiya:62)

İbrahim; "Belki onu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun" diye yanıtlar.

Nemrut kızar ve öfkelenir, İbrahim'i cezalandırmak için dağ gibi odunlar yığıp tutuşturur. Bir daha kimse başkaldırmaya cesaret edemesin, herkese ibret olsun diye, İbrahim'i kalenin sütunlarında mancınıkla ateşlerin içine atar. (Resim: 3 ve 4)

"Biz de dedik ki; 'Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol'..." (Enbiya:69)

Derler ki; bu büyük kavgada, bir kuş gagasında bir damla su getirip ateşe bırakır. Görenler hayretler içinde kuşa, "bir damla suyun bu koca ateşe ne etkisi olacak ki" diye sorar.

Kuş; "amaç dostluğumuz belli olsun" der.

Derler ki, bir kuş gagasında bir çöp getirip ateşe bırakır. Görenler hayretler içinde kuşa, "bir çöpün bu koca ateşe ne etkisi olacak ki" diye sorar.

Kuş; "amaç düşmanlığımız belli olsun" der.

Mitos'a göre; Nemrut'un yaktığı ateşin alevleri suya, odunlar balığa dönüşür.

Derler ki; o günden bugüne orası kutsal "Balıklı Göl'e dönüşür. Çevresi ise Gülistan'a... O gün, bu gün

insanlar bu kutsal göl ve balıkları ziyaret edip duruyorlar. (Resim: 5)

İnsanlık kavgasında, özgürlük mücadelesinde, bir damla suyu küçümsememek gerekir. Bir damla su düzeyinde de da olsa dostlukta düşmanlıkta saflar açık ve net olmalıdır.

Sonuç olarak; kutsallar coğrafyasında, hakikat ve özgürlük arayışı, iki uygarlık arasındaki çelişki ve çatışma bu kutsallıklar zemini üzerinde gelişiyor. Xerawreşk tapınağını ve kültürünü, bu çatışmada İbrahim'i geleneğin kök hücresi olarak belirlemek yanılıklı olmasa gerek.

Çözümlenen kutsallık ve lânet; çözümlenen uygarlık, sosyal çelişki ve çatışmalar tarihidir.

İBRAHİM'İN TARTIŞMALI ETNİK KİMLİĞİ

“Kendini bilmeyenlerden başka kim İbrahim(A.S.)’in dininden yüz çevirir? Hakikat ki, biz İbrahim’i (dünyada nübüvvetle ve Kâbe’yi bina etmekte) seçtik.”(El- Bakara ayet:130)

Urfa; insanın doğayla, özellikle toprakla ve toplumsal yaşamla ilişkili olarak yarattığı kutsallığın çevresinde doğup şekillenen bir kenttir. Burada kutsallığın özü doğayla, toplumsal doğa arasındaki güçlü diyalektiksel bağa dayanır.

“Toprak bizim annemiz, gök bizim babamız. Gök toprağı yağmurla dölleri ve yer bitki ve tahıl verir. Bu inanış tarımla ilgili pek çok inanışın ana temasını oluşturur.” (Mircea Eliade)

Belki de tüm inançların ve toplumsal kutsallığın özü bunun üzerinde biçimlenir. Üç semavî dinin diyalektiksel özü de yine buraya dayanır. İslâmiyet'teki, Âdem'in balçıktan yaratılma mitosu, toprağın kutsanmasıyla ilişkilidir.

Bu kutsallık; dinsel-inançsal ve peygamberlik geleneği açısından ilk düşünsel sistematik yansımaları İbrahim'de bulur. İbrahim inancı ve geleneği, üç semavî dinin de ortak buluşma noktasıdır. Tümünün ortak atasıdır. Bu açıdan Urfa her üç semavî din için kutsal bir yerleşim alanıdır. Bu kutsallığın özü, tarihsel olarak ilk kez, bu coğrafyada gerçekleşen Tarım Devrimi'yle bağlantılı olsa gerek. İbrahim mitosuyla özdeşleşen mağara, toprak, ekin, ateş ve su kültürü bunun biçimsel çerçevesi ve tarihsel toplumsal kodu oluyor.

İbrahim bu kutsallığın sentezlenmiş diyalektiksel özüdür. Adı kentle, inançla ve kültürle bütünleşmiş ve özdeşleşmiştir. İbrahim adı bin yıllardan beri köleliği, sömürüyü, baskıyı, zulmü temsil eden Nemrut çizgisine karşı direnmeyi, iyiliği, güzelliği, hümanizmi, insanî değerleri ve ahlâkî olmayı temsil eder. Bu Neolitik değerlerin bütünlüğüdür. Nemrut ile İbrahim'in kavgası demokratik uygarlıkla, devletli uygarlık arasındaki amansız çatışmadır. İbrahim ile Nemrut arasındaki çelişki ve çatışmayı çözmek iki uygarlığı çözümlenektir.

Semavî inançlara göre İbrahim, “Âdem-Hava” kültünün kurucusuydu. Tek tanrılı inanç sistemini ilk kez düşünsel olarak sistemli hale getirdi. Âdem mitosu kök hücre olarak, Zerdüşt inanç geleneğine dayanır. İyilik

kötülük düalizmine dayalı Zerdüş inancı, geleneği ve zihniyeti ise Neolitik değerlere dayanır. M.Ö. üç binlere kadar uzanan I. Ve II. Zerdüş geleneği, M.Ö. VII. Yüzyılda III. Zerdüş'ün "Gatalar"yla birlikte, yazılı hale gelir.

İbrahim semavî dinlerin başlangıcıdır. Bir ilktir. "Ondan önce tanrılarla insanlar arasında tanrı vasıflı kral ve kraliçeler aracılık yapıyordu." Çok tanrılı sistem hâkimdi. İbrahim'le birlikte çok tanrıcılığa karşı tek tanrılı inançlar sistemi de gelişmeye başladı. İbrahim'in Nemruta karşı mücadelesi bunun öyküsünü dile getirir.

Semavî dinlere göre, tufan ve yeniden yaratılışın peygamberi Nuh'un üç oğlu vardı. Sam, Ham ve Yafet. Rivayete göre İbrahim Sam soyundandır. Tevrat'ta İbranîce adı Abraham'dır.

"Ayeti Kerimde Hz. İbrahim'in pederinin adı Azer olduğu tasrih edilmiştir.

Sa'lebi, İbrahim Aleyhisselam'ın babasının asıl adı Tarah idi diyor."(S. Yazar)

Babası "Terih-Tarah'tır. İbranîcesi Terah'tır. Kürtçe ve Farsça'sı Azer'dir. (Azer; Kürtçe ve Farsçada "ateş" anlamına geliyor.) "Azer Kıptî lisanında pir-i fani manasındadır ki 'Tarih' çok fazla ihtiyarladığı için, Azer diye çağrılıyordu."(S.Yazar)

Kardeşi Harran'dır. İbrahim ilkin Sara ile evlenir. Sonra Hacer (İbranîce; Hagar) ile evlenir. Hacer'den İsmail, Sara'dan İshak adında birer oğlu olur.

Tevrat'ta göre, İshak'ın ikiz oğullarından Yakub'un on iki oğlu olur. Bunlar İsrail oğullarının on iki kavmini oluşturlar.

Mitosa göre, İbrahim oğlu İsmail, annesi cariyeye Hacer (Hagar) ile birlikte, Sara'nın kıskançlığı nedeniyle Mekke'ye yerleşir. Kutsal kitaplara göre, İsmail Arap soyunun babasıdır.

İbrahim, her üç semavî dinin ortak atası olarak kabul görülür.

“Tevrat İbrahim konusunda iki hikâyeye vermektedir. İlk hikâyede Abraham Firavuna Sarai'yı kız kardeşi olarak takdim ettiği zaman yalan söylediğini açıklar. İkinci hikâyede Gerar krallığına da Sarai'yın gerçekten kız kardeşi olduğunu söyler. Ancak kral yalan söylediği için azarladığı zaman, Abraham Sarai'yın hem karısı, hem de kız kardeşi olduğunu söyler.” o gerçekten kız kardeşimdir. Babamın kızıdır, ama annemin kızı değildir ve karım olmuştur." (Tekvin 20.12)

Tevrat'a göre Hagar'ın oğlu İsmail ve soyundan gelenlerin Hindistan'da yaşadıklarını yazar: "İsmail son nefesini verdi ve öldü ve yakınlarına döndü... Onlar Shur'un yanında ve Asur'a dek Mısır'a yakın olan Havilah'ta (Hindistan) yaşarlardı (Tekvin 25.17-18.)

Hem İshak, hem de İsmail adlarının Sanskritçe'den gelmesi ilginçtir. İbranîce, İşak, Sanskritçe, İşakhu; "Şiva'nın Dostu" anlamına geliyor. Yine İbranîce İşmail, Sanskritçe İş-Mahal; Büyük Şiva demek oluyor.

Abraham hikâyesinin üçüncü şekli ise, tufanla ilgilidir. “İsrail'in Rabbi şöyle der, atalarınız, hatta

Abraham ve Naçor'un babası Terah bile eskiden tufandan önce yaşadılar ve başka tanrılara hizmet ettiler. Ve babanız Abraham'ı tufandan aldım ve Kenan ülkesinden geçirdim." (Joshua 24,2-3)

Tevrat'taki bu alıntılardan hareketle; İbrahim'in babası Terah-Azer'in, bir tufan sonrası Kenan ülkesine geldiği sonucu çıkıyor.

Tüm tarihçilerin ortak kanısı şudur ki, bilenen büyük tufan, Nuh tufanıdır. Nuh mevcut iddia ve delillere göre yukarı Mezopotamya'da yaşanmıştır. Demek ki, İbrahim'in yaşadığı coğrafya esas olarak yukarı Mezopotamya'dır sonucu çıkarılabilir. Bir anlamda Yukarı Mezopotamya'nın otantik aşiretlerindendir demek gerçeğe daha yakındır.

İbrahim'in kim olduğu konusunda çok farklı görüş ve düşünceler söz konusudur. Ancak kökeni ne olursa olsun, İbrahim'in inançlar tarihinde oynadığı rolü değiştirmiyor.

Antik Kürdistan'da İbrahim Kültü

İbrahim ile Nemrut serüveni Kürt Coğrafyasında yaşanmıştır.

Bundan dolayı bazı tarihçiler İbrahim'in Aryen-pro-Kürt kökenli olduğunu ileri sürerler. "Magiler (III. Zerdüşt ve Mazda rahipleri) dini kitaplarını gökten indirdiğine inanılan Abraham'a (Hz. İbrahim) atfederler." (Martin Haug)

Etimolojik olarak Nemrut ile İbrahim adı Kürt dil gramerine uyum halindedir.

“Nemrûd”; Kürtçe, “mır” (ölüm) sözcüğünden türemiş olup, “ölümsüz” anlamına geliyor. Babil-Akad kralları kendilerini; “Tanrı Kral” gördüklerinde ölümsüz görürlerdi. Türkçede kullanılan “ömür” (o-mır) ve “murdar” (mır-dar) sözcükleri, Kürtçeden Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdir. “İbrahim” ise; Kürtçede “kardeş” anlamına gelen “bra” sözcüğünden türemedir. Kürtçeye akraba olan öbür Hint – Avrupa dillerinden Farsçada “birader”, İngilizcede “brother” ve Almancada “bruder” sözcüğü ile karşılanıyor.

İbrahim iki kökten oluşuyor. “bra-i him” Kürtçede “bra” sözcüğü “kardeş”, “him” sözcüğü de “büyük taş, kaya ” anlamına geliyor. Bu durumda “İbrahim” (“bra-i him”) “kayanın kardeşi” veya “kayanın dibindeki, önündeki adam” oluyor. Mitosa göre, İbrahim Nemrut korkusunda mağarada bir kayanın dibine bırakılmış ve bir ceylân tarafında emzirilmiştir.

Bununla birlikte “Tevrât’ta, hayatın Hz. Âdem ve Hz. Havva ile beraber Dicle-Fırat arasında başladığı yazılıdır.”

Bilinen Nûh Tufanı mitosu da, Kürt coğrafyasında yaşanıyor.

Pro-Kürt olarak kabul edilen Kassitler, Gutiler, Mitanniler, Hititler, Urartular, Medler bu coğrafyada yaşamışlardır. Dünya medeniyetlerine öncülük eden Mezopotamya Neolitik Devrimi bu topraklarda gerçekleşmiştir.

Bu coğrafyaya; Yunanlılar "Mezopotamya"(iki nehir arasındaki ülke), Araplar "El-Cezîre" (iki nehir ile

çevrelenmiş yarımada), İslâm tarihçi ve coğrafyacıları "Behr'un- Nehreyn"(İki nehir denizi), Kürt şair ve edebiyatçıları "Gülistan", Tevrat, "yeryüzünde hayatın başladığı yer" , Ali Şerîâtî; "iki nehrin değil, iki cephenin (Tewhîd-Şirk) birlikte aktığı yer" diyor.

"Tevrat'taki İbrahim'in ataları olarak verilen adların, kuzey Mezopotamya'daki yer adları olduğunu gösterdik. İbrahim'in Kuzey Mezopotamya'da bulunması gerekli, UR'dan belki de Urfa'dan HARRAN'a gittiğini kanıtlamaya çalıştık. FİLİSTİN'E ticaret amacıyla olduğu gibi, bir kuraklık dolaysıyla da göç emiş olabileceklerini, Filistin'de aşiret hayatı sürdüklerini, askeri güçleri olduğunu, bu güçlerle çevrelerindeki insanları kendilerine bağladıklarını gördük." (Muazzez İlmiye Çığ)

"Kitabı mukaddes'in "Eski Ahit"(Tevrat) bölümünün "Tekvin" kitabında anlatılan destanların(Sagaların) temelinde, İsrail tarihinin başlangıcını oluşturan olayların, yani, halkların Kenan ülkesine girişleriyle ilgili, ilk halk akınlarından ikisi üzerinde durmak gerekir. Bunlardan birincisi İbrahim'in eski kaynaklarda "İbranî" denen kişinin önderliğinde, Kaldelilerin (Keldanilerin, Babillilerin) Ur kentinden, MÖ 18.yüzyılın ortalarında çıkıp, orada burada dolaştıktan sonra, sonunda Hebron'a komşu topraklara yerleşmesiyle sonuçlanır. İkinci akın, ondan biraz daha sonra başlayan, göçebe ya da yarı göçebe, Arami'lerin kendilerine aynı zamanda İsrail oğullarının adlarını aldıklarını, ataları olarak, "İsrail" de denilen

Yakub'un(jakob) önderliğindeki hareket olup, akınların bu dalı, sonunda Şekem dolaylarına yerleşilmesiyle son bulur. İbranî yerleşmesine varan bir üçüncü akın, uzun süre Mısır'a yerleşmiş olarak yaşadıktan sonra, Mısır'da kaçan aileleri de içeren bir hareket olup MÖ. 13. Yüzyılın sonlarına doğru, güneyden ve doğudan kenen ülkesine girdi. Sonunda İsrail halkını oluşturacak olan tüm bu gruplar, göçebe halklar olarak Kenan ülkesine girdiklerinde, kendilerini tümüyle tarım ekonomisine geçmiş bulunan halkların yerleşmiş olduğu bir ülkede buldular.”(S.H. HOOKE)

“MÖ 1900–1800 yıllarında yaşamış olduğu düşünülen İbrahim ve ailesi eğer Sümer'in Ur kentinde gelmiş olsalardı Tevrat'ta Sümer ülkesinden ve Sümerlerden söz edilmiş olacaktı. Hâlbuki onlara ait bir kelime bile bulunmuyor. Buna karşılık Tevrat'ın MÖ 3. Yüzyılda da Yunancaya çevrilen metninde bu şehrin adı yok. Birçok araştırmacı, bu “Ur” adının, sonradan eklendiğini söylüyorlar.”(Muazzez İlmiye Çığ)

Muazzez ilmiye çığ, “Ur-Kasdim” olarak geçen yerin yukarı Mezopotamya'da Harran ve civarlarında olabileceğini ileri sürüyor.

Bunlardan hareketle;

Birincisi; İbrahim mitosu kültürel dalgayla ilgili olabilir. Neolitik Devrimin ana yurdu veya kök hücresi Yukarı Mezopotamya'dır. Antik Kürdistan'da ortaya çıkan Neolitik kültür göç dalgaları biçiminde yayılmıştır. Fizikî göçler olmakla birlikte esas olan kültürel göçtür. Tarıma dayalı bu kültür, özü itibarıyla Yukarı

Mezopotamya’da “Verimli Hilâl-Altın Hilâl-Çekirdek Bölge” denilen bölgede ortaya çıktı.

İkincisi; Yukarı Mezopotamya’da bu kök hücreye dayalı ortaya çıkan, tüm yerleşim merkezleri ve topluluklar arasında, bir kültür-uygarlık birliği oluşmuştu. Bugün ortaya çıkan belge ve bulgular bunu doğrulamaktadır.

Üçüncüsü; Xerawreşk, Nevala Çori, Çayönü, Çeme Hallan, Gritille, Kortik Tepe vb. yerlerde arkeolojik kazılarda ortaya çıkanlar, ilk uygarlık merkezinin Aşağı Mezopotamya değil, Yukarı Mezopotamya olduğunugösteriyor. Aşağı Mezopotamya’daki devletli Sümer Uygarlığı, Yukarı Mezopotamya’daki Neolitik-demokratik uygarlığa dayanıyor. Xerawreşk buluntuları bunu her yönüyle kanıtlıyor.

Dördüncüsü; İbrahim Mitosu, muhtemelen bu kültürün bir sonucudur. Nemrut ile İbrahim arasındaki kavga özünde özgürlük ve eşitliğe dayalı demokratik uygarlık ile sömürüye dayalı devletli uygarlık arasındaki büyük kavganın hikâyesidir.

Beşincisi; İbrahim köken olarak nerede gelirse gelsin bu sonucu değiştirmiyor. Urfa bu demokratik Neolitik kültürün beşiğidir. Bir yandan devleti, sömürü ve baskıyı temsil eden Nemrut çizgisi diğer yanda eşitliği ve özgürlüğe dayalı İbrahim’in Neolitik kültür çizgisi söz konusudur.

Mezopotamya coğrafyasının en verimli ovalarından birini teşkil eden Urfa bölgesi, geçmişten

beri Orta doğu'nun en kadim halkı olan Kürtlerin, bugün olduğu gibi, geçmişte de yaşadığı bir alandır. Bu bölge diliyle kültürüyle gelenekleriyle tarihsel belge ve bulgularıyla Kürt orijinli bir coğrafyadır.

Yine mitoslar bu bölgenin Neolitik ve uygarlıkla olan bağını çok çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Âdem-Havva efsanesi burada yaşandığı kutsal kitapların ortak görüşüdür. Âdem burada ilk çiftçiliği yaptı. Lânetli kardeş kavgası burada başladı. Habil Kabil ve Aklina serüveni burada gelişti. Eyüp peygamber burada ile çekti. Belki de çileciliğin(felsefesinin) ilk merkezidir.

Bütün bunlar İbrahim kültünün Kürt coğrafyası ve toplumuyla olan ilişkilerini gözler önüne sermektedir. Burada asıl önemli olan İbrahim'in şahsında iki uygarlık arsında yaşanan büyük çatışmanın ve büyük direnmenin bu coğrafyada gelişmesidir. Demokratik uygarlığın beşiği Kürt coğrafyası, Yukarı Mezopotamya devletli uygarlığın büyük saldırılarına uğruyor. Devletli uygarlığın bu saldırısına karşı düşünsel, inançsal politik ve pratik bir direnme gelişiyor. "İbrahim ve Nemrut Mitosu", özünde bu büyük direnmenin ifadesidir. Aryen kökenli pro-Kürt kökenli topluluklar, bu işgale karşı demokratik uygarlığın büyük savunucuları olarak tarihte rol oynuyorlar.

Antik Kürt coğrafyasında geçen İbrahim klt de bu direnmenin önemli bir halkası ve parçasıdır.

İbrahim Hindistan’da Gelen Gezginci Bir Filozof mudur?

Son süreçte İbrahim’in Hint asılı gezginci bir filozof olduğu iddiası yaygınlık kazanıyor. Bu yönlü iddialar çeşitli belge ve kanıtlara dayandırılarak kanıtlanmaya çalışılıyor.

Aristo; “(...)bu Yahudiler Hint Filozoflardan gelmedirler, Hintliler onlara Kalani derler.” (Yahudi Tarihi, Kitap 1.22, Yahudi tarihçi-ilâhiyatçı Flavius Josephus, M.S. 37-100)

Yine, Soli’li Clearchus; “Yahudiler menşei Hint Filozoflardır. Filozoflara Hindistan’da Kalanilar ve Suriye’de Yahudiler denilir. Başkentlerin adı çok zor telâffuz edilir, ona “Jerusalem” (Küdüs) denilir.” diyor. Bu yaklaşım da Aristo’nun düşüncesiyle örtüşmektedir. Muhtemelen iddia aynı kaynağa dayanıyor.

“Seleucus Nicator tarafından İsa’dan üç yüz yıl önce Hindistan’a gönderilen ve yazdıkları gün geçtikçe doğrulanan Megasthenes şöyle diyor: Yahudiler Kalani adında bir Hint kavim veya mezhepti...” (Godfrey Higgins "AnacalYSIS" kitabında Cilt I, sayfa 400, Aktaran, Judah Benzion Segal,)

Hinduların tanrısı Brahma’nın eşi Saraisvati’idi. İbrahim’in adı “Abraham” eşinin ise, “Sarai-Sara-saray”ıdı.

Bu bir rastlantı olabilir mi? tarih rastlantılarla doludur. Ancak her mitosun kökeni tarihsel toplumsal gerçekliğin derinliklerinde gizlidir. Rastlantı deyip geçemeyiz. Açık ki, burada çarpıcı bir benzerlik söz

konusudur. Brahma günümüzde Hindistan'ın üçüncü büyük mezhebidir.

"Voltaire Abraham'ın Hindistan'ı terk edip öğretilerini dünyaya yaymak isteyen sayısız Brahman rahiplerden biri olduğunu inanırdı ve bunu kanıtlamak için isim benzerlikleri ve Abraham'ın doğduğu Ur şehrinin İran hududuna yakın Hindistan yolunda olduğunu ileri sürmüştü.

Brahma adı Hindistan'da çok saygındı ve etkisi Fırat ve Dicle nehrine dek yayılarak İran'a sarılmıştı. Farsiler Brahma'ya sahip çıkıp uyarladılar. Daha sonra Tanrının Hindistan'a giden yolun ortasında bulunan dağlık Bactria'dan geldiğini söyleyeceklerdi. (Meksikalı Tomás Doreste)

Dağlı Bactria, Şahname'de de çok sık geçen bir yer adı olup, eski Afganistan'ın önemli bir bölgesidir. Aynı zamanda Zerdüşt'ün inançlarını yaydığı temel merkezlerden biridir.

Tevrat, Abraham'ın "Keldani'lerin Ur"undan geldiğini yazıyor. Ur, Sümerce tepelik- memleket anlamına geliyor. Kimi iddialara göre, "Ur-Jaguda olarak bilinen Juhuda veya Jaguda" ismindeki yer Yahudilerin yaşadıkları ilk memleketi.

İranlılar da Yahudiler gibi İbrahim'i kendi kurucuları olarak görüyorlar. Günümüzde her yıl on binlerce İranlı hacı olmak için, Urfa'ya akın ediyor.

"Abraham'ın babası Terah'ın aslında Keldani, Kaldi ve Kuldili doğu şehri Ur'dan gelip, Mezopotamya'da yerleştiği yazılmakta. Orada bir süre

bulunduktan sonra Abraham, Abram ve Brahma ve karısı Sara veya Sarai veya Sara İswati babalarının evlerini terk ettiler ve Kenan ülkesine geldiler. Abraham ve Sara'nın Brahma ve Saraiswati ile aynı oluşu ilk kez Jesvit misyonerler tarafından keşfedilmişti" ((Maturea, Anacalypsis; Cilt I; sayfa 387, aktaran Judah Benzion Segal,)

“Arap tarihçileri Brahma ve ataları Abraham'ın aynı kişi olduğunu öne sürerler. Farsiler (İranlılar) genelde Abraham'a İbrahim, Zerdüş derler. Kirüs Yahudi dinini kendi diniyle aynı olduğunu kabul ederdi. Hindular Abraham'da veya İsrail oğulları Brahma'dan gelmiş olmalıdır." ((Maturea, Anacalypsis, Cilt I, sayfa 396.)

Yukarıdaki çeşitli alıntılardan da anlaşılacağı gibi, Yunan filozofu Aristo ve diğer kimi yazarlar, Yahudilerin Hindistan kökenli olduğunu ve onlara “Kalani” dediklerini iddia ediyorlar.

Kutsal kitaba göre İbrahim Yahudilerin atası sayılmaktadır.

Aristo mantığı ve felsefesi gereği, Yahudiler Hint kökenli olduğuna göre İbrahim de Hintlidir.

Burada Yahudilerin Hint kökenli olup olmadığı tartışma konusu olduğu kadar, İbrahim'in de Yahudi olup olmadığı ciddî kanıtlara gereksinim vardır.

Erwin Schrödinger'in “düşünsel deneyimi” ve teorisine göre, İbrahim'in Yahudi ve Hint kökenli olması %50, olmaması %50'dir.

Tarihte çeşitli nedenlerle klân, kabile, aşiret ve toplulukların göçüne sıkça rastlıyoruz. İbrahim de bu anlamda Hindistan’da göç etmiş olabilir. Fakat bu tarihte İbrahim’e yüklenen rolü olumlu-olumsuz değiştirmiyor.

Sonuçta; İbrahim Nemrutlaşmaya, çok tanrıcılığa, karşı bir başkaldırı direniş ve tek tanrıcılık çizgisini temsil ediyor. Bu anlamda semavî dinlerin atası olarak kabul görüyor. Zulme, haksızlığa karşı ötekileştirilenlerin öncüsü konumundadır. Kökeni ne olursa olsun bu gerçekliği değiştirmiyor.

Ancak bu teori, İsrail şovenizmi kokuyor. Bu yaklaşımın altında yatan şey, kültür milliyetçiliğidir. “Yahudileri filozoflara dayanan seçkin bir halk” olarak lânse etme ütopyasıdır. Aristo mantığına dayalı İddia şu; Yahudiler İbrahim soyunda gelmedir. İbrahim ise, Hindistan’da gelen Filozoflar kastındadır. Dolayısıyla Yahudiler seçkin-ayrıcılık filozof bir halktır. Bu İsrail şovenizminin yaratmaya çalıştığı bir ütopya oluyor. Halklaşmasını bir mitos bağlıyor.

Her halk gibi Yahudi’lerin filozof ve bilgiler vardır. Ama Yahudiler filozof değil, tüccar bir topluluktur. Tüccar geleneği bugün de çok çarpıcı biçimde sürüyor.

Evet; “tarih günümüzde biz tarihin başlangıcında gizliyiz.” Günümüzde İbrahim’in zulme karşı geliştirdiği direnme çizgisini ve kültürünü Kürtler temsil ediyor. Tarih günümüzde yaşanan gerçeklikle bağlantılıdır. İbrahim kültü Mezopotamya halklarıyla bütünleşmiş ve güncel yakıcı tarzda yaşanıyor. Tarihin

geçmişini başlangıcını da böyle ele almak bilimselliğe daha çok yakındır. İbrahim geleneği ve kültürü konusunda güncelde yaşanan pratik bunu fazlasıyla kanıtlıyor.

İbrahim'in Yüzü Aşkın Yüzüdür

*Ey insanın yaşıyan özü –şehri- Edessa
Aşkın ve peygamberlerin kiblegahı
Bilgelerin aynalı yüzü
Ölümü ölümle temizleyen Nemrut'un kanlı öfkesi
Put kırıcı İbrahim'in ışıklı kavgası
Dört mevsimde dört ayrı sızı
Haziranda mavi gökyüzü
Hazanda Zeliha'nın hüznü
Baharda sevinçlerin güleç yüzü
Biliyorum
Koca bir tarih girdi aramıza
Zaman dört bir yana savurdu yaşadıklarımızı
Geriye ne peygamberler
Ne de yıldız, yıldız aşklar kaldı
Ceylanlar göçüp gitti
Ayn- zeliha hala kendi gözyaşlarına ağlıyor.*

Güvercin kanatlı bir yaz mevsiminde yolunuz düşerse Urfa'ya, Balıklı Göl'e uğramayı unutmayın. Nemrut'a inat göl kıyısında gökyüzüne uzanan ulu çınarların dibinde kurulmuş, tahta sedirlerde oturup, demli bir çay içerseniz, hem serinlenir hem de tarihle buluşursunuz.

Suda oynayan sürü sürü balıklar, sarı sığağın içinde yitip giden küçük kayıklarda kürek çeken çocukların şen kahkahaları, kuş cıvıltıları... Kumruların dem çekişleri... Geçmiş ve günceli buluşturan ve şehri kanatları altına alan, sapa sağlam kale duvarları, tüm görkemliliğiyle, insana geçmişî yaşıatıyor.

İbrahim ile Nemrut'un hikâyesini dille getiren, gökyüzüne doğru uzanan iki sütün...

Bin yıllardan bu yana fırtınalara, Nemrud-i sıcaklıklara, gece ile gündüzün iki ayrı yüzüne, tiranların kanlı oyunlarına direnen, beyaz kesme taşlarla örülmüş upuzun iki ak sütün...

İbrahim burada ateşe atıldı mı?

Alevler sulara, odunlar balıklara dönüştü mü?

Ayn zeliha İbrahim'in sevdasından kendini ateşlerde yaktı mı?

Efsane bu... Her efsanenin tarihsel toplumsal gerçeklikle diyaletik bir bağı vardır. Bu coğrafyada hala genç kızlar özgürlük için kendilerini Aynzelha misali ateşlerde yakıyor. Nemrut'un zulmü dur durak bilmiyor.

Balıklı Göl, Aynzeliha ile İbrahim 'in aşkı gibi, bıkıp usanmadan bin yıllardan bu yana, tepedeki iki ak

sütüne imrenerek bakıp duruyor... Kumrular, güvercinler, kuşlar ikisinin arasında haber getirip götürüyorlar.

Çocuklar... Esmer tenli, elâ gözlü, buğday benizli, güneş kavruğu çocuklar... Eskimiş kirli yamalı giysiler içinde, yürekleri apak çocuklar...

Mezopotamya'nın mağrur bakışlı çocukları... Masanıza yanaşıp Kürtçe, Türkçe, Arapça İngilizce size İbrahim ile Nemrut'un efsanesini anlatırken, bir yanda da muska satmaya çalışıyorlar.

Bir gün yolunuz Urfa'ya düşerse, bu esmer tenli Mezopotamya çocuklarından, İbrahim'in hikâyesini dinlemeyi unutmayın. Bu şehirde her şey zıtların diyalektiği ile örülmüş hüznü bir mitosa dayanır.

Bir yanı Nemrut, bir yanı İbrahim'dir. Bir yanı kölelik, bir yanı özgürlüktür. Bir yanı kutsallık, bir yanı lânettir. Bir yanı Sara ile Hacer'in bitmeyen çelişki ve çatışması, bir yanı Aynzeliha'nın ateşte yanan sevgisidir. "Aynzeliha her dem böyle gizemli midir", bilinmez.

Nemrut'tan kalma töre cinayetleri, kara saplı bir hançerdir, saplanır yüreğime. Katledilen en güzel gözler, aşkın ve insanın çözülemeyen trajedisidir. Ne İbrahim'in bilgeliği, ne Aynzeliha'nın aşkı, ne de Hacer'in mahzunluğu çözemedi bu çelişkiyi. Aklına; eril aklın ürünü, Habil ile Kabil arasında trajik bir kurbandır. Aklına'dan bu yana kaç bin genç kız, törelere kurban edildi bilinmez...

Ve durmadan aşklar acılara dönüşür. Dostluklar kin ve öfkeye. Nemrud-i düşmanlıklar sürüp gider, bin

yıllardan bu yana. Gizemli bir aşktır Aynzeliha, İbrahim'in yüreğinde harlanan... Aşkın yüzü değişken ve dövüştür. Su gibi berrak, karanlık gecede yıldızlar kadar parlaktır.

Bugün dost olan gözler, kin ve öfke akan iki pınara dönüşebilir. Bugün boynumuzdaki kolye kadar yakın olan, yarın bir yıldız kadar uzak hale gelebilir. Unutmayalım ki, birinin yoksulluğu, bir başkasının varsalılığıdır. Birinin ölümü, bir başkasının doğumudur. Her bitiş, yeni bir başlangıçtır.

Bu şehrin bir yüzü bilgelik ve aşk, diğer yüzü cehalet ve karanlıktır. Aşkın yüzü, her zaman sevgi yüklü çocukça bir saflıktır.

Aşkın yüzü sevgilinin kiblegahıdır. Kiblegahın bir yanı tutuculuk, bir yanı bitimsiz arayıştır. Özgürlük bu arayışın gül tenli çocuğudur. İbrahim, Nemrut'a inat kesintisiz bir özgürlük ve hakikat arayışıdır.

Sara İbrahim'in ilk aşkıdır. Rivayete göre Sara, Mezopotamya'nın dillere destan en güzel kızıdır. İkisinin ilişkisi yıllarca sürüp giden, gizi çözülmemiş bir aşk-i trajedidir. Aşktan inanç, inançtan kavga, kavgadan özgürlük doğdu... Gerisi Nemrut'a karşı bir isyan bayrağıdır.

Sara ile İbrahim'in birçok yönüyle, sırrı çözülmemiş bir bilmecedir. Mısır'a gidişleri bilinmezliklerle örülüdür. Mısır'a girişte Firavun'un adamları, Sara'nın güzelliğini Firavun'a bildirirler. Huzura çıkan İbrahim, "korkudan" Sara ile kardeş olduklarını söylediği rivayet olunur.

Peki, aşk korkuya yenilir mi?

Firavun Sara'yı sarayına, kendine eş olarak alır. Üç yıl boyunca Sara, sarayda kraliçelik yaşamını yaşarken, İbrahim han duvarları dibinde sürünüp gider.

Nemrut'a başkaldıran bilge, neden Firavun'a boyun eğiyor?

Ya sonrası?

Üç semavî din, üç kutsal kitap bu hikâyeyi anlatır: Firavun gerçeği öğrenir. Dinsel yorumları bir yana bırakırsak, henüz ortaya konulmamış nedenlerden dolayı, Sara'yı İbrahim'e geri verir. Bununla da kalmaz: kendisine sürüler bağışlar, en güzel cariyesi Hacer'i de ona hibe eder. Mısır'a yoksul giden İbrahim, zengin olarak döner.

İbrahim niye Mısır'a gitti? Firavun ona neden sürüler ve cariyesini verdi? Sara-Firavun ilişkisi nasıl bir ilişkiydi?

Sara-İbrahim aşkı sürüp gider. Ancak Sara kısırdır. Geleneksel soy sürdürme, çocuk sahibi olma, Sara'nın kısırlığıyla birleşince, İbrahim'in aşkı bir çelişki yumağına dönüşür. Sonuçta ikisi anlaşır. İbrahim, "Firavun'un kendisine bağışladığı" Hacer ile evlenir. Üç kutsal kitap; Hacer'in İbrahim'e olan kutsal aşkından söz eder. Ama Hacer'in yaşadıkları bir tragediya konusudur.

Hacer'in İsmail adlı bir çocuğu olur. Arap soyunun "babası" sayılan İsmail, İslâm inancına göre aynı zamanda Kurban Mitosunun da kahramanıdır.

Hacer-İbrahim evliliğiyle, Sara kıskançlık krizleri geçirir. İbrahim Sara'nın baskılarına mı aşkına mı boyun

eğer bilinmez. Sonuçta İbrahim, Hacer ile İsmail'i alıp, "ekini-dikini" olmayan, çölün derinliklerinde bir taşlığa bırakır. Artık aşk, Hacer için çölün derinliklerinde ölüm kalım mücadelesidir.

Arapça, Hacer :“taş” anlamına geliyor. Kaderi, yaşamı, aşkı da adı gibi katı, acımasız bir serüvene dönüşüyor. Hacer ismi, ona yaşadığı bu trajik serüvenden dolayı verilmiş olamaz mı?

Çölün ortasında kızgın taşlar arasında Hacer'in aşkı susuzluktan çatlayıp giderken, efsaneye göre, analık sevgisi, İsmail'in ayakları altında suların fışkırmasıyla yeni bir yaşama dönüşür.

Haklı olan kim? Sara'nın kıskançlığı mı Hacer'in trajedisi mi? Yoksa İbrahim'in umursamazlığı mı?

Bir bilge insan derki: “ailemi ben kendim seçmedim, ancak yoldaşlarımı kendim seçtim”

Aynzeliha Nemrut'un kızı, İbrahim'in ikirciksiz, inançlı yoldaşıdır. Ailesini kendisi seçmemiştir ancak, İbrahim'le olan yoldaşlığını, gönül bağını kendisi seçmiştir.

İbrahim'in iki yanı, iki yüzü vardır. Bir yanı semavi aşk, bir yanı ise Sara, Hacer, Aynzeliha arasında gidip gelen çelişkili çatışmalı trajik aşktır.

Rivayet olunur ki, İbrahim ateşe atıldığında, Zeliha üzüntüsünden durmadan gözyaşları döker. Zeliha'nın gözyaşlarından, İbrahim'in Gölü yanında, küçük bir göl daha oluşur. Buna, Zeliha'nın “gözyaşları” anlamına gelen “Ayn-zeliha Gölü” denilir.

Eğer yolunuz düşmüşse Urfa'ya, İbrahim'in Gölü'nün yanında, Zeliha'nın gözyaşlarından oluşan "Aynzeliha Göl"ünü de ziyaret etmeyi unutmayın.

Çünkü orası özgürlük, hakikat ve aşk gölüdür.

Göl deyip geçmeyin

Burada aleve dönüşür sular her gün batımında

Ve gizemli bir aşıktır Aynzeliha tek mil zamanlarda

Aşkın mağrur gözyaşlarıdır sular

Salkım söğütler durur gümüş renkli sularda

Fırat akıp gider sarı hırçın sularıyla

Aşklar yaşanır nesilden nesile

BİR TAPINAK KÜTÜPHANESİ SULTAN TEPE

Sultan Tepe’de ilk kazı, 1951–52 yıllarında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü ve Arkeolog Seton LLOYD tarafından yapıldı. Bu kazılarda Helenistik ve Roma dönemi kalıntılarının yanında, Geç Asur dönemine ait mimarî yapının çeşitli izlerine rastlandı.

Bununla birlikte dünyanın ilk kütüphanelerinden biri olarak adlandırılan “bir arşiv” de ortaya çıktı.

Ortaya çıkan tarihi eser ve belgelerin çoğu, hala Ankara’da Anadolu medeniyetler müzesinin deposundan bekletiliyor.

Kütüphane, insanın depolanmış toplumsal hafızasıdır. İnsan kendi hafızasını yitirmemek, sürekli geliştirmek ve yeni nesillere aktarmak için, saklama ve depolama yöntemine başvurmuştur. Bunun adı kütüphanedir. Bu açıdan kütüphane; insanlığın toplumsal hafızasıdır.

Tarihin ilk ve en önemli tapınak kütüphanelerinden biri, Sultan Tepe’deki höyükte bulunuyor. Demek ki, Urfa insanlık tarihinin toplumsal hafızasını bağrında taşıyor.

Sultan Tepe Mezopotamya coğrafyasının en büyük höyüklerden biridir. Belki de tarihteki ilk ve en büyük Arşiv Kütüphaneleri'nden biridir. Bu kütüphane, insanlığın geçmişte kalan bilinmeyen gizemli yüzünü aydınlığa kavuşturuyor.

Tarihsel açıdan, yerli halkların inançla örülmüş bu antik bölgesinde ay, halklar tarafında hem tanrı hem de tanrıça olarak görülmüştür. Sultan Tepe'de Tanrı Sin'in inanç merkezlerinden biridir. Kendi döneminin Rönesans merkezidir. Bu dönemde ciddî çalışmalara damgasını vurmuştur.

Sultan Tepe kazılarında Ay Tanrısı “Sin”(kimi dönemlerde ve halklarda Tanrıça Sin) simgeli taş bir stel, Sin'e ait bir tapınak kompleksi de bulunuyor. Sin; tanrı ve tanrıça olarak, hala bölgenin en kadim halkları arasında saygı görüyor. Hala Tanrıça Sin üzerinde kutsal yeminler ediliyor.

Sultan Tepe; ölümsüzlüğü arayan Gılgameş Destanı'yla da ilgilidir. Urfa-Sultan Tepe, sedir ağaçlarını getirmeye giden Gılgameş ile Enkido'nun uğrak üslerinden biridir.

Yine, Sultan Tepe; “Yaratılış Destanı, Nippurlu Yoksul Adam Masalı, Asur Eponim Tabletleri ve birçok eğitim amaçlı kullanılan 600 den fazla kil tablet veren” önemli bir tablet akademisi konumundadır.

Kazılarda ortaya çıkan, M.Ö. 704 yılına ait Asur'daki Nippur'lu Yoksul Adamın (İnsanın Masalı) Masalını belgeliyor. Bu masal daha sonra, başta İspanya ve Sicilya olmak üzere tüm Avrupa edebiyatında yer

bulmuştur. “Bin Bir Gece Masallarının” da esin kaynağı oluyor.

Bütün batı Avrupa folklorunu ciddî tarzda etkilemiştir. Aynı tarzda Gürcistan, Rusya, Ukrayna, Romanya ve Csángó (Moldovya’da Macarca konuşan halk) halk edebiyatına da yansımıştır.

“Nippurlu Yoksul Adam Masalı” özünde ana nehir toplumu ile devletli toplum medeniyetleri arasındaki mücadeleyi dile getirir. İnsanın yitirdiği hakikat ve özgürlük arayışının serüvenidir.

Bu masal, egemenlerle, ötekileştirilenler arasındaki ilişkiyi sorgular ve ortaya koyar. İbrahim Nemrut mitosu da dikkate alındığında bu bölgenin, sosyal mücadeleler tarihinde önemli bir rol oynadığı açığa çıkıyor.

Unutmamak gerekir ki, Verimi Hilal’ın bu üs alanı, tarihsel açıdan en önemli inanç ve düşünce merkezlerinden biridir. Birçok inanç ve düşünce burada ortaya çıkıp yayılmıştır. Düşünce ve inançlar açısından bir değişim ve dönüşüm merkezidir.

Asur Ruhbanları’nın yetiştiği en büyük akademidir. Bu kent, Eski Ahit’in Süryanîce versiyonunun doğuşuna tanıklık yapmıştır. Bu düşünce merkezinde ciddî bir edebiyat gelişmiştir. Kentin kendisi, tarihsel bir belgeler kimliğini taşımaktadır.

Yukarı Mezopotamya’nın, antik eğitim kurumlarının önemli bir kısmı burada bulunuyor. Edessa, İskenderiye, Harran, Nusaybin, Cunduşapur ve Kinnesrin okulları tarihte büyük rol oynamışlardır.

Bunlardan Edessa Akademisi, Fırat'tan, kuzeydoğu Suriye'den gelen, yol üzerindeki Urfa'da kurulmuştur. Ulaşım açısında stratejik bir noktada bulunduğunda, düşünce ve inanç yayılma merkezi olarak da rol oynamış ve etkilediği kadar etkilenmiştir.

Özellikle “Peygamberlerle ilgili menkıbeler, Pagan, Sabiîlik, Hristiyanlık ve İslâm kültürünün” bir arşivi durumundadır. Günümüzde bütün bunların izine rastlamak mümkündür. Ortadoğu uygarlığının arşivi ve toplumsal belleği konumundadır.

Kent, tarih boyunca felsefî ve teolojik okullarla dikkat çekmiş ve bu yönlü bir rol üstlenmiştir. Büyük İskender'in işgaliyle birlikte, daha da aktif hale gelmiştir. Âdeta bir düşünce ve inançlar sentezinin merkezi haline dönüşmüştür.

Birçok Yunanlı filozof buraya gelip yerleşmiş, yerel kültürle karşılıklı birbirlerini etkilemiş ve etkilenmişlerdir.

Pisagorculuk ve Yeni Eflâtunculuk burada yaygın felsefî düşünce haline gelmiştir. Bu felsefî düşünceler, Sabiilik gibi yerel inanç ve düşüncelerle sentezlenerek, bir tür “Sabiî Hellenistik” düşünce ortaya çıkmıştır.

Merkezi devlet konumunu yitiren Süryanîlerin edebî ve felsefî çalışmaları, bu bölgede yoğunlaşıp, süreklileşerek gelişmiştir. Daha önce burada Pagan kültürünün-teolojisinin ve Yahudi öğretilerinin eğitimini yapan okullar bulunuyordu.

Hristiyanlık, Yakubi ve Nasturi mezheplerinin üs alanıydı. Grekçe bilen, birçok âlim ve bilim adamı vardı.

Özelikle M.S. 2.y.yıldan itibaren, Süryanî'lerin şahsında, kente ciddi bir kilise edebiyatı geliyor.

Edessa Akademisi'ni sadece bir teoloji ve felsefe okulu olarak düşünmek de yanılgıdır. Tıp, matematik, mantık vb. birçok alanda eğitim yapılmıştır.

“Edessa Tıp Okulu, Hipokrat ve Galen modeli tıp eğitimi yapılanmasını esas aldılar.” M.S. 313 yılında, Roma imparatoru Konstantin, Hıristiyan mezheplere, Halk hastanelerini kurma özgürlüğü tanıdı. Antik hastaneler arasında yer alan Edessa Cüzam Hastanesi de St. Ephraim tarafından kuruldu.”

Urfa Akademisi, M.S. 3. yüzyılda kurulmuş olup, “Yeni-Eflâtuncu felsefe” akımının merkezi olmuş, İslâmiyet döneminde ise, medrese sisteminin ilk modeli haline gelmiştir.

VII. yüzyılla birlikte, Edessa Akademisi İslâmiyet'in hizmetine giriyor. “VII. asra kadar Edessa'daki âlimler işledikleri antik felsefeyi, M.S. 8. ve 10. asırlar arasında ücret mukabilinde Arapçaya tercüme ettiler ve böylece Müslüman filozoflara da hocalık ettiler.”

M.S. 326 yılında, “Mar Afreim ile Mar Yakub Nusaybin'de bir akademi kurdular. “Putperestlikten kalma eski Süryanî okulunun enkazı üzerinde kurulan ve bünyesinde 800–1000 kadar öğrencinin yatılı olarak okutulduğu kaynaklarca ifade edilen bu akademi, çok gelişti”

Nusaybin, tarihin değişik dönemlerinde birçok teolojik ve tıbbî çalışmalara, buluşlara damgasını vurdu.

Burada da teolojinin yanı sıra, bir tıp okulu da vardı. Yine, “M.S. 410'da Doğu Mezopotamya'daki kilise ve manastırların kendilerine bağlı hastaneleri vardı ve Batı Mezopotamya'da durum aynıydı. Nusaybin hastanesinde öğrencilerin eğitimi için yapılmış binalar vardı.

Urfa Okulu'nun devamı olan Nusaybin Okulu, VII. yüzyıla kadar parlak bir devir geçirmiştir. Nusaybin akademisinde, “teoloji eğitimini yanında Hipokrat ve Galen'in tıp kitaplarıyla Aristo'nun mantığının bazı bölümleri de okutuluyordu.”

Nusaybin tarihin değişik dönemlerinde birçok teolojik ve tıbbî çalışmalara, buluşlara damgasını vurmuştur. Harran Akademisi de önemli bir rol oynamıştır. “İslâmiyet öncesi tıp, astronomi, fizik, matematikle, eski Yunan ve Süryanî eserleri tercüme etmekle ve diğer müspet ilimlerle ön plâna çıkmıştır.”

İslâmiyet döneminde ise, “fıkıh, hadis, kelâm, tefsir, felsefe, tarih ve edebiyat gibi ilimlerde” ön plâna çıkmıştır.

“Özellikle Atina okulunun dağıtılıp yıkılması sonucu, Yunan felsefesi Atina'dan Rodos ve İskenderiye'ye geçmiş, Rodos'ta Andronikos ile bir okul kurulmuştur. Ayrıca İskenderiye'de de, Ptoleme hanedanı döneminde, Yeni-Eflâtuncu okulu meydana getirilmiştir. Bu anlayış, İskenderiye'den Antakya'ya, Antakya'dan Urfa'ya, Urfa'dan Harran'a geçerek Nasturi, Yakubi ve Yahudilerin yardımı ile Helen felsefesinin bölgeye yayılmasına yardımcı olmuştur. Urfa ekolünde

gelişen lehçe zamanla edebi bir dil hüviyeti kazanmıştır.”

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan belge ve bulgular, Sultan Tepe ve yöresinin Neolitik, Tell-Halef(MÖ 6000–4000) dönemi ve sonrasında aktif bir yerleşim alanı olduğu ortaya çıkıyor.

Devletli uygarlıkla birlikte, yine önemli bir yerleşim alanıydı. M.Ö. 2000’lerde Pro-Kürt Hürriiler ile Mitannilerin ülkesinin bir parçasıydı. Daha sonra Mitannileri yıkan, Hititlerin denetimine geçiyor.

“M.Ö. 11. yüzyıldan sonra, Mezopotamya’dan kuzeye göç eden Aramiler yerleşti. Aramilerin kurduğu, Bit- Adîni Krallığı’nın egemenliği altındayken, M.Ö. 857’de Asurlara bağlandı.”

M.Ö. 612’de Asur krallığının varlığına son veren Medlere katıldı.

M.Ö. 550’lerde Perslerin denetime geçti. Persler döneminde tarım ve ticaretin geliştiği, bölgedeki kentlerin zenginleştiği çeşitli kaynaklar tarafında öne sürülmektedir.

M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında, ilkin Makedonyalıların, daha sonra ise İskender’in mirasçılarından Selevkosların eline geçen bu topraklar “Osroene” adıyla tanınıyordu.

Selevkoslar döneminde, kısa bir süre Mısır’ın hâkimiyetine geçti. M.Ö. 132’lerde ise Aramiler, bu bölgede ilkin “Abgar”, daha sonra ise, “Osroene” adıyla bir krallık kurdular. Krallık sonrada bağımsızlığını yitirip Roma’ya bağlandı. Bölgenin iki temel gücü olan

Romalılarla ve Partlar arasında zaman zaman el değıştirdi.

Osroene(Abgan) Krallığı, M.S. 117'de Roma'ya bağlanarak bir eyaleti haline dönüştü. Aramiler, birçok kez Roma'ya karşı isyan ettilerse de sonuç alamadılar. Ayaklanmaları her seferinde kanla bastırıldı.

Osroene Krallığı, M.S. 3. yüzyıl ortalarında Sasanilerin saldırısına uğradı. 7. yüzyılda Arapların eline geçti. M.S.10. yüzyıldan sonra ise, Bizans ile Kürt Mervani Devleti arasında güç dengelerine bağlı olarak el değıştirdi.

Sonuç olarak; bütün bunlar dikkate alındığında, Sultan Tepe Kütüphanesinin-arşivinin anlam ve önemi, tarihle olan bağı tüm çıplaklığıyla ortaya çıkıyor. Bu kütüphane; burada yaşayan halkların ortak bir mirası, değeri ve kültürü olarak günümüze dek geliyor.

HARRAN ANTİK KENTİ

“Harran İlk çağda Ninive’den Karkamış’a uzanan yol üzerinde, stratejik bir noktadaydı.” (Ana Britannica, cilt 10).

Bu stratejik konumundan dolayı, yüz yıllar boyunca, insanların yaşamında önemli bir rol oynamıştır.

“Tarihsel olarak Harran, Anadolu’ya açılan bir kapı olarak, İslâm’ın girdiği ilk şehir olması yanında Asurlara, Emeviler’e başkentlik etmiş bir yer olarak, ilim ve sanatın felsefe ve ilâhiyatın bulunduğu bir havza olmuştur.” (M. Kurtoğlu)

Harran her yönüyle, tarihe ışık tutan en kadim kentlerden biri oluyor.

“Kitabî Mukaddes’e göre, İbrahim’in ailesi Kalde kenti Ur’u terk ettikten sonra, Harran’a

yerleşmiştir.(Tekvin 11: 31-32).” (Ana Britannica, cilt 10)

Rivayete göre, İbrahim ile kardeşi Harran(Aran) sürüler yüzünde anlaşmazlığa düşerler. Çözüm olarak, Harran adamlarıyla sürülerini alıp başka alana göç eder. Yerleşmek için uygun bir yer aramaya başlar. Sürülerini hem otlatır, hem de uzaklara doğru yol alır. Sonuçta zengin bitki örtüsüyle donanmış uçsuz bucaksız bir ovaya gelir.

Ova geceleri ışıldayan parlak yıldızların altında son derece görkemli, etkileyici, gizemli ve büyüleyicidir. Gündüzleri ise, artan sarı sıcakla birlikte, hayvanlar ve insanlar için bitmez tükenmez bir yiyecek deposudur. Cüllab (kurumuş) ve Deysan (kurumuş) ırmakları bol sularıyla, bir ahtapot gibi tüm ovayı kolları arasına alıp sulamaktadır. Her tarafında bolluk-bereket fişkırmaktadır. Güzün, altın rengine bürünen bu ovada, Harran’ın sürüleriyle birlikte ceylânlar sürüsü de boy gösterir. Okyanus gibi uzanan bu ova, günümüzde hala ceylânları barındırmaya ve beslemeye devam ediyor.

Harran ovasının geçmişte zengin bitki örtüsü ve bol su yataklarına sahip olduğu birçok tarihi belgede de geçiyor.

İbrahim’in kardeşi Harran bu görkemli ovayı görünce, düşünür taşınır sonunda bu zengin bereketli topraklara yerleşmeye karar verir.

Harran’ın öyküsü, binlerce yıldan bu yana nesilden nesile geçerek günümüze kadar gelir. Derler ki, Harran adamlarıyla birlikte burada bir kent inşa eder. Kente

kendi adını verir. Bir rivayete göre ise, İbrahim bu kenti kardeşine bağışlar. Her iki durumda da kent, adını İbrahim'in kardeşi Harran'dan alıyor. Bu süreç, M.Ö. 1800'lere tekabül eder. Harran'ın adına kurulan Harran, o günden, bu güne dek tarihsel toplumsal gelişmelerin hem tanığı hem sanığı hem de yargılayıcısıdır.

Tevrat'ta adı geçen Haran'ın, bugünkü Harran olduğu, tarihçilerin üzerinde hem fikir olduğu bir konudur.

Bazı İslâm tarihçileri, kentin kuruluşunu Nuh peygamberin torunlarından Kaynan'a ile ilişkilendirirler. 13.yüzyıl Arap tarihçi Seddad, Hz. İbrahim'in Filistin'e gitmeden önce Harran'da oturduğunu belirtir. Bundan dolayı Harran'a Hz. İbrahim'in kenti de denilir. Yine kentte İbrahim'in evinin adını taşıyan bir ibadet yerinin ve otururken yaslandığı bir taşın var olduğunu da belirtir.

Arkeolojik buluntulara göre, “Harran adına ilk defa, Kültepe ve Mari'de bulunan M.Ö. II. bin başlarına ait, çivi yazılı tabletlerde; ‘Har-ra-na’ şeklinde rastlanılmaktadır. Kuzey Suriye'de bulunan Ebla tabletlerinde de Harran'dan ‘Ha-ra-na’ olarak bahsedilmektedir. M.Ö. II. binin ortalarına ait Hitit Tabletlerinde, Hitit'lerle Mitanniler arasında yapılan bir anlaşmaya Harran'daki Ay Tanrısının (Sin) ve Güneş Tanrısının şahit tutulduğu belirtilmektedir.” (Resim: 6)

Bağlı olarak Xerawreşk kazılarında açığa çıkartılan dikili taştaki hilâl ay ve hilâl içindeki yuvarlak şekil, muhtemelen Ay Tanrıçası ve Tanrısı SİN kültünün ana kaynağıdır.(Resim: 7)

Ay; Neolitik kltte, Ana Tanrıçadır. rneği, Kızılderililerde, Azteklerde Kürtlerde, Fenikelilerde, eski Yunanlılarda ve diğer bazı halklarda bereket, yüce ana, yeryüzü ve gökyüzünün tanrıçası olarak saygı görürdü.

Devletli uygarlıkta ise erildir. Sümer, Mısır Akad, Babil, Asur ve diğer bazı halklarda bilgeliğin efendisi Tanrı Baba'dır.

Ay yeni hilâl iken el değmemiş bakire tanrıça, karnı şişmiş dolunay kutsal ana adayı, küçülen ay ise yaşlı bilge kadındır.

Bu anlamda ay figürü, bir inanç simgesi olarak, "Tanrı Sin" adıyla, Harran kültünde de önemli bir yere sahiptir

Harran; "mildın başlarından beri ilim merkezleri ile tanınmış, hata evrensel kültür başkentlerinden biri haline gelmiştir. Orada Babil Astronomisi, Fars hikmeti ve Yunan felsefesi ile kucaklaşmış dolayısıyla Hermetik düşünce burayı kendine mesken edinmiştir. Üstelik yeni Efltunculuğun ilk merkezlerinden birisi de bu şehirdir."(Muhhamed El Cabir)

şu ortaya çıķıyor. Harran adı, yaklaşık 4 bin yıldan beri değişmeden günümüze dek sürüp geliyor.

Harran; gç yollarının üzerinde yer alan, günümüzün en kadim antik kentlerinden biri oluyor. Sümerlerin geliştirdiği "Ur kentler" silsilesinin bir devamıdır. Etimolojik olarak adı Sümerce bir kavram olan "Haran-u" kelimesine dayanıyor. "Haran-u"; seyahat-gç-kervan anlamına geliyor. Kimi kaynaklara

göre ise; kesişen yollar, aşırı sıcaklık anlamına da geliyor. Geçmiş ticaret yolları dikkate alındığında, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Harran Samsat, Antep vb. kentler, doğudan batıya uzanan yolların kavşağında bulunuyor. Harran yüzyıllar boyunca, kervanların önemli bir konaklama yeri idi. Bu rolünü Osmanlı döneminde bile sürdürüyor. Etimolojik olarak Harran adı bütün bunlara uygun düşüyor.

Harran, Cüllab(yakın süreçte kurumuş) ve Deysan ırmaklarının suladığı bir ovada kuzey Mezopotamya'da kurulmuştur. Harran ovası bir ağ gibi, su kanalları ile örülmüş bir tarım sahası idi. 1184 yılında Harran'ı ziyaret eden seyyah İbni Cübeyr; “burasının gölgelik ve ağaçlık olduğunu, çeşitli meyve ve sebzelerin yetiştiğini” belirtiyor. Uzun süren bir kuraklık sonucunda ise, harap hale geliyor.

Harran, Soğmatar, Şuayip Antik Kenti birlikte ele alındığında, ticaret yolları kadar, bu üçgenin yüzyıllar boyunca önemli bir astronomi merkezi olduğu da ortaya çıkıyor. Bunun kalıntıları, günümüze kadar bolca ulaşmıştır.

Astronomi ve inanç, diyalektik bütünlük içinde ele alındığında, Harran muhtemelen önemli bir inanç merkeziydi. Astronomi kadar, başta ay ve güneş olmak üzere, birçok gezegen yerel halklar tarafından kutsal sayılıyordu. Harran; Mezopotamya eksenli Sabiizm'in en önemli merkeziydi. Gutti, Kassit, Hitit, Babil, Mittani, Urartu, Asur, Med, Pers ve Roma, dönemlerinde en önemli inanç merkezlerinden biriydi. Çok tanrıçılığa

dayalı inanç merkezi olma konumunu, MS 4.yüzyılın başlarına kadar aktifçe sürdürdü. Bundan dolayı Hristiyanlar Harran'a, "Hellenopolis" lâkabını takmışlardı.

Yıldızları ele alma yorumlama ve bunu inanç sistemiyle bütünleştirmeye dayalı olarak, "Harran ekolu" denilen büyük bir felsefe akımı da gelişiyor. Bu yönüyle de bir felsefe merkezidir aynı zamanda. Birçok filozof ve bilgin burada yetişiyor. Bir aydınlanma merkezi rolünü oynuyor.

Kendi döneminin en büyük tabip ve Matematikçilerinden olan ve Yunan filozoflarının eserlerini Arapçaya çeviren, Sabit Bin Kurra (821 doğumlu), dünya ile ay arasındaki uzaklığı doğru olarak hesaplayan Battani (Avrupalılar Albetegni veya Albatanius derler) burada yetişmişlerdir.

Yine, Yunan filozoflarının maddenin en küçük parçasının (atomun) parçalanamaz olduğuna dair savını reddeden, bölünmez kabul edilen atomun müthiş bir enerji ile parçalanarak Bağdat gibi bir şehri yıkabileceğini ileri süren ve böylece Atom'un mucidi sayılan Cabir bin Hayyan, din bilgini Şeyhülislâm İbni Teymiye de Harran'daki okullarda yetişenler arasındadır.

"13. yüzyıla ait seyahatnamelerde Harran'da 4 medrese (Üniversite), bir hastane, 1 düşkünler yurdu ve 8 hamamın bulunduğu söz edilmektedir."

Harran, Urfa ile birlikte İslâmiyet döneminde de aktif bir rol oynamaya devam etmiştir. Hükümdar II. Mervan, Harran'ı Emevilerin başkenti yapmıştır. Hala

harabeleri ayakta olan Harran Üniversitesi bu rolü her yönüyle doğruluyor. (Resim:8)

Harran vahşî, tahripkâr ve kanlı Moğol istilâsıyla birlikte yakılıp yıkılıyor. Bir daha eski görkemine dönemeyen Harran, günümüzde ağırlıklı Arap halkının yaşadığı küçük bir kasaba olarak, sessiz, sakin ve yoksul bir yaşamla varlığını sürdürüyor.

SARI SICAKTA İNSANI BÜYÜLEYEN KENT

*“Ben bilmediğimi bildiğim için,
öteki insanlardan akıllıyım.”*

Sokrates

Giriş

Her kent yazılmayı bekleyen adsız bir tarihtir. Her tarih insanı geçmişle buluşturan bir duraktır. Karanlıkların kör perdesi gün ışınlarıyla parçalandıkça kentlerin tarihi de aydınlanır.

Her kentin bir kimliği de vardır. Bu kent kaç bin yıldan beri yitik kimliğini arıyor. Kayıp ırmaklarda, yeraltında bekleyen yıkıntılarda, bir ölü gibi sessiz bekleyen taşların mühründe kendi geçmişini arıyor. Lal olmuş bir halkın özgürlük şafağında yeniden kendisiyle buluşmaya çıkıyor.

Bu kent tarihin bütün serüvenlerini kendi kör düğüm olmuş zulasında taşıyor.

Dostluğu Dostlukta Arayan Kent

Ak kanatlı güvercin uçumlu, gizemli bir Urfa akşamında kuşlarla insanoğlunun, insan kızının dostluğunu düşünüyorum.

Dostluk deyip geçmeyin. İnsanlık değerlerine mührünü vuran temel bir kavramdır. Dostluk; dayanışma, yardımlaşma ve paylaşmaya dayalı, ayrıcalıklı ve insanı insan yapan, özgürlükçü, eşitlikçi Neolitik değerlere dayalı ölümsüz bir kavramdır. İnsanla doğanın dostluğu, en eski ve en köklü ilişkidir. Doğal toplum insanının, doğayı ve doğanın bir parçası olan çeşitli nesneleri kutsaması, tapınması ve koruması bu dostluğun kök hücrelidir. Ekolojik zihniyet ve düşüncenin de kaynağıdır. İnsan, kan bağına dayalı ailesini-ilişkilerini seçme özgürlüğüne sahip değildir. Ama kendi dostlarını seçme özgürlüğüne sahiptir.

Kuşların Ozanı Feqiya Teyran, bu dostluğu dile getirmiş ve adını bu dostluğun bir simgesi olarak belirlemiş. İnsanla kuşların dostluğu; tohumun toprakla, toprağın suyla olan ilişkisi gibidir. **Yaşam**, sevgi ve özlem doludur. Çıkarsız, hilesiz, yalansız ve bir sızak kadar berraktır. Yıldızlar kadar uzak, boyundaki bir kolye kadar yakındır. Tarihi, insanlık tarihiyle özdeştir. Bu dostluğun başladığı ilk yer belki de Urfa'dır. Bundandır bu dostluk bugün hala tüm sıcaklığıyla sürüyor.

Bir Urfa akşamında gözleriniz gökyüzüne takılırsa, damların üstünde yükselen ak kanatlı güvercinleri, havada daireler çizip, üst üste takla atarken görürsünüz.

Biraz dikkatli araştırırsanız, şahin besleme geleneğinin derin izlerine rastlarsınız.

Urfa ki, bir yanı ak kanatlı güvercin, bir yanı yırtıcı şahindir. Bir yanı Nemrut, bir yanı İbrahim'dir. Bir yanı dostluk ve barış, bir yanı kin ve öfkedir. Bir yanı çılgınca akan Fırat, bir yanı cehennemi kuraklıktır. Bir yanı Aynzeliha, Sara ile Hacer'in trajedisi, bir yanı mutluluğu, altın sini içinde sunulan, Vaftizci Yahya'nın kesik başında arayan, Herodias'ın kızı, Judea'nın prensesi, yedi tül dansının, kıvrak kızı Salome'nin acımasız yüzüdür.

*Ey Salomé
Güller bahçesinin yaşam tanrıçası
Sevmek ya da sevimlik
Var olmak
Ve düşünmek
Özgürlük ve kölelik
Bin yıllara uzanan
Mühürlenmiş çelişkiler yumağıdır
Daha sıkı sar kollarınla
Yahya'nın kesik başını
Tükendiyse sevgin acılarınla sar
Sen ki acıyı acıyla kanatıyorsun
Dostluğu sevgiyle tüketiyorsun*

Düşünmek, düşündüğünün bilincinde olmak, inanmak, çelişmek, çatışmak, değiştirmek, dönüştürmek, özgürlüğü-hakikati aramak ve var olmak bu kentin

kimliğidir. Bin yıllar var ki bu kent acıyı, acıyla çoğaltır. Acılar çoğaldığında, bir kamçı gibi insanın yüzüne inen ve gizi çözülemeyen trajediler çoğalıp yayılır.

Bu coğrafya, kutsallıkla lânetin kök hücresidir. Neolitik devrimin beşiği, tarihin mühürlenmiş yazılı ve sözlü belgesidir.

Gün boyu süren, sarı sıcaklığın üstüne çöken ay karanlık gece yürekleri ferahlatır. İri parlak yıldızlar, binlerce yıllık tarihe tanıklık eder. Yaygın mavi gök usulca toprağa eğilir. Gümüş saçlı ay, sevgiyle yaklaşır; şefkatli ve hüzünlü bir ana gibi sarar tek mil kenti... Ve gizi çözülmemiş upuzun, yaygın kızıl çöl, sessizliğe gömülür.

Gece kuşları tanrıçaların binlerce yıllık trajik şarkısını söyler. Tanrıça Sin, Tanrı Sin'e dönüştüğünden beri, her gece hüznle dinler kendi şarkısını... Belki de, insanlar ilk kutsal şarkıyı burada yaktı tanrı ve tanrıçalara... Bundandır hala susmaz kemanlar, neyler sıra gecelerinde inler durur... Ay yüzlü bir tanrıça kadar güzeldir, sarı sıcaklığın üstüne çöken gümüş tenli yaz geceleri...

Urfa tarihsel toplumsal olarak bir çelişki ve çatışmalar kentidir. Belki bu, onun öz kimliğidir.

Bu çelişkilerin özgürlük sosyolojisi temelinde çözümlenmesi, belgelerin doğru okunması, arkeolojinin derinleştirilmesi, tarihin karanlığına yakılan bir ışığa dönüşebilir. Bu kent yeni bir tarihe tanıklık yapabilir.

Kimliğini Arayan Kent

Kimlik; Beni ben yapan özdür. Kendini bilme, tanıma ve tanımlamadır. Kendisi olmadır. Diğer varlıklarla olan ayrımın bilincidir. Farkındalıktır. Kimliği arama kendini aramadır. Kendini bulma ve yüzleşme eylemidir. Eylem; süreklileşen hareketliliklerdir. Beni ben yapan özdür. Yalancı, yabancı, soysuzlaştırıcı, köleleştirici, çirkinleştirici olandan arınmadır. Kimiksizleşme; köleleşme, kendi özünü yitirme ve bir başkası olmadır.

Nice kentler var ki; kendisi olmak için, gerçek kimliğine ve tarihine kavuşmayı bekliyor. Bilinen tarih ve kimlikler bir sapma ve saptırmadır. Egemen olanın çıkarlarına göre yazılmış, bir düzmedir. Çünkü yaşamı yaratanların, yanı ötekileştirilenlerin, tarihi henüz yazılmamıştır. Esas tarih gün ışığına çıkmayı ve yazılmayı bekliyor.

Biliyoruz ki; " seni diğerlerinden farksız yapmaya bütün gücüyle gece gündüz çalışan bir dünyada, kendin olarak kalabilmek, dünyanın en zor savaşını vermek demektir. Bu savaş bir başladı mı, artık hiç bitmez..." (E.E.Cummings)

Urfa tarihinin netleşmesi, insanlık tarihine de ışık tutacaktır. Uygarlık tarihinin yeniden yazılmasını gündemleştirecektir.

Tarih; insanın insanla, insanın doğayla, bireyin toplumla olan ilişkisidir. Geçmiş, güncel ve gelecekle olan bağıdır. Üretme ve yaratma eylemidir. Tarih geçmişten günümüze olan bilinç birikim deneyim,

tecrübe ve yaratımdır. Geleceği yaratma eylemidir. Tarihi araştırmak kendini araştırmaktır. Karanlıktaki gizemin aydınlanması insan gerçeğinin aydınlanmasıdır.

Kentlerin de insanlar gibi dilleri, tarihleri ve kimlikleri vardır. Çoğu zaman dillerine kilit vurulur, gerçeklikler gün yüzüne çıkmasın diye. Tarihleri bilinmezliklerle doludur. Çözümlemeyen bir bilmedir. Sırrın çözülmesine giden yol, çoğu zaman yitik bir taş parçasında, bir mağaraya çizilen belli-belirsiz bir figürde veya yer altındaki bir harabede saklıdır. Bazen geçmiş; günlük yaşamımızda gelenek ve göreneklerimizde, günümüz ise, geçmişten saklıdır. İkisi diyalektik bir birlikteliktir. Bunu açığa çıkarmak zorlu bir savaştır. Kimliklerinin sırrı, dillerinin ve tarihlerinin çözülmesine bağlıdır. Dil, kimlik ve tarih doğru çözümlendiğinde karanlıktaki tarih aydınlanır tüm gizemler çözülür. İnsan kendi benliğine kavuşur.

Neolitik Devrimin Merkezi

“Arkeolog Gordon Childe’in ortaya attığı ‘Neolitik Devrim’ ve ‘Mısır Bilimci’ James Henry Breasted’in ‘Bereketli Hilal’ kavramları çok özel bir rol oynamaktadır.” (Klaus, Schmidt)

Yine; “Kök Hücre” ve “İnsanlığın Beşiği” “Ana Nehir” kavramları çözümleyici, ön açıcı ve bunları tamamlayıcı niteliktedir. Mezopotamya’da Neolitikleşmeye eşlik eden bu kavramlar tarihini sırrını çözmek için âdeta sihirli birer anahtar gibidir.

Devrim; toplumsal alanda köklü bir alt üst oluşu, değişim ve dönüşümü, eskiyi aşan yeni bir toplumsal durumu ifade eder. Nitel bir değişim ve dönüşümdür.

Bereketli Hilal; doğal bir bolluğu, zenginliği, verimliliği ve bereketi dile getirir. Standarttı aşan yüksek bir verimliliği ifade eden, coğrafik bir alanı tanımlar.

Kök Hücre; tüm gelişmelerin ana kaynağıdır. Çoğalmanın, gelişmenin, büyümenin, var olmanın kaynağıdır. Bir tür yaratıcı güçtür. Diğer tüm çoğalmaların ana kaynağıdır.

Ana Nehir; tüm nehirleri besleyen, çoğaltan ana kaynaktır. Tüm yan kollar ondan beslenir. Yan kolların özgünlükleri olmakla birlikte özü Ana Nehre dayanır. Tümünün besleyici gücü ve anası durumundadır.

Mevcut bilgiler ışığında, Yukarı Mezopotamya; Neolitik Devrim'in Kök Hücresidir. Bereketli Hilal, Ana Nehir'dir.

Urfa Xerawreşk (Göbekli Tepe); Yukarı Mezopotamya'nın kalbi konumundadır. Çünkü "Göbekli Tepe Yukarı Mezopotamya'nın kalbinde, merkezi bir yerde bulunmaktadır. Burada bakıldığında, güneyden Harran Ovası'ndan Suriye'ye kadar; kuzeyde ise uzaklarda, doğal çekiciliği daha önce Helmut Von Moltke tarafından ayrıntılarıyla çok güzelce anlatılan, artık aktif olmayan etkileyici volkanik Karaca Dağ görülmektedir. Batı ve kuzeyde ise, neredeyse yılın her döneminde karlarla kaplı Doğu Toros Sıradağları ufku sınırlandırmaktadır." (Klaus Schmidt)

Xerawreşk'te(Göbekli Tepe) olup bitenler, arkeolojik kazılarda ortaya çıkanlar, gerçekten radikal bir devrim niteliğindedir. İnsanlığın bu güne kadar oluşan toplumsal hafızasının ötesinde, yeni bir belleği açığa çıkartıyor. Ezberleri bozuyor, kalıpları parçalıyor, yerleşik doğmaları yerle bir ediyor.

Yukarı Mezopotamya'nın coğrafik yapısı her yönüyle buna elverişli ve uygundur. Bol su, verimli topraklar, hayvanların çokluğu-çeşitliliği-evcilleştirilmesi, tarıma uygunluğu bu gerçekliği ispatlar. Su ve rahmet aynı anlama gelir. Urfa su kenarında, (Halil Rahman Gölü) kurulmuş bir kenttir.

Büyük İskender'in komutanlarından Selefkos, buraya “suyu bol olan” anlamın gelen Eddessa adını veriyor. Binlerce yıldan beri insanlar burada tarım yapıyorlar. Hala, dünyanın en güçlü tarım merkezlerinden biri olması, bu gerçekliği kanıtlar gibidir. Bu uygun koşullar burayı Neolitik Devrim'in merkezi haline getirmiştir.

Halepli Bahçe'deki kazılarda ortaya çıkan “Amazon mozaikleri” ilk bakışta insanı biraz şaşırtsa da, Urfa gerçekliğiyle ele alındığında durum daha iyi anlaşılır. Çünkü burası “ana-kadın” eksenli toplumun merkezidir. Bunun bir kanıtı olarak dil yapısına feminal özellik hâkimdir. İlk tanrısal simgeler kadın biçimindedir. İlk kadın tanrıçalar, “Star” adıyla anılıyor. Kürt dilinde “yıldız” anlamına gelen bu sözcük, günümüzde halk arasında hala yaygınca kullanılıyor. Bir saldırı, korku ya da abartı karşısında “ya Star(Stark)”

denilir. Bu sözün özü; “Tanrıça Star bizi korusun” demektir. Aynı zamanda, “koruyan, korunak” anlamına geliyor. İlk kadın tanrıçaların burada çıkması Amazon kraliçelerinin mozaiklerinin bulunması feminal tarihin buluşmasıdır.

Ay (Tanrıça Sin) Urfa, Harran, Arabistan ve Kürt kültüründe dışıdır. Güneş Babil’den Mısır ve Japon Şinto dinine kadar, en önemli ve en büyük tanrıdır. Haran ve Urfa da ise, güneş, Ay Tanrıçası Sin’in oğludur.

Bu gerçeklik bize Urfa tarihi hakkında ciddi ipuçları veriyor. Bu tanrıça kültünün ve zihniyetinin bir parçası olsa gerek.

Biliyoruz ki evcilleştirme, toprağa yerleşme, köy kurma, tapınaklar yapma, ardında tarımı geliştirme, gizi çözülmemiş yaygın mavi sonsuz gökyüzünün derinliklerine ilk tanrıçasal simgelerin yerleştirildiği tarihin şafak vaktine denk geliyor. Bu Neolitik Devrim’in üstünde filizlendiği çağdır. Demek ki Urfa kültürünün temelleri, bu Ön Neolitik Döneme dayanıyor.

Urfa ilk Uygarlık Merkezi Olabilir mi?

Mevcut uygarlık tarihi, belirsizlik ve sapmalarla doludur. Egemen azınlığın çıkarlarına göre yazılmış. Avrupa kökenli tarihçiler yıllarca uygarlık tarihini M.Ö. 1000 yıllarında Yunan’la başlattılar. Uygarlığın tüm ilkelerini oraya mal edip, diğer halkları “ilkel”, “barbar”, “geri” diye nitelediler. 20. y.yılın başlarında Sümer Tarihi aydınlanmaya başlandı. Uygarlık merkezi ve tüm

ilklerin icadı aşığı Mezopotamya ya kaydı. Ancak son yirmi yıldan bu yana, Urfa'da ortaya çıkan çok önemli ipuçları ve kimi bulgular, uygarlık tarihinin merkezinin Yukarı Mezopotamya olabileceğini gösteriyor.

Arap tarihçi Ebul Faraç; “Urfa bilinen 13 bin yıllık geçmişıyla dünyanı en eski şehirlerindendir.” diyor.

Kimi kaynaklara göre Urfa'da yazılı tarih M.Ö.2000'lerde başlar. Bu belirleme dinsel söylencelerle de örtüşüyor. İbrahim efsanesi, M.Ö. 1800'lerde geçer. Nuh Tufanı da bir o kadar eskidir. Şuayip Peygamberin yaşadığı “Şuayip Şehri”, önemli bir harabe, antik kent konumundadır. .

Gezegen, yıldız, ay ve güneşin kutsadığı Sogmatar Antik Kenti Arapça; “suk el matar” sözcüğünden türeme olup “yağmur çarşısı” anlamına geliyor. Tektek Dağları'nın kışın bol yağmur alan bu bölgesinde, çok sayıda sarnıç ve kuyu bulunuyor. Burada biriktirilen sular, köylülerin koyun ve keçi sürülerinin yaz aylarındaki su ihtiyacını karşılıyor.

Sogmata aynı zamanda “tanrıların efendisi”(Marelahe) olarak kabul edilen “Tanrı Sin'in " merkezi tapınağıdır. Musa'nın efsanevî esasını, burada kuyunun (Musa'nın Kuyusu) başında Şuayip Peygamberden aldığı rivayet olunur

Urfa tarihsel açıdan halkların buluşma merkezidir. Aryen, Amorit, Horit ve Semitik kökenli kabileler burada yaşamışlardır. Bu gün Kürt, Ermeni, Türk, Arap, Yahudi halkları ile İslâm, Hristiyan, Yahudi, Ezidi inançları yan yana yaşıyor

Tarihsel olarak da, bir inanç ve ideolojik merkezdir. İbrahim, Nemrut'a karşı ideolojik bir mücadele veriyor. Eyüp Peygamber, yıllarca mağarasında çile çekerek sabrın taşlarını örüyor. Nuh ilk yerleşim yeri olarak burayı seçiyor. Musa'nın Firavundan kaçıp vaat edilmiş topraklara ulaşmak için, gerçekleştirdiği çöl yürüyüşüne de yataklık yapıyor. Hristiyanlığın da ilk merkezidir. Kürtler de özgürlük eksenli ilk çıkışı burada gerçekleştiriyor.

Halepli Bahçe'de yapılması plânlanan "Temalı Park Projesi'nin bir parçası olarak düşünülen, Harvırt Üniversitesi'nden bir grup akademisyenin de desteklediği, Hz. İbrahim'in doğduğu yer olan Urfa ile şu anda mezarının bulunduğu Ürdün'ünün Haliliye kasabası arasında, tarihi "İbrahim Yolu" yeniden canlandırılıyor.

Tevrat'a göre Urfa "vaat edilmiş kutsal topraklar" içinde bulunuyor. Son yıllarda, Yahudi sermayesinin buraya ilgi duyması bir rastlantı olmasa gerek... Urfa'dan Viranşehir'e giderken, "İsrail-Koç ortaklığı" temelinde geliştirilen devasa çiftlikleri görebilirsiniz.

Bu ekonomik boyut kadar siyasî ve tarihi önemi de stratejik düzeydedir. "Urfa, Hz. İbrahim'in şehridir. Urfa'da dikili taşlar, en eski medeniyetlerin yeridir. Ta avcılık toplayıcılık döneminden kalma bulgular var Urfa'da. Medeniyetin başlangıç tarihi olma ihtimali var. İngiliz arkeologlar, üzerinde çok duruyorlar. Bu yerin avcılık toplayıcılık döneminden kaldığı ispatlanırsa, tarihe, uygarlıklara ilişkin tüm teoriler çökecektir. Bu

durumda tarihi, yeniden düşünmek, yeniden başlatmak ve yazmak gerekecektir.”(A. Öcalan)

Devletin açılmasını yasakladığı, yüzlerce toprak tümseğinin varlığı bile başlı başına buradaki tarihsel önemini gösteriyor.

Bir Mağaralar Kenti

Şehir merkezinde 3000 civarında mağara olduğu, konu uzmanları tarafında ileri sürülüyor. Eski Urfa evlerinin içinde binlerce yıl öncesine ait, birer mağara bulunuyor. Bunlar günümüzde hala kullanılıyor. Bölgedeki akarsa kenarlarında incelemeye değer binlerce mağara söz konusudur. Bütün bunlar buranın çok eski bir yerleşim yeri olduğunu gösteriyor.

Urfa’ya 18 kilometre mesafedeki Xerawreşk’te (Göbeklitepe) yıllardan beri, Alman kazı bilimci, prof. Claus Shmith ve ekibi tarafından kazı çalışmaları yapılıyor. Yapılan çalışmalarda 12.000 yıllık, dünyanın en eski görkemli tapınağı açığa çıkarıldı. Bu tapınak uygarlık hakkında ileri sürülen, düşünce kalıplarını alt üst ediyor.

Araştırma ve kazılar daha yıllarca sürecek. Yapılan kazılar sonucunda bu yönlü gelişmeler derinleşirse, belki de uygarlık tarihi, bir bütün olarak yeniden ele alınıp yazılması ve yorumlanması gerekecek.

Egemenlerin çıkarları doğrultusunda yazılan mevcut tarihin zıt kutbunda yer alan ötekileştirilenlerin-halkların gerçekliğine dayalı, özgürlük sosyolojisi temelinde alternatif bir tarihin mümkün olabileceği gibi,

uygarlık tarihinin merkezi, başlangıcı, oluşum biçimi, araç ve yöntemleri, ideolojik şekillenmesi de bir bütün olarak değişebilir.

Sonuç; Alternatif Bir Tarih Mümkündür

Bütün bunlar, özgürlük sosyolojisi ve metodu ile ele alınır, bilimsel yöntemle sonuca kavuşturulursa, uygarlık tarihine yeni bir bakış açısı ve yorum getirebilir.

“Tarih Sümer’le Başlar” belirlemesi yerini, “Tarih Fırat ve Dicle arasında Urfa’da başlar” gerçekliğine bırakabilir. Bunu destekleyen ipuçları oldukça fazladır.

Urfa, ortaya çıkan tarihsel belgeler, bulgular ile coğrafik, toplumsal ve kültürel yapısıyla tarihin aydınlatılması açısından, stratejik bir öneme sahiptir. Bütün maddî manevî veriler bu yönlüdür. Bunların doğru çözümlenmesi, alternatif yeni bir tarih bakış açısını mümkün kılabilir.

Ak kanatlı güvercin uçumlu bir günde Urfa’ya yolunuz düşerse bütün bu tarihi güzellikleri görmeyi ihmal etmeyin.

Çünkü bunlar tarihe bakış açınızı değiştirebilir.

TANRILAŞAN YILDIZLAR ÜLKESİ SOĞMATAR

Terzi Hermes; Mısırın gizemli bir gecesinde gökyüzünü seyrederken, sonsuzlukta ışıldayan yılsızların büyüüne kapıldı. Yıldızlar onu derin düşlere, sonu belirsiz bir serüvene sürükledi. Yıldızlarla uğraşmak artık büyük bir aşktı... Yaşamı boyunca bu aşkın peşinde sürüklendi. Her yerde büyük bir aşkla, yıldızların hakikatini arıyordu.

Sonunda, tüm yaşamını belirleyecek olan kararı verdi ve bir tapınağa çekildi... Derin düşüncelere daldı. Yıllarca insanla yıldızların bağını kurmaya ve çözmeye çalıştı... Artık hakikate ulaşmak, bir tutkuydu.

Hakikat; önüne geçilemez bir aşktı, aşk; sonsuzlukta ışıldayan yıldızlara uzanıyordu. Kafası, bu düşünceler ve düşlerle doluydu. Beyninde fırtınalar esiyor ve bir arı kovanı gibi uğulduyordu.

Gün geldi, beynindeki düşler ve düşünceler karmaşası netleşti, fırtına dindi. Düşler ve düşünceler berrak bir sızak gibi usul usul akmaya başladı... Ve yüzyıllara damgasını vuran bir düşünce sistemine dönüştü.

Evrenin birbiriyle ilişki içinde olan yedi kattan oluştuğu sonucuna vardı.

Birinci kat; düşünce dehası Ay, ikinci kat; soyluluk dehası Utarit yıldızı; üçüncü kat; aşk dehası Zühre yıldızı, dördüncü kat; cemel dehası Güneş, beşinci kat; adalet dehası Merih, altıncı kat; ilim dehası Müşteri yıldızı ve yedinci kat; büyük gücü elinde tutan “Küllî Aql’ın” tüm sırrını saklayan Zühal Yıldızı’dır, dedi.

Terzi Hermes yıllar sonra, sıcak bir yaz akşamında tapınağın dibinde öğrencisi Askelopis’i karşısına almış büyük bir heyecanla: “İnsanlar ölümlü tanrılardır, tanrılar da ölümsüz insanlardır. (...) ‘nedenler, nedeni’ daima gizlidir. Çünkü sonsuzluk, pek kısa bir son olan zaman ve yine pek kısa bir son olan mekân içinde anlaşılamaz ve anlatılamaz. (...)Çünkü Sınırsızlık, sınırlılık içinde kavranamaz” diyordu.

Saf-arı kültür yoktur. Tüm kültürlerin özgün yanları kadar benzerlikleri vardır...

Terzi Hermes ile Soğmatar inanç sistemlerinin benzerlikleri oldukça fazladır.

Soğmatar da Terzi Hermes’te olduğu gibi; Güneş(Şamaş), Ay(Sin), Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür’dan oluşan yedili tanrılar sistemi vardır. Bunları simgeleyen yedi tapınak, kutsal tepenin batı ve kuzeybatısına yay şeklinde dizilmişlerdir. Harabeler arasında Venüs anıt mezarının bulunması dikkat çekicidir.

Soğmatar, hala gizi çözülmemiş bir tarih hazinesidir. Tarih insanlığın geçmiş ile güncelini buluşturan, geleceğine ışık tutan güçlü bir bellektir.

Soğmatar insanlığın bu güçlü belleğini saklamaya devam ediyor. Gerçekler gün yüzüne çıkmayı bekliyor. Yer altındaki bu gizli hazine açığa çıkarılırsa, burada yaşayan yerli halkların tarihi de birçok boyutuyla netleşecektir.

Çünkü arkeolojik bulgular tarihin karanlığını aydınlatan birer ışıktır.

“Sumatar Mar Alahe Kültü”, yüz yıllar boyunca, bölgeye damgasını vuran güçlü bir költürdür.

Rivayete göre, Musa burada yedi yıl çobanlık yaptı. Sonra çobanlığını yaptığı sürünün sahibi, çöl bilgini Yetro’nun kızıyla evlendi. Bu gün bu coğrafyada hala insanlar Musa’nın birer izdüşümü gibidirler. Hala sürüleriyle bu güçlü geleneği sürdürüyorlar.

Yıldız ve gezegen költü Harran, Soğmatar, Şuayib Antik Kenti, Urfa vb. yerleşimlerin yer aldığı çekirdek bölgede, bilinen en erken tarihten bu yana, tüm inanç sistemlerinin ana merkezlerinden birini oluşturuyor.

Merkezi tepenin kuzeyindeki rölyefte bir erkek büstün, omuzlarının arkasında uçlan yukarıya doğru olan, hilâl dikkat çekicidir. Büstün solunda ve arkasında bulunan hilâl sembolü, bize bu büstün “Tanrı Sin’i temsil edebileceğini çağırıştırıyor.

“Ur’da ‘Tanrı Sin’, ya lâcivert sakallı ve hilâl başlıklı bir adam veya hilâl boynuzlu bir boğa” olarak tasvir ediliyordu. Tanrı Sin, hilâl ay ile özdeşleştiriliyor.

Bazen de “hilâl biçimindeki boynuz” figürüyle sembolize ediliyor.

Kesin olmamakla birlikte çeşitli kaynaklar, MÖ 4. yüzyıldan itibaren, tarih sahnesine adı geçen, “Sumatar”(Soğmatar), M.S. ikinci yüzyılda, Tanrı Sin Kültü’nün merkezi haline dönüşüyor.

Roma’nın resmi din olarak kabul etmesiyle, egemen hale gelen Hristiyanlık, hızla yayılmaya başladı. Artık Roma egemenlerinin diniydi. Hristiyanlar, âdeta intikam rövanşı yaparcasına, İsa felsefesinin, inancının ve düşüncesinin özünden uzaklaşarak, kendilerinden olmayan herkes saldırmaya başladılar. Saldırılarından kaçan dönemin bilim insanları, filozofları, din adamları âdeta bir uç kale konumunda olan Harran ve Soğmatar’a sığındılar ve öğretilerini burada yaymaya devam ettiler.

Buradaki birçok eser daha sonraları Arapçaya çevrildi. 9 ve 11. Yüz yılda doruğa ulaşan İslâm aydınlanması, bu temel birikim üzerinde yükseldi.

Ortadoğu İslâm dünyasında doruğa ulaşan İslâm aydınlanması, Haçlı Seferleriyle birlikte, Avrupa’ya taşındı ve Avrupa Rönesans’ına giden yolu araladı.

Yıldızlar, gezegenler, mevsimler ve doğayla bağlantılı inanç sistemleri oldukça eskiye dayanıyor. “Stonehenge ve Piramitler” gibi devasa yapıtlar bile “gezegen, güneş tutulması, mevsim ve yıldız hareketlerine” göre yapılmışlardır. Bütün bunlar evreni çözme, insanî çözme, bir anlamda hakikate ulaşma ve hakikatle bütünleşme arayışının bir sonucuydu.

Soğmatar ve Haran Sin Kültü de aynı zihniyete dayanıyor. Sin kültüründe de gezegenler Güneş, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs, Merkür kutsanıyor. Terzi Hermes öğretisiyle paralellik gösteriyor.

Bütün bunların ana kaynağını, kök hücreğini Xerareşk'e bağlamak yanılgılı olmasa gerek. Arkeolojik kazılarda açığa çıkarılan ay figürü buna işaret ediyor.

Bütün bunlardan hareketle akla gelen ilk soru, acaba bilinçli mi burada ki tarih açığa çıkarılmıyor?

Böyle tarihi önemli bir merkez, neden bu kadar yok olmaya ölüme terk ediliyor?

Yerli halkların belleğinin aydınlanmasını istemiyorlar mı?

Tüm insanlığın ortak değerleri ve mirası olan bu görkemli tarihsel kalıntılar neden korunma altına alınmıyor?

Soğmatar tarihsel kalıntılarıyla olduğu kadar, coğrafyasıyla da gizemli ve etkileyicidir. Soğmatar'da çıplak, taşlık ve kurak toprak, göz ala bildiğince ufkun derinliğinde uzayıp gider...

Havalanan bir şahin gökyüzünün yaygınlığında gözden ırayıp kaybolur...

İnce narin bacakları ve ürkek bakışlarıyla kaçan ceylân, çölün derinliğinde yitip gider...

Bu sonsuzluk, bu derinlik, bu yaygınlık insana mistik bir gizemlilik havası verir.

Bu taşlık ve kıraç toprak mıknaatısın demiri çektiği gibi, insanı büyüler ve kendine çeker...

Nedir bu mistik büyüleyiciliğin sırrı?

Günümüzde suya hasret bu kurak yere, “yağmur çarşısı” demek bir çelişki değil mi?

Yoksa gümüş saçlı Sin, altın başlı Şamaş parlak gözlü Jüpiter bizimle oyun mu oynuyorlar?

Soğmatar hala çözülenemeyen bir bilmece...

Peki, bu bilmeceyi çözmek için, siz sarı sıcak kokan bir yaz gecesinde Sagmatarda yıldızları seyretmeyi düşlediniz mi?

Böyle bir gece düşlerinizi, tarihe bakış açınızı, hata yaşam felsefenizi etkileye bilir.

Bulutsuz, hudutsuz, aysız, saydam, pürüzsüz bir yaz gecesinde, Soğmatar’da gökyüzüne bakarsanız, ışıltılı ışıldayan sayısız yıldız görürsünüz...

Yıldızlar size dostça el salar... Tanrıça Sin upuzun gümüş renkli saçlarıyla gizlice gülümser... Cırcır böcekleri gizemli şarkılar söyler...

Yıldızların size daha yakın olduğu hissine kapılırsınız... Onlara ulaşabileceğinizi düşünürsünüz... Bu sizde uçma hissini yaratır... Uçmak ve yıldızlara ulaşmak, tarih boyunca insan kızının insanoğlunun merak ve ilgi odağı ola gelmiştir.

Merak yolculuğa başlangıçtır. İcatların ilk adımıdır. Araştırma ve öğrenmeyi getirir.

Kim bilir kaç bin yıl, insanlar bu yüksek kutsal tepede yıldızların gizemini çözmeye çalıştı... Bu düşler, arayış ve merak birikti, günün birinde sistematik bir astroloji bilgisine dönüştü. Zamanla Soğmatar bir astroloji merkezi haline geldi.

İnsanlar böylesine berrak, kusursuz bir Mezopotamya akşamında gökyüzüne baktıklarında büyülediler. Mistik bir korkuya kapıldılar... Gizemini çözemedikleri ve hep gökyüzünde direksiz, dayanaksız asılı duran bu parlak cisimleri, kendinden üstün ve ölümsüz sayıp kutsadılar... Sonra yükseklerde erişilmez olan bu parlak yıldızlardan, bir inanç sistemi oluşturdular. Belli belisiz mistik bir korkuyla onlara tapındılar... Onları kutsayıp yaşamlarına soktular.

Yarattıkları bu parlak cisimler, bin yıllar boyunca onların yaşamına yön verdi... İnançlarına gelenek ve göreneklerine sindi. En zayıf anlarında onlara yalvarıp destek istediler... Artık onlar erişilmez en zor anların, birer inanç ve umut kaynağıydı.

Soğmatar artık gerçek bir astroloji bilim merkeziydi. Kutsal tepedeki yedi yapının kalıntıları bunu doğruluyor... Çünkü bu yapıların yerleri rastgele seçilmemiş... Ay güneş ve gezegenlerin izdüşümlerine paralel olarak yapılmışlar... Bu yapılar, gökyüzündeki gezegenlerin izdüşümü olan birer gözlem eviydi.

“Avusturya/Graz Karl-Franzens Üniversitesi Eski Tarih uzmanı ve Arkeolog Prof.Dr. Theodor Hari” iddia ediyor. Bir Newroz gecesinde Soğmatar’ın kutsal tepesinde gökyüzüne bakarsanız, astrolojiye biraz ilginiz varsa şaşırıp kalırsınız. “Jüpiter, Ay, Aslan formunda bir cisim ve Merkür ile bir hizada görebilirsiniz”

Yine prof. Hari; 800 yılda bir kez, tüm gezegenlerin bir şerit halinde sıralandığını ve bunun da sadece Sogmatarda gözlemlendiğini ileri sürüyor...

Kutsal tepede, aynı gece Jüpleri iki farklı yönde (akşamleyin batıda, sabaha karşı doğuda, saat 03.30 civarlarında) görebilirsiniz diyor.

Bu özelliklerinden dolayı, “dünyada Soğmatar'ın bir benzeri daha yoktur” diyor

Günümüzde, “Yağmurlu Köyü” adı ile anılan Soğmatar; Arapça “yağmur çarşısı” anlamına gelen “Suk el-Matar” sözcüğünden geliyor. Tektek Dağları'nın kışın bol yağmur alan bu bölgesinde bulunan Soğmatar tarihe ışık tutuyor...

1971 yılında burada incelemelerde bulunan H.J.W. Drijvers ve J.B.Segal, Soğmatar'a giren yolun sağındaki tepede bulunan Arâmice yazıları, M.Ö. IV. yüzyıla tarihleyerek, o çağda bu tarihi şehrin Edessa (Urfa) ile Harran'a yakın Tektek Dağları arasında önemli bir merkez olduğunu belirtiyor.

Tarihsiz insan köksüz, geleceksiz ve belleksiz insandır. Tarih günümüzde biz tarihin derinliklerinde gizliyiz... Gelenekler görenekler geçmişin birer iz düşümü olarak geleceğimize ışık tutuyor... Efsane deyip geçemeyiz. Onlar insan aklının, düşlerinin ve dehasının yaratımıdır.

Efsane ve mitosun kökleri toplumsal gerçeklikte gizlidir.

Söylenceye göre; Musa Firavun tarafında bir cinayetle suçlanır. Musa artık firarîdir. Firavunun şerrinden kaçır...

Musa, Pro Kürt Med aşiret ve kabilelerinin yaşadığı Medya(Medyen) bölgesinde, Medyalı Çöl Bilgini Yetro'nun yanına varır...

Musa Yetroya yedi yıl çobanlık yapar. Yetro buna karşı çobana kızını verir... Tarihçiler derki, Yetro kızıyla birlikte, tek tanrılı inanca dayalı düşüncelerini de Musa'ya verdi.

Musa bu yepyeni düşüncelerle Mısır'a geri döner ve Firavun'a başkaldırır. Gerisi vaat edilmiş topraklara ulaşmak için, halkıyla birlikte çöllerde kırk yıl süren, çile dolu bir gezimciliktir. .

Kutsal kitaplara göre de hikâye benzerdir. Musa Medya bölgesinde oturan Şuayip peygamberin yanına gelir. Sürülere çobanlık yapar. Şuayip burada kuyunun başında ünlü asayı kendisine verir. Kızıyla da evlendirir.

Açık ki burada asa düşüncedir. Güçtür yol göstericidir. Coğrafya, mekân ve tarih aynıdır. Burada Şuayip'in asası çöl bilgini Yetro'nun düşünce gücüne denk düşüyor.

Şu ortaya çıkıyor. Soğmatar astroloji merkezi olduğu kadar, önemli bir düşünce ve inanç merkezidir. Bol yağmur, sarnıçlar ve Şuayip ya da Yetro'nun sürüleri diyalektik bir bağlantıyı açığa çıkartıyor.

Ay Tanrıçası-Tanrısı kültü çok eskilere dayanır. Tanrıça Sin'nin soy kütüğü, Yukarı Mezopotamya'nın Neolitik kültürüne, Tanrı Sin'in kök hücresi, Aşağı Mezopotamya'da yükselen Sümer'e dayanır. Sümer'in kaynağı ise, Xerawreşk eksenli kültür yayılmasıdır.

Buradaki kazılarda ortaya çıkan “Hilal Ay” figürü ve benzer simgeler bunu doğrular niteliktedir.

Tanrıça Sin Kültü, Neolitik demokratik uygarlıkta, dişiliğı-tanrıçalığı, sınıflı, devletli uygarlıkta ise erilliğı-tanrılığı temsil ediyor.

Xerawreşk tapınağındaki kutsallığa ve tapınmaya dayalı bu kült, daha sonra Yukarı Mezopotamya’da demokratik bir uygarlığa dönüşüyor. Burada da kültür dalgaları biçiminde Sümer Coğrafyasına, Anadolu ve Mısıra yayılıyor.

Mezopotamya’nın en kadim halkı Kürtler ve diğer yerli halklar, bin yıllar boyunca, bu inancı benimsediler... Uzun yıllar Mezopotamya’da egemenlik sürmüş olan Kürt Mitanniler de bundan çok etkilendiler...

M.Ö. XIV. yüzyılda Hititler ile Mitanniler arasında yapılan anlaşma, Ay Tanrısı Sin’in huzurunda imzalanmış ve tanrı şahit tutulmuştur.

Hitit ve Mitannilerin saltanatına son veren Asurlar devir aldıkları bu kültürü sürdürdüler. M.Ö. 668–626’lerde Asurbanipal kraliyet tacını kutsal saydığı Sin Tapınağı’nda takmıştır.

M.Ö 612’lerde başka bir Kürt boyu olan Medler, Asurların saltanatına son verdi. Ninova yakılıp yıkıldı. Asurlar Fırat’a doğru kaçtılar. Urfa başkent olmak üzere, kısa süreli bir devlet kurdular. Ancak ardı ardına gelen Med ve Babil akınlarıyla tamamen dağıldılar. Medler bu bölgeye hâkim oldular. Büyük olasılıkla Soğmatar bu dönemlerden beri, bu güçlere bağlı Sin Kültü’nün

merkezlerinden birisidir. Bu gün hala Kürt toplumunda ay üzerine yemin edilmesi ve kutsal görülmesi bu dönemde kalma bir gelenek ve inanç olsa gerek.

“Pognon Mağarası ve çevredeki tapınaklar henüz arkeolojik bir kazı yapılmadığı için esrarını korumaktadır. Soğmatar'ın Medlerce kurulduğu kabul edilir, ancak ne zaman terk edildiği bilinmez.”

Bir parantez açıp şunu da vurgulamak gerekiyor. Fransız H. Pognon tarafından bulunduğu iddia edilen mağaraya; "Pognon Mağarası "deniliyor. Bu yanlış, yanılğılı, çarpıtmalı ve haksız bir adlandırmadır. Bir tür hırsızlıktır. Pognon ne emek verdi de burayı buldu ve adını verdi. O mağara ki, zaten binlerce yıldan beri orada açıkta duruyor. Binlerce yıldan beri insanlar tanrıça ve tanrılar adına, onunla kutsal bağlar kuruyor. Günümüzde ise, Musa'nın iz düşümü çobanların uğrak yeridir. H. Pognon bu mağarayı bulduğu için, adını verdi demek, gaspçı, talancı batı zihniyetinin bir sonucu olup, büyük bir saçmalaktır.

Evet, Soğmatar tarihe ışık tutuyor. Yarı göçebe Med kabile ve aşiretleri, siyasal bir konfederasyon örgütlenmesiyle güçlerini birleştirip, Zerdüştı ideolojisiyle, Asur Devleti'ni yıkıyorlar. Zerdüştı, Neolitik Toplum ile Devletli Toplum değerlerini sentezleyerek, yeni bir ideoloji şekillendiriyor. Kayaya oyulmuş, tam boy tanrı figürünün arkasındaki güneş simgesi, Zerdüştı'nın başındaki güneşle olan benzerliğı oldukça çarpıcıdır.(Resim: 9-10)

Sogmatar'daki gelenek ve görenekler, bunu doğruluyor. Tanrı Sin'e yiyecekler hep bu kutsal tepeden sunuluyor. Akşamüzeri oraya bırakılan yiyecekler, gece orada kalır sabah gün doğumuyla yiyecekler kutsal sayılırdı. Herkes bu yiyeceklerden yararlanırdı. Biraz farklılaşmış olsa da bu gelenek, İslâm-ziyaret kültürüyle devam ediyor. Bu gün de bölgede ziyaretlerde halka yemek verilir, yiyecek dağıtılır. Aynı gelenek sürüyor.

Pognom mağarasındaki, tam boy heykellerin üzerindeki giysiler, bize o dönemdeki Aryen kökenli halkların kültür ve geleneğine ait olduğuna işaret ediyor. Edessa krallığı, zaten Partlara bağlıydı. Haç şekilleri ise buranın daha sonra ilk Hıristiyanlarca da kullanıldığını gösteriyor.

Gerçekler inatçıdır. Ne kadar üstü  rt lse de er geç gün yüzüne çıkarlar. Unutmayalım ki, bu coğrafyanın en kadim yerli halkı Kürtlerdir. Soğmatar'da açığa çıkmayı bekleyen tarih, Kürt gerçekliğini biraz daha aydınlatacaktır...

Tanrı Sin'den kalma bir yaz mevsiminde yolunuz, bu Kürt coğrafyasına düşerse, sarı sıcağa aldırmadan, ay karanlık bir gecede, tanrılaşan yıldızlar  lkesi Soğmatar'da, yaygın gökyüzünü seyretmeyi unutmayın.

AMAZON MOZİKLERİ VE MİTOSU

Giriş

Urfa’da, “Kentsel Dönüşüm Projesi”nin alt yapı çalışmaları esnasında, Halepli Bahçe’de çeşitli tartışmalara yol açan mozaikler bulundu. Mozaiklerin dört Amazon Kraliçesi’ne (Hippolyte, Myrrhine, Antiope ve Penthesileia) ait olması, Amazon mitosu hakkındaki ezber düşünce ve klişelerin bozulmasına yol açtı.

Sarı hırçın sularıyla, görkemli uygarlıklara analık yapan, Fırat’ın siyahtan kırmızıya, sarıdan yeşile değişen kumlarıyla elde edilmiş, MÖ. 330’larda Seleuvkoslar döneminde, çok ince ve derinlikli bir el emeğiyle yapıldığı iddia edilen, “Amazon Mozaikleri” tarih, kültür ve Amazonlar mitosu hakkında yeni tartışmalara yol açmaktadır. (Resim: 11-12)

Arkeolog H. Karabulut “Araştırmalarımıza göre, daha önce bilinen dört Amazon Kraliçe’sinin avlanırken, adlarıyla birlikte gösterildiği bir mozaik yok” diyor. Bu da özellikle tarih, ana soylu toplum, coğrafya ve Amazonlar mitosu diyalektiğinin, işin uzmanları tarafında daha uzun süre çok yönlü tartışılacağı anlamına geliyor. Mevcut durumda bu tartışma ve yorumlar yeterli belge ve bulgulardan yoksun olmakla birlikte, asıl sorun

eril zihniyete dayalı, bilimsel olmayan dar yaklaşım tarzıdır.

Urfa’da Amazonlar Mozaïği ve Töre Cinayetleri

Urfa yerel basın ve yayını tarafından; “Amazonların ana yurdu Ege ve Kara denizdir”, “Amazonlar sadece bir söylenceden ibarettir.”, “Tüm erkekleri öldürülen Kafkas halkının geriye kalan kadınlarından oluşan bir topluluktur.”, “Amazonlar, anaerik topluma aittir”, “Amazonların Urfa ile nasıl bir bağlantısı olabilir” vb. düşünceler ortaya atılıp tartışıldı.

Urfa bir çelişki ve çatışmalar kentidir. Bir yanı Nemrut, bir yanı putları kıran İbrahim’dir. Bir yanı kutsallık, bir yanı linç yüzlü lânettir. Bir yanı Nemrut’un öfkesi, bir yanı Eyüp’ün sabrıdır. Bir yanı gösterişli zenginlik, bir yanı kapkara yoksulluktur. Bir yanı köleleştiren, eril Nemrut düzeni, bir yanı özgürlüğü arayan Aynzeliha’dır. En çok kadına kaybettiren de, Sara ile Hacer’in çelişki ve çatışmasıdır.

Bu kent ilk aşkların coğrafyasıdır. Rivayete göre, Habil, Kabil ve Aklina kardeşlerin aşk serüveni burada yaşanmıştır. İlk töre, ilk kardeş cinayeti de burada işlenmiştir.

Gelenek, görenek ve töre devam ediyor. En güzel ve en genç kızları, umarsız aşkları kurban alıyor. Töre ve namus cinayetleri en çok burada işleniyor. Habil ve Kabil misali cinayetler, aşk örülü kardeş katillliği üzerinde geliyor. Basına yansıyanlar çok sınırlıdır.

Çoğu, mezar taşı bile belli olmayan, geleneklere adanmış, zamana düşen trajik birer cinayettir.

Yoksulluk, yedi başlı bir ejderhadır. Sıcak yaz günleri geldiğinde, bu canavar saldırganlaşır. On binlerce aile kadın, çoluk-çocuk bir parça ekmek için, ölüm örülü yollara düşer. Ege, Karadeniz ve Çukurova ırgatların hedefidir. Binlerce genç kız, 15-20 TL yevmiye için evlerinden ayrılır. Yaz, bir göç mevsimine dönüşür. Gerisi bir trajedidir

Ey insanoğlu, ey insan kızı, bir bilseniz ne kadar çok genç kız bu kentte katlediliyor.

Bu kent bir çelişkiler yumağıdır. Çelişki zıtların birliğidir. İyi ile kötünün kavgasıdır. O halde “Doğru düşün, doğru söyle doğru yap!”

Urfa’da neden kadın cinayetleri bu kadar fazladır?

Neden bu kadar genç kız katlediliyor?

Çünkü tarihsel boyutuyla kadın kimliğini, kültürünü, kişiliğini, özgür iradesini burada, yani Verimli Hilal’de Neolitik Devrim’le olgunlaştırmıştır.

Aşağı Mezopotamya’da dalgalar halinde gelişen devletli uygarlığın saldırıları karşısında, Yukarı Mezopotamya’da direnme, en çok kadın eksenli gelişmiştir. Devletli uygarlıkla, ana nehir kültürü arasındaki çelişki ve çatışma, tarihin temel çelişki ve çatışması anlamına geliyor. Bu tüm çelişkilerin ana kaynağıdır. Bu coğrafyada kadının şahsında, tarihin ilk kölelik ile özgürlük çatışması yaşanmıştır. Bu coğrafya kaybedip kazanma noktasıdır. Belki de bundan dolayı

Çelişkiler bu kadar karmaşık, acımasız, keskin, derin ve süreklidir.

O halde kadın yitirdiğini yitirdiği yerde aramalıdır.

Halepli Bahçe’de bulunan Amazon Mozaikleri, bu kr düğüme işaret ediyor. Amazonlar, kadının özgürlük arayışı ve köleliğe karşı başkaldırışının feminal mitosudur. Buna “hareketidir” demek de yanıtıcı olmaz. Çünkü kadın köleliğe karşı böyle bir direniş dalgası geliştiriyor. Bunun en çarpıcı rneği, Gılgamış Destanı’nda görülüyor. Tanrıça Tiamat ile Tanrı Marduk arasındaki mücadele dikkat çekicidir. O halde Urfa’daki cinayetlerin ve Amazon mozaiklerinin gizemi, kadının tarihte düşürülmesi ve kleleştirilmesiyle ilgilidir. Sorunu bu noktada ele alıp değerlendirmek daha gerçekçi olur kanısındayız.

İlkin Söz Vardı

“Söz uçar yazı kalır” diye bir deyim var. (Verba volant, scripta manent) Gerçekten böyle midir? Söz uçup gidiyor mu? Peki, söz olmadan yazı olabilir mi?

Oysa yazıdan önce söz vardı. Söz; yazının bilge anasıdır. Yazı; binlerce yıl sonra, bu bilge anadan doğdu. O’nun kuşağında gelişip büyüdü. Yazının tarihi, sözün tarihi yanında dünkü ocuk bile sayılmaz. Doğu halklarının tarihinde söz, çok güçlü, önemli bir yere ve anlama sahiptir. Destanlar, masallar mitoslar vb. yazılı tarihin kök hücresidir.

İlkin söz vardı. Söz insana özgüdür.

İsa der ki; “İnsanı ağızdan giren değil, ağızdan çıkan kirletir.”

Ağızdan çıkan yürekten çıkar.

“Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, cinsel ahlâksızlık, hırsızlık, yalan tanıklık ve iftira hep yürekten kaynaklanır.”

Kirlenen yürek ve düşünce, kirlenen insandır.

İlkin söz, altın gibi saf ve arıydı. Söz, düşünce ve yürek doğal uyum içindeydi.

Sonra kölelik ve sömürü sistemi geliştirildi. Söz kirlendi. Sözle birlikte insan da kirlenmeye başladı.

Eski Yunan’da; “söz” kavramına tekabül eden, epos, logos ve mytos sözcükleri bulunur.

Mitos; sadece bir olayı, kişiyi değil, bir sistemin kendisini dile getirir. Tarihi ve doğayı yorumlamada, hakikate ulaşmada temel bir yöntemdir. Doğal toplumda insanlar, binlerce yıl bu mitolojik yöntemi kullandı.

Mitos’un uydurma, abartılı yanı olmakla birlikte, kökleri tarihsel-toplumsal gerçekliğin derinliklerinden gizlidir. Mitos’a; “uydurma söz” deyip, işin içinde çıkamayız. Doğru ile yanlış birbirinde ayırmak, gerçeğe giden yolu bulmaktır. Hugo; “Tarihte efsane, efsanede tarih vardır” der. Efsaneyi, yanı sözü doğru çözümlemeden hakikate de ulaşamayız. Çünkü söz, tarihin kök hücrelidir. Tarihi çözmek için mitos, mitos çözmek için tarihi bütünlüklü bir diyalektik ilişki içinde ele alıp yorumlamak gerekir.

Mitosun Kök Hücresi

Urfa'da ortaya çıkarılan Amazonlar mozaïği, yanlış yanlışlı tartışmalar bir yana bırakılırsa, birçok konunun aydınlanmasına ışık tutuyor.

Mitosun kök hücresi, ilklerin ana yurdu olan, Mezopotamya'dır. Mezopotamya gerçekliğini çözmeden, Amazonlar gerçeğini de çözemeyiz. Çünkü kök hücre, doğruya ulaşmada bir anahtar durumundadır. Amazonlar efsanesi, Neolitik toplumdan, devletli topluma geçişle birlikte gelişmiştir. Sınıflı uygarlıkla birlikte, toplumsal koşullar kadının aleyhine değişip, dönüşmeye başlıyor. Amazonlar Mitosu; kadının yitirdiği özgürlükçü ve eşitlikçi statüsünü yeniden elde etmek için verdiği mücadele, gelenek ve kültüre bağlı olarak biçimleniyor. Bu değişim ve dönüşümün kök hücresi Mezopotamya'dır. Çünkü tarihin en büyük karşı devrim zihniyeti Sümer uygarlığıyla birlikte burada gelişiyor. Yukarı Mezopotamya, kadın eksenli gelişen özgürlükçü demokratik uygarlığın merkeziyken, Aşağı Mezopotamya köleleşmesinin başlangıç merkezidir. Her ikisi arasındaki çelişki ve çatışma tüm toplumsal çatışmaların kök hücresi oluyor.

Neolitik Devrim Bir Kadın Devrimidir

Tarihçi ve bilim insanlarının; “ilkel komünal toplum”, “Anaerkil toplum”, “neolitik toplum”, “ana nehir toplumu” diye adlandırdıkları tarihsel süreç, doğal toplumun en son ve en gelişkin halkasıdır. Bu tarihi süreçte insanın insanla, insanın doğayla, doğanın

teknolojiyle, erkeğin kadınıla ilişkileri doğal ve diyalektik bir uyum içindeydi. Sömürü ve baskı mekanizması henüz tarih sahnesine çıkmamıştı. Kadın; soy sürdürme, üretimdeki rolü (bitki toplayıcılık) toplumdaki saygınlığı vb. nedenlerden dolayı doğal otorite konumundaydı. Özgürlük, eşitlik tüm toplum kesimleri için eşit düzeydedi. Kadın toplumda en büyük doğal otorite ve saygı kaynağıydı. Kadınıla doğa iç içe olup birbirlerini tamamlayan doğal öğelerdi. Mitolojideki, “Toprak Ana” veya “Ana Tanrıçalık” kültünün kaynağı veya kök hücresi Yukarı Mezopotamya’dır. Oradan da bir kültür dalgası biçiminde değişim ve dönüşüme uğrayarak ve gittiği yerin özgünlüklerini kendine katarak yayılmıştır. Mezopotamya’da Marienna İnana-İştâr(Kürtçede yıldız anlamına geliyor.), Yunanistan’da Gaia, Lyda’da kybebe, Phrygia’da Kybele Hititlerde Hepat, Mısır’da İsis, Syria’da Lat, Girit’te Rhea, Efeste Artemis, İtalya’da Venüs, vb. tümü bu ana tanrıça kültünün birer izdüşümü ve devamı olarak gelişmiştir.

Konuyu biraz daha açalım. Kadın; “hayatın akışını, sürekliliğini ayarlıyor ve sorunlara çözüm buluyordu. O, çocuk doğuruyor, besliyor ve günlük hayatın güç şartlarına hazırlıyordu. Beslenme sorununun güvence altına alınması da büyük oranda ona bağlıydı. Çünkü bitkileri, meyveleri ve küçük hayvanları toplayan oydu. Konaklama yapılan ya da kışın geçirildiği yerlerde çevreyi gözetlemek ve balık avlamak da onun görevleri arasındaydı. O, meyve cinslerini, yabanî tahılları,

mantarları çok iyi tanıyordu; tatlarını biliyor, yenilemeyecek veya zehirli olan doğal ürünleri tanıyordu. Bütün bunların sonucu olarak itibarının yükseldiği, hatta belki de bazı özel güçlere sahip olduğu yolunda bir inancın geliştiği ve bu gücün sonrasından büyü yeteneği olarak kabul edildiği şüphesizdir. Yine o, bazen özellikle avlanma sırasında hayvanların saldırısına uğrayan veya hastalar ve sık sık çarpışmalarda yaralanan erkekler için gerekli olan ilâçları da biliyordu.” (Helmut Uhlig)

Direkt sosyal yaşamla ve üretimle ilgili olan bu konularda kadının uzmanlaşması, ona ciddî bir rol biçiyordu. “Mitolojideki tanrıçaların rolü, kadınların daha özgür, daha saygıdeğer bir duruma sahip oldukları daha eski bir çağı betimler.”(Friedrich Engels,)

Bu çağ Engels’in “İlkel Komünal Toplum” olarak adlandırdığı, Neolitik Çağ’dır. Şu ortaya çıkıyor; devletli uygarlık zihniyeti, tarihi yazıyla başlatır. Mevcut bilgilerimize göre, ilk yazılı mitoslar, destanlar, masallar Sümer uygarlığıyla başlar.

Sümer mitolojisinde iki cins arasında büyük bir mücadele vardır. Kadın kendisine biçilen kölelik statüsüne karşı başkaldırıyor. Demokratik, özgürlükçü ve eşitlikçi kadın eksenli toplumsal yapılanmayı sürdürmek için, yaşamın her alanında mücadele ediyor.

Yazılı tarih öncesi, sözlü mitoslarda kadın saygın bir yere sahiptir. Çünkü kadın eksenli Neolitik toplum eşitliğe, özgürlüğe dayalıdır. Sömürüye, köleliğe yer yoktur.

Devletli uygarlık daha sonra bu sözlü mitos geleneğini, ters yüz ederek kadının aleyhine çeviriyor. Bir Hint mitosunda bu, tüm çarpıcılığıyla ortaya çıkıyor.

“Tanrı, yaprağın hafifliğini, ceylânın bakışını, güneş ışığının kıvancını, sisin gözyaşını aldı; rüzgârın kararsızlığını, tavşanın ürkekliğini buna ekledi. Onların üzerine kıymetli taşların sertliğini, balını tadını, kaplanın yırtıcılığını, ateşin yakıcılığını, kışın soğuşunu, saksaganının gevezeliğini, kumrunun sevgisini kattı. Bütün bunları karıştırdı, eritti ve kadını yaptı. Yarattığı kadını sevsin diye erkeğe armağan etti.”(Bozkurt Güvenç)

Hint Mitolojisi, âdeta kadına savaş açmış, onu erkeğe armağan edilmesi gereken, süslü-puslu bir nesne olarak tasvir etmiştir. Yunan Mitosundaki Pandora kadın tiplemesi de bunun bir devamı gibidir.

“Zeus Hephaistos’a tanrıça görünümlü, o güzel bedeni, topraktan su ile yoğurmasını ve çekici kılmasını buyurur. Athena, bedeni uyumlu olarak süsler; Afrodite yüzüne zarafet ve dayanılmaz arzu serper; Ulak Hermes ise, O’na şeytani bir zekâ ve kandırma yetisi üfler. Kendisine konuşma yetisi de verir.

Hermes, O’na Pandora, yani bütün tanrılardan armağan adını verir. Pandora’ya kapalı bir küp emanet ederek kendisini Epimetheus’a götürür. (Collete Estin ve Helen Laporte)

Devletli topluma geçişle birlikte, kadının bu toplumsal konumu, adım adım gerilmeye başlar. Sümer rahip devletinin oluşumu, bu gerilemenin başlangıcına

ebelik yapar. Bu noktadan sonra bin yıllara yayılan bir cinsler çelişki ve çatışması gelişir.

Bunu en iyi dile getiren Sümer mitolojisidir. Özellikle Gılgamış Destanı'nda bu gerçeklik tüm detaylarıyla işlenir. Tanrıça İnana ve İştâr'ın tanrılarla kavgaları, bu toplumsal değişim ve dönüşümde kadının köleleşmeye karşı direnmesini anlatır. Sümer mitolojisi incelendiğinde bu daha iyi anlaşılır. Çünkü "biz tarihin başlangıcında, tarih günümüzde gizlidir."

Mezopotamya Mitosunda Kadın

*"Bütün M'lerin kraliçesi, görkemli ıstık,
Parıldayan giysi içinde görkemli hanım,
Gök ve yerin sevgilisi,
An'ın (Gök Tanrısı) fahişesi, mücevherle donanan,
Yüksek rahibeliğe uygun olan,
Tiara giysi içinde çekici olan,
Elinde 7 M tutan,
Bütün M'lerin koruyucu kraliçem!
Sen dağlarda tufan getirensin!
Ülkeye ataş, alev gibi yağmur olan
An'ın kutsal emri ile Tanrısal sözler söyleyen,
Yabancı ülkeleri yıkan,
Fırtınaya kanat takan
Enlil'in sevgilisi
Sen ülkede uçarsın!
Şahlanmış Sin'in kızı
Sen An'dan da yücesin"*

Tanrıça İnanna için yazılan bu şiir bize kadın ve mitos hakkında yeterli bilgiyi veriyor. Devletli sınıflı Sümer toplumunun başlangıcında kadın, diğer tanrılara eş hata daha üstün durumdadır. Yasa sayılan M'lerin sahibidir. Yasaları çıkaran uygulayan odur.

Sümer, Akad ve Babil mitolojisinde kadına ilişkin ana temayı oluşturan Tanrıça İnanna, İştâr ve Tiamat öyküleri kadının toplumdaki yeri ve köleci eril zihniyete karşı mücadelesini yeterince ortaya koymaktadır. Kölecilik yayılıp derinleştikçe, buna paralel olarak kadın da köleleşmektedir.

Sümer mitolojisinin kaynağı Yukarı Mezopotamya'nın sözlü mitoslarıdır. Son yıllarda Yukarı Mezopotamya'da yapılan arkeolojik kazılarda açığa çıkarılan bulgular bu gerçekliği yeterince kanıtlamaktadır.

“İnsan betimlemeleri Neolitik dönemden itibaren belirgin bir artış göstermeye başlamıştır. Göbekli Tepe ve Newali Çori gibi son zamanlarda araştırılan merkezlerde Neolitik Dönemin ön evresi olan Akeramik Neolitik Döneme ait taş üzerinde iki ya da üç boyutlu örneklerin yanı sıra Çayönü ve Caferhöyük'te kilden figürin olarak üretilmişlerdir. Bu eserler özellikle Akeramik Dönemi izleyen, Erken Neolitik Dönemde daha çok kadını yansıtan bir özellik kazanmıştır.”(Aktüel Arkeoloji Dergisi, Mart-Nisan 2013 Sayısı)

M.Ö. 10 000 yıllarında kadın tasvirlerinin figürinlerde kullanılmasının esas nedeni Yukarı Mezopotamya’da biçimlenen ve yeryüzüne yayılan, Neolitik Dönem Ana nehir kültürüdür. Bu figürler özellikle kadının doğurganlığı, doğanın bereketliliği ile ilgilidir. Tüm bereket Tanrıçalık mitoslarının inancı buraya dayanır. Şimdiye kadar Xerawreşk’te yapılan kazılarda açığa çıkarılan tek kadın figürü, doğum yapan kadın sahnesidir. Mevcut bilgi ve bulgulara göre bu figür Bereket Tanrıçası kültünün kök hücresidir. Daha sonraki süreçlerde yaygınlaşan Bereket Tanrıça ikonalarındaki kalça ve göğüslerin büyüklüğü bu doğurganlık ve bereket inancı ile ilgilidir. M.Ö 9.bin yıla tarihlenen Newali Çori’deki kadın figürleri de bunu doğrulamaktadır.

Yine “Çatalhöyük’te Geç Neolitik Çağ tabakasında bulunan oturan, doğum yapan kadın”, Xerawreşk neolitik kültürünün bir devamıdır. Anadolu’daki ana tanrıçalık kültü de bununla örtüşmektedir. Ana tanrıçalık kültürü Yukarı Mezopotamya’da bir kültür dalgası biçiminde yeryüzüne yayıldığı tarihçi ve arkeologlar tarafında kanıtlanmaktadır.

Ana nehir toplumunda temel rol oynayan kadın Sümer devletli toplumuyla birlikte etkinliğini yitirmeye ve köleleşmeye başlar. Fakat süreklilik kazanan bir mücadeleyi de beraberinde getirir. Sonra ki bütün mitoslarda bunu görmek mümkündür. Sümerlerde tanrıçalık kültü ve dolayısıyla yaşamın her alanında kadın

hala etkindir. Mezopotamya'daki Tanrıça İnanna Tapınakları bunun somut göstergesidir.

Devletli toplum öncesi ana kadınfigürü; kültürü, bereketi, bolluğu ve doğurganlığı simgeliyor. Kadının toplumdaki yeri kutsaldır. Ancak bu bir tapınma kültürü biçiminde gelişmiyor. Yani kadın tapınılan değil, saygı gören ve kutsal olandır. Sümerlerle birlikte “çok tanrılı, tanrıçalı inanç sistemi doğuyor. Ama her zaman bu kadın kültü devam ediyor. Bu tanrı ve tanrıçaların olduğu dönemde de çıplak kadın betimlemeleri var.” (Aktüel Arkeoloji Dergisi, Mart-Nisan 2013 Sayısı)

Yukarı Mezopotamya mitolojisinde bu çok belirgindir. Daha sonra Greko-Romen Uygarlık dalgasıyla Grek ve Roma mitolojisine geçiyor. Batı mitolojisinde çıplaklık figürü ana temayı oluştururken, doğu mitolojisinde örtünme ön plana geçer.

“Sümer’de, siyasal yaşamda kadınlar kral eşleri olarak veya krallık yaparak Sümer tarihinde önemli roller oynamışlardır. Halk kadını da kendi başına ticaret yapabiliyor, mal sahibi olabiliyor, borç alıp verebiliyor, kefil olabiliyor, dava açabiliyor mahkemelerde tanıklık edebiliyordu. İslam’daki gibi iki kadın bir erkek yerine geçmiyordu. Kadınlar tarla, bahçe, su kanalları açma, dokumacılık gibi işlerde çalışıyorlardı. Doktor, ebe, berber, sekreter, denetleyici ve meyhaneci kadınlar vardı. İş anadan kıza geçiyordu. Kadınların işlerinden biri de mabetlerde rahibe olarak çalışmaktı. Sümerlilerde rahibeler tanrı adına fahişeliği yaptıkları için kutsal bir

görev sayılmış.”(M. İlmiye Çığ, Ortadoğu Uygarlık Mirası)

Sümer, kadın açısından birinci kırılma dalgasıdır. Ancak devletli uygarlığın başlangıcında, kadın hala neolitik toplumda sahip olduğu misyonunu önemli oranda sürdürüyor. Ya da bunun etkin mücadelesini veriyor. Kölecilik derinleşip kurumlaştıkça kadının da köleleşmesi derinleşecektir.

Urfa’da ortaya çıkan Amazonlar Mozaigini de bu ana nehir kültürünün bir devamı olarak ele alıp değerlendirmek bizi doğru sonuçlara götürecektir.

Urfa Uygarlığın Kök Hücresi mi?

20. yüzyıla kadar, ilk devlet, ilk mitoloji, ilk felsefe, ilk uygarlık vb. Yunanla başlatılıyordu. Genelde doğu, özelde Mezopotamya kültürü tamamen görmezlikten geliniyordu. Sümer uygarlığının bulunuşuyla birlikte, uygarlık merkezinin Aşağı Mezopotamya olduğu savı gelişmeye başladı

Günümüzde ise, uygarlığın beslendiği ana kök hücresinin Yukarı Mezopotamya olabileceği yönünde ciddi bulgular ve belgeler ortaya çıkıyor.

Mekke ve Kudüs’le birlikte Urfa, dünyanın üçüncü kutsal şehridir. Bu sözlü tarih açısından oldukça önem taşıyor. Nemrut’a başkaldıran İbrahim ve Aynzeliha, Eyüp Peygamber, Firavunun mallarını yöneten Yusuf mitosları, birçok noktada uygarlığın başlangıcına ışık tutuyor.

“Ön Asya Neolitik Çağ dünyası konusunda, bize bilgi veren farklı araştırmacılar ve yerlerle karşılaştık. Çok eski dönemlere ait insanların (bazılarının avcı kültürlerle rüyalarında bile yakıştıramayacakları bir tarzda) tarım ve hayvancılığın en eski biçimlerini tanıdıklarını gördük. Ama bu insanların yaratacakları bu uzmanlık alanıyla sınırlı kalmamıştır. Evlerinden sanat eseri olarak tanımlayabileceğimiz büyüklü küçüklü kült nesneleri bulunmaktaydı. Düşüncelerinin sadece günlük var olma kaygısıyla bitmediği, tam aksine oldukça derin mitsel konularla uğraştıkları açıkça görülmekte. Yaşamlarındaki bu alanın içinde sadece ritüel amaçları gerçekleştirdikleri ‘özel binalar’ değil, aynı zamanda bazı kafataslarının ve kült uygulamalarının da gösterdiği gibi, bu törenlerde özel insan ya da grupların ön plana çıktığı açıkça belli olmakta. Bu nedenle belki örgütlenmiş bir kült töreni anlamında, bir dinsel yönlendirmenin ana hatlarından söz edilebilir.” (Klaus Schmidt)

Xeravreşk’teki buluntular bize, bundan 12 000 yıl önce Mezopotamya topraklarında yaşayan toplulukların, zorunlu ihtiyaçlarını gidermenin yanında, yaşamın nesnesi olan doğayı anlamaya çözmeye çalıştıklarını gösteriyor. Aslında bu düşünüş tarzı; mitolojinin, felsefenin, dinin ve bilimin ilk kök hücresidir. Bunların henüz iç içe olduğu ve ayrışmadığı bir embriyom halidir.

Xerawreşk’teki buluntular, bu dönemde insanların veya kabile topluluklarının, inançsal törenler düzenlediklerini, doğaüstü güçlere tapındıklarını

gösteriyor. Bu da yaşamın diğer alanında olduğu gibi kadın tarihteki yeri ve rolüne ilişkin mitoslar, efsaneler geliştirmiştir. Amazonlar efsanesinin kök hücresi de Yukarı Mezopotamya'dır.

Amazonlar Efsanesi

Sorunun anlaşılması için öncelikle Amazon mitosunu kısaca açalım. Yunan mitosuna göre, "Savaş tanrısı Ares'le Nympha Harmonia'nın soyundan gelen bir kadınlar toplumu. Krallıkları, kuzeyde ya Kafkas dağı yamaçlarında ya Trakya'da, ya da Güney Skythia'da(Tuna'nın sol yakasındaki ovalarda) gösterilir. Amazonlar, hiçbir erkeğin yardımı olmaksızın kendi kendilerini yönetmekteydiler. Başlarında bir kraliçe bulunuyordu. Yalnızca aşagılık işleri gördürmek için uşak olarak, erkeklerin varlığını kabul ediyorlardı. Bazı yazarlara göre erkek çocuklarını doğar doğmaz ya kör ya da topal ederek sakatlıyorlardı. Bazılarına göre de onları öldürüyorlardı. Soylarını sürdürmek için belirli dönemlerde yabancılarla birleşmekte, yalnız kız çocuklarını alıkoymaktaydılar. Yay kullanırken, ya da ok atarken rahat hareket edebilmeleri için bu kız çocuklarının bir göğsünü alıyorlardı: adlarının anlamını (memesiz kadınlar) bu adet açıklamaktadır."(Pierre Grimal, Mitolojisi sözlüğü, Yunan ve Roma)

Amazon efsanesinin temel kaynaklarından biri Homeros'tur.

"Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o gün
Aralarına bir savaş ortağı almışlardı beni.

Gözleri dört dönem Akhalar kadar kalabalık değillerdi.

Girdiği savaşların bu en çetiniydi

Erkek gibi Amazonları öldürdü sonra” (Homeros, İlyada Destanı)

Troia Savaşı Doğu batı arasında yapılan ilk savaştır. Amazonlar bu savaşta doğu halklarının saflarında Troia’lılardan yana savaşa katılırlar.

Amazon; Mezopotamya, Anadolu ve Grek mitolojisinde, kadın savaşçılardan oluşan bir topluluğun üyesi kadınlara verilen addır. Yunan mitolojisine göre, Apollon ile Afrodite’nin (Harmonia’nın) kızlarıdır. Amazon; memesiz kadın anlamına geliyor. İskenderiyeli Şair Kallimakhos, savaşçı Amazonların, dünyanın yedi harikasından biri olan, Artemis tapınağını inşa etmelerinden söz eder.

Bazı söylentilere göre, “Maranon olarak bilinen, Amazon ırmağına bu adı, 16.yüzyıl İspanyol kâşifi Francisco de Orellana, orada rastladığını ileri sürdüğü savaşçı kadınlara atfen vermiştir.”

Tek göğüslü, korkusuz ve cesur Amazon kadınlarının, ellerinde mızrakları, omuzlarında ok ve yayları ile erkek ordularına karşı savaşimleri, binlerce yıldan beri, süre gelen söylencelerin esasını oluşturmaktadır. Bu da, kök hücreyle açıklamaya çalıştığımız yaklaşımı doğrulamaktadır.

Herodot, kökenleri hakkında bilgiler aktardıktan sonra Amazonların, İskitlere saldırdıklarını, doğunun

birleşik ordusunun saflarında Troya savaşına katıldıklarını belirtir.

Coğrafyacı Strabon ve Büyük İskender onlardan söz eder. Herakles'in on iki işinden biri, Amazonlar kraliçesi, Hippolyte'nin büyülu kemerini alıp getirmektir.

Sokrates ve Platon Amazonların Atina'ya saldırılarından söz ederler.

Bütün bunlar da gösteriyor ki, Amazonlar efsanesi, salt bir uydurma masal olmayıp, kökü tarihsel toplumsal gerçekliğin derinliklerinde saklıdır.

Kök hücre, Ana Nehir Toplumu ve Ana Nehir Kültürüdür. Devletli topluma geçişle birlikte, kadının toplumsal statüsü, kadının köleleşmesi temelinde değişmeye başladı. Bu noktada kadının özgürlük ve hakikat arayışı başladı. Bu mücadele doğal olarak, sözlü tarihe, mitoslara yansımıştır. Amazonların savaşçı kadınlar olarak imgelenmesi ve savaşımalarının hedefinde erkeğin olması, bu toplumsal alt-üst oluşla ilgilidir.

Güncel boyutuyla töre ve namus cinayetlerinin en çok geliştiği Urfa'da, erkek egemen zihniyetin kadını köleleştirmesine karşı, kadının direnişini ve özgürlük arayışını ifade eden Amazon mozaiklerinin burada çıkmış olması, tarihsel bulgular açısından önemlidir.

Urfa'da dört Amazon kraliçesinin mozaikleriyle ilgili yapılan tartışma, değerlendirme ve haberleri bu diyalektik mantıkla ele almak bilimselliğe daha yakın bir yöntem olacaktır.

Yukarı Mezopotamya Coğrafyası, eşitlikçi özgürlükçü ve dayanışmacı Tel Halef kültürünün merkezidir. Amazon kraliçelerinin bu coğrafyadan ortaya çıkması tarihsel bir bağlantıyı ifade eder.

GÜNEŞİN KUTSADIĞI TOPRAKLAR ŞUAYIP ANTİK KENTİ

Giriş

Antik kentte doğru yola çıkmadan önce, gün doğumuyla birlikte, Eddesa'yı dolaşıyoruz.

Balıklerle birlikte, Suda yüzümü okuyorum. Suda kırılan silüetimin çığlıkları, yankılanıp bana geri dönüyor. Yaşamın, yüzüme vurduğu acımasız kırbaçlar, zamana karışıp gidiyor. Karşıda kale duvarlarının arasında görkemli iki sütun, birbiriyle yarışarcasına bin yıllara inat gökyüzüne doğru uzanıyor.

Ta uzakta, bir evin pervazında, bir güvercin, sarı sıcağın ırmağında intizarı boynuna geçirmiş, ürkek bakışlarla akşamın serinliğini düşünüyor. Yaşam gölün duruluğunda bir avuç suya dönüşüyor.

Güvercinlerin kanat sesleri... Ölü dillerin coğrafyası... Ve bir ırmağın akıntısına bırakılıp unutulmuş sözcüklerin fısıltısı, taşlarla birlikte canlanıyor...

Bir çocuk üzgün ve suçlu bir edayla muska satıyor...

Bakırcılar çarşısına uğruyoruz. Çekiç sesleri birbirine karışıyor. Yaşlı bilge bir Kürt ruhunu, yüreğini ve sevgisini ay yüzlü bakır bir siniye işliyor.

Bir kasetçinin yanında geçiyoruz. Bir halk ezgisi, her şeyi ortaya koyuyor. “Şu Fırat’ın suyu akar serindir. Ölem ölem derdo ölem akar serindir. Yârimi götürdü (anam) kanlı zalimdir. Ölem ölem kanlı zalimdir.”

Fırat yaşamın can damarı oluyor. Bir de çocukların eğlenme alanı. Kaç bin yıldan bu yana İnsanın insanla kavgası durmadan sürüp gidiyor. Kavgasız barış dolu günler, belleklerde bir ütopya olarak gizemliliğini koruyor.

Her Yolculuk Yeni Bir Başlangıçtır

Bir Filozof der ki “yaşamın özü; diyalektiksel çelişki, çatışma, gelişim, değişim ve dönüşümdür.”

Her başlangıç bir sonuçtur. Her sonuç yeni bir başlangıçtır. Bu tarihsel toplumsal gelişmenin diyalektiktir.

Akçakale yolunda, Fırat sularının bereketli kıldığı ovoidan ilerleyip, tarihi Harran Kentine ulaşıyoruz. Sıcaklığın sarılığında, bir çölü andırıyor, gözden yitip giden ova... Ortalıkta koşuşturan ve etrafımızı saran bir dizi esmer tenli kız-erkek Arap çocuğu, yalvaran bakışlarla, el emeği, otantik süs eşyalarını, bize satmaya çalışıyorlar...

Harran Harabeleri’ni, Harran Kalesi’ni ve Haran Kültür Evi’ni dolaştıktan sonra, yeniden yola çıkıyoruz. Kızıl bir halı gibi uzanan ovanın içinde, uzayıp giden yol, insanda bilinmez mistik duygular yaratıyor. Dümdüz ovada sarı sıcaklığın altında, taşların gizemini tartışarak ilerliyoruz.

Sanki gün, gecenin yakasında tutup uzayın sonsuzluğuna fırlatmış, yok olup gitmiş tüm karanlıklar.

Gölgelere sığınmış köpekler. Kızıl toprakta, Sessizliğe gömülmüş kertenkeleler ve dallarda serçeler. Doğa hüznü bir hazanı yaşıyor.

Sarı sığın içinde ilerlerken, çölün ortasındaki, Zerdüş inananlarının kutsal kenti, Yezd'in sessizlik kulelerini andıran, Kürt Sultan Selhaddini Eyyübi dönemine ait, Han el-Ba'rür Kervansarayı ile karşılaşılıyor.

Giriş kapısı üzerindeki kitabeden, İsa oğlu el-Hac Hüsameddin Ali tarafından, 1228 yılında yaptırıldığını anlıyoruz.

Orada hanı gezip, kısa bir moladan sonra, kuzey doğuya doğru ilerlemeye devam ediyoruz.

Dümdüz ovanın ortasında, uzakta gökte yere düşmüş gibi, eğreti duran bir kayalık kütle gözüktüyor.

İyice yaklaşıncı, bu kayalığın, binlerce yıldan bu yana, burada sessizce bekleyen tarihin en eski antik kentlerinden biri olduğu anlaşılıyor.

Bu antik kente bakıyorum. Kızıl ovanın ortasında, tüm cilvelerini, güzelliğini yitirmiş, yaşlı, bilge ve mağrur bir kadın gibi, hüznü boğulmuş yalnızlığı yaşıyor. Bir tarih kafamda canlanıyor. Koca kaya bloklar, büyük bir düş gücüyle oyularak, taş üstüne taş koyarak, yaygın mavi gök altında, ovaya kurulan muhteşem bir kent.

Acaba kaç bin insan, gölgeler düşmüş alnıyla bu kentten göçüp gitti. İnsanlar hangi inançla rüzgârın ardı sıra, gözlerini kırpmadan bir akşam kızılığında ölüme koştular.

Onları buna iten neydi?

Buraya hangi işgalci ordular, hangi kabaran iştahlarıyla geldi?

İstîlâ ve işgalin orduları, fırtına bulutlarında nasıl bir dehşet ve ölüm saçtılar?

Peki, ölen, karanlığın duvarına çarpıp dağılan, parlak bir yıldız gibi kayıp giden halklardan geriye bize ne kaldı?

Bu ölüm ordularına karşı son nefesini veren son direnişçi ne düşündü?

Bu kaya kütlesi, insan yaşamının ve düşlerinin bir parçasıdır. Dikkatli bir bakmayla anlaşılıyor ki, burası kayalara oyulmuş, mağaralardan oluşan antik bir kentin harabeleridir. Mağaraların bir kısmı çökmüş, bir kısmı ise hala dimdik ayakta yağmura, güneşe, rüzgâra, soğuğa ve önemlisi de insan saldırılarına direniyor... Bazı mağaralarda resimler, şekiller, figürler ve yazılar var. Tüm şifreler, çözülmeyi bekliyor. (Resim 13)

Siyah tenli Arap bekçi ve oğlu bize rehberlik yapıyor. Arapça-Kürtçe-Türkçe karışımı bir aksanla, bize mağaralardaki yazıları-işaretleri göstermeye ve bir şeyler anlatmaya çalışıyor.

Antik kent yüksek bir tepenin üzerinde, genişçe bir alana kurulmuş... Bazı bilim insanları, geçmişte bu kentin etrafının sularla çevrili olduğu iddiasında... Halk, Şuayib Peygamberin bu kentte yaşadığına inanıyor. Şuayib Peygamberin yeri olduğuna inanılan ve kutsal sayılan bir mağara bulunuyor... Bu mağara, içi

kilimlerle serilmiş, halk tarafından hala bir ibadet yeri olarak kullanılıp, ziyaret ediliyor.

Antik Kentin merkezinde, kaya mezarlar üzerine, beyaz kesme taşlarla inşa edilmiş yapıların izleri ve duvarların temel kalıntıları hala duruyor.

Şuayip Antik Kenti'ni dolaşıyoruz.

Antik kentte birçok mağara ve dehliz bulunuyor. Köyün iki kilisesinden birisi, hala sağlam olup, yer altında bulunan bir mağaradır. Diğerinin ise, sadece kalıntıları kalmış.

Antik kent koruma altına alınmadan önce, halk bu mağaralarda yaşıyormuş. Köyün en çok ziyaretçi akınına uğrayan yeri, Şuayip Peygamber'in kaldığına inanılan mağara oluyor.

Güneşin Kutsadığı Topraklar Ve Aidiyet

*“Biz gerçekten bir kukla sahnesindeyiz
Kuklacı felek usta, kuklalar da biz
Oyuna çıkıyoruz birer ikişer
Bitti mi oyun, sandıktayız hepimiz”
(Hayyam)*

Bir gün doğumuyla yola çıkarsanız, Harran Ovasında yaşanan gölgeler oyunundaki gerçekliği çözebilirsiniz.

Her tarafta ve yol boyunca gölgeleri büyük, kendileri küçük nesnelerle karşılaşırsınız. Güneş, altın ışıltılı kanatlarıyla, doğudan görününce, tekmil gölgeler,

ait oldukları nesneden ve ışıktan kaçarcasına, batıya doğru uzayıp gider. Gün ışınları yükseldikçe kaçışın anlamsızlığı ve çözümsüzlüğü ortaya çıkar. Yükselen ışınlarla birlikte, gölgeler geriye dönüp ait oldukları nesnelere doğru çekilir. Güneş her şeyi ısıtmaya ve kontrol etmeye başlar.

Gün tam zirveleşince, tüm gölgeler görünmez olur. Bir kaplumbağa misali kendi kabuğuna çekilir v ait olduğu nesneye sığınırcasına, onunla bütünleşip, sessizce yitip görünmez olurlar.

Sarı sıcaklığın ortasında uzanan, sonsuz kızıl toprak, insanı derinde etkilemeye ve büyülemeye başlar. Her şey sarı sığağa teslim olur. Toprak ve tek mil nesneler ısınmaya başlar. Börtü böcek inine çekilir. Âdeta tüm canlılar gizemli bir şekilde sıcaklıktan kaçarcasına, gölgelerle işbirliği yaparak ortadan kaybolur.

Gün sonrası, gölgeler oyunu yeniden başlar. Bir hareketlilik göze çarpar. Gölgeler yeniden ortaya çıkar. Canlılar gölgelere eşlik eder ve kıpırdanmaya başlar. Sığındıkları nesnelerden uzaklaşmaya ve güneşten uzaklaşmaya başlar. Güneş, batıya doğru yol aldıkça, onalar bir savaş taktiği olarak doğuya çekilirler. Oysa bu yanıltıcı bir taktiktir. Çünkü güneş, batıdan gidip, doğudan yükselerek gölgelerin yolunu kesmeye hazırlanıyordur.

Son gün ışınlarıyla birlikte günlük oyun sona erer. Tüm kaçan ve dağılan gölgeler ordusu toplanmaya ve bütünleşmeye başlar. Tüm canlılar ortaklıkta görünmez

olur. Bu kızıl ovanın ortasında gün boyu güneş ve gölgelerin sizinle oyun oynadığı hissine kapılırsınız.

Her şey güneşin yükseldiği yerde başlıyor. İnsanlık burada yeryüzüne yayılıyor. Gölgeler nesneleri geride bırakıyor. Ama yine de onlardan kopmuyorlar. Her canlı kendi kökleri üzerinde doğuyor, büyüyor ve ölüyor. Besbelli insanlığın ve uygarlığın kök hücreleri burada boy veriyor...

Yalnızlığa terk edilmiş bir köyden geçiyoruz. Bir mezarın başında, bir kaç yaşlı-yaşlı adam. Şivan örülü gözü yaşlı birkaç kadın. Gözleri gökyüzünün derinliğine dalmış İsa, Musa, Muhammed adına yakarıyorlar.

Sorup, sual edip öğreniyoruz.

Dün gece eski tanrıçalara benzeyen genç bir kız öldürülmüş...

Sedef kakmalı kabzasında, Asmin çiçeği olan bir hançerle yüreğinin ortasında vurulmuş... Yanı başında bir tutam saç rüzgâra savrulmuş. Ve sol göğsünün üstünde oyalı ipek bir mendil... Mendilin ortasına kanla nakış nakış işlenmiş; “ah öz-gür-lük...”

Durduk bir müddet sessizce ve çaresiz hüznülü gözlerle öylece baktık.

“Adın kalles olsun ölüm!”

Tarlalardaki saman sarısı ile kızılın bin bir tonu, birbirine karışmış âdeta insanı büyülüyor... İnsanın iliklerine kadar işleyen bu toprak duygusu, bilinmez bir gizemlilik havası yaratıyor. Göz alabildiğince uzanan tarlalar, bir deniz anaforu gibi, insanı durmadan kendine

ekiyor. Mistik bir gizemlilik ile tarihsel gerçeklik birbirine karışıyor.

Toprakla, tarihsel bağın diyalektiği, insanın aidiyetin ve toplumsal kimliğini oluşturuyor.

Bu toprakların en mazlum ve kadim halkı Kürtler her yönüyle kendisini sorguluyor. Yitirdiklerini yitirdikleri yerde bulma arayışları artarak ve yaygınlaşarak derinleşiyor.

Ben kimim, nerden gelip nereye gidiyorum, bin yıllardan bu yana, neden taşıyorum, bu kölelik tasmaını, özgürlük ve hakikat neden yitip gitmiş?

Çünkü kendisini bir yerlere ait hissetmeyen insan durmadan arar, araştırır ve sorgular. Sorgulama çoğu zaman, köklere iner ve berraklaşan bir aidiyeti doğurur.

Bu topraklar, hiçbir ressamın yapamayacağı muhteşem bir tablo gibi, kendi resmini nakış etmiş insanın yüzüne ruhuna, bedenine... İnsan doğası, toprak ananın bir yansıması oluvermiş. Bu coğrafyada güneş tüm insanları kasıp kavurmuş... Ulusal kıyafetleri içinde, yüzleri güneşten kavrulmuş köylüler, tarlalarda büyük bir umutla çalışıyorlar...

Sonsuz ovalar, ovalarda salınıp duran, altın renkli buğday başakları, insanları cömert, dayanışmacı, dost insancıl ve misafirperver yapmış...

Fırat'ın sarı, hırçın, sabırsız deli dolu akan suları ve geçit vermez Toros ve Zagrosların sert coğrafyası ise, insanları; sert, acımasız ve isyankr kılmış... Ve toprak ana kendi suretinde yaratmış tüm oğullarını kızlarını... Savaşlık, misafirperverlik, sertlik, sabır, suskunluk,

sevinç, hüznün, başkaldırı ve geldiğinde bir volkan gibi patlamayı öğretmiş onlara...

Acılar, hüznünler daha fazla büyümesin diye insanlar hep susmuş... Lâl kesilmiş dilleri... Eyüp gibi sabretmiş ve hep susmuş... Suskunlukları birer taş, taşlar bir inanç ve sırların dergâhına dönüşmüş... Her taş birer giz kutusu olmuş. İnsanlar durmadan dertlerine çare olsun diye dergâha gidip, taşlara yüz sürmeye başlamış...

Sırları çözsün diye Peygamberler yaratmış kendilerine. Dengbejler aracılığıyla destanlar dillendirmiş ve masal kahramanları yaratmış...

Zulüm dur durak bilmemiş, her geçen gün dozunu artırmış. Gün gelmiş sabır taşları çatlamış... Her dilden türküler söylensin diye suskunluğu patlatmış çocuklar... Özgürlük yayılsın yeryüzüne, acı ve hüznün son bulsun diye insanlar başkaldırmış... Demirci Kawa'nın ordusu olup, Ninova Sarayı'nı kralların başına yıkmış.

Gün gelip çatmış! Şimdi sokaklardaki çocuklar, tüm suskunlukları bozuyor.

Taşların Gizemli Fısıltısı

Ya şu dört bir yanda yükselen koca taşlar, şu dikili sütünler, şu mağaralar nasıl zamanla inatlaşıyor.

Besbelli tüm taşların bir gizemi, tarihi ve dili var.

Hissediyorum.

Güneşin kutsadığı bu taşlar, “beni anlayın beni dinleyin” diye fısıldıyorlar. Bu üstü çizilmiş, kırılmış her

taş anılarla yüklüdür. Bu taşlar insanlığın belleği, tarihin izdüşümüdürler.

Bu taşları, kim kayalardan kesip yonttu? Kim taşıdı ve üst üste koydu? Hangi acılar ve zorluklar çekildi? Nasıl bir trajedi yaşandı? Ne kadar insan öldü. Ölen kim, öldüren kimdi? Hangi düşlerle örüldü bu duvarlar. Kim, kimi köleleştirdi.

Bu taşlar ki; kimileri için yaşamların ve anıların son bulup, gömüldüğü birer kara anıt; kimileri için ise, yüceltilen kutsal bir mabet.

Biliyorum bu taşların bir dili var. Bir konuşmalar tüm kördüğümlemler çözölüverecek. Bakmayın böyle sessiz ve suskun oluşlarına...

Gün oldu, sarı sıcakta, sıra servilerin, salkım söğütlerin gölgesi düştü üzerlerine. Gün oldu yağmurlar yıkayıp durdu. Sonra kara kışın ardında baharla buluştular.

Kuşlarla dost oldular. Rüzgârlar okşayıp geçti. Rengârenk çiçeklerle bütünleştiler.

Gece, kara örtüsüyle onları sarıp sarmaladı. Gün ışınları onları yeniden aydınlattı.

Zaman, onları alıp, ölümsüz altın penceresine oturttu. Ve onlar artık tarihi.

Bir tek insanlar, onlara hor yaklaştı. Kırdı, parçaladı ve tahrip etti. Bu taşların serüveni ve hikâyesi zamana karışmış, meçhule doğru akan bir tarih ırmağıdır artık.

Şimdi daha iyi anlıyorum. Her taş, tarihin birer vesikalık fotoğrafıdır... Tüm amansız saldırılara rağmen,

birer Mezarlığa dönüşmüyor. Yılanmış bir şarap gibi, yıllar geçtikçe daha anlam ve değer kazanıyorlar.

Bu antik kentte tüm taşlar, büyük bir gizeme sahiptir. Bu taşlar, gizi çözülmemiş binlerce yıllık tarihi bir serüveni taşıyorlar. Taşa taş olarak bakarsanız hiçbir şey anlamazsınız. Çünkü bunlar sadece taş değildir. Onların da bir dili, tarihi ve kimliği vardır.

Onlarla biraz dost olursanız, daha yakında ilgilenirsiniz bu gerçekliği tüm çıplaklığıyla hissedebilirsiniz.

Akşamın kıızıllığı tüm taşlara bilinmez gizemli mistik bir hava veriyor.

Binlerce yıl önce büyük bir emekle yontulmuş beyaz kesme taşlar... Bir sanat eseri olarak üst üste konulmuş. Hepsi özenle oyulmuş, işlenmiş ve süslenmiş... Büyük düşlerle büyük bir kent inşa edilmiş...

Gün ışınlarının vurduğu taşlara biraz daha dikkatlice bakıyorum. Tüm taşlar abartısız fısıldıyor. Geçmişten günümüze dek sürüp geçen macerayı anlatıyor.

Bunlar kesinlikte birer taş değil. Kimliği geçmiş olan, büyük serüvenler yaşayan, çağları eskiten insanla sessizce konuşan taşlardır.

Bu taşların bir dili var. Bu dili çözebilerseniz onlarla konuşabilirsiniz.

Antik Kentin İnançla Örülü Mitosu
Kentinin adı, Şuayib Peygamberden geliyor.

Tevrat'ta; "Yito-yetro-jetro", Kuranda "Şuayib" olarak geçiyor. Bilim adamları ve araştırmacılar genellikle "Yetro" diyorlar. "Şuayib" sözcüğü; etimolojik olarak "Doğru yolu gösteren kişi" anlamına geliyor.

Derler ki, Firavun Mısır'da doğan tüm çocukları öldürüyordu. Rivayete göre, doğmayan düşmanını, doğmadan yok etmek istiyordu. İktidarını rakipsiz ve ölümsüz kılmak istiyordu.

Musa doğunca, annesi korktu ve onu bir sepete yerleştirip, Nil nehrine bıraktı. Sepet gidip Firavunun bahçesinde durdu. Firavunun eşi Asiye, çocuğu gördü. Analık duyguları ön plâna geçti. Onu öldürmedi. Sevgiyle yaklaştı. Çocuğu gizlice, öz oğlu gibi büyüttü. Firavun doğmamış rakibini uzaklarda ev ev ararken, Musa onun sarayında ve kucağında büyüyordu. Gençlik çağına gelince, yanlışlıkla bir adam öldürdü. Musa mahkûm oldu ve Mısırdan kaçtı. Rivayet olunur ki, tam sekiz gün aç, susuz durmadan yürüdü. Sekizinci günün sonunda, "Medyen" ülkesine ulaştı.

Kur'anda şöyle anlatılır; "Medyen suyuna geldiğinde, davarlarını sulayan bir insan topluluğu buldu. Onlardan başka, hayvanlarını sudan alıkoyan iki kadın gördü. Onlara; "Derdiniz nedir?" dedi. "Çobanlar ayrılanı kadar biz sulamayız. Babamız çok yaşlıdır. 'onun için bu işi biz yapıyoruz.' dediler. Musa onların davarlarını suladı. Sonra gölgeye çekildi: (el-Kasas, 28/23-24).

Kızların babası Kurana göre Şuayib, Tevrat'a göre Yetro'dur. Musa ile Yetro'nun ilişkileri, su ve sürü hikâyesiyle böyle başlar. Musa Yetro'nun yanında on yıl çobanlık yapar. Yetro ona hem düşüncelerini, hem de kızı Tsipora'yı verir. Musa, geri Mısır'a dönüp, bu düşüncelerle Firavuna karşı başkaldırır.

Antik Kentin Kimliği

Arkeolojik kazı yapılmadığı için, kentin tarihi hakkında fazla bir şey bilinmiyor, Şehrin Roma dönemine ait olduğu değerlendirmeleri var. Ancak fazla gerçeği ifade etmiyor. Olsa olsa en son Romalıların işgaline uğramış, onlardan da izler taşıyor ola bilir. Çünkü kent bir mağara yerleşim alanıdır. Mağaraların üstündeki taş yapılar, onların işgalci izlerini taşıyabilir. Ya şehrin kök hücresi mağaralar kime aittir? Bu mağaraların tarihleri Roma'nın kuruluşundan da eskidir.

Birçok tarihçinin görüşüne göre Yetro bir çöl bilginidir. Medyen, midyan ülkesinde oturmaktadır. Oturduğu yer şimdiki Urfa toprakları oluyor. Medyen veya midyan Urfa bölgesi oluyor.

Çünkü yerel inanca ve düşünceye göre Şuayp'in antik kenti çöl bilgini Yetro'nun yaşayıp öldüğü yerdir. Şuayip adı hala bu coğrafyada yaygındır. Çöl bilgini Yetro tek tanrılı bir inancın yaratıcısı olarak kabul ediliyor.

Medyen halkı, Tevrat'ta Midianlılar (İng: Midianites) adıyla anılıyor. Medyen veya Midianlıların Assur ve Hitit kaynaklarında adı geçen ve Harran

yöresinde yerleşik oldukları anlaşılan Mitanniler olduğu kabul ediliyor.

Musa'nın yaşadığı dönemlerde bu coğrafyada Kürtlerin atası olan Hurri-Mitanniler, akraba kavim Medler yaşıyordu.

Bugün aynı coğrafyada aynı halkın çocukları yaşıyor. Bu bile tek başına, kentin kimliğini ortaya koyuyor.

İlk Tek Tanrılı Dinlerin Merkezi midir?

Mevcut bilgiler ışığında, doğal inançların dünyadaki en eski merkezi Urfa'dır. Xeravreşk'teki arkeolojik kazılarda açığa çıkan buluntular, bunu her yönüyle doğruluyor. Çok tanrılı (politeist) inançların-dinlerin bu coğrafyada ortaya çıktığı sanılıyor.

Ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Asur ve Babillerin politeist inancına dayanan, Paganizm'in önemli merkezleri olan Harran ve Sogmatar yine bu coğrafyada bulunuyor.

Tek tanrılı (monoteist) dinlerin de ilkin burada ortaya çıktığı ciddi bir var sayımdır.

Üç semavî dinin atası sayılan, Hz. İbrahim burada Nemrut'a karşı başkaldırmış...

Lut burada Sodom'a doğru yola çıkmış...

Eyüp burada sabrın öğretisini geliştirmiş...

Elyesa burada toprağa gömülmüş...

Musa, Şuayip Antik Kenti'nin yanı başındaki Sogmatar Antik Kenti'ndeki kuyunun başında,

Şuayip'ten mitolojik asayı aldığı rivayet olunur. Musa Kuyu'su hala kutsal sayılıp, ziyaret ediliyor.

Dünyanın ilk bilimsel üniversitesi burada hala ayakta duruyor.

Çöl Bilgini Yetro bu antik kentte yaşadı. Musa burada O'nun öğrencisi oldu. Öğretisini alıp, Firavuna karşı başkaldırdı. Halkını alıp, özgürlük ve vaat edilmiş topraklara ulaşmak için, kırk yıl çöllerde dolaşıp durdu.

Tur dağına çıktı. Yetro'nun öğretisini on emir olarak taşlara kazıyıp kalıcılaştırdı.

Çöl bilgini Yetro, bu antik kentte, tek tanrılı dinlerin ilk temellerini atmış olabilir. (Resim:14)

Sonuç Olarak

Harflerin, işaretlerin, simgelerin sırrı, kayıp sözcüklerle birlikte yitip gitmiş...

Taşlar gizemini koruyor...

Antik kent, gün batımıyla yeniden suskunluğa gömülüyor. Unutulmasın diye yeniden Eyüp'ün sabrıyla gün doğumunu beklemeye başlıyor.

Taşlar, sırlarını anlayabilecek, sırdaşlık yapacak birilerini bekliyor.

İpissiz çölün ortasında, binlerce yıldan beri bekleyen bu taşlar, gün batımının kızılığında bile insana fısıldamaya devam ediyor.

İnsan emeğiyle, gözlerinin ışıyla, yüreği ve bilinciyle, taşlara silinmeyen efsaneler çizmiş... Nahit taşlara işlenen bu gizemli işaretler insana geçmiş anlatıyor. Çobanlar, kaç bin yıldan beri, bu taşlara

bellerini dayayıp, yıldızlı gecelerde, sabahlara dek kaval çaldılar...

Harabeleri dolaşırken, bekçi ile oğlu, bu coğrafyaya özgü tüm misafirperverliklerini sergiliyorlar.

Biz Köyü terk ederken, çocuklar mahzun yüzlerle hala oyun oynuyorlar...

Bekçi ve oğlu el salıyor.

Fırat, uzaklarda binlerce yıldan beri akmaya devam ediyor.

Güneş son, kanat vuruşlarıyla, sonsuzlukta yitip gidiyor. İnsanlar, kaç kez bu topraklarda, şarap renkli gün batımını seyretti. Kaç kere, bilinmezliklerle dolu trajik hüznler yaşadı.

Tekmil ova kıvıll şarap rengine bürünüyor. Yalnızlık ve terk edilmişlikle örölmüş hüzn dolu son gün ışınları, antik kentin üzerine çöküyor. Yıldızlarla bezenmiş gökyüzü nöbeti devralmaya hazırlanıyor.

Biz, Şuayib Antik Kentini geride bırakıp, kıvıll ovanın içinde yollara düşüyoruz.

Sarı hüzn çöken, sırlarla dolu bu Antik Kent, deşifre edilmeyi bekleyen serüvenleriyle baş başa kalıyor.

NEVALİ ÇORİ

Verimli Hilal’de bulunan höyükler genel olarak, M.Ö. 12.000 ve MÖ 8.000 arasında avcı ve toplayı topluluklar tarafında yapılmıştır. Yarı yerleşik topluluklar zamanla köyler oluşturmuş, daha sonra tarım ve hayvancılığı geliştirmişlerdir. Neolitik devrim denilen toplumsal alt üst oluş ilk kez bu coğrafyada gerçekleşmiştir.

Giriş

Berrak, sakın ve pürüzsüz bir sabahla birlikte, 800 metre yükseklikteki Xeravreşk Tepe'sine çıkarsanız. Bir dizi irili ufaklı tepenin ardında düzlüğe kurulu, Newali Çori sakinlerinin coğrafyasını göre bilirsiniz. Newali Çori ile Xeravreşk arasında sadece 50 kilo metrelik bir mesafe var.

Newali Çori, toplumsal çelişkilerin tüm keskinliğiyle dışa vurduğu, Hilvan sınırları içinde yer alıyor. Hilvan Yukarı Mezopotamya'nın en verimli topraklarına sahiptir. Bir yanı, Nemrut'un izdüşümü baskıcı, soyguncu, talancı büyük toprak sahipleri, bir yanı açlıktan nefesleri kokan yoksul emekçi Kürt köylüleri. Bu çelişki üzerinde filizlenen bir özgürlük kavgası...

Tarih yeniden canlanır gibidir. Hilvan'dan Fırat'a doğru yola çıkarsanız, bir solukta Newali Çori sakinlerinin yurt tuttuğu, Qenter(Kantar) Köyüne ulaşırsınız. Qenter Çayının kıyısında kurulmuş, Ön Neolitik Topluma ait büyük uygarlık, binlerce yıl, toprağın derinliklerinde bekledikten sonra, gün ışınlarıyla buluşur buluşmaz bu defa, bilinçli bir politikayla suların altında ölüme terk edildi. Ön Neolitik Uygarlığa ait, insanı büyüleyen ve insanlığın ortak mirası olan bu görkemli yerleşke, alelacele sulara teslim edildi.

Neden ve niçin?

Kürtlerin ön ataları binlerce yıl önce, binlerce yıl burada nasıl bir yaşam sürmüşlerdi?

Newali Çori sakinleri nasıl bir uygarlık yaratmışlardı?

Bize neler miras bırakmışlardı?

Newali Çori sakinleri, günümüzden tam,10.500 yıl önce hangi inanç, duygu, bakış açısıyla, hangi sanatsal ruh araç ve gereçlerle bu tapınağı inşa ettiler?

Bütün bu sırlar sularla birlikte yok olup gitti! Bunun temelinde yatan şey asimilasyon politikalarıdır. Kürtlere dönük imha ve inkâr politikalarıdır. Kürtlerin tarihsel mirası yok edilerek toplumsal hafıza karartılmaya çalışılıyor.

Newali Çori Etimolojisi

Newali Çori yerleşim alanı, 1980 yılında H. G. Gebel başkanlığındaki bir ekibin bölgedeki yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur. (Heidelberg Üniversitesi) ve Prof. Harald Hauptmann başkanlığında “1983-1991” yılları arasında kazı çalışmaları yapılmış, çeşitli buluntular açığa çıkarılmıştır. Kazı yapılan alan, halk arasında, geçmişten beri “Newali Çori” olarak bilinmektedir.

Kazı alanı, yöre köylerinin, Kürtçenin farklılıklarına göre Newalla Çori; Newali Çori; Nowalo Çori olarak adlandırılmaktadır. Her üç söyleşi biçiminde de anlam değişmiyor.

Newal; vadi, Çor; hastalık, salgın hastalık anlamına geliyor. Ancak ölümü içeren bir salgın hastalık oluyor. Özellikle tavuk vb. hayvanların ölümüyle ilgili kullanılan bir kavramdır. Çor; daha çok “kıran”

anlamında kullanılıyor. Çor'e yakalanan çok az hayvan kurtulur. Bundan dolayı da Çor; ölümle özdeş görülür. Newali Çori; hastalıklar vadisi ve ölüm vadisi olarak Türkçeye çevrilebilir.

Newali Çori Neolitik Yerleşim Alanı

Neolitik devrime birlikte, avcı ve toplayıcı topluluklar yeni bir yaşama geçtiler. Yeni yaşam biçimine bağlı olarak, yeni ayinsel ve dinsel tasarımlarda biçimlenmiş, toplumun zihinsel ve düşünsel yapısı da devrimsel bir sıçrama kaydetmiştir. Ön Neolitikle birlikte sanatsal çizgi de değişmiştir.

Bağlı olarak yeni bir mimari ve yerleşim anlayışı da gelişmiştir. Newali Çori yerleşim alanı, Fırat Nehri'yle birleşen Kantara Çayı'nın iki yamacında bulunuyor. Çayın doğu yakasında, "90x40 m ebadında bir alan ile batı yamacındaki ikinci küçük bir alan bulunmaktadır.

Yerleşim alanı arkeolog prof. Harol Hautmann tarafında, "Doğudaki yamaçta yer alan yerleşme yeri Newali Çori I; batıdaki yerleşme yeri ise Newali Çori II olarak adlandırılmıştır."

Newali Çori yerleşim yeri olarak, Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme (MÖ 8.400 – 8.100) tarihlenmiştir.

Ön Neolitik Çağ'a ait Newali Çori yerleşim alanında "kireç taşı" ve "çamur harç" yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Dörtgen biçiminde, birbirinden

bağımsız yapılan evlerin mimarisi, bugün yörede hala kullanılmaktadır. Evlerin tabanlarının altında ise kanallar bulunmaktadır. Evlerin yapımında “İri dikdörtgen taş bloklar, aralarında boşluk bırakılarak bir temel oluşturulmuş, bu boşluklar, taş plakalar ile döşenmiştir. Ev bu tabanın üstüne inşa edilmiştir. Evin içine önce kırık taşlarla dolgu yapılmış, sonra üstü ve duvarları çamurla sıvanmıştır. Bu mimari ve teknik, bazı değişimlerle birlikte yörede hala köylüler tarafında kullanılmaktadır.

Yerleşim alanında, bit tür mabet yeri olan, “kutsal mekân” olarak kullanıldığı düşünülen geniş bir yapı bulunmaktadır. İki sıra halinde toplam 8 odada oluşan bu mabet, “19 x 6,5 metre” ebatlarındadır. Kutsal yapının dış duvarlar, “50 cm. iç duvarlar ise 40 cm.” genişliktedir. Birçok ortak özelliği taşıyan benzer mabetler Göbekli Tepe, Kortik Tepe, Çayönü ve Çem Hallan’da da bulunmuştur.

Yine bu yerleşkede, kilden yapılmış, panter, yaban domuzu, ayı, at, kuş, akbaba vb. hayvan ile “kadın, erkek heykelcikleri” açığa çıkarılmıştır. Bu heykelcikler Çay önü, Çem Hallan, Kortik Tepe’de bulunanlarla ortak özelliklere sahiptirler. Bütün buralarda ortak bir sanat anlayışının olduğu anlaşılmaktadır.

Bu buluntular arasında ısıtılıp dövülerek yapılan ve M.Ö 7 500 yıllarına tarihlenen bakır boncuklar oldukça dikkat çekicidir. Bu günümüzden 9500 yıl önce Newali Çori sakinlerinin bakır işletmeciliğini bildiklerini

gösteriyor. Bakır işletmeciliği şimdiye kadar, M.Ö. 5500'lere tarihleniyordu. Mevcut bulgulara göre Kürtlerin ön ataları olan Newali Çori sakinleri tarihin en eski bakır işletmeciliği ve işçiliği unvanına sahiptirler

“Hepsi birbirinden ayrılmış muntazam dikdörtgen evlerin işçiliğindeki özen, kanallı yapılar olması ve girişlerinin dereye bakması farklı bir yeri işaret ediyordu. Duvarlarını, odaların tabanlarını kalın bir kille sıvamışlar adeta kalın bir duvar daha örmüşlerdi üzerlerine. Taban döşemelerinin altındaki kanalları dışarıya açık tutmuşlar, böylece içerisini havalandırmayı ve yaşadıkları mekânı kuru tutmayı akıl etmişlerdi.” (Harald Hauptmann)

Acaba Newali Çori sakinleri, bu evleri yaparken ne his ettiler?

Karmaşık yapılı, mozaik tabanları olan bu tapınaktan ne bekliyorlardı?

Yine, “bir mihrap, taştan oyulmuş, yılanlardan saç örgüleri olan bir büst, ayrıca insan-hayvan arası figürlerden kopan parçalardan oluşuyordu.” (Resim 15)

Aynı büstün bir devamı ve daha modern biçimi olan mermer sütunlara işlenmiş, Yunan Tanrıçası Medusa (Resim 16) tüm kötülükler abidesi olarak taşlanıyor.

Muhtemelen yılan “Avcı-Toplayıcı-Neolitik” topluluklarda dostluk ve bilgelikle ilgiliydi. Devletli uygarlığı temsil eden Yunan mitosunda ise, tam tersi bir işleve sahip oldu. Kadın eksenli Tanrıçalık kültürü aşağılanmaya başlandı. Yılan kötülüğün simgesi olarak

kadınla özdeşleştirilip Medusa tiplmesi ortaya çıkartıldı. Newali Çori sakinlerinin kutsanan kültürü ters yüz edildi.

Yılan kültürü; düalist bir karaktere sahiptir. Yılanın sinsilik, ihanet vb. kavramlarla kadınla özdeşleştirilmesi eril zihniyetin bir yaratımıdır. Ön Neolitik toplumun biçimlendiği, Xerawreş'teki dikili sütunlarda bolca rastlanan yılan figürleri ve Newali Çori'deki yılan saçlı heykel; yılan-insan-kadın ilişkisinin olumlu olması gerektiğine işaret ediyor. İnsan doğanın bir parçası olan ve kutsanan yılanı başında taşıyor.

Yılan; Gılgamış Destanı'nda ölümsüzlük otunu kaçıran bir hırsız, Sümer'de Tanrıça İnanna ağacının kökünde yuva yapan kutsal yaratıktır. Sümer Uygarlığında ikili bir karakter taşıyor. Babil'de Tanrının gümüş koruyucusu, Yunan'da Tanrıça Hera'nın güç simgesidir. Aynı zamanda çeşmelerin, büyülu bahçelerin koruyucusudur. Diğer yanda Apollon rahibi Laokoon ve oğullarının katilidir. Musa'nın elinde güç asasıdır. Kötülük tanrıçası olarak simgelenen Medusa'nın örgülü saçlarıdır. Skythlerin kutsal kadın atasıdır. Yılan doğanın bir parçası olarak kadınla birlikte kutsanıyor.

Hititlerde toplumda saygı gören iluyanka'dır. Hintlilerde, dokunulması "yasak ve suç" sayılan kutsal bir varlıktır.

Şahmeran mitosunda ise yılan, insanın tüm kötülüklerine rağmen, insan dostudur. Şahmeran simgesel olarak altı yılan, başı taçlı kutsal bir kadındır.

Bütün bunlar, aynı zamanda Ana Nehir Kültürü ile Devletli Uygarlık arasındaki çatışmayı da ifade ediyor.

Bu bir boyutuyla da Yunan mitosunun, sanat ve felsefesinin kök hücresinin, Yukarı Mezopotamya olduğunu gösteriyor.

“Kazı yerinde bulunan 16 destek ve kireç taşı plâkası üzerinde aslan, yılan, öküz, koç, tilki ve turna kabartmaları ya da bunların taşa kazınmış figürleri yer alıyor. Tapınağı, ayrıca doğal boyutlarında, taştan oyulmuş yaban domuzu, kaplumbağa ve akbaba heykelleri süslüyor.”(Harald Hauptmann)

Bu kabartmalar, bu toplulukların yaşamında yılan, yaban öküzü, koç, tilki, kaplumbağa, turna ve akbaba gibi hayvanların önemli olduğunu gösteriyor.

Newali Çori sakinleri bir yandan geyik, ceylan, yaban domuzu, tavşan vb. yabani hayvanları avlarken, diğer yandan koyun ve keçiyi evcilleştirdikleri öne sürülüyor.

Yine “buğday, arpa, mercimek bezelye” gibi bitkileri evcilleştirdiklerine dair buluntular bulunuyor.

1990’da Alman kazı bilimci Harald Hauptmann, Xeravreşk’e (Göbekli Tepe) 50 km uzaklıktaki Newali Çori’de, o güne değin bulunan en eski tapınağı gün ışığına çıkarmıştı. Bu tapınağı yapanlar avcı topluluklardı. Ve çanak çömleği henüz bilmiyorlardı.

Tam on bin yıl önceydi. Bizim gibi düşünüyor tartışıyorlardı. Yapacakları işleri ortaklaşa kararlaştırıyorlardı. Daha iyi ve güzel bir yaşamı düşünüyorlardı.

Newali Çori sakinleri, belki de deli dolu akan Qenter Çayına, Fırat nehrine, uçsuz bucaksız verimli bereketli ovalara, göklere doğru uzanan dağların heybetli, görkemliliğine, zengin bitki örtüsüne, bol av çeşitlerine bakıp kendilerine özgü bir inanç sistemi, kültür ve yaşam biçimi geliştirdiler.

Belki de göklerin gürlemesinde, kaynayan bulutların hareketinde, çakan şimşegin ateşinde, gökten yeryüzüne inen sayısız yağmur damlalarında ruhlarla bir bağ kurdular. Yeryüzünü kaplayan dondurucu ak soğukların, önüne gelen her şeyi alıp götüren Fırat'ın sarı hırçın taşkın suların, ağaçları kökünde koparan fırtınaların ardında gelen yemyeşil bahara, renge renk çiçeklere, karınlarını doyuran bitkilerin topraktan fişkırmalarına bakıp mutlu oluyorlardı. Bütün bunu kutsal nesnelere-totemlere bağlayıp onlara tapındılar.

Kazılarda çokça ortaya çıkan, hayvan, insan figür ve kabartmalar, belki de onların doğayla olan kutsal ilişkilerini ifade ediyor. Ruhlar dünyasının, metafizik düşünüş tarzının bir sonucudur. Hayvanları avladıkları sivri, kesici taş âletler, insan-hayvan ruhunu simgeleyen betimlemeler, gerçek doğa ile insanın yaşam tarzı arasında doğrudan bir diyalektiksel ilişki olsa gerek.

Su İle İnsanın Dostluğu

Su yaşamdır. Yaşam; su diyalektiğiyle bağlantılı gelişmiştir. Tarihin her döneminde su insanları büyümüş ve etkilemiştir. Su ile ilişkilenererek yaşamı, uygarlığı, kültürü geliştirmişlerdir. Birçok ırmak, deniz,

yağmur ve okyanus halkların yaşamında “Tanrıça ve Tanrı” olarak kutsanmış tapınıştır. Ortadoğu halklarının yaşamına damgasını vuran Zerdüşt felsefesinde su, en temel nesne olarak kutsanmıştır. Tüm halkların mitolojilerine ve gerçek yaşmalarına yansımıştır.

Su; insanların yaşamında hep güzellik, bolluk bereket ve gelecek olarak yer almıştır. Bu açıdan kutsanmış ve tapınmıştır

Su tek mil canlıların yaşam kaynağıdır. Su ile insanın ilişkisi; “dostluk-kutsallık- yaşam” diyalektiği üzerine kuruludur. Anayla çocuk ilişkisi gibidir. Suyun kutsallığı burada ortaya çıkar. İlk insanın, ilk yaşamı su, göl ve nehir kıyılarına inşa etmesi bir rastlantı değildir. Su ile insan arasında ölümsüz kesintisiz dostlukla ilgilidir.

Fırat hırçın, sarı suları ile onları büyülüyordu. Sarp dağlarda derin yarıklar açarak delice engin ovalara doğru zincirlerinden boşanmışçasına heybetlice akıyordu. Öfkelenip taşıdığına, önüne gelen her şeyi alıp götürüyordu. Felâketler, acılar ve trajediler yaratıyordu.

Ovalara indiğinde uslu bir çocuğa dönüşüyor ve çılgınlığından eser kalmıyordu. Bir tanrıça kadar alımlı, gösterişli ve edalıydı. Kırıp dökmeden sakince akıp gidiyordu. Verimli ovalara bolluk bereket katıyordu. Aktığı her yerde mistik bir cennet yaratıyordu. Kimi hırçınlıkları, taşkınlıkları olsa da doğru ilişki kurulduğunda, insana yaşam sunan en cömert ve özverili bir dost oluveriyordu. Aktığı her yere bereket, bolluk, güzellik ve yaşam sunuyordu.(Resim:17-18)

İnsanlar, deli dolu akan ve yaşam sunan Fırat'tan, Dicle'den etkilendiler. Yaşam kaynağı olarak bir ana gibi kutsayıp kader birliği yaptılar. Fırat'ın bir kolu olan kantara(Qenter) çayının kıyısında, bereketli ovanın avuç gibi dümdüz uzanan yüreğinde, yeni bir yaşam kurdular. Bin yıllara damgasını vuran kendi çağlarının en ileri demokratik, barışçıl ve insancıl kültürünü yarattılar.

“Hepsi birbirinden ayrı, içinde yemek pişirme, oturma, depo bölümü olan evler... Yüzleri es geçilmiş, asıl özen bedenlerine verilmiş insan heykelleri, hayvanlı-insanlı karışık, yüzlerce sanat eserinin üretildiği atölyeler... Tam olarak ne için kullanıldığı bilinmese de, kült merkezi olduğu kesin özel payelerle destekli tapınak... İnsan ve hayvan ruhunu simgeleyen tasvirlerle mistik yorumlar yaptıkları figürler... Hayvanları avladıkları ok uçları, taş âletler...” (Harald Hauptmann)

Sistematik bir inançlarının, inanışlarının da olduğu ortaya çıkıyor. Tapındıkları totemlere bağlı olarak ayinler düzenliyor ve bol av elde etmek için, tapındıkları nesnelere yakarıyorlardı. Kazılarda ortaya çıkan ve “Totem Direği” olarak adlandırılan buluntu bunu doğrular niteliktedir. (Resim; 19-20)

İnşa ettikleri evlerin, yapıların girişleri Kantara (Qenter) çayının akan sularına bakıyordu. Sanki gece gündüz durmadan akıp giden sularla, tanrıçalar adına ölümsüz bir anlaşıma yapmışlardı. Fırat'a karışan kantara (Qenter) suyu, onları derinde etkilemişti. Sanki elit bir sanatçılar topluluğu bir araya gelmiş, tarihe yarışır Fırat gibi ölümsüz, kalıcı bir eser yaratmak istiyorlardı. Nehir

onları, onlar nehri etkiliyordu. Bu kalıcı, ölümsüz bir dostluğu yaratıyordu.

Kendi dönemlerine göre oldukça kalabalıktılar. Çağdaşları 40-50 kişilik küçük gruplar halinde yaşarken, onlar, yüzlerce kişiden oluşan dev bir koloni oluşturmuşlardı. Kadın ile erkek eşit ve özgürdüler. Birlikte karar verip birlikte yönetiyorlardı. Doğrudan demokrasiyi uyguluyorlardı. Topluluğun tüm üyeleri, eşit söz hakkına sahiptiler. Doğa, bir ana gibi kutsal ve yaşam kaynağıydı. Cinsel tabular yoktu. Cinsel duygularını özenle ve sanatsal bir yaratılışla kayalara şekillerle çizip ölümsüzleştirdiler.

Bu şekiller, onların duyguları, sevinçleri, düşleri, inançları, ruhları, sevgileri, korkuları, gelecekleri, geçmişleri ve en önemlisi de güncel yaşamlarıydı. Bu şekillerle çizdikleri kendi gerçeklikleriydi. Bu gün bu karmaşık şekillere bakıp onları çözüyor ve tanımaya çalışıyoruz.

Doğayla Uyumlu Bir Yaşam Kurdular

Tam on bin yıl önceydi. Kantar (Qenter) çayının kenarında yeni bir yaşam kurdular. İlk avlandılar. Yabanî ceylân, geyik, domuz, keçi, koyun, tavşan, tilki avcılığı geliştirdiler. Avladıklarını aralarında eşitçe bölüştüler. Toprağa yerleştiler. Daha sonra onların torunları olan topluluklar bu Ön Neolitik Kültür ve yapı üzerinde tarımla uğraşmaya başladılar. Görkemli Neolitik Devrimi, bunun üzerinde geliştirip derinleştirdiler.

“Newali Çori’de bitki ve hayvan kalıntıları üzerinde yapılan incelemeler, burada yaşayan insanların, ceylân, geyik ve yaban domuzu avcılığı ile geçindiklerini, bunun yanı sıra koyun ve keçi yetiştiriciliğinin başladığını ve gelişkin düzeyde tarım yapıldığını ortaya çıkarmıştır. Tarım ürünleri arasında tek ve çift sıralı buğday, arpa, fasulye ve bezelyenin yanı sıra Antep fıstığı, badem ve üzüm de yer almıştır.” ((Harald Hauptmann)

Peki, bu uygarlığı kuranlar nereden gelip buraya yerleşmişlerdi?

Bu kadar güzel eserleri yapmayı nasıl becermişlerdi? Bir öncesi var mıydı?

Bunu bir yerlerden mi öğrenmişlerdi?

Yoksa kendileri bir yerlerden göç edip mi buraya gelmişlerdi?

Kazı başkanı Prof. Harald Hauptmann; “Sanıldığının aksine tarımla birlikte yerleşik düzene geçişin simgesi olan Neolitik kültür, Akdeniz’de değil, bu topraklarda başladı. (...) Kısa bir süre fark olmasına rağmen, yerleşik düzene geçmişti, belki bir yerden öğrenmişlerdi bunu. Toroslar iyi topraklardı, avcılık imkânı vardı, yaban ceylânlarını avlıyorlardı, ceylân çok fazlaydı, ayı vardı. Geyik ve yaban domuzu avcılığının yanı sıra, koyun ve keçi yetiştiren Newali Çorililer çağdaşlarının aksine buğday, arpa, fasulye, bezelyenin yanı sıra Antep fıstığı, badem ve üzüm yetiştiriyorlardı” diyor.

Yoksa insan yürüyüşüyle bir günlük mesafedeki, 50 kilo metre ötede bulunan, Xerawreşk sakinlerinin akrabalarımıydı? Oraya gidip dini vecibelerini yerine getirenler avcı toplayıcı topluluklar mıydı? Onlar da yabanî ceylân, domuz ve geyik avlıyorlardı. Oradan göçüp gelmiş olabilirler mi?

Bütün bunlardan hareketle şu yargıya, sonuca ulaşmak yanıltıcı olmasa gerek; Xerawreşk ile Newali Çori sakinleri arasında tartışmaya yer veremeyecek kesinlikte bir ilişki olduğu ortaya çıkıyor.

Bu ilişki; avcı ve toplayıcı toplulukların, bol av alanı aramak için, doğrudan göçlere dayanabileceği gibi, komşu topluluklar olarak, kültürel etkilenme yoluyla da olabilir.

Xerawreşk tapınağının çevresinde yaşayan topluluklar, yüzyıllar boyunca nüfusları çoğaldıkça, bir kısmı dairesel çemberi genişleterek daha verimli alanlara yayılmışlardır.

Aynı mantığı ve belirlemeyi; Verimli Hilal'in kalbi durumundaki alanda yer alan Çayönü, Kortik Tepe, Çeme Hallan ve benzer durumdaki diğer yerler için de yapmak mümkündür. Bu kültürel gelişme, Yukarı Mezopotamya'yı kapsayan genel bir uygarlık olarak biçimlendikten sonra, kültür dalgaları biçiminde tüm dünyaya yayılmıştır.

Bazı tarihçi ve arkeologlar buranın sakinlerine ne oldu? Nereye gittiler, diye soruyorlar. Çeşitli varsayımlar ve kanıtlar öne sürüp, nereye gittiklerine dair düşünceler ileri sürüyorlar. Sanki bu insanlar,

uzaydan gelip, bu uygarlığı-kültürü yaratıktan sonra, sırta kadem basıp geri gittiler!

Bu fazla gerçekçi doğru ve bilimsel bir yaklaşım olmasa gerek. Belki soruyu tersine çevirerek sormak daha çözümleyici ve mantıklı olur. Bugün bu coğrafyada yaşayanlar (Kürtler) nereden geldiler?

Kürtler, Yukarı Mezopotamya'nın ilk sakinleridirler. Buranın en kadim topluluğudur. Bugün burada yaşamaya devam edenler, Newali Çori sakinlerinin torunlarıdır. Newali Çori sakinleri burada ilk yerleşik yaşamı kuran ve neolitik devrimi geliştiren Kürtlerin ön atalarıdır. Dolayısıyla hiçbir yere gitmediler. Bu gün bu topraklarda tarihin en kadimi halkı olarak yaşamaya devam ediyorlar. Onların çocukları dün olduğu gibi, bu gün de aynı topraklarda, aynı kültürün sahipleri ve taşıyıcıları olarak yaşıyorlar. Bunu anlamak için tarihçi, kazı bilimci, bilim insanı olmayı gerektirmiyor. Torunları aynı yerde, aynı tarlalarda tarımla, hayvancılıkla hatta avcılıkla uğraşıyorlar. Evleri yine aynı derenin kenarında, kapıları aynı derenin akan sularına bakıyor.

İstisnalar hariç, uygarlıkları yaratan tüm topluluklar, genellikle aynı coğrafya üzerinde yaşamaya devam etmişlerdir. Etkinliklerini yitirseler de, köleleştirilseler de genellikle kendi topraklarında kalmışlardır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Bu kural buranın sakinleri için de geçerlidir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Newali Çori sakinlerinin ilk sistematik tarımı geliştirdikleri

anlaşıyor. Qenter Çayı'nın kenarına yerleşmiş olmaları, “insan-tarım-su-evcilleştirme-doğa” ile olan ilişki diyalektiği, bu düşünceyi daha da güçlendiriyor.

Ne Oldu Neolitik Dönem Tanrıçalarına

Newali Çori sakinlerinin, Xerawreşk tapınağıyla diyalektik bağlantıları kurulursa, sistematik inançlara sahiptiler. Kendilerine özgü doğaya uyumlu totemleri vardı. Daha iyi ve güzel bir yaşam için ayinler düzenliyorlardı. Kutsal gördükleri, ana soylu sistemleri vardı. Ana tanrıçalık sistemini yaratan analayışa sahiptiler.

Ölülerini ise kullandıkları evlerin tabanlarında açtıkları çukurlara gömüyorlardı. Bazı çukurlara mezarlara bazen, “erkek ve kadın” ya da” kadın çocuk” olmak üzere iki kişi koyuyorlardı.

"Belki de Neolitik Çağ insanların ‘tanrıları’(Biz totem, kutsal ana ve tanrıçaları diyelim.) 4000 ile 3000 yıl önce, Mezopotamya uygarlığı insanların taptıkları tanrıların benzerleriydi. Newali Çori ve Göbekli Tepe'de, daha sonra Sümerlerin kültürlerinde bulacağımız bir şeylerin ön hazırlığı oluşturuldu."

Demek ki, hiçbir şey vardan yok, yoktan var olmuyor. Onların ana soylu kültürleri, kutsal analık kültür ve bunların üzerinde biçimlenen tanrıçalık mitosu, biçim değiştirerek günümüz inançlar sistemi içinde varlıklarını sürdürüyorlar.

Bütün bunlardan hareketle Newali Çori insanlığın ilk yerleşkelerinden birisidir. İnsanoğlu ve İnsankızının oluşturduğu ilk köylerden birisidir. İlk bitki ve

hayvanların evcileştirildiği coğrafyadır. Bu açıda burada açığa çıkarılan buluntular, ilk yerleşik yaşama, Neolitik topluma ve Ana Nehir Kültürüne ışıktutuyor. Newali Çori, insanın geçmişinin, sırlarının ve düşlerinin saklı olduğu gizemli bir hazinedir. Ne yazık ki bu hazine, ploitik nedenlerle, kürtlerin tarihinin açığa çıkmaması için baraj sularının altında bırakılmıştır.

XERAWREŞK(GÖBEKLİ TEPE) TAPINAĞI

“Kısa bir süre önce, yıldızlı bir gecede eski Roma kalıntılarının olduğu Zeugma'daydım. Aşağılarda derinlerde ışıldayan Fırat'ın hışırtısı akşamın huzurunu tamamlıyordu. Kyros'un, Büyük İskender'in, Ksenophon'nun, Caesar'ın ve Lulianus'un ayak sesleri mehtapta geçip gidiyor; hepsi de aynı bu noktadan nehrin öte yakasındaki Chosroes'un (Khosrau) imparatorluğuna bakmışlardı; çünkü doğa burada taştan ibaretti ve hiç değişmemekteydi. Büyük Romalı halkların anısına, önce Galiçya'ya ve daha sonra oranın en batı sınırından doğusuna kadar taşıdığım altından üzümleri kurban etmeye karar verdim. Şişeyi yükseklerde

savurdum, bata çıka, dans ederek ırmak boyunca Hint Okyanus'una doğru yol aldı. Ama doğru tahmin ettiğiniz gibi şarabı daha önce içmiştim ve orada öylece yaşlı bir ayaş gibi duruyordum. Hayatın son ateşini iç ve fırlat kâseyi Aşağıdaki sele. Görüyorum alaşağı olduğunu, içtiğini Fırat'ın sarı sularını. Kapanıyor gözlerim... Bir damla daha içmedim hiç. Şişenin bir tek hatası vardı; o da son şişe olmasıydı.” (Helmut Von Moltke, Moltke'nin Türkiye Mektupları)

XERAWREŞK (GÖBEKLİ TEPE) İNSANIN İNSANLAŞMA ÖYKÜSÜ-I

Sarı Sıcak Bir Urfa Diyalektiği

Güller mevsimindeyiz...

Ağaçlarda kuş cıvıltıları insan sesine karışıyor...

Güneş doğudan batıya doğru kaçınıcı kezdir ilerliyor bilinmez.

Balıkli göl bir karnaval gibi... Yüzlerce insan, binlerce balığa bakıyor. Balıklar üst üste yığılmış, içgüdüyle sürü halinde atılan yemlere doğru ilerliyor...

Esmer tenli bir çocuk işgücünü pazarlıyor... “buyurun abı boyalım” diye bağıyor.

Buğday benizli bir çocuk, elinde muskalar etek dolusu dualar satıyor.

Karakaşlı kara gözlü bir çocuk, toplanan bir grup turiste yanık sesiyle Kürtçe türküler söylüyor.

Geçmişten kalma iki sütun, bin yıllara inat dimdik ayakta duruyor. İnsanlar yokuş yukarı kaleye doğru ilerliyor.

Biz, Balıklı Göl’den, tarihin en eski ve en büyük dinsel olimpiik tapınağı Xerawreşk’e doğru yola

çıkıyoruz. Sokak aralarında anayola varıyoruz. Abide parktan sağa dönerek, Mardin yoluna sapıyoruz. On beş kilometre gittikten sonra Ulubağ Köyü'nde sola dönüp köy yoluna giriyoruz.

Karşımızda yamaçları sarının bin bir tonuyla süslenmiş kavisli sıra sıra tepeler... Hala yeşilliğini koruyan ekin tarlaları, sarının içinde bir halı parçası gibi duruyor. Yol boyunca rengârenk çiçekler... İllâ da sarı, beyaz papatyalar... Gelincik tarlaları uzaktan albenisiyle ayrıcalığını hissettiriyor.

Sararmaya yüz tutmuş ekinlerin arasında tepeleri aşıp yokuş yukarı ilerliyoruz.

Aşağıdan tepeye çıktıkça, her taraf yavaş yavaş görünmeye başlıyor. Tam zirveye varınca, tüm ova, köyler, tepeler aşağılarda kalıyor.

Tepenin ortasında bir dut ağacı! Hemen yanı başında yamaca inşa edilmiş, insanı büyüleyen daireler biçiminde dizilmiş, T biçimli koca sütunlar.

İnsan aşağılarda kalan ovaya bakınca, bu görkemli tapınağın neden bu hâkim tepeye inşa edildiğini daha iyi anlıyor.

Tarihin Gizemini Saklayan Bir Kavram;

Xerawreşk

Kavramlar oldukça önemlidir. Kimi zaman hakikate ulaşmada bir çıkış, kapıyı açmada bir anahtar ve gerçeğe ulaşmada bir başlangıç olabilirler.

Burada kavram salt bir sözcük olmaktan çıkıp, tarihin kör karanlık lâbirentinden çıkış için, Ariana'nın ip yumağına dönüşürler.

Günümüzden yola çıkarak geçmiş, geçmişten de günceli doğru yakalayabiliriz. Tek başına yeterli olmasa da etimoloji tarihin gün ışığına çıkarılmasında, önemli bir kanıttır. Zira Xerawreşkinsanlığı kök hücresi açısında dünyada benzeri olmayan bir ana kaynak konumundadır. Bu kaynak belleklere kazılan resmi tarihin yanılgılı olduğunu ve yeniden yazılması gerektiğini açığa çıkartıyor.

“Göbekli Tepe tarihle ilgili bildiğimiz her şeyin değişmesine sebep olacak.” (Prof. Ian Hodder, Stanford Üniversitesi)

“Göbekli Tepe tarihin gelmiş geçmiş en büyük arkeolojik keşfi.” (Prof. David Lewis Williams, Witwatersrand Üniversitesi)

“Burası insan aklının anlamakta zorlanacağı kadar olağanüstü...” (Prof. Steve Mithen, Reading Üniversitesi)

Andrew Collins bir röportajında; “Aslında İncil geleneğine göre dünya üzerindeki yaşam M.Ö. 4000 yılında başlar ve bu Göbekli Tepe'nin kuruluşundan 6000 yıl sonradır" der.

Her üç kutsal kitap geleneğine ve semavi dinlerin yaratılış felsefesine göre Âdem ile Havva mitosu yaklaşık 6.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Nuh Tufanı ise 4.000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Devletli, sınıflı Sümer uygarlığı M.Ö 4000'lerde başlıyor. Üç kutsal

kitaptaki kurgularla ile Sümer mitolojisi birçok noktada örtüşüyor.

“Âdem’in Cennet Bahçe’sine düşmesi ve eşiyle yasak meyveyi yiyip kovulmaları motifi Sümer efsanesine dayanmaktadır. Bu hikâye önce Tevrat’asonra da Kur’an’a geçmiştir.

Âdem-Havva’nın çocukları, Aklina, çoban Habil ile çiftçi Kabil’in kavgaları, Sümerlilerin Tanrıça İnna, Çoban Dumuzi ile çiftçi Enkimdu’nun kavgalarını yansıtıyor. Sümer’de bu ikisi anlaşıyor. Tevrat ve Kur’an’da ise anlaşmayarak biri diğerini öldürüyor.

Tufan: Sümer’de tanrılar, Tevrat’ta Yahve, Kur’an’da Allah insanlara kızıp bir tufan yapmaya karar veriyor. Her üçü de tanrı korkusu bilen, dinsel görevlerini yerine getiren bir kimseye bu karar tanrı tarafından bildiriliyor ve gemi ile kurtulmaları sağlanıyor. Sümer’de karar bildirilen Ziusudra ölümsüzlüğü kazanıyor. Diğerlerinden Nuh çok uzun ömür ile ödüllendiriliyor. Tevrat ile Sümer Tufan hikâyesi arasında büyük benzerlik olmasına karşın Kur’an’da az ve yüzeysel olarak söz edilmiş.”(Muzzez İlmiye Çığ)

Göbekli tepe bütün bunları aşan bir yerde başlıyor. Mevcut yerleşik zihniyet kalıplarını ve bildiğimiz tüm resmi teorileri alt üst ediyor. Doğru diye bildiğimiz resmi tarih bilgilerinin yanlış olduğunu gösteriyor.

Göbekli Tepe tarihin başlangıcını ve kurgusunu değiştiriyor. Uygarlık ile ilgili toplumun hafızasına

yerleştirilen tüm kalıpları ve dogmaları parçalıyor. Resmi tarih köhnemiş bir duvar gibi dökölmeye başlıyor. Açık ki bütün bunlardan önce Xerawreşk vardı.

“Çanak Çömlek Öncesi Neolitik A Dönemine (M.Ö 9.600 – 7.300) ait olan” Xerawreşk’te, halk arasında “Ziyaret” olarak bilinen, yüksek bir tepe üzerine inşa edilmiş çok sayıda yuvarlak biçimli yapılar bulunuyor.

Yapılışından yaklaşık bin yıl sonra, onlarca ton toprak ve çakmak taşları ile üstü örtölüyor. Bundan dolayı tapınak sağlam ve orijinal biçimiyle günümüze kadar ulaşıyor.

Xerawreşk’in bir yerleşim alanı olduğuna dair henüz bir ipucu yok. Dinsel olimpik bir merkez olduğu, ortak bir düşünce ve yorum olarak öne çıkıyor. Bir tür kendi döneminin inanç Kâbe’sidir.

Duvarlarının kalınlığı 1,4 metre olan on iki metre boyundaki tapınağın içinde, ‘T’ şekilli kabartmalı sütunlar bulunuyor. Dev taş sütunlar, “10-30 metre çapında” dairesel düzenlemeler halinde yapılmış olup, T biçiminde sütunlar ile çevrilmiş olan bu tapınakların merkezinde, iki T biçiminde sütun karşılıklı olarak yer alıyor.

“Boyları 3 ile 6 metre arasında değişen bu T biçimindeki sütunların stilize edilmiş insan tasvirleri olduğunu düşünüyorlar. Bunun sebebi T biçimindeki sütunlarda görölen kol ve el tasvirleri.” (K.Schmidit)

Üzerlerinde boğa, tilki, yaban domuzu, yılan, kertenkele, turna, yaban ördeği, kelaynak, ceylân, yaban

eşği, aslan gibi hayvan kabartmaları bulunan sütunların, dünyada başka bir eşi ve benzeri bulunmuyor.

Şimdilik, altı tanesi ortaya çıkarılan bu dairesel yapıların 20 kadar olduğu sanılıyor. Kazı tamamlandığında, sütunların 200'ü bulacağı tahmin ediliyor.

Bundan sonra kazılarda ortaya çıkacak yeni eserler, uygarlığın kök hücresi açısından Xerawreşk'in önemini daha da artıracaktır.

“Göbekli Tepe” Diye Bir İsim Var mı?

Urf'a 20 km. yakınındaki Xerawreşk'te, kazılar neden “Göbekli Tepe” adıyla yapılıyor?

Bu ad nerede, nasıl ve ne zaman ortaya çıktı?

Kim bu adı buraya verdi?

Binlerce yıllık tarihi bir yerin ismini değiştirmek bilim etiğine ne kadar uygundur?

Göbekli Tepe denilen yerin-yörenin-köyün, halk arasındaki adı eskiden beri “XERAWREŞK'TİR. Köyün adı değiştirilip “Örencik” yapılmış.

XERAWREŞK köyünün hemen yanı başındaki, kazının yapıldığı tepenin adı ise “ZİYARET'TİR.

ZİYARET; yöre halkı arasında kutsanıyor. Tepenin zirvesinde, dut ağacının bulunduğu nokta yüz yıllardan beri ziyaret olarak kullanılıyor. Burada dilekler tutulup adaklar adanıyor. Hastalar buraya getirilip doğaüstü güçlerden medet umuluyor. Kazının yapıldığı bu köyün, bu yörenin adı Xerawreşk'tir. Kazı noktasının adı ise ziyaretir. Ziyaret sadece bir yerin, tepenin adı

olup dar bir noktayı ifade ediyor. Xerawreşk ise; köyle birlikte o yörenin, ziyaret noktasını kapsayan geniş bölgenin adı oluyor.

Yine Hilvan ve Siverek bölgesinde Xerawreşk adıyla anılan birçok köy bulunuyor. Kürt coğrafyasının her hangi bir yerinde aynı adla adlandırılan, köylere rastlamak mümkündür. Bu anlamda Xerawreşk, öz Kürtçe bir kavram olup, güncelde Kürt dilinde yaygınca kullanılıyor. “Örencik” adı ise halk arasında bilinmiyor.

Şimdiye kadar, “yer-yöre-köy” adı olarak, burada “Göbekli Tepe” diye bir alan-yer yoktu. Bu alanda yerleşik Türk köyleri de bulunmuyor. Buna rağmen, kazılar “Göbekli Tepe” adıyla yapıyor.

Peki, neden niçin Göbekli tepe? Bu isim nereden, ne zaman ve kimin tarafından, neden, niçin ve nasıl icat edildi? Birinci ve en önemli soru budur.

Diğer önemli bir nokta ise, yöredeki tüm köyler Kürt köyleridir. Dil arı, saf Kürtçedir. Devletin okullarda okuttuğu resmi dil bir yana bırakılırsa, Kürtçe dışında hiçbir dilin izlerine rastlanılmıyor. Kürtler buranın en kadim halkıdır. Burası aynı zamanda Aryen dil grubunun kök coğrafyasının kalbi durumundadır.

Şu ortaya çıkıyor. Verimli Hilal: Filistin’den başlayarak Batı ve Kuzey Suriye’yi, Kuzey Mezopotamya’yı ve Dicle Nehri’nin doğusunda kalan Zagros Dağları’nın batı eteklerini kapsayan bölgedir. Xerawreşk ise Verimli Hilal’in üs noktasıdır. Verimli Hilal ilklerin ana yurdudur. İlk toplumsallaşma, ilk dil devrimi, ilk ortak dil, ilk kutsallık, etnisiteye dayalı ilk

kimlik burada şekilleniyor. Aryen dil grubu, ana nehir toplumu ve ana nehir kültürü burada şekillenip yeryüzüne yayılıyor.

Dolaysıyla bu tarihin ve insanlığın en eski ve görkemli tapınağı da ilklerin, ilki olarak yine, buranın en kadim sakinleri tarafında yapılıyor. Ana nehir kültürünün beşiği ve üs alanı oluyor.

Bütün bunlar dikkate alındığında kazı alanı ile hiçbir bağı olmayan Göbekli Tepe adının kullanılması bilim etiğine aykırıdır. Yöredeki yaşlılara-köylülere sorduk. Araştırdık soruşturduk. Geçmişten bu yörenin-köyün-yerin adının XERAWREŞK olduğunu belirttiler. XERAWREŞK, buranın tescilli adı oluyor.

Diğer adı ise, ZİYARET'TİR. Tepedeki ziyaretten dolayı, bu nokta ZİYARET olarak adlandırılıyor. Kazıların başlamasıyla, buraya “Göbekli Tepe” diye uydurma bir isim veriliyor.

Açık ki bu adlandırma asimilasyon amaçlı olup, Kürt dil ve kültürünü inkârâ dönüktür. Asimilasyon, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, arkeoloji alanında sürdürülüyor.

Xerawreşk Etimolojisi

XERAWREŞK Kürtçe bir kavramdır. İki sözcükten oluşuyor. Xeraw(b)(weran, xerabe); ören anlamına geliyor. Reşik ise; Kürt dilinde iki anlamda kullanılıyor. Birincisi; reş, reşik “kara-siyah” renk anlamına geliyor. İkincisi; reşayi, jeolojik olarak sudan karaya çıkma anlamına geliyor.

XERAWREŞK; “kara ören”, “kara virane”, “karadaki ören” olarak yorumlanabilir. Bu tapınağın bilinmeyen bir nedenle üstünün toprakla örtölüp binlerce yıl sessizliğe ve yalnızlığa terk dilemesi bile, bu isim ile diyalektik bir bütünlük oluşturuyor. Yine kazılarda ortaya çıkanlar ile bu kavramın özü birbiriyle örtüşüyor. Çünkü burası geçmişten beri, halk arasında “kutsal ören”, ziyaret olarak kullanılıyor.

Göbekli Tepe ismi ise, bu örenle ilgili hiçbir çağrışım yapmıyor. Sonrada tepelik olmasından dolayı uydurulmuş bir ad oluyor. Kazıların Göbekli Tepe adıyla yapılması başlangıç ve çıkış noktası açısından bir sapma-saptırma oluyor. Zihinleri bulanıklaştırma, uygarlık, kimlik ve aidiyet ilişkisini muğlaklaştırmaya dönüktür.

Politik hesaplar ve asimilasyon amacıyla, insanlığın kök hücresi konumundaki bu yerin adının değiştirilmesi, tarihin ters yüz edilmesidir. İnsanlık hafızasının ve belleğinin çarpıtılmasıdır. Çünkü tarih, insanlığın toplumsal hafızasıdır. Doğru oturtulması ve bilince çıkarılması, oldukça önemlidir.

O halde öncelikle buranın adının düzeltilmesi gerekiyor. Çünkü buranın adı, “Göbekli Tepe” değil Xerawreşk’tir.

Bir Harikalar Diyarıdır

Xerawreşk(Göbekli Tepe); bir harikalar diyarıdır. Tüm ezberleri bozuyor. İnsanın insanlaşma öyküsünü yeniden biçimlendiriyor. Karanlık lâbirentteki insanlığın ve uygarlığın tarihine güçlü, yeni bir ışık yakıyor.

Gelmiş geçmiş tüm uygarlıklara ve kùltùrlere beşiklik yapıyor.

Mevcut araştırma, belge ve bulgulara göre bu harika tepenin dinsel bir “olimpik buluşma” merkezi olması güçlü bir ihtimal dâhilindedir. Kendi döneminin inanç ve tapınma merkezidir. Açığa çıkartılan dikili taşlar bunu doğruluyor. Ama Xerawreşk’e her hâlûkârda “harika bir tapınaklar tepesi”, eşi benzeri olmayan “dünyanın 8. Harikası” demek abartılı olmayacaktır.

300 metre çapındaki bu tepenin çok az kısmı açılmış. Kazılar tamamlandığında insanın, insanlaşma öyküsüyle ilgili daha hangi sırların ve harikaların ortaya çıkacağı büyük bir merak konusudur. Çünkü burada çıkanlar ve çıkacak olanlartüm uygarlık ve kùltürlerin ana kaynağını netleştirecektir.

Tepe üzerindeki bu devasa dikili taşlar, sanat tarihi açısından da yeni bir değerlendirmeyi zorunlu kılıyor. Çünkü burada açığa çıkanlar sanat tarihiyle ilgili tüm yerleşik kalıpları alt üst ediyor. Taşlardaki üç boyutlu kabartmalar, hayvan figürleri ve heykeller harikulâde birer sanat eseridir.

Xerawreşk, insanlığın toplumsal hafızasının yeniden oluşmasını zorunlu kılıyor. Çünkü tüm yerleşik bilgileri, kalıplar ve ezberleri altüst ediyor. Tarih, arkeoloji, antropoloji, sanat vb. bilimleri kökten sarsıyor.

Teoloji açısından da bulgulara dayalı yeni ve ciddi tartışmaları beraberinde getiriyor.

Urfa Halepli Bahçe’de ortaya çıktığı iddia edilen 11 bin yıllık, insan boyundaki eril heykel, dünyada

bilinen en eski heykel oluyor. Bu heykel ana tanrıça Kybele kültünde 5000 yıl daha eskiye dayanıyor.

Xerawreşk'te ortaya çıkan heykeller, dikili taşlar ve semboller daha çok avcılık ve toplayıcılık kültürünü ifade ediyor. Bu da Ön Neolitik döneme denk gelen gelişkin bir avcılık ve toplayıcılık kültürünün varlığına işaret ediyor.

Belki de yerleşik yaşama geçme, ana soylu toplum, Tarım, hayvancılık ve Neolitik Devrim ilişkisini bu bilgiler ışığında yeniden sorgulamak, yorumlamak gerekecek. Açık ki Xerawreşk tapınağı, kültürün soy kütüğü açısından eşi bulunmaz bir kök kaynak ve tüm harikaları aşan bir harikalar diyarıdır.

“Tarih Günümüzde Biz Tarihin Başlangıcından Gizliyiz.”

“Düne ait olaylar, şimdinin dünyasını hem tek başına açıklamakta hem de açıklamamaktadır. Aslında şimdiki zaman, çok daha eski deneylerin farklı derecelerdeki uzantısıdır. Şimdiki zaman, geçmiş yüzyıllardan, hatta ‘insanlığın günümüze kadar yaşadığı tarihsel evrimin’ tümünden beslenmektedir. Hepimizin, kendiliğinden bir biçimde, bizi çevreleyen dünyayı yalnızca kendi hayatımızın çok kısa süresi içinde ele alma ve dünya tarihini, her şeyin (savaşları çarpışmalar, zirve toplantıları, siyasal bunalımlar, devrim günleri, devrimler, ekonomik düzensizlikler, fikirler, entelektüel ve sanatsal modalar) birbiri ardına geldiği veya birbirine çarptığı hızlı bir film gibi görme eğilimine sahip

olmamıza rağmen, şimdiki zamanın boyutunu içermesi size saçma gelmemelidir.”(Fernand Braudel, Uygarlıkların Grameri)

Günümüzde yaşayan gelenek ve görenekler, bizi tarihin derinlilerine ve başlangıç noktasına götürebilir. Tarihin başlangıcı ve kök hücre, günümüz gerçekliğinde, canlı, yaşayan gelenek ve göreneklerden gizlidir. Bunlar doğru çözümlediğimiz ve bağ kurduğumuz oranda kökleri açığa çıkartabiliriz. Bu yöntem bizi kök hücreye götürebilir.

Ziyaret kültürü, kutsama ve kutsal sayılanı gidip görme kültürünün temelleri on binlerce yıl öncesine dayanıyor. Xerawreşk tapınağı bir kez daha bu gerçekliği ispatlıyor. Tepenin tam ortasında yaşlı gizemli bir dut ağacı... Ağaca yüzlerce bez bağlanmış. Burası bir ziyaret...(Resim 22)

Ziyaret; “Bir yeri görmeye gitme.” Ziyaretgâh; “hayır işlemek veya saygı göstermiş olmak için ziyaret edilen yer.” (TDK Sözlüğü)

Ziyaret; “Kutsal yerlere ve kutsal kişilerin mezarlarına belli zamanlarda giderek dua etme zorunluğu... Arapça biriyle görüşmeye gitme anlamındadır.” (O. Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü)

Demek ki ziyaret; gidip görme, bazen gidip görülen yer ya da mekân oluyor. Halkın dini değerlerine göre gidip görülen kutsal yer anlamına geliyor. Ziyaret, kutsal sayılan mekân oluyor. Orada düşlerin gerçekleşmesi için doğaüstü güçlere adaklar adanıyor. Tarih boyunca, oluşan bütün ziyaretler dinler ve

inançlarla ilişki olarak biçimlenmişlerdir. İnsanlar düşlerinin gerçekleşmesi için bu kutsal noktalara gidip tapındıkları doğaüstü güçlerden dilekte bulunmuşlardır. Ziyaretler aynı zaman da bir buluşma, dayanışma, dağıtma ve paylaşma merkezidirler. Oraya getirilen yiyeceklerden, herkes yararlanır. Bu dayanışmacı, eşitlikçi ve özgürlükçü ana nehir toplumunun değerlerine ait, bir tür dayanışma kültürünü ifade ediyor. Tapınağın bulunduğu coğrafyanın paylaşımcı ve dayanışmacı ana nehir kültürünün merkezi olduğu düşünülürse tarihsel toplumsal gelişme diyalektiği içinde “Ziyaret ve Xerawreşk” bağlantısı daha iyi anlaşılır.

Ziyaret ağacının gövdesinde, dallarında ve etrafında uğur böceğini andıran yüzlerce böcek oldukları yere yapışıp kalmışlar. Ağacın gövdesi ve dalları âdetâ böceklerin rengine bürünmüş.

Bir bilge gibi duran, şalvarlı, kefiyeli yaşlı tapınak bekçisi Kürt Şawak; “Bu böcekler başka hiçbir yerde bulunmaz. Sadece bu ağacın etrafında varlar. Hiç kimse onlara karışmaz, kutsaldırlar” diyor.

K. Schmidt’in; “Dikili taş 33” olarak adlandırdığı, dikili taşın yüzeyindeki, “8 ayaklı” böcek figürü ile bekçi Şawak’ın gösterip anlattığı “kutsal” böcekler arasında bir bağ olabilir mi bilmiyoruz.

Bilge görümlü, yaşlı bekçi Şawak bir de bize sade Kürtçesiyle, tapınağın öyküsünü anlatıyor.

Etrafıma bakıyorum. Köyler, tarlalar, bağlar, ağaçlar ve ova aşağılarda duruyor. Tepe her yere hâkim.

Daire biçiminde bir yapı, kalın duvarlar, yapının içinde dizilmiş ‘T’ şeklinde büyüleyici dikili taşlar...

Arada 11.500 yıl geçmiş. Her şey değişim dönüşüme uğramış. Yeni uygarlıklar tarih sahnesine çıkmış. Devletler kurulup yıkılmış. Ardı ardına inançlar ve dinler yeryüzüne yayılmış. İnsanlar inançları uğruna gözünü kırpmadan birbirlerini boğazlamış. Göçler ve mecburi iskânlar halkların yaşamına düşmüş! İstilalar ve işgaller gelişmiş. Yağma ve talan politikaları nedeniyle insanlar kıyımlara uğramış. Yeni köyler ve kentler kurulup yıkılmış.

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen dünyanın bu en eski ve büyük tapınağının yeri hala kutsanıyor, ziyaretçilerin akına uğruyor ve sunaklar dibinde adaklar kesiliyor.

XERAWREŞK(GÖBEKLİTEPE) İNSANINİNSANLAŞMA ÖYKÜSÜ- II

Bir Güvercin Kanadında Yaşayan Kent

Bir akşamüstü Urfa kalesinden bakıyorum kente!
Binlerce güvercin, gökyüzünün sonsuzluğunda kanat
çırpıyor... Basık yapılı damların üstünde kuşçular,
başlarını kaldırmış, gözlerini gökyüzüne dikmiş ve
heyecanla güvercinleri izliyor...

Sanki binlerce güvercin omuz omuza vermiş kucaklıyor bu kenti. Birer akzambak gibi boşlukta sallanıyorlar. Gün son kanat vuruşlarıyla dağların ardına doğru ilerliyor... Tekmil ovalarda başaklar altın sarısına dönüşüyor... Şarap rengi ışıkGümrük Hanı Kıraathanesinde, oyun oynayıp, mırra içenlerin bedenlerini yalayıp geçiyor.

Bir gelin gibi süslenip, gün ışınlarına karışan binlerce güvercin... Binlerce güvercinin ayaklarında kemikten, kehribardan, gümüşten yapılmış takılar, halhallar... Kulaklarında gümüş işlemeli küpeler. Boyunlarında gerdanlıklar... Gökyüzünde hiçbir ressamın çizemeyeceği muhteşem bir tablo... Hiçbir dansözün yapamayacağı kıvrak hareketlerle, yumuşacık kavisler çizerek bir ahenk içinde dönüp dolaşıyorlar.

Yalnız bir çift güvercin... Bir çift güvercin karşı evin titreyen tellerinde... Bir çift güvercin, bir damın üstünde havada özgürce dönüp dolaşıyor. Bir çift güvercin karşı evin eyvanının takasında, ülke sıcaklığıyla üslenmiş öylece duruyor...

Gözlerim son gün ışınlarıyla, gökyüzündeki kuşların kanadına hapsoluyor...

*Bu doğa harikası kuşlar, bu kentin
tarihine ışık tutuyor.
Korkuyorum bu şarap rengi akşamın
bitmesinden...
Ya bu gece ansızın güvercinler uçup
giderse...*

*Ya kuşlar yüreğimden uçup, başka bir
kentte göçerse...
Ya tüm gizemleri ak kanatlarına
yükleyip bulutları aşarsa...
Bu kentin tarihi bir bilmeceye
dönüşür...*

Tarih, insan, toplum, çevre ve doğa ayrılmaz bir bütünlüktür. Bu temelde oluşan bir toplumsal bilinç ve hafızadır. İnsanlığın belleğidir. Tarihsiz toplum, toplumsuz tarih düşünülemez. Tarih sadece geçmişte yaşanmış, olup bitmiş olan şeyler değildir. Tarih geçmiş güncel ve gelecek ile ayrılmaz bir bütünlüktür. Hakikate ulaşmak için bütünlüklü olarak ele almak gerekli ve zorunludur. Bu açıdan yaşanmış tarihin ve hakikatin gün ışığına çıkarılması, sonsuz kum taneleri arasına karışmış, altın zerreciklerini bin bir emekle ayıklamaya benzer. Geçmişte yaşanan hakikati doğru açığa çıkarmak için insanın o dönemde yaptıklarını açığa çıkarıp yorumlamakla mümkündür.

“Buzul çağının çeşitli devirlerinde insan elinin aklının eserleri gün ışığına çıkarılmış ve insanın kendini hayvandan ayırması, kendi kendini yaratması, düşünce ve inançları, bu eserlerin analizi sonucunda ortaya çıkarılmış ve böylece insanoğlunun(...) geçmişine ışık tutmak mümkün olmuştur.”(Dünya Sanat Tarihi, A. Turani, Remzi Kitapevi)

Biliyoruz ki kuşlar da tarihe tanıklık ederler. Hatta onun birer parçasıdırlar. Bu anlamda tarih boyunca

kuşlar insanoğlu ve insan kızının yaşamında ciddî bir rol oynamışlardır.

Günümüzde artık arkeoloji, yalnızca maddi kültür ürünleriyle ilgilenmiyor. Kùltürleri yaşadıkları doğal çevreyle birlikte de ele alıp değeriendiriyor.

Bu anlamda kuşlar tarihe ışık tutuyor. Dünya tarihinde bilinen en eski kuş betimlemesi “Chauvet Mağarası'nda bulunuyor.” 30-35.000 yıl öncesine ait Üst Paleolitik Çağ mağara sanatının bir örneğini teşkil ediyor.

Muhtemelen ölümün sembolü olarak duvarlara çizilen Çatal Höyük mabetlerindeki akbaba betimlemeleri yine kuşlarla insanların ilişkisini ortaya koymaktadır.

Kuş tasvirleriyle süslenen bazı çanak çömleklerde, “betimlenen kuş cinslerinin ve hatta türlerinin saptanabilmesi”, gözleme dayalı insan, tarih, çevre ve doğa diyalektiğini ortaya koymaktadır.

Bundan yola çıkarak Tel Halaf kültürüne ait bu türden betimlemeler, bize tel Hallef toplulukları hakkında ciddi bilgiler sunmaktadır. Bundan hareketle Tel Hallef insanların gözleme dayalı çevrelerini detaylarına dek tanıdıklarını ve dışa yansıttıklarını görüyoruz.

Yine flamingo, kaşık ve kuğu gibi kuş betimlemeleri bize Tel Hallef topluluklarının ırmak, göl vb. sulak alanlarla olan ilişki diyalektiğini gösterir.

Sümerlerin yazdığı “Tufan Efsanesi’nde, üç kutsal kitapta geçen “Nuh Tufanı’nda kuşların-güvercinin ciddi bir rolü vardır. (İslam Ansiklopedisi cilt. 9)

“İlk kez Sümerlerin yazdığı Tufan efsanesinde de kuşların önemli bir rolü vardır. Tufan bittiğinde, çevrede bir kara parçasının bulunup bulunmadığını anlamak için önce bir güvercin uçurulmuş, konacak yer bulamayan güvercin geri dönmüştür. Bunun üzerine bir kırlangıç bırakılmış, fakat o da aynı nedenden geri dönmüştür. En son olarak, bir karga uçurulmuştur ve karga konacak bir yer ve yiyecek bulduğu için geri dönmeyince çevrede bir kara parçasının olduğu anlaşılmıştır.” (M. İlmiye Çığ)

“Sular yeryüzünden çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı.

Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu.

Ve vakit oldu ki, Kırk gün bittikten sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı.

Ve kuzgunu dışarı gönderdi. Ve o, yerde sular kuruyuncaya kadar öteye beriye gitti. Ve sular toprağın yüzünde eksildi mi diye görmek için yanından güvercini gönderdi.

Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh’un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı.

Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı.

Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı.

Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi.

Nuh geminin üstündeki kapağı kaldırıncı toprağın kurumuş olduğunu gördü. (Tevrat, Yaratılış: 6.7.8. Bölüm)

Burada güvercin yeni yaşamın yerini belirlediği gibi, aynı zamanda yeni yaşamın habercisi oluyor. Güvercin Nuh tufanından sonra barışın simgesi zeytin dalı ile yeni yaşamın başladığını haber veriyor. Geminin karaya oturduğu yer Tevrat'a Ararat, Kur'an'da Cudi olarak geçiyor. Her ikisi de dağ Yukarı Mezopotamya'da bulunuyor. Yeni yaşam burada başlıyor. Xerawreşk tapınağı da aynı coğrafyanın merkezinde yer alıyor. Bütün bu kurguların merkezinde Xerawreşk tapınağı bulunuyor.

Sümer-Gılgamış Destanı'nda da kuşlar önemli bir misyona sahiptir.

Mitolojide, dinlerde ve gerçek yaşamda her kuşun bir misyonu vardır. Güvercin tüm dinlerde kutsal olup, dünyanın her yerinde barışın simgesidir.

Hıristiyanlık'ta güvercin kutsal ruhu simgeler. Ressam Michelangelo'nun, "Yahya'nın İsa'yı vaftiz ederken betimlediği resim" bunu simgelemektedir. Yine İncil yaklaşık 25 yerde kuşlara vurgu yapmaktadır.

Nuh'un yaptığı geminin "en altına dört ayaklı hayvanlar, ortasına insanlar ve en üst katına da kuşlar"

yerleştirilmiştir. Bu bize Tanrı yaratılış ve gökyüzü diyalektiğini ortaya koymaktadır.

Ünlü ressam Picasso, doğan kızına “Paloma” (güvercin) adını vermişti.

Van Gogh, intiharından önce yaptığı, son tablo kuşlarla ilgiliydi.

Van Gogh şöyle der; "Kafesteyim, bir kafesteyim ve ihtiyacım olan her şey yanımda aptallar! İsteyebileceğim her şeye sahibim! Ah sevgili tanrım, özgürlük istiyorum, yani diğer kuşlar gibi bir kuş olmak." (Spence)

“Newali Çori’de, yırtıcı kuş betimlemeleri ortaya çıktı.” (Hauptmann) Aynı döneme ait Xerawreşk’teki taş stellerin üzerinde de kuş betimlemeleri bulunuyor. “Kuşların belki bir ağ ile yakalanmasının betimlendiği sahne oldukça ilginçtir.” (Klaus Schmidt)

Yine Xerawreşk’te bulunan “T” şeklindeki dikili taşların üzerinde çeşitli hayvan kabartmalarının yanı sıra bir de turna, yaban ördeği, leylek betimi ile nesli tükenmekte olan ve sadece “Nil Nehri ile Urfa’nın Birecik İlçesi’nde yaşayan” Kelaynak kuşu figürleri de bulundu.

Uzmanlar, bu kabartmaların dünyanın hiçbir yerinde olmadığını söylüyorlar.

Bütün bunlar bize Xerawreşk tapınak sakinlerinin doğa, çevre, avcılık ve yaşam diyalektiğini ortaya koymaktadır. Bu insanların kuşları avladıklarını çizdikleri figürlerden anlıyoruz. Günümüzde aynı

coğrafyada bu kuş türlerinin hala varoluşu bunun tarihsel gerçekliğine de işaret etmiş oluyor.

Tarihin bu en eski ve en büyük tapınağında ortaya çıkan bu figürlerle, bugün Urfa'da kökleşen güvercin kültürü ve Birecik'te yaşayan Kelaynak kuşları arasında bir bağ olsa gerek.

Çünkü tarih günümüzde, biz tarihin derinliklerinde gizliyiz. Gelenek, görenek ve kültür tarihe ışık tutuyor.

Urfa bir güvercinler ve kumrular kentidir.

Duru, sakin ve berrak bir Urfa sabahında uyandığınızda güvercinlerin dem çekişi ile kumruların ötüşüyle karşılaşsınız.

Güvercin ve kumrunun evcilleşmesi yerleşik yaşamla özdeştir. Güvercinin insanla birlikte yaşaması, yerleşik yaşama geçiş kültüründe de etkin bir yeri vardır.

Ortaya çıkan tüm veriler, Xerawreşk'in Neolitik uygarlığın kök hücresi olduğuna işaret ediyor.

Sonuç olarak, Xerawreşk insanının ve kültürünün kuşlarla olan diyalektiği, ilişki düzeyi, kuşları gözlemleyip detaylı tanınması ve tapınaklara çizmesi çevreyle, üretim ve yaşam biçimiyle ilişkilidir. Xerawreşk kültürünün yaşadığı doğal ortam aynı tarzda mitosların ve tarihin anlaşılmasına da ışık tutuyor.

Günümüzde Urfa'da hala canlı olan güvercin kültürü bu gerçekliği daha da güçlendiriyor.

Evren-İnsan Diyalektiğinin Sorgulandığı İlk Merkez

“Evreni varlık-yokluk ikilemiyle başlatmak mümkündür. Varlıkla yokluğun karşı karşıya gelişi yeni bir oluşumdur. Hareketin kendisidir. Varlık yokluk olmadan açıklanamaz hareketlenemez. Özde oluş, varlığın yokluğa karşı direnmesidir. Varlık yokluğu, yokluk varlığı bitirmeye çalışırken sonuçta üçüncü bir eğilim, bir nevi sentez olarak oluşum halindeki evren ortaya çıkmaktadır.”(A. Öcalan)

İlk insan gözlerini dünyaya açtığında sonsuz, mavi, derin ve yaygın bir gökyüzüyle karşılaştı. Yıldızlar pırıl pırıldı. Ay boynunda haresi insanı büyülüyordu. Her akşam usul usul dağların ardında yitip gidiyordu. Ürkütücü kapkara bir örtü her tarafı kaplıyordu. Ay neden çekip gidiyordu? Nereye kayboluyordu? Ürküyor muydu kızıyor muydu?

Bu defa gül tenli şafak perisi gözüktüyordu. Karanlık pılı pırtısını toplayıp yola çıkıyordu. Güneş geldikçe o kaçıyordu. Gece ile gündüz durmadan birbirini kovalıyordu.

Günler günleri, aylar ayları, mevsimler mevsimleri izliyordu. Korkunç gök gürlemeleri... Ağzında alevler saçarak çakan şimşekler... Gökte boşanan sağanak yağmurlar sel olup dağlardan delice ovalara akıyordu. Aslan kükrüyor, kartal havada uçuyordu. Ceylan koşuyor, yılan sürünüyordu. İnsan bütün bu olup bitenleri korkuyla izliyordu.

Böylece İnsan kendisi ile evren arasındaki ilişkiyi sorgulamaya başladı.

Ben kimim?

Neden buradayım?

Nereden geldim nereye gidiyorum?

İnsan-evren-ruh-madde ilişkisi nedir?

Peki, evren nedir?

Evrenin bir başı sonu var mıdır?

Evren nasıl yaratıldı?

Biz neden buradayız?

İnsan kendine bu soruları sormaya başladı. Bin yıllardır bu sorgulama derinleşerek ve yayılarak devam ediyor.

Klaus Schmidt: “Bu kalıntılara rastladığım zaman önümde iki seçenek vardı. Ya hiç kimseye bir şey söylemeden hemen burayı terk edecektim, ya da hayatımın geri kalanını burada geçirmeye razı olacaktım. Ben ikinci seçeneği seçtim...” Bu tapınak; “hayatımı değiştirdi” diyor.

Schmidt’e göre, bu tapınağı yapanlar “yeryüzünde ilk kez evren nedir, biz neden buradayız sorusunu kendilerine soran” atalarımızdı.

İnsan ilk kez sistematik bir tarzda ve bilincine vararak doğayı, kendisini, evreni ve bunlar arasındaki diyalektiksel ilişkiyi sorgulamaya, anlamaya başladı.

Xerawreşk bir başlangıçtı. Belki de insanoğlu ve insan kızı ilk kez Xerawreşk’te sistematik olarak kendisini sorgulamaya başladı. Gökyüzü-burçlar ile ilgili figürler bunu doğrular niteliktedir. Xerawreşk

toplulukları “ben kimim, evrendeki yerim nedir” sorusunun yanıtı aradılar.

Sümer mitolojisi, Yunan felsefesi ve tek mil dinler bu basit başlangıç ve ilk adım üzerinde yükselerek, derinleşerek, karmaşıklılaşarak, daha üst düzeyde sarmal bir tarzda gelişecekti.

Gerisi günümüze dek sürüp gelecek olan bir serüvendi.

Bu gizemli ve görkemli Xerawreşk tapınağı ise, bu serüvenin kök hücresi ve ilklerin başlangıcıydı.

Dünyanın En Eski Ve En Büyük Tapınağı; Xerawreşk

Xerawreşk, ilk kez; “1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi’nden görevlilerin yüzey araştırmaları sırasında” fark edilmiştir.

Xerawreşk köylüsü ve tapınağın bulunduğu tarlanın sahibi çiftçi Şawak, bir rastlantı sonucu bulduğu heykeli müzeye götürmekle, dünyanın en eski ve en büyük tapınağının açığa çıkarılmasında bir adım oldu. Rastlantı zorunluluğa dönüştü.

Daha sonra 80 bin metre karelik alan Kültür ve Turizm Bakanlığınca 1. derecede SİT alanı ilân edildi.

“Göbekli Tepe’deki kazılarda elde ettiğimiz bulgularla, dünyanın bilinen en eski tapınma merkezlerinden birinin, bu bölgede olduğunu ortaya çıkarmıştık. Ancak, son kazı çalışmalarıyla tapınma merkezinin dünyanın en büyük tapınma merkezi olduğunu tespit ettik.(...)Buradaki tapınak, dünyanın

bilinen en eski ve en büyük tapınağı olma özelliğini taşıyor.”(Klaus Schmidt)

Kazılarda 11.600 yıllık teras duvarı bulundu. 4-6 metre boyunda, çok sayıda T biçimli dikili taşlar ortaya çıktı.

Uzmanlar, bulunan bu duvar, yabanî hayvan kabartmalı dikili taşlar ve dairesel yapıların dolayısıyla Xerawreşk'in, dünyanın bilinen en eski ve en büyük tapınak yapı olduğunu düşünüyorlar.

Mevcut durumda dünyada Xerawreşk'ten daha eski ve aynı sürece denk gelen, daha büyük bir tapınak bulunmuyor.

Çiftçi Âdem ile Havva İlk Buğdayı

Burada mı Ekti?

Üç kutsal kitap ile mitoslar örtüşüyor.

Âdem ile Havva Cennetten kovuldu.

Kovulmanın gerekçesi Havva'nın yediği yasak meyvedir. Bu yasak meyve kimilerine göre elma, kimilerine göre buğdaydır.

İlkin, Harran ovasında toprağa bastıkları rivayet olunur. Ova yemyeşil, rengârenk çiçeklerle süslüymüş. Ancak bir kusuru varmış. Ovada bir tek ağaç yokmuş.

Âdem cennetten atılırken yanına bir nar ile gül ağacı alır. İki ağacı ovanın bereketli topraklarına eker. Bir gün içinde uzayıp büyürler. Biri ak bir al çiçeklerle donanır.

İlginçtir, ama gül, hala Urfa'nın simgesi konumundadır. Yöre kültürün de ciddî bir yeri var.

Halfeti’de yetişen “siyah gül” başka hiçbir yerde yetişmiyor. Balıklı Göl’ün etrafı renge renk güllerle donamış. Nar da aynı şekilde varlığını koruyor. Bölgenin her tarafında yetiştirilen bir meyve olup türkülere konu olmuş.

Mitosa göre Âdem ile Havva bir müddet sonra acıkırlar. Ne yiyebileceklerini tartışırlar.

Âdem; “Ak gülü ile al narı bir günde büyüten toprak bizi de doyurur.” der

Çiftçi Âdem ile Havva kara sapanla toprağı sürmeye başlar.

Havva’nın cennetten çaldığı bir avuç buğdayı toprağa ekerler. O gün bugündür buğday kutsal bir nesne-yiyecek olarak insanın yaşamında eksik olmadı.

Ancak ikisi de yorgunluktan bitkin düşerler. Âdem yorulunca onun yerine bir sarı öküz boyunduruğa geçer.

Âdem bu iyiliğinden dolayı sevinir ve öküzün gözlerinden öper.

Söylencenin gerisi buğday, emek, bol ürün ve toprağa yerleşmeyle ilgilidir.

Kaç bin yıldır bilinmez, Âdemin iz düşümü çiftçiler öküzün gözlerini öpmeye devam ediyorlar.

Max Planck Enstitüsünün “Köln’de bitkiler üzerine yaptığı araştırmada 68 yeni buğday çeşidini kıyasladığı ve tüm tahılların kökeninin ise Karacadağ eteklerinde bugün de halen yetişen yabanî buğday bitkisi olduğunun ortaya çıktığını” vurguluyor.

“Binlerce farklı yabanî buğday türü üzerinde yapılan çalışmalar, burada kendiliğinden yetişen

buğdayın genetik yapısının, bugün tarımda kullandığımız buğdayla neredeyse aynı olduğunu gösteriyor.”

Gerçekten tüm belge ve bulgular insanın ilk çiftçiliği burada geliştirdiğini doğruluyor.

Geçtiğimiz günlerde, “Der Spiegel Dergisi’nde çıkan makalede, Hz. Âdem ve Havva’nın burada yaşadığı” iddia ediliyor.

“Göbekli Tepe, Âdem’le Havva’nın yaşadığı ‘Garden of Eden’ olarak anılan kutsal mekân” olabilir mi?

“Sonra rab Allah, doğuda bir bahçe dikti ve yapmış olduğu Eden’de bir bahçe dikti ve yapmış olduğu adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel, yemişi iyi her çeşit ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyiliği ve kötülüğü tanıma ağacını yerde bitirdi.

Bahçeyi sulamak için Eden’den bir ırmak çıkıyordu ve oradan dört kola bölünüyordu. Birincinin adı Pişon’dur. Havila ülkesini kuşatan budur, burada altın vardır. Ve bu ülkenin altını saftır ve burada ak günnük ve akik taşı bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon’dur; Kuş ülkesini kuşatan budur. Üçüncü ırmağın adı Dicle’dir; Asur’un doğusunda akan budur. Ve dördüncü ırmak Fırat’tır. Rab Allah adamı aldı ve onu Eden’in bahçesine onu işlemesi ve onu koruması için koydu.”(Tevrat, Müjde yayıncılık, 1994)

Tevrat, İncil ve Kuran’a göre cennette akan dört ırmaktan ikisi Fırat ve Dicle’dir. Ana nehir kültürünün

üs alanı olan Urfa, Mardin, Diyarbakır, Batman, Adıyaman bu iki ırmakla bağlantılıdır. İlk köyler, ilk tarım ve hayvancılık bu merkezde ortaya çıktığı artık arkeolojik bulgularla netleşmiştir. Neolitik devrim burada ortaya çıkıp yayıldı. Üç kutsal kitapta çiftçilik ile ilgili yer alan Adem ve Havva Mitosu da bunu doğrular niteliktedir.

İncil'e göre Âdem ilk buğdayı burada öğüttü. İlk tarımın başlangıcını burada başlattı. Tarihçi ve arkeologların bulguları da bunu doğrular niteliktedir.

Kabil kız kardeşi Aklina ile evlenmek için kardeşi Habil'i burada katletti.

İlk kardeş katiliği burada gelişti.

İlk yerleşik yaşama burada geçildi.

Kabil burada çiftçiliğe başladı.

Dikili taşlar üzerindeki hayvan ve bitki kabartmaları Xerawreşk'in insanlık açısından ilk tarım merkezi olduğunu, ilk bitki ve hayvanın burada evcilleştirildiğini ortaya koyuyor.

“Bölgede yapılan araştırmalar, önemli kültür bitkisi olan ve yüzlerce genetik varyasyonu bulunan buğdayın atasının, ilk olarak Göbekli Tepe'nin eteklerinde yetiştiğini ortaya çıkardı. Norveçli moleküler biyolog Manfred Heun'un genetik araştırmaları sonucunda ortaya çıkan bu bulgu, Schmidt'in görüşlerini destekler niteliktedir.”

Unutmamak gerekir ki, hala Urfa coğrafyası dünyanın sayılı tarım alanlarından biridir. Bir buğday ambarı durumundadır.

Âdeta Neolitikten kalma insanlar, hala bu topraklarda atla, öküzle, inekle toprağı sürüp yaşamlarını sürdürüyorlar. Bu bile, tek başına bu coğrafyanın tarihte ilk tarım merkezi olduğunu doğruluyor.

XERAWREŞK(GÖBEKLİTEPE) İNSANINİNSANLAŞMA ÖYKÜSÜ -III

Dinlerin Kök Hücresi Xerawreşk

Önümüzdeki yıllarda “Göbekli Tepe’de elde edilecek yeni bulgular, arkeolojinin dini haritasını yeniden şekillendirebilir.” diyor uzmanlar. Şimdiye kadar arkeolojinin sistematik dini haritası, esas olarak Sümer’le başlıyordu. Sistematik inançların kökeni orada başlatılıyordu.

Ancak Xerawreşk’te ortaya açığa çıkarılan buluntular farklı bir arkeoloji dini haritasının olabileceğine işaret ediyor. Çünkü tarihin en eski ve büyük tapınağı burada açığa çıktı.

Öncelikle buluntular ve açığa çıkan sonuçlar burasının bir klan ve kabileler konfederasyonunun dinsel merkezi olabileceğini gösteriyor.

Arkeolojinin açığa çıkardığı genel yerleşik düşüncelerimize göre, her klân ve kabilenin bir sembolü vardı. Sembol ya hayvan ya da bir bitkiydi.

Dikili taş sütunlarda ortaya çıkan figürler bu kabilelerin ortak bir inanç etrafında bütünleştiğini gösteriyor. Dikili taşların tümü, merkezi tapınağın birer parçasıdır. Tapınağın kendisi, merkezi bir inancın varlığına işaret ediyor. Benzer gerçeklikler tarihin sonraki dönemlerinde de görmek mümkündür.

7. yüzyılda İslâmiyet geliştiği zaman Mekke’de bulunan Kâbe’nin içinde üç yüzü aşkın put-heykel bulunuyordu. Her heykel bir kabile ve aşireti temsil ediyordu.

En büyük aşiretlerin putları (tanrıları) da fizikî olarak büyüktü. Bu üç heykel, en köklü inancı temsil eden, “Al-ilâh”ın kutsal bakire kızları olan ve tarihte üç yıldızla simgelenen; Al-Lat, Al-Uzzat ve Al-Manat’tır.

İslâmiyet hâkim olduktan sonra bile, belli bir dönem kadar bu üç put politik güçlerinden dolayı yerlerinde kalıyorlar. Kâbe’de yer alan bu heykellerin inanç açısından kökenleri aynıydı. Politik olarak da kabile ve aşiretler arası bir ittifak ve dayanışmaya içeriyordu.

Peki, Xerawreşk tapınağındaki bu dikili taşlar, klânları temsilen, Mezopotamya’nın farklı avcı ve toplayıcı topluluklarının bir ittifakı olabilir mi?

İslâmiyet öncesi, Kâbe’deki inanç sisteminin kök hücresi Xerawreşk olabilir mi?

Bu tapınaktaki gelenek, görenek ve alışkanlıklar bir kültür olarak oraya kadar varlığını sürdürmüş olamaz mı?

Her şeyden önce buradaki inanç sistemi ortak inanç kadar ortak bir örgütlenme ve dayanışma sistemine

işaret ediyor. Bir tür konfedere yapılanma olup, tarihsel toplumsal olarak insanlık için bir öncekinin üst evresi oluyor. Yani avcı ve toplayıcı topluluklar bu yapılanmayla daha gelişkin ve düzenli bir üst evreye geçmiş oluyorlar.

Belki de ilk atalarımızın ilk yaratılış efsanesini dile getiriyor. Yaratılış mitoslarında ilk hayvanların ve ilk bitkilerin betimlenmesi vardır. Üç kutsal kitapta da benzer şeyleri görüyoruz. Cennet Bahçesi kavramı tümünün ortak özellikler taşıyor.

“Enuma Eliş Destanı’nda da aynı gerçekliğin dillendirildiğini görüyoruz.

Nuh tufanında da benzer bir durum söz konusudur.

Eski metinler, Xerawreşk’nin böyle bir merkez olabileceğini de gösteriyor. Birçok veri “Cennet Bahçesi” kavramına denk düşüyor.

Bu tapınakta yaratılışa ve inanca dair olan şeyler doğa ile bağlantılı olup somuttur. Bunu tapınağın yapısından bu sonuca ulaşmak mümkündür. Devletli sınıflı toplumla birlikte yaratılış daha çok soyut hale geliyor. Tanrılar insan biçimli olmasına rağmen yerden gökyüzüne çıkıyor. Ölümsüzlük ve soyut tanrılar sistemi geliyor. Oysa Xerawreşk’te tanrılar somut ve yeryüzündedir.

O halde bütün bunlar dikkate alındığında, bunların kök hücresi, bu muhteşem tapınaktır sonucu çıkarılamaz mı?

Yine burada tarihsel bulgularla, gelenek-görenek, geçmiş ve güncellik birbirini tamamlıyor doğruluyor.

Cennet Bahçesi; burada soyut olarak düşünülmemelidir. İnsanın yaşadığı iyi, güzel ve bereketli toprak, insanın yaşamında belirleyici rol oynayıp kutsanan nesneler (buğday, su, bitki, meyve vb.) anlamında ele almak gerekiyor.

Üç semavî dinin atası, put kıran Hz. İbrahim, bu coğrafyada yaşadı. Diğer birçok peygamberin de mekânları burada bulunuyor. Xerawreşk; bilinen en eski, en orijinal ve en büyük tapınak olarak, bunların merkezinde yer alıyor. Bütün bunlar zamanla değişerek, dönüşerek ardı sıra devam eden, dalga dalga tüm dünyaya dağılan ve yayılan, bir kültürün ardışık halklarıdır demek mümkündür.

İnsan bir gün batımında, Urfa'nın eski yapılarını gezdiğinde, bu dinsel mistikliği, gelenek ve göreneklerin etkisini, iliklerine kadar derinde hissedebilir. Taşında toprağında tarihin ayak izlerine rastlaya bilir.

Xerawreşk dinlerin kök hücresi midir?

Tekmil inançlar, bunun üzerinde mi yeşerip gelişti ve yayıldı?

Açık ki, tarih ve hakikat bir bütündür. Bu diyalektik bütünlük içinde ele alındığı oranda anlaşılabilir. Hakikat ve tarih parçalandıkça, birbirinden soyut ve kopuk ele alındıkça anlamını yitirir ve anlaşılmaz olur.

Neolitik dinler, inançlar, tanrıçalık kültü, Sümer mitolojisi, tanrı ve tanrıçaları ile daha sonraki tüm dinler gerçeğini, bir bütünün parçaları ve birbirlerinin bir devamı olarak ele alındıkları oranda hakikat ortaya

çıkabilir. Çünkü tümü birbirlerinden etkilenmiş ve birbirlerinden alıp vermişlerdir. Hiçbir din ve inanç kendinden öncekilerden bağımsız ve tek başına ele alınamaz.

Bu anlamda Xerawreşk sakinlerinin inançları, tüm inançların kök hücresidir demek abartılı olmayacaktır. Burada gelişen çanak çömleksiz Ön Neolitik dönemin gelişkin kültürü görkemli Tarım ve Kadın Devrimine yol açmıştır.

O halde, tanrıçalar ve tanrılar ile bunların inanç sistemleri yoktan var, vardan yok olmadı. Tümüyle yeryüzünden silinip yok olmuyorlar. Bir andan ortaya çıkmıyorlar. Yalnızca sentezleme kültürü çerçevesinde başkalaşım geçiriyorlar demek doğruya daha yakın bir belirleme oluyor.

Xerawreşk Hiyerarşinin ProtoTipi midir?

“Bu taşların yapımının, en azında bir dönem için bile olsa, büyük insan gruplarının harekete geçirebilecek ve organize edebilecek bir toplum tarafından gerçekleştirilmiş olması gerektiğini akla getirmektedir. Yoksa bu kadar büyük taşların ocaklardan çıkarılması, taşınması ve dikilmesi nasıl gerçekleştirile bilinirdi? İlginç bir karşılaştırma olarak, Norveçli doğa araştırmacısı Thor Heyerdahl’ın Paskalya Adaları’ndaki deneyini gösterebiliriz. Bu denemede 180 kişi, ağlar ve ağaçtan fiçılarla 12 ton ağırlığındaki bir heykeli, arazi üzerinde çekerek götürmüşlerdir.(...) bu çok uzak örneği göz önünde bulundurarak, Göbekli Tepe’de de benzeri

sayıda insanın organize olduğu düşüncesini akla getirebiliriz. 7 metre uzunluğunda, yaklaşık 50 ton ağırlığındaki T biçimli dikili taşın, taş ocağında tabandan çıkarıldığını düşünürsek, bu kadar çok sayıdaki insanın sürekli burada mı yaşadığı, yoksa olasılıkla belirli bir nedenle Göbekli tepe’de toplanıp toplanmadığı sorusu hala cevaplanabilmiş değildir.” (Klaus Schmidt)

“Her ne olursa olsun, buranın ve buradaki etkinliklerin, hem topluluk hem de tek tek kişiler için, büyük önem taşımış olduğu ve böylece bir yapının, yoğun kolektif bir çalışma olmadan gerçekleştirilemeyeceği ortadadır. Bu nedenle, bu tinsel itici gücün, bu dönem insanının tüm kültür süreci için taşıdığı önemi hafife alamayız.” (Klaus Schmidt)

Tapınağın yapılışı ciddî bir emeği-işçiliği gerektiriyor. En yakın çevredeki taş kaynakları bile dikkate alındığında, “bunların kesilmesi ve işlenmesi için en az bin kişilik bir insan gücünü” gerektirdiği tahmin ediliyor. Bu o günün koşullarında azımsanmayacak bir nüfustur.

Tapınağın yapılış süreci Mezolitik Dönem’in son evresine tekabül ediyor. Bu dönemde insanlar taşları yontmaya başlıyor. Taştan basit âletler yapıyor. Âletler daha çok avlanmaya ve savunmaya dönük oluyor. Bu basit taş âletlerle sanatsal derekedeki bu devasa yapıyı yapmak, mevcut tarihsel bilgi dağarcığımızla çelişiyor.

M.Ö 12.000’lerde dünya nüfusunun oldukça az olduğu hesaplanıyor ve tahmin ediliyor.

“Neolitik başında dünya nüfusunun en çok 5 milyon kişi olduğu” ileri sürülmektedir.(Bozkurt Güvenç)

Bazı araştırmacılar ise bu sayının “1-2 milyonu” aşamayacağı görüşündedirler. Hiyerarşik bir yapı olmaksızın bin kişiyi, sınırlı bir alanda toplamak ve böylesine ağır bir işçilikte çalıştırmak mümkün olabilir mi?

Bu kadar insanın bir arada barınması, beslenmesi ve alet-araç ihtiyaçlarının karşılanması bile mümkün görünmüyor. Bu kadar insanı, bir zorlama ve baskılama olmadan gönüllü çalıştırmak olası mıdır?

Diyelim ki, bir inanç temelinde gönüllü olarak bir araya gelip çalıştılar. Bu kadar insanın, aynı inançları paylaşması merkezi bir inanç anlamına gelmiyor mu? Bu da avcı, toplayıcı hatta tarımcı klân ve kabilelerinin totem inancıyla ilgili yerleşik bilgimizi param parça ediyor.

Bu kadar insanın avcılık ve toplayıcılıkla doyurulması şimdiye değin oluşan yerleşik bellek ve toplumsal hafızamıza göre imkânsız gibi görünüyor.

O halde, şimdiye kadar doğrudur diye beyinlere yerleştirilen bilgiler yanlış ve yanılgılıdır.

Acaba burada hiyerarşik bir yapılanma, baskıya dayalı bir denetime alma var mıydı? Bu yaklaşım da yerleşik bilgi dağarcığımızla derinde çelişiyor. Belki de bu yapılanma salt bir inanca dayalı, gönüllü, kolektif, dayanışmacı bir çalışmayla gelişti demek daha gerçekçi olabilir.

Bu anlamda, inanç sistemine dayalı, gönüllü ve yararlı bir hiyerarşiden söz edilebilir mi?

O halde eski kalıpları parçalamak, eski bakış açısını devrim niteliğinde aşmak ve tarihi yeni bir zihniyetle, perspektifle ele alıp yorumlamak bir zorunluluk oluyor.

Xerawreşk İlk Hiyerarşik Merkez mi?

Bugün artık şu netleşmiş bulunuyor. Yukarı Mezopotamya Neolitik Devrim'in, Tarım ve Kadın Devrimi'nin ana yurdudur.

Doğal Toplum; insanın primatlardan koparak, hiyerarşik topluma geçiş dönemine kadar olan sürede insan topluluklarının yaşadığı ve yarattığı düzendir.

İsa'dan 10 bin yıl önce, burada zengin bir bitki örtüsü vardı. Hayvan sürüleriyle doluydu. İnsanlar burada bitki toplayıp avlanıyorlardı.

Avcı ve toplayıcı topluluklar, burada göçebelikten yarı yerleşik yaşama geçtiler. İlk köy yapılanması burada gerçekleşti. Eşitliğe dayalı bu yerleşik yaşam burada gelişti. Yerleşik yaşam zamanla tarımın ve hayvancılığın doğuşuna yol açtı. Bu aynı zamanda bir kadın devrimiydi. Bu neolitik sistemde sömürü, kölelik, devlet yoktu.

Hayvanları evcilleştirme, toprağı işleme, buğdayı öğütme ilk kez burada gerçekleşti. Bugün Yukarı Mezopotamya Doğal ve Neolitik toplumun gelişip dünyaya yayıldığı coğrafya olarak kabul görüyor.

Xerawreşk'teki arkeolojik kazılarda ortaya çıkan yeni belge ve bulgular, “uygarlığın kök hücresi neresidir” tartışmalarına da netlik kazandırıyor.

Uygarlığın kök hücresi Aşağı Mezopotamya mı Yukarı Mezopotamya mıdır? Bu eksenindeki tartışmaların daha uzun yıllar süreceği anlaşıyor. Ancak bulgular giderek Yukarı Mezopotamya seçeneğini güçlendiriyor.

Daha önce avcı topluluklarının yaşamları hakkında bilinenler ile Xerawreşk gerçekliği birbiriyle çelişiyor.

Kazılarda ortaya çıkan birbirinden ilginç dev boyutlu dikili taşlar, hayvan kabartmaları, heykeller, tüm ezberleri alt üst ediyor.

“Bundan 11 bin yıl önce taş devrinde insanlar Türkiye, Suriye, Irak ve İran sınır bölgesinde avcılıkla yaşıyordu. Daha sonra insanlar buralara yerleşmeye, toprağı işlemeye başladı. Bununla birlikte medeniyet de başladı. En yüksek medeniyet burada oluştu. Göbekli Tepe’de bulunan en eski tapınaklar bunun kanıtıdır” (David Rohl)

Böylesine büyük bir tapınma merkezi neden, niçin ve nasıl inşa edildi?

Böyle karmaşık bir tapınma merkezi basit bir yaşam tarzına sahip olduğu iddia edilen avcı topluluklar tarafında geliştirilebilir mi?

Geliştirilse bile hangi toplumsal ihtiyaç, hangi zihniyetle geliştirilmiştir?

“Kazibilimciler, tahminlerinde bir adım daha ileri giderek, Göbekli Tepe gibi yerleşim alanlarının belirli bir bölgeyi denetlemesi olasılığı üzerinde duruyorlar.”

Peki, neyi, niçin, kimin için denetleme gereksinimi duyuyorlar? Kimi kimden koruyup denetliyorlar? Bir rakip g m var? Benzeri sorular daha da uzatılabilir.

Açık ki böyle karmaşıık bir merkez, ancak inanç sistemine dayalı yararlı hiyerarşıık bir zihniyetin ürünü olabilir. Hiyerarşıık zihniyet ise hiyerarşıık yapıdaki bir topluluğun varlıının göstergesidir. Buda şunu gndemleştiriyor. Xerawreşk sadece inançsal amaçlarla kullanılmamıştır. Burada yaşayan topluluklar, burayı aynı zamanda sosyal ekonomik ve dinsel yaşamı düzenleme ve denetleme amacıyla da kullanmış olmaları ihtimal dâhilindedir. Av alanlarının belirlenmesi ve denetimi ile ilgili yararlı bir hiyerarşı, tüm toplulukların ortak çıkarına olabilir.

Bütün bunlardan şu sonuç ortaya çıkıyor. şimdiye kadar avcı ve toplayıcı topluluklar hakkında ortaya atılan tüm bilgiler eksik ve yanılıgılıydı. Bu topluluklarda da bildiklerimizin ötesinde daha gelişkin ve karmaşıık yararlı bir hiyerarşıık yapılanma vardı.

Çünkü ortaya çıkan tapınma merkezi, avcı ve toplayıcı kabilelerinin basit tek düze yaşamına tekabül etmiyor. Onun tesinde Neolitik toplumdaki yerleşik köy yaşamını da aşan daha gelişkin bir yapılanmaya işaret ediyor. Bunlar gelişkin bir uygarlıının varlıına işaret ediyor.

Bu ise uygarlık merkezinin, kök hücresinin Aşağı Mezopotamya'dan, Yukarı Mezopotamya'ya kayması anlamına geliyor. Çünkü Sümer uygarlığı gökten zembil ile inmedi. Neolitik devrimin deneyim, tecrübe, birikim

ve değerler sistemine dayanarak kendisini inşa etti. Ana nehir kültürü olmasaydı Sümer uygarlığı da olmazdı

Denilebilir ki Sümer şehirleri, Yukarı Mezopotamya’da ortaya çıkan yerleşik yaşamın, köylerin bir devamıdır. Önce köyler oluştu sonra bağlantılı olarak tarım ve hayvancılık gelişti. Ana nehir kültürü bu temelde gelişip yayıldı.

“Arkeolojik bölgede ortaya çıkan 12 bin yıllık tapınak, ‘avcılık ve toplayıcılıkla geçinen göçebe toplulukların, tarımı öğrenerek yerleşik yaşama geçtiği’ tezine ters düşüyor. Çünkü bu dönemde yaşayan insanların henüz çanak çömlek yapmayı bile bilmedikleri varsayılıyor.” (Alman Arkeolog Prof. Klaus Schmidt)

Demek ki öncelikle insanlar yerleşik yaşama geçiyorlar. Daha sonra tarım kültürü gelişiyor. Dolayısıyla şimdiye kadar doğru diye bildiğimiz avcı ve toplayıcı topluluklarının sanıldığı gibi “ilkel” ve “geri” olmadığı açığa çıkıyor.

Bu durumda on iki metre boyundaki tapınak, 1,4 metre kalınlığındaki duvar, üzerinde kuş, aslan, yılan ve akrep şeklinde kabartmaların yer aldığı “T” şekilli sütunlar avcı ve köy topluluklarının, şimdiye kadar bilinen gerçekliğiyle çelişiyor.

“Bu tür yapıların sadece yerleşik hayata geçmiş tarımla uğraşan medeniyetler tarafından yapılabildiği düşünüldü. Ama Göbekli Tepe her şeyi değiştirdi. Çünkü bunu yapanlar avcılıkla hayatını sürdüren insanlar. O yüzden bildiğimiz her şey değişebilir. Çok

uzun bir zamandır yapılan en önemli arkeolojik buluş.”
(Stanford Üniversitesi’nden Ian Hodder)

“Burası insan aklının anlamakta zorlanacağı kadar olağanüstüdür.”(Reading Üniversitesi’nden Steve Mithen)

İnsan aklının “zorlanacağı kadar” olağanüstüyse, bu ancak gelişkin bir uygarlığın varlığıyla izah edilebilir.

“Medeniyetten ve her şeyden önce Göbekli Tepe vardı” (İngiliz Daily Mail gazetesi)

Eğer bildiğimiz uygarlıktan önce, Xerawreşk varsa, uygarlığın gelişim tarihi de değişiyor demektir. “Uygarlık Sümer’le başlar” belirlemesi yerini, “tarih Xerawreşk’le başlar” olgusuna bırakacaktır. O zaman tüm tarihsel bilgilerin yeniden ele alınması ve bu yeni duruma göre yorumlanması gerekir.

Bu durumda, “Göbekli Tepe tarihin gelmiş geçmiş en büyük arkeolojik keşfi” oluyor. (Witwatersrand Üniversitesi’nden David Lewis Williams)

Bu keşif tarihin ve uygarlığın başlangıcını değiştiriyor. Yeni bir tarih bilincini, gerektiriyor. İlk uygarlık Yukarı Mezopotamya halkları tarafında geliştirilmiş anlamına geliyor. Bu gün, bu uygarlığın tek mirasçısı buranın yerleşik halkı olan, “Aryen-dil” grubunun çekirdek üyesi Kürtlerdir.

“Göbekli Tepe, sadece belli zamanlarda bir araya gelinen dinsel törenlerin yapıldığı dinsel bir merkez” ola bilir mi?

Böyle olsa bile, bu dev tapınak merkezi bir inancın-dinin-felsefenin varlığını ortaya koymaz mı?

Bölgenin tümü ele alındığında, burada uygarlığa ilişkin ciddî ipuçları ortaya çıkıyor. Örneği Xerawreşk ile Newali Çori arasında kısa bir mesafe var. İki höyük benzerliklerle doludur. Her İki höyükte de tapınak içinde ‘T’ şekilli kabartmalı sütunlar, “terazzo tarzı” tapınak tabanları, kuş ve insan yontuları bulunuyor.

Bu benzerlikler ikisi arasında tarihsel bir bağ olduğuna işaret ediyor. Bu uygarlık, sadece Xerawreşk’te değil, tüm Yukarı Mezopotamya’yı etkilediği ortaya çıkıyor. Xerawreşk yaralı, gönüllü hiyerarşik toplumun kök hücresi olabilir. Bu da Neolitik toplum bütünlüğü içinde demokratik uygarlıktır anlamına geliyor.

Burada ortaya çıkan “yararlı hiyerarşik yapılanma” ve demokratik uygarlık, bin yıllar sonra Aşağı Mezopotamya’ya kayıp, orada “sınıflı devletli hiyerarşi” temelinde kurumlaşarak dalgalar halinde dünyanın diğer bölgelerine yayılmış olması dikkate alınması gereken bir ihtimaldir. O halde uygarlığın kök hücresi Xerawreşk’tir.

Sonuç Yerine

Güller mevsimindeyiz...

Güneş kıpkızıl bir top ateşe dönüşmüş gözden kaybolmak üzere... Tekmil ovanın üzerine altın zerrecikleri yağmış... Ova uzaklarda sapsarı ışıldıyor. Kırmızı, sarı, pembe, mavi, beyaz, lâcivert, mor çiçekler insanı büyülüyor...

Sanki çoraklaşan, kuraklığa tutsak düşen Xerawreşk gitmiş, Neolitik toplumdaki gibi özgür, gürül gürül akan, bereketli haline geri dönmüş.

Yaşlı ağacın altında, gizemi çözülmemiş binlerce böceğin yanında, bekçi Şawak'la tokalaşıp vedalaşıyoruz.

Son gün ışınlarıyla, tepeden ovaya doğru iniyoruz.

M.Ö. 8000'lerde programlı bir şekilde toprağa gömüldüğü iddia edilen hala gizemi çözülmemiş dikili taşları, çöken geceyle baş başa bırakıyoruz...

Çobanlar binlerce yıldan bu yana olduğu gibi, yine ateş yakıp tepenin üzerinde gezmeye devam ediyor...

TARİHİN EN ESKİ YONTUSU

Her rastlantı bir zorunluluktur. Her zorunluluk yeni bir başlangıçtır. Başlangıç belirsizliklerle, zorluklarla ve bilinmezliklerle doludur. Ancak her rastlantı bir zorunluluğu içerir. Bazen küçük belirsiz bir rastlantı, büyük sonuçlara yol açar. Küçük bir kıvılcım koca bozkırı tutuşturur. Küçük bir ırmak okyanuslara götüren yol olur.

1995'te Urfa'da Kentin alt yapı çalışmaları sırasında Balıklı Göl'ün bitişiğinde bir rastlantı sonucu, 11 bin yaşındaki “dört parça halinde kırılmış kireçtaştan büyük yontu bulundu.” (Resim: 23)

Arkeologlar ilkin heykeli bir kategoriye koyamadılar. Hangi uygarlığa, hangi çağa aitti çıkaramadılar.

Heykelin kendine has özellikleri vardı. Sırrı çözüleliyordu. Çözmek için dilini anlamak gerekiyordu. Çünkü heykel bulunan hiçbir sanat tarzıyla örtüşmüyordu. Yontu uzun yıllar afişe edilemedi. Ancak daha sonra yontunun üslup, anlatım, biçim olarak Newali

Çori ve Xerawreşk (Göbekli Tepe) eserleri ile tam bir benzerlik-bütünlük içinde olduğu ortaya çıktı.

Urfa yontusu, uygarlık tarihinin bilinen en eski gerçek yontusu olarak kabul ediliyor.

Hiçbir şeye aldırmayan, Sokrates misali beyni altında fırlayacakmış gibi duran kocaman bir baş... Yassı-ablak geniş bir yüz... Kocaman yuvarlak yassı bir çene, derin, adeta yusyuvarlak göz oyukları... Oyukların içine yerleştirilmiş siyah-parlak “obdisiye dilgi parçaları...” Çarpıcı tarzda dışa açılmış kepçe kulaklar, belirgin, kavisli bir burun.

Heykeltıraş, sadece ön cephede görünecek şekilde yontuyu tasarlanmış. Yanda profili yassı bir görünüm sergiliyor. Arkada ise iri kocaman kafanın altındaki beden belirsiz bir foruma dönüşüyor.

Normal insan anatomisine göre oldukça uzun bir boyun, omuzlar geniş ve kollar sabitlenmiş gibi durağan, donuk ve hareketsiz duruyor.

Göğüste “V” şeklinde iki sıra takı... Bu takılar ilk görünüşte bir kadın motifini andırıyor... Ancak karın hizasında bedenle orantısız, yatay duran eller ve hemen altında dikkat çeken cinsel organ, bunun bir erkek figürü olduğunu açıkça gösteriyor.

Bacaklar belirsiz tek pare duruyor. Arkeologlar, bu heykelin birçok yönüyle Newali Çori ile Xerawreşk eserleriyle benzer olduğunu belirtiyor. Özellikle karın hizasında yatay karşılıklı duran eller, Xerawreşk ve Newali Çori’deki T sütunlarının üzerindeki eller ile bire bir örtüşüyor.

Doğal toplumda, “toprağın bereketi kadının doğurganlığıyla uyumludur; dolayısıyla mahsulü bolluğunda kadınlar sorumlu olur; çünkü yaratımın ‘sırrını’ onlar bilmektedir. Burada dinsel bir sır söz konusudur. Çünkü hayatın kökenini, besini ve ölümü yönetmektedir. Toprak kadınıla özdeşleştirilir. Daha ileri tarihlerde saban keşfedildikten sonra, tarım çalışması cinsel birleşme ile özdeşleşecektir. Ama binlerce yıl boyunca yeryüzü ‘anapartenogenes’ yoluyla tek başına doğuruyordu. Bu ‘sırrın’ anısı Olimpios mitolojisinde hala yaşıyordu (Hera tek başına hamile kalır ve Hedphaistos’la Ares’i doğurur) ve yeryüzü insanların topraktan doğuşu, toprak üzerinde doğurma yeni doğmuş bebeğin toprak üzerine bırakılması vb. çok sayıda halk inancı ve Mit’te bu izler ayırt edilebilmektedir. Topraktan doğan insan öldüğünde annesine geri döner. Veda ozanı ‘toprağa, annene doğru sürün’ diye haykırır.”(Mircea Eliade)

Şimdiye kadar devletli uygarlık öncesi yerleşkelere ilişkin, yapılan arkeolojik kazılarda kadın figürleri ön plânda olmuştur.

Bu tarihsel sürece ait, bu büyüklükte bir eril heykelin bulunması belki bir ilki temsil ediyor. Bu oldukça dikkat çekicidir.

Xerawreşk kazılarında, “özellikle de bulduklarımız arasında hemen dikkatimizi çeken, diğer Neolitik yerleşmelerde çok sıkça rastlanan iki unsurun olmamasıdır. Kadını betimleyen resimler ve kilden yapılmış figürünler. Belki de bu iki unsurun yokluğu

buradaki yapıları anlamak için bizi çözüme ulaştıracak soruya yönlendirmektedir.”(Klaus Schmidt)

Neolitik dönemde başta Mezopotamya ve Anadolu olmak üzere, birçok yerde yaygınca görülen “Ana Tanrıça” kültü, Xerawreşk, “Urfa Heykeli”, Newali Çori'deki erkek heykelleri ile örtüşmüyor. Bir anlamda, ortaya çıkan bulgular, yerleşik düşünce kalıplarımızı oldukça zorluyor.

Paleolitğin son dönemi ile Ön Neolitiğe geçişin yaşandığı bu süreçte, Ana tanrıçalık kültürünün izleri oldukça zayıf kalıyor. “Yontunun yassı yan kesiti, Ürdün'deki Ain Ghazal'da bulunan Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a ait insan boyutlu kil heykellerini hatırlatır. Göz oyuklarına yerleştirilen obsidiyen dilgi parçaları Neolitik'in tipik âlet endüstrisi, 'bipolar' kerntechnik ile yapılmıştır. Karın hizasında yatay karşılıklı duran ellerin tasarımı ise Newali Çori ve Göbekli Tepe'deki dikilitaşlarda da görülür.”

“Yontunun esas olarak erkek cinselliğini sembolize ettiğinde kuşku yoktur.”

Xerawrek ve Newali Çori'de arkeologlar, bildiğimiz “Ana Tanrıçalık” figürlerine rastlamadılar. Kadın ve erkek heykel figürleri, hayvan figürleriyle birlikte ya tek başlarına ya da yan yanaydılar.

"Burada erkek egemen toplum vardı diyemeyiz. Ama erkek figürleri daha fazla ve Ana Tanrıça Kültü yok" (H. Hauptmann)

Yine ,“Dik duran fallus biçimli erkek figürü, insan başlı kuş tasviri, ereksiyon halindeki penisiyle aslanımsı bir hayvan ve aslan heykeli ile süslenmiş bir başlık...”

Bunu nasıl yorumlamak gerekiyor?

Belki de uzun evrimli Paleolitik dönemde kadın ve erkek kendi rollerinin fazla bilincinde değillerdi. Doğal iş bölümüne dayalı, cinsel ayrımın ön plâna çıkmadığı doğal, eşit-özgür bir yaşam sürdürüyorlardı. Fizikî-kas gücüne bağlı olarak, erkek figürü doğal toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak daha ön plândaydı. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan bu erkek heykel ve figürlerini bununla izah edilebilir diye düşünüyoruz.

Özellikle M.Ö 7000-6000 yıllarında teknolojiadaki devrimsel gelişme, cinslerin rollerini de belirginleştirdi. Toplayıcılık, gelişkin bir tarıma, avcılık gelişkin bir çoban kültürüne dönüştü. Kadının bitki toplayıcılığından kalma zengin deneyim, tecrübesi, soyun sürdürücüsü olma özelliği Neolitik kültürle birlikte ön plâna geçti ve etkin hale geldi. Ana Tanrıçalık da buna paralel olarak yaygınlaşıp, demokratik uygarlığın gelişmesinde belirleyici bir rol oynadı.

Xerawreşk'teki buluntularda neden eril yan ön plâna çıkıyor?

Acaba Avcı topluluklar döneminde, avcının kas gücüne bağlı olarak eril kültür mü ön plândaydı. Tapınakta ortaya çıkan, “Ereksiyon halindeki penis” ve Urfa heykeli bu yönlü bir düşünceyi gündemleştiriyor. Oysa Ana Tanrıça kültüründe dişil kültür hâkimdir.

Kadın ve Köy Devrimi'nin tüm özellikleri açık ve nettir. Tanrıçalar tarımın şafağında âdeta dans eder gibidirler.

Gerek Urfa heykeli, gerekse Xerawreşk kazılarında, kadın figürlerinin olmayışı ya da çok sınırlı oluşu dikkat çekicidir.

Doğal olarak bu gerçeklik şu soruyu gündeme getiriyor. Ana Tanrıçalık, Neolitik Devrim'le birlikte mi ön plana çıktı? Yani öncesi, doğal toplumda, cinsler arası farklı bir statümü vardı?

“Newali Çori'de “T biçimli, üzerleri heykeltıraşlık eserleriyle kaplı payelerle desteklenmiş, tapınak ayrı bir sınıfın varlığının kanıtı. Bu tapınağın mozaik kaplı tabanı vardı ve bir nişin içinde çok büyük boyutta muhtemelen erkek heykeli bulunuyordu.”

Burada devletli uygarlıktaki gibi, bir sınıf kategorisinden söz edemeyiz. Şimdiye kadar ortaya çıkan belge ve bulgular böyle bir şeye işaret etmiyor. Buna dair hiçbir belge ve bulgu ortada yoktur.

Bu ayrıcı özellik, belki de fizikî kas gücüne dayalı olarak öne çıkan, doğal klân kabile şefleri olduğunu gösteriyor. Bir tür, kendiliğindenci, doğal iş bölümüne ve doğal hiyerarşiye dayalı doğal şeflerdi. Bu dönem arkeoloji kazılarında sadece erkek heykel ve figürlerinin çıkması bu düşüncüyü doğrular nitelikte ipuçlarıdır.

“Özellikle Göbekli Tepe kazılarında ortaya çıkan mabet hayvan resim ve heykeller ile Balıklı Göl'de çıkan erkek heykeli bunun göstergesidir. Urfa'daki plâstik sanatları yalnızca yapılan bu kazılarla da sınırlamak mümkün değildir.” (M. Kurtoğlu)

Ama “bu gün artık ‘Urfa Heykeli’ insanın yaptığı, bütün olarak ele geçirilmiş en eski heykel olarak dünyaca yaygın bir üne sahip olma yolunda, çünkü bu buluntu hiç kuşkusuz Newali Çori ve Göbekli Tepe ile aynı döneme aittir.” (Klaus Schmdit)

Ön Neolitik dönemin bu görkemli merkezi, insanın yarattığı demokratik eşitlikçi ve özgürlükçü ana nehir kültürü tüm ilklere damgasını vurmuştur.

XERAWREŞK VE ANA NEHİR KÜLTÜRÜ

Giriş

Xerawreşk (Göbekli Tepe) Tapınağı; insanlık tarihinde bir ilktir. Doğru diye bildiğimiz “tüm ilkleri”, som altın tahtından alaşağı ediyor. Tümünün yerleri değişiyor. Xerawreşk tapınağı; açığa çıkarılıp anlatılmamış demokratik uygarlığın ve tarihin yeni adıdır. Yeni bir arkeolojik keşif, yeni bir kültür ve yeni bir zihniyettir. Tarihin en eski, en büyük, en orijinal ve demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü insan aklının, emeğinin, düşlerinin ve tasarımının en görkemli ve muhteşem yapısıdır. Mevcut bulgulara göre tüm ilklerin kök hücresidir. Egemenlerin, “bilimsellik” ve tarih adına geçmişten günümüze dek oluşturup, topluma dayattığı, tarihsel bellek ve toplumsal hafızanın yanlış, yanılgılı olduğunu açığa çıkartıyor.

Bilimin doğruları adına geliştirilen tüm düşünce kalıplarını, inanç sistemlerini, sanat, kültür, mitoloji ve evrim tarihini kökünde sarsıyor. Tümünün soy kütüğü ve

oluşum haritalarını değiştiriyor. Newton merkezli bilimin de yanılıgılı olduğunu gösteriyor.

Uygarlık Ve Tarihin Diyalektiği

Uygarlığı yazılı tarihle başlatmak bir tür saptırmadır. İnsanı köklerinden, geçmişinden koparmak ve hafızasız bırakmaktır. Tarih ve hakikat bir bütündür. Devletli uygarlık gökte inmedi. Bir geçmişi ve temeli vardır. bu geçmiş doğru ele alınmadan yaşanan uygarlığın hakikati de anlaşılmaz.

Batılılar, emperyal çıkarlarına ve “üstün ırk” anlayışına bağlı olarak, yıllarca uygarlığı hep Helenlerle başlattılar. Doğuda aldıklarını bir sır gibi gizleyip, tüm ilklerin orada doğup yeryüzüne yayıldığına dair düşünceleri resmi ideoloji olarak yıllarca okullarda okuttular.

Daha sonra Sümer uygarlığı açığa çıkarıldı. Samuel Noah Kramer ve dönemin araştırmacı, tarihçi ve arkeologlarının çoğu; uygarlığın başlangıcını ve kökenini Sümerlerle başlattılar. Başta Yunan olmak üzere diğer tüm uygarlıkların Sümer uygarlığında beslendiği kanıtlarıyla ortaya koydular. Yine her şeyin temelinde ve başlangıcında devlet, sınıf, kölelik ve sömürü vardı. Bunu doğal, bilimsel doğru bir kalıp olarak insanın hafızasına yerleştirdiler.

Bununla, bir kez daha adaletsiz, eşitsiz, sömürücü kölelik sistemlerini meşrulaştırıp insanın soy kütüğünü ve oluşum haritasını saptırıyorlar.

Gerçekten tarih boyunca büyük bedeller ödeyerek hakikat ve özgürlük arayan, en önemlisi de doğanın bir parçası olan insanın yarattığı uygarlığın soy kütüğü ve kök hücresi sömürücü kölelik sistemine dayana bilir mi?

Xerawreşk tapınağı eksenli, Yukarı Mezopotamya’da biçimlenen Neolitik toplum ve ana nehir kültürü, bunun böyle olmadığını gösteriyor.

Bu anlamda, Bereketli Hilâl’de ortaya çıkan, Urfa Xerawreşk buluntuları, her şeyi tersine çeviriyor. Kazılar ilerledikçe, bu düşünceler de giderek netleşmeye ve güçlenmeye başlıyor. Xerawreşk kültürü, Neolitik Devrime yol açan, tarih ırmağının, ana kaynağıdır. Ana nehirdir. Diğer tüm yan kollar bu ana nehirden beslenmektedir. Tüm uygarlıklar bu ana nehir kültürüne borçludurlar.

“Gerçekten de bir kez tarih ırmağının üstünü kapatan buz tabakası kırıldıktan sonra, kaynak dereleri ortaya çıkıverdi.”(C. W. Ceram)

Diğer tüm buluntular, özgünlükleri olmakla birlikte, bunun bir devamı olup ana kaynaktan beslenen yan kollardır. Xerawreşk tapınak bekçisi, Kürt çiftçi Şawak,(Resim: 24) tarlasında bulduğu ilk heykel ile ana kaynağın üzerindeki buzı kırmış oluyordu. Unutmamak gerekir ki, bir kere tarih ırmağının üstündeki buz kırıldıktan sonra, tüm kaynak dereleri, birer birer er geç ortaya çıkar. Xerawreşk, ana kaynaktır. Artık buzlar kırılmış, kaynaklar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bir Kürt özdeyişi “Her bitki kendi kökleri üzerinde yeşerir, gelişir ve kurur” der. Tarihsel toplumsal

gelişme de böyledir. Montaigne; “Dünyada en önemli şey kendini bilmektir” diyor. Kendini bilmek, aynı zamanda kendini tanımaktır. Kendini tanımak, tarihsel geçmişi doğru çözümlemek ve hakikate ulaşmaktır.

Platon; “kendini tanı, özdeyişini tümüyle yeni bir anlamda yorumlaması, Grek kültürü ve Grek düşüncesinde bir dönüm noktası oldu. Bu yorum, yalnız Sokrates öncesi düşünceye yabancı olmakla kalmıyor, aynı zamanda, Sokratik yöntemin sınırlarını da çok aşan bir sorunu ortaya çıkartıyordu. Sokrates, Delphoi’deki tanrının isteğine uymak, kendini bilme ve kendini inceleme gibi dinsel bir ödevi yerine getirmek için, birey olarak insana eğilmişti. Platon Sokratik araştırma yöntemini sınırlayıcı olduğunu anladı ve sorunu çözmek istiyorsak, onu daha geniş bir plân içinde ele almamız gerektiğini öne sürdü.”(Ernst Cassirer)

Xerawreşk kültürü; Paleolitik kültürün nicel birikimleri üzerinde gelişmesine rağmen, O’nu aşarak yeni bir dönemi ve durumu ifade ediyor. Bu ritüele, tapınmaya dayalı yeni bir kültürdür. Ancak diğerlerinde farklı olarak, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü bir öze sahiptir. Devletli uygarlığın zıt kutbunda yer alıyor. Buna özgünlüğü nedeniyle Xerawreşk kültürü demek yerinde bir belirleme olsa gerek. Ancak tüm uygarlıklara ebelik yaptığı ve ana kaynak olduğu için tarihsel toplumsal gerçeklik ve hakikat bütünlüğü içinde genel bir adlandırma olarak “Xerawreşk uygarlığı” olarak da adlandırmak mümkündür. Çünkü başta Sümer uygarlığı olmak üzere, Greko-Romen uygarlığı, feodal İslam

uygarlığı ve kapitalist uygarlık bu ana kaynaktan beslenmektedir. Hakikat bütünlüğü açısından, tümünün besleyen ana nehir olarak “devletsiz, sömürsüz ve sınıfsız uygarlık” denilebilir. Devlet sistemini içermeyen bir uygarlık olarak tanımlanabilir. Ama devletli uygarlıktan öz ve biçim olarak farklıdır.

Hakikat bir bütündür parçalanamaz. Parçalandığı oranda anlamını yitirir ve anlaşılmaz hale gelir. “Bu koşullarda, büyük İspanyol tarihçisi Rafael Altamira’nın (1951) ve ondan çok önceleri François Guizot’nun (1955) dedikleri gibi uygarlıklar tarihinin ‘tarihin tamamı’ olduğunu çabucak kabul etmeyelim. Hiç kuşkusuz tarihin tamamıdır, ama belli bir bakış açısından görülmüş, belli bir tarihsel ve insani tutarlılıkla uyumlu, mümkün bir maksimum kronolojik mekân içinde kavranmış olarak. Uygarlıklar tarihi, Fontenelle’in çok bilinen imgesiyle, ne kadar güzel olurlarsa olsunlar güllerin tarihi değil de, güllerin ölümsüz sandıkları bahçivanın tarihidir. Toplumlar, ekonomiler ve tarihin kısa ömürlü binlerce olay açısından uygarlıklar da ölümsüzdürler.”(Fernand Braudel, uygarlıklar Grameri)

Tarihi yazılı tarihle başlatmak, geri kalanını “vahşi ve barbar” olarak değerlendirmek, geçmişi inkâr etmektir. İnsanlığı, halkları ve toplumları köksüz belleksiz bırakmaktır. Devletli uygarlığın da bir öncesi vardır. Bu ana nehir kültürüdür. Kuşkusuz Xerawreşk kültürünün de bir ön tarihi vardır.

“Göbekli Tepe’deki gibi bir anıt, Paleolitiğe kadar ulaşan bir ‘ön tarih’ olmadan düşünmek çok zor. Yukarı

Mezopotamya üst Paleolitiği kısa bir dönem öncesine kadar neredeyse hiç bilinmiyordu.”(Klaus Schmdit)

Xerawreşk kültürünün de bir ön tarihi vardır. Burada ortaya çıkanlar, elbette gökten zembile inmedi. Buradaki gelişmeler, avcı ve toplayıcı topluluklarının uzun zaman dilimi içinde edindiği deneyim, birikim ve tecrübeler üzerinde filizlendi.

Yukarı Mezopotamya; gezginci, avcı ve toplayıcı klân ve kabilelerinin merkezi coğrafyasıdır. “Kürdistan’da bulunan Paleolitik kalıntılar, örneğin ‘Kujundji, Şanidar, Hazarmert’ mağaralarında bulunanlar, daha çok 50-40 bin yıl öncesine dayanan, Paleolitiğin son dönemlerine aittir. Bu döneme ait en önemli tarihi anıtı, ‘Bisütün’ mağarası oluşturmaktadır. Avcılar tarafında bu mağaraya terk edilen kemiklerin üçte ikisi avlanan hayvanlara, üçte biri ise yabanî atlara aitti.” (J. Kurdo)

“Kuzey Irak’ta Küçük Zap bölgesinde yer alan ve günümüzden yaklaşık 80.000 yıl öncesine tarihlenen Barda-Balka kamp alanı ve Büyük Zap Vadisi’nde bulunan Şanidar Mağarası, Paleolitik Çağ insanlarının, önemli yaşam alanlarıdır. Şanidar Mağarası’nda Homo Sapiens Neanderthalensis türü insana (Neandertal Adam) ait iskeletler ve kullandıkları taş âletler bulunmuştur.” (prof. Dr. Taciser SİVAS)

Bu dönem ait mağaralardaki resimler, figürler, av âletleri, hayvan avlamak için kurulan tuzaklar, toplu avlanma teknikleri vb. birçok şey, Doğal toplum avcı ve toplayıcılarının basit, tek düze bir yaşam yerine, daha

karmaşık bir düzene sahip olduklarını gösterir. Xerawreşk Uygarlığı, bunun üzerinde gelişmiş ve güçlü Neolitik Devrim'e ebelik yapmıştır.

“M.Ö 10.000’lerdeki ilk Neolitik dini, hangi tekil deneyimlerle şekillenmiş olursa olsun, yeni bir yaratımdan daha çok, oldukça eski bir gelişmenin ürünüdür. Yazı öncesi toplumlarda, bu konuda inandırıcı bir delil bulmak ya da içeriği anlaya bilmek çok zor olsa da, mitler ve mitsel motiflerin çok eskiye dayandığını kabul edebiliriz.”(Klaus Schmidt)

Unutmamak gerekir ki mitolojinin, sözlü edebiyatın ana kaynağı bu coğrafyadır. Özgünlüklerini yadsımamak şartıyla, başta Yunan Mitolojisi olmak üzere, semavî dinler de dâhil, tüm mitosların ana kaynağı Sümer Mitolojisi'dir. Sümer Mitolojisinin ana kaynağı ise Yukarı Mezopotamya'nın yazılı olmayan sözlü destan, masal geleneğidir.

Xerawreşk Yeni Bir Uygarlık mı?

Xerawreşk gerçekliğinin doğru kavranması için öncelikle uygarlık ve kültür kavramlarına çok kısa da olsa açıklık getirmek gerekiyor.

“Uygarlık en genel tanımıyla, tarihi süreç içinde insanların nesilden nesille aktardıkları düşünce, sanat, bilim, teknoloji ürünlerinin tanımını ifade eder.”(Prof. Dr. Taciser SİVAS)

Açık ki bu tanımlama dar ve yetersizdir. Uygarlığı yeterince tanımlamıyor.

“Batı özen göstermek anlamına gelen La Colere deyiminden türeyen La, tarım anlamına gelen cultura kökünden türemiştir. Kültür kavramı, çoğunlukla bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan bütün değerlerinin tümü olarak tanımlanır. Konuşma dilinde kullanılan anlamı da budur. Bu anlam gelenek, görenek, düşünüş ve sanat değerleri gibi bir toplumun bütün değerlerini kapsar. Kısacası bilgi anlamını taşır.”(O Haçerlioğlu Felsefe sözlüğü)

Burada kültür kavramı öncelikle tarımla ilgilidir. Kök hücresi tarımdır. Kültür kavramı insanın geliştirdiği köy, tarım ve kadın devrimine dayanıyor. Tarihsel toplumsal olarak bunun merkezi ise Yukarı Mezopotamya’dır. Kültür kavramı içerik ve biçime sahiptir. İçerik daha çok sanatsal, estetik, manevi, moral, ahlaki ve coşkusal değerleri içerirken, biçim tarım, köy ve kadın devrimin maddi biçimsel yönüyle ilgilidir. Özü eşitlikçi, özgürlükçü ve dayanışmacıdır. Köleliği, devleti,

sınıfı, hiyerarşiyi ve sömürüyü tanımamaktadır. Biçimi en iyi şekilde Xerawreşk tapınağında görmek mümkündür. Tapınağın yapısı yatayıdır. Zigurat ve Piramitlerde olduğu gibi dikey yapı yoktur. Bu ana nehir topluluklarının zihniyetiyle, dağa bakış açısı ve evreni yorumlama tarzlarıyla ilgilidir. Düşünüş tarzı dikey değil yatayıdır.

Ana nehir kültürü özünde bir tarım kültürüdür. Kültür kavramının kök hücresi neolitik devrim değerleridir.

Kültür bir anlamda bilgidir. Bilginin kökenine inildiğinde insan kendi üretimi ve gerçekliğiyle karşılaşır. Bilginin kökeninde insanın kökeni vardır. Bir anlamda insanın kendi kökleriyle yüzleşmesidir. Burada ikinci doğa karşımıza çıkar. İnsan doğası! İnsan doğası kültür kavramıyla yakında bağlantılıdır.

İnsan yarı yarıya moral, manevi ve ahlaki değerler bileşkesidir. Bununla birlikte, K. Marks'ın ifadesiyle aynı zamanda insan alet yapan hayvandır. O halde insan yaşam nesnesi olan doğayla ilişki içinde olduğu kadar ikinci doğanın önemli bir parçası olan alet ve kültürle de diyalektik bir ilişki içindedir. Üretim insanoğlu ve insan kızının belli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetler toplamıdır. Bir tür ikinci doğadır. Her iki doğa birbirleriyle kopmaz bir ilişki içindedir. İnsan birinci doğa ile ilişki içinde, ikinci doğayı geliştirir. İkinci doğa özünde kültür kavramına denk gelir.

Tarihsel ve toplumsal olarak kültür olgusu Yukarı Mezopotamya'nın görkemli neolitik devrimine

dayanmaktadır. Tarım devrimiyle bağlantılıdır. Köy, tarım ve kadın devrimini yarattığı değerler bileşkesine dayanmaktadır. Kültür insanlığın temel toplumsal hafızası ve belleğidir. Yukarı Mezopotamya’da tarıma dayalı gelişen ana nehir kültürü 19. Yüzyıla kadar temel bir olgu olarak varlığını sürdürmüştür. Mezolitik dönemle birlikte ele alındığında 20.000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Kök hücredir. Ana nehir olmasının nedeni ise büyük sanayi devrimine kadar temel bir kültür olarak varlığını sürdürmesidir.

Aryen dil grubu Yukarı Mezopotamya’da gelişen bu köy, tarım ve kadın devrimi temelinde biçimlenmiş, temel bir kültür dalgası olarak yeryüzüne yayılmış ve günümüze dek kesintisiz varlığını sürdürmüştür.

Xerawreşk tapınağı bu ana nehir kültürünün ideolojik, düşünsel, inançsal, manevi moral değerler merkezi konumundadır. Köy, tarım ve kadın devrimiyle diyalektik bir bağ içindedir

Kültür kavramı uygarlık kavramıyla ortak öğelere sahip olmasına rağmen farklılıkları da vardır. Uygarlık tarihsel toplumsal olarak Sümer kaynaklıdır. Ziguratlarda oluşan Sümer rahipler sistemidir. Kent, sınıf, kölelik, devlet ve sömürü diyalektiğine dayanır. İnsanın geliştirdiği yapısalılıklardır.

“Uygarlık (civilisation) kelimesi, uzun zamandan beri var olan ve XVI yüzyılda kullanılmakta olan uygar (civilise) uygarlaştırmak (civiliser) kelimelerinden hareketle yaratılmıştır.”(Fernand Braudel, Uygarlıklar Grameri)

“En iyi yıllarını bu gibi şeylere adanmışların bileceği gibi, ‘civilized’(uygar=Lat.sıfat civilis) sıfat fiili, genel olarak tamı tamına ya da bir toplum (civitas) anlamına gelir. 18. Yüzyılın sonlarına kadar bir Fransız civilise(uygar) yerine poliçe kelimesini kullanırdı ve bildiğimiz gibi cite(şehir) anlamına gelir. Uygur bir çağdan(civilized) söz ettiğimiz zaman o çağda gelişmiş olan bir toplumun uygar olduğunu anlarız. Çok doğru ve genel olarak, ‘civlization’ (uygarlık) ya da ‘civility’ örgütlenmiş bir insan topluluğu için, kimi zaman da pek doğru olmayacak kişiler-yurttaşlar (cives) için kullanılır.” (Uygurlık, Clive Bell)

Clive’nin de belirttiği gibi uygarlık esas olarak devletle özdeşdir. Clive, “Uygurlık” adlı eserinde egemenlerin uygarlık adına savaş çıkardıklarını, uygarlığı götürme adı altında barbarlığı ve ikiyüzlülüğü sergilediklerini bu açıdan uygarlık kavramını yeniden ele alıp sorguluyor.

Uygurlığın egemen güncel politik alandaki yeni anlamı ise “barbarlıkla” karşıt temelde ele alınmaktadır. Bu uygarlık zihniyetine göre “Bir yandan uygar halklar, diğer yandan vahşi, ilkel veya barbar halklar vardır. XVII. Yüzyıl insanların belli bir kesiminin çok tuttuğu ‘iyi vahşiler’ bile uygar kişilere değillerdi.”(Fernand Braudel)

Kapitalist modernite genel olarak batıyı “uygar” geri dünya halklarını ise kendilerine uygarlık götürülmesi gereken vahşi ve barbar halklar olarak tanımlamaktadır.

Oysa başta Xerawreşk olmak üzere, Yukarı Mezopotamya’da açığa çıkarılan bulgular tam tersini kanıtlamaktadır. Tüm uygarlıkların bu kaynaktan beslendiğini göstermektedir. Bunu vahşi ve uygar diye ayırtırmak insani köklerinden koparmaktır. Dün olmadan bugün, bugün olmadan yarın olmaz.

Ancak uygarlık ile kültür kavramları aynı şeyler değildir. Tarihsel olarak kültür uygarlığı da içerir. Ancak uygarlık kültürü içermez. “Kültür, uzun süre uygarlığın ikizi olarak kalacaktır.”(F. Braudel)

Başta F. Hegel olmak üzere birçok tarihçi bu iki kavramı eş anlamda kullanmışlardır. Ancak daha sonra bu iki kavramın aynı olmadığı ve ayırım yapmak gerektiği açığa çıktı.

K. Marks, uygarlık kavramını düalist bir anlayışla, “alt(maddi) ve üst(manevi) yapı” biçiminde ele almaktadır.

Charles Seignobos; “uygarlık yollar, limanlar ve rıhtımlardır” .

Marcel Mauss; “insanlığın tüm kazanımlarıdır.”

Eugene Cavaignac; “Bilim, sanat, düzen ve erdemlerin minimumudur.”

Tonnies ve Alferd Weber; “Uygarlık; bir teknik, uygulamalı teknikler bütününden, doğa üzerindeki etki meydana getiren araçların toplamından başka bir şey değildir. Kültür ise, bunun tersine, normatif ilkeler, değerler, idealler, tek kelimeyle zihniyettir.”

Wilhelm Mommsen; “Uygarlığın, insan kültür ve tekniğini tahrip etmemesi bugün insanın görevidir.”

Henri Marou; “Kültür zihinsel hayatın her tür kişisel biçimidir.”

Paul Valery; “Ortaklaşan değerleri uygarlık değil kültür temsil etmektedir.”

Bu alıntılardan da anlaşılacağı gibi ortak bir tanımlama ve hem fikir olma yoktur. Fakat ikisinin de aynı şeyler olmadığı da açığa çıkıyor.

Ancak bazı yazarlar ise “kültürel” kavramını hem uygarlık hem de kültür kavramını kapsamak üzere kullanıyorlar. Bundan hareketle “kültürel varlıklar bütünü” (uygarlık ve kültür), “kültürel alan” (coğrafi yerleşim alanı), “kültürel tarih”, “kültürel borçlanma” (uygarlık ve kültürlerin birbirlerini etkilemeleri) gibi kavramları aradaki ayrımı kaldırmak için kullanıyorlar.

Kültür kavramı 20 yıllık hafızaya dayalı olup tarım kültürüne dayanmaktadır. Ana yurdu ise Altın Hilal’dir

Ortak yanlar, birbirinden etkilenme, alıp vermeler olmakla birlikte ikisi aynı şeyler değildir. Tarihsel ve toplumsal olarak uygarlık devletli Sümer sistemiyle başlar. Bu anlamda kölelik, devlet, sınıf ve sömürü diyalektiğine dayanır.

Xerawreşk kültürü ya da uygarlığı bununla taban tabana zıttır. Sömürüye yer olmadığı gibi eşitlikçi, özgürlükçü ve dayanışmacıdır.

Bütün bu tanımlamalardan sonra Xerawreşk tapınağı için şunlar belirtilebilir. Xerawreşk’te insanoğlu insan kızı o güne değin en büyük bir düşünce yoğunlaşmasını yaşıyordu. Bu devrim niteliğinde bir düşünce patlamasıdır. Buna dayalı gelişkin bir sanatsal

yaratım ve inanç sistemi ortaya çıkıyor. İnsanın kullandığı araç-gereçler, teknoloji nitel bir sıçramayı yaşıyor.

Xerawreşk'te açığa çıkarılanlar, kendi dönemine özgün, çok yüksek bir teknoloji, sanat, bilim, din, mimarı ve düşünce gücünü temsil ediyor. Bu, tüm uygarlıkların kök hücresi olarak, nesilden nesile aktarılacak günümüze dek sürüp gelmiştir. Açık ki, Xerawreşk kazılarında ortaya çıkan dairesel tapınak ve içinde yer alan, T biçimli dikili taşlar, yeni bir kültürü ifade ediyor. (Resim: 25)

İnsanın özü, binlerce yıl süren, doğal toplum gerçekliğinde saklıdır. Doğal toplum, insanın, insanlaşmasının döl yatağıdır. Neolitik toplum bunun zirvesi ve nitel bir değişim dönüşümdür. Bu yeni bir durumdur. O güne kadar insanın yaşadığı toplumsal ilişkiler toplamı, bir sıçramayla, nitel bir değişimle, yeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkartıyor. Bu yeni durumun adı Devrim'dir.

Bu devrimin merkezi, Yukarı Mezopotamya'nın kalbi durumundaki Xerawreşk'tir. Bu devrimin temelinde insanlığın on binlerce yıllık deneyim, tecrübe ve birikimi vardır. Coğrafi koşullar da, her yönüyle buna uygundur. Burada oluşan, çanak çömleksiz Ön Neolitik yapılanma, daha sonra tarıma dayalı Neolitik Devrim'e yol açmıştır.

Bu, bilinen devletli-sınıflı uygarlıklardan nitel olarak farklı olan bir uygarlıktır. Bu uygarlık, doğayla uyumludur. Kadın eksenli bir yapılanmadır. Cinsler arası

eşitlik vardır. İlişkiler dayanışmaya, kolektivizme, eşitliğe ve özgürlüğe dayalıdır. Kölelik ve sömürü yoktur. Yalana yer yoktur. Ezen-ezilen yoktur. Üretilenler öncelikli ihtiyaçlara göre pay ediliyor. Topluluğun üyeleri doğal eşit haklara sahiptir. Tüm bunların bir toplamı olarak demokratiktir. Neolitik toplum demokratik bir toplumdur. Yarattığı kültür veya uygarlık da demokratiktir. Bu insanın özüdür. İlk mayalanması, şekillenmesi Xerawreşk'te gerçekleşmiştir.

Buna; “Xerawreşk(Göbekli Tepe) kültürü” denilebilir. Demokratik içeriğini göz ardı etmeden demokratik uygarlık veya kök hücresi olarak da adlandırılabilir.

Xerawreşk demokratik uygarlığı bir merkezdir. Ana nehirdir. Temel kültürdür. Kök hücredir. Burada diğer alanlara bir kültür dalgası biçiminde yayılmıştır.

Xerawreşk Kültürünün Yayılışı

“İnsanlık tarihi, ilk büyük dönüm noktasına, yiyecek üretimine geçilmesiyle ulaştı. Bu olay insanların sayısında çok büyük bir artış olanağı sağladı ve uygarlıkların üzerinde yükseleceği temelleri attı. Avcılığın ve toplayıcılığın, yerlerini nasıl, ne zaman ve nerede çiftçiliğe ve çobanlığa bıraktı bilinmiyor. Geçişin en erken ve en önemli örneklerinden biri, İ.Ö 8.500-7.000 dolaylarında Ortadoğu'da gerçekleşti. Tahıl tarımı, buradan çağımızın bilim adamlarının pek azını ortaya koyabildikleri göçler ve benimsemeler yoluyla,

Avrupa'ya, Hindistan'a, Çin'e ve Afrika'nın bazı yerlerine yayıldı.”(William H. McNeill)

Bu yayılmanın merkezi Yukarı Mezopotamya'nın kalbi durumundaki Urfa Xerawreşk'tir. Ortaya çıkan buluntular da bunu doğruluyor.

“Newali Çori'de bulunan kireçtaşıdan yapılmı minyatür boyuttaki maskeler, Nahal Lemar ve Güney Levantad'aki diğer buluntu yerlerinden bilinen doğal büyüklükteki taş maskelerin bir tekrarıdır.”(H. Hautmann)

Yine, Newali Çori'deki kabartmalı çanakdaki, “dans eden kadın figürleri; Xerawreşk'te ortaya çıkan, doğum yapan “çıplak kadın” betimlemesi, “kazı bezek” figürünün bir devamı gibidir.(Resim. 26-27)

“Çanak çömleksiz Neolitiğin(PPN), en önemli âlet grubunu oluşturan çakmak taşlarından yapılan saplı uçlar arasında, ok ve mızrak uçları ile kamalar yer almaktadır. Byblos uçlarının bir türü olan Palmyra Uçları, Gürcü Tepe'de oldukça sık bulunmaktadır.”(K Schmidt)

Âlet çantasındaki araç ve gereçlerin yapıldığı çakmak taşı, bütün bu yerleşim alanlarının ortak ham maddesidir.(Resim: 28)

Xerawreşk'te, “İnsan ayaklı hayvan-kuş figürleri”ortaya çıktı.(Resim: 29) Resim 41'de yer alan dikili taşın diğer yüzeyinde ise, sağda ve solda bulunan yatay ve dikey “H” harfleri ile kaplanı andıran ince işlenmiş bir figür bulunuyor. (Resim: 30) Newali Çori'de ise “Kuş İnsan Heykeli,” bulundu. (Resim: 31)

Bütün bu farklı kazı yerlerinde bulunan figürler, yan yana getirildiğinde, birbirlerinin devamı olduğu ve ortak bir kültüre, zihniyete, geleneğe ve kaynağa işaret ettiği anlaşılıyor. Sümer uygarlığı Xerawreşk uygarlığına dayanıyor.(Resim: 32)İyi ve dikkatli bir araştırmayla benzer figürler çoğaltılabilir. Bütün bu figürlerin ilk biçimlerini Urfa Xerawreşk'te görmek olasıdır. Örneği, Urfa Xerawreşk'te örümcek, yılan, kuş figürleri oldukça fazladır. (Resim 33)

O halde bu kültürler ya birbirlerinde etkilenip paralel dönemlerde geliştiler ya da ana kaynak Urfa Xerawreşk uygarlığının bir devamı olarak biçimlendiler.

“Henüz araştırılmamış, Karahan buluntu yeri, Urfa'nın doğusundaki, çorak ve çok az yerleşim görmekte olan Tektek Dağları'nda yer almaktadır. Yüzeyde görülebilen T başlı dikili taşlar, buranın erken bir Neolitik yer olduğu konusunda kuşkuyla hiç yer bırakmamaktadır. Köylüler tarafından kısmen açığa çıkartılan dikili taşın ön yüzünde bir yılan kabartması bulunmakta...”(Klaus Schmidt)

Karahan ve Xerawreşk'teki T başlı dikili taşlardaki yılan figürleri incelendiğinde, her iki yerleşkenin ortak bağı açıkça ortaya çıkıyor. (Resim 34 ve 35)

Muhtemelen Karahan buluntusu da Newali Çori, Çeme Hallan, Kortik Tepe, Çayönü vb. yerler gibi Urfa Xerawreşk uygarlığının bir parçasıdır.

Tektek Dağları Bölgesi, daha sonraki geç dönemlerde de ciddi gelişmelere ev sahipliği yapmaya devam etmiştir. Antik Şuayip Kenti ile Yıldızlar Ülkesi,

Soğmatar'ın, tam da bu bölgede bulunması, ortak ana kaynağa, kök hücreye işaret ediyor.

Çayönü (Kota Berçem), Malatya Cafer Höyük, Newali Çori, Çem Hallan, Gritille, Gürcü Tepe, Kortik Tepe vb. yerlerde yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan bulgular, kendi özgürlükleri olmakla birlikte Urfa-Xerawreşk kültürü ve geleneğinin bir devamı olduğu anlaşıyor. Tümünü, bir sentez olarak, daha geniş anlamda, Yukarı Mezopotamya demokratik uygarlığı olarak değerlendirmek daha gerçekçi olur kanısındayız.

Xerawreşk, tarih olarak tüm bu yerlerden daha önce oluşuyor. Çatalhöyük M.Ö. 6500- 5800 yıllarına, Çayönü sitesi, M.Ö. 7250-6750, Newali Çori, 8600-8200 yıllarına tarihlenmektedir. Urfa Xerawreşk ise; M.Ö 9600-8200 dönemine tekabül ediyor. Bütün bu yerlerde ortaya çıkan heykeller, figürler özgünlükler olmakla birlikte birbiriyle örtüşüyor. Ana kaynak ortaktır. Yayılma merkezi aynıdır. Geçen zamanla birlikte gelişerek, değişerek bu zemin üzerinde tüm Yukarı Mezopotamya'da hâkim oluyor.

Daha sonra, bu zemin üzerinde, Neolitik Devrim olarak, “Aryen dil-kültürü” temelinde Yukarı Mezopotamya'da yayılıp egemen duruma gelince, kültür dalgaları biçiminde dünyanın diğer bölgelerine yayılıyor.

Eriha, Natuf ve Ayn Gazal kültürleri de kök hücre olarak, Yukarı Mezopotamya, Ön Neolitiğinin bir devamı niteliğindedirler. Burada daha erken dönemde köy yerleşmelerine rastlanmasına rağmen, Urfa Xerawreşk türü bir tapınma merkezine-tapınağa henüz

rastlanılmadı. Yerleşik yaşama geçme genel bir olgu olarak, dördüncü buzul çağının sona ermesiyle, tüm Yukarı Mezopotamya’da geniş alanda gelişmeye başlıyor. Bu temelde görkemli bir tapınak ve tapınma kültürünün çekirdek alanı, ortaya çıkan mevcut bulgulara göre Urfa Xerawreşk’tir.

“Great Zimbabwe olarak tanımlanan toprağın plânına baktığımızda bunu anlayabilirsiniz; Oval, kesinlikle anıtsal olan yuvarlak yapılar güçlü duvarlarla çevrilidir ve içinde yer alan koni şeklinde 10 metre yüksekliğindeki taş kule sanki Sardunya’daki Nuraghen’in (İtalya’daki Lâtin mezarlarının tam tersi olan mezar kuleleri) kardeşi, Eriha’daki kulenin ise kuzeni gibi durmaktadır. Dört ayaklı kuyruklu sürüngenler, kuş heykelleriyle taçlandırılmış taş stellere (dikili büyük taşlar) tırmanmaktadır. Newali Çori’deki tabak parçasında olduğu gibi taş kapların tüm yüzeyi kabartma sahneleriyle doludur.

Great Zimbabwe, farklı görüngülere ait birbirine çok benzeyen belirtilerin, mutlaka aynı kökene ait olmayacaklarını bize açık bir şekilde göstermektedir. Göbekli Tepe dünyası, Simbabwe taş evlerinden 10.000 yıl daha eski ve Sambesi Bölgesinden binlerce kilometre daha uzaktadır.(...) Great Zimbabwe hiç kuşkusuz Göbekli tepe yapılarıyla benzerlik göstermektedir. Ancak bu benzerlik sadece dış görüntü ve görüngüsel olarak örtüşmektedir.

Great Zimbabwe örneğinin oldukça basit bir anlatım amacı ve içeriği vardır. Göbekli Tepe yapıları ve

resimleriyle ilgili diğer görüngüsel benzerlikler ve örnekler aramak, Malta ya da İskoçya’da Orkney Adaları’ndaki örnekleri göz önüne getirdiğimizde, eğer gerçekten ispatlana bilecek genetik bir ilişki yoksa boşunadır. Günün birinde Malta’nın da gerçekten bu açıdan özel bir ilgi görebileceğini de belirtmek gerekmektedir.”(K.Schmidt)

Altın Hilal, bütün bunların ana kaynağı olabilir. Burada biçimlenen erken Ön Neolitik kültür bunlardan daha eski tarihlere dayanıyor. Dicle-Fırat arasındaki coğrafya bol bitki örtüsü, bol hayvan çeşitleri, verimli ovalar, bol akarsular vb. Neolitik kültüre beşiklik yapıyor. Birçok arkeolog ve bilim insanı tarafında ortaya konulduğu gibi ilk toprağa yerleşme, ilk hayvanı evcilleştirme, ilk tarım vb. tümü burada gerçekleşiyor.

Diğer alanlarda çıkan kültürlerin her yönüyle Verimli Hilal Neolitiğiyle örtüşmesi, kültürel göç dalgaları biçiminde yayıldığına tanıklık eder.

“Eski yapı tabakalarındaki kabartmaların tersine, iki hayvan da oldukça ince şekilde işlenmiştir. Eğer yaklaşık 6.000 yıl çıkartırsak, bunlar görünümüleriyle Hitit kabartmalarını hatırlatmaktadır.”(K. Schmidt) (Resim 36)

Aynı çarpıcı benzerliği, Xerawreşk’te ortaya çıkan” kazı-bezek çıplak kadın figürü”, (Resim; 26) Newali Çori’deki kabartmalı tabak üzerinde “dans sahnesindeki kadın figürleri”(Resim 27) ile Hatti Orta Tunç Çağı sanatındaki bazı kadın figürlerinde de görüyoruz.

Demek ki Urfa Xerawreşk Uygarlığı, ya bir kültür dalgası ya da doğrudan insan göçleriyle Anadolu'ya ulaştı. Çünkü Hititler ile Xerawreşk sakinleri, Aryen dil grubuna mensup topluluklar olduğu, tarihçilerce kanıtlanmıştır.

“Venus accueillantes buluntuları, Kuzey Afrika Kaya resimlerinde ‘Djenoun’ olarak adlandırılan ve keçî başlı cinin akrabası sayılabilecek betim gruplarına aittir. Djenoun’lar dişi ya da erkek olabilirler, ama her zaman oldukça abartılı şekilde cinsel açıdan çekici -ya da en azında cinsel ilişkiye hazır- betimlenmişlerdir. Göbekli Tepe’nin kazı bezeli söz konusu çizimi, büyük olasılıkla aynı tipe aittir.”(K Schmidt)

Burada da Xerawreşk uygarlığının, bir kültür dalgası biçiminde yayılışının etkileriyle ilişkilendirmek yanıltıcı olmasa gerek.

“Aryen kültürün verimli Hilâl’de kendini kanıtlayıp güçlü bir kurumlaşma sağlamasının ardından daha doğuya yayılımı da oldukça etkili olmuştur.(...) ilk belirtilerine İran yaylalarında M.Ö.7000’lerde rastladığımız kültürel taşınma, Hindistan’da takriben M.Ö.4000’lerde, etkili olmaya başlamıştır. Türkmenistan yaylalarında bu etki 5000’lere erişmektedir. (...) M.Ö. 3000’lerde İran batısında Elam Bölgesinde, daha çok bir Sümer kolonisini düşündüren Sus merkezli şehir uygarlığına sıçrama yapmış gibidir.(...)Pakistan’da bulunan Pençav(Pençab) nehri kıyılarındaki Harappa ve Mohanjadro kent kuruluşları da M.Ö. 2500’lere denk gelmektedir.(...)Çin’in kendi kültüründe Neolitik üst

evreye M.Ö. 4000’lerde ulaşıldığı düşünölmekte ve kanıtlanabilmektedir.(...) M.Ö. 4000’lerde Doğu Avrupa’ya, M.Ö. 2000’lerde Batı Avrupa’ya tamamen yerleştiiğı kabul gören temel bir görüştür.”(A. Öcalan)

O halde, Urfa-Xerawreşk yerleşkesinde biçimlenen uygarlık, mevcut araştırma ve bulgulara göre, tüm kültürlerin ana rahmine düşen ilk biçimidir demek yanılığı ve abartılı olmayacaktır.

Ana Nehir kültürü İle Devletli Uygarlığın Çatışması

Elbette tarih de her gerçeklik gibi, kendine özgü bir gerçekliktir. Tarih; insanın insanla, insanın doğa ve toplumla, insanın maddî, manevî üretimi ve toplumsal ilişkileriyle ilgilidir. Tarih bir anlamda insanlığın toplumsal hafızasıdır.

O zaman bu hafızda çarpıklık, çelişki ve çatışma nerede ne zaman ve nasıl başladı?

Toplumsal çelişkinin başlangıcında yine insanın kendisi vardır. Bu çelişkiyi, her ideoloji ve düşünce sistemi kendine göre farklı tarzda yorumlasa da tümünün özü insana dayanır.

Bu insanın yaratılış mitosuyla bağlantılıdır. Mitolojik yöntem, insanın doğayla ilişkileneşine ve hakikat arayışında kendine özgü bir yorum getirir. İnsanı doğanın ayrılmaz bir parçası olarak ele alır ve hakikat arayışını da bununla ilişki olarak yorumlar. Doğa ile insan arasında genellikle uyumlu dengeli bir ilişki vardır. Özellikle doğu mitolojilerinde iyi ile kötünün

çatışmasında, genel olarak doğa ile iyi olan özdeşleştirilir.

Bu; Hint Ramayana Destanı'nda, Kürt Mem ü Zin Destanı'nda, Sümer Gılgamış destanı'nda açıkça görülür. Ama diğer yanda Herakles Mitosunda durum tam tersidir. Herakles'in on iki ünlü işinin tümü doğaya karşıdır. Batı mitolojisinin zihniyetinde doğayı sömürme veya sömürü nesnesi olarak görme daha ön plânda olup belirgindir. Günümüzde, insanla doğa arasında yaşanan çelişkinin kök hücresi devletli Sümer uygarlığıdır. Ancak batı mitosunu bunu daha inceltip derinleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır.

Semavî dinler ise, bu çelişkiyi insanın yaratılışıyla birlikte ele alır. “İnsan işte Âdemdeki bu ‘ruh-balçık’, ‘Allah-Şeytan’ savaşımından başlar.”(Ali Şeriati) felsefî olarak ilk çelişki çatışma bu kavramlarla dile getiriliyor.

Bu çelişkili tarih nerede ne zaman ve nasıl başladı?

Semavî dinlerde bu soyut olmakla birlikte, yer olarak iki nehir (Dicle-Fırat) arasında, “Âdem-Havva” çocukları “Habil-Kabil-Aklina” arasında başlamıştır.

Habil Kız kardeşi Aklina ile nişanlıdır. Ancak, Kabil kardeşinin nişanlısı güzel Aklina'ya tutulur. Bu ikisi arasında çelişkiyi temsil eder. Çelişkiyi çözmek için, Allah'a kurban sunmaları önerilir.

“Kabil kurbanlık olarak bir deste solgun sarı buğday getirmişti. Habil ise kırmızı tüylü genç ve kıymetli bir deve getirir. Bu yüzden Habil'i avcılık döneminin temsilcisi, Kabil'i de çiftçilik döneminin temsilcisi olarak görüyorum.”(Ali Şeriati) Bu savaşta

Allah, Habil'in kurbanını kabul eder. Sonuçta; Kabil, Habil'i öldürür.

Burada ; “Âdemin oğullarının her ikisi de beşeridir. Doğal birer beşer! Ama birbirleriyle savaşmaktadırlar. Biri ötekini öldürür. Burada başlar insanlık tarihi. Âdem'in savaşı özde (türde) gerçekleşen zihinsel savaştır.” (Ali Şeriatî) Bu yaratılış zihniyetidir. İnsanın yaratılış öyküsünün felsefesidir. Bir tür ilk insan felsefesi anlamına geliyor.

Habil ile Kabil'in savaşı ise, pratik yaşamda gerçekleşen savaşla özdeş olup, bunun başlangıcıdır. İlk kardeş katiliğidir. “Dolaysıyla Habil ve Kabil öyküsü, tarih felsefesi...”(Ali Şeriatî) anlamına geliyor. İlk çelişki, ilk çatışma, ilk kavga oluyor. “Habil Kabil'in savaşı tarihteki iki karşıt cephenin savaşıdır, tarihin diyalektik bağlantısına göre.”(Ali Şeriatî)

Habil; simgesel olarak özgür, avcı toplulukları temsil ediyor. Bu devletli uygarlık süreci öncesi dönemdir. Burada insanlar arasında sömürü, baskı, sınıf ayrımı, özel bireysel mülkiyet ve kölelikten uzak, doğayla uyumlu, özgür bir yaşam yaşanıyor. Bu doğal-Neolitik uygarlık olup son derece demokratiktir.

Kabil ise; simgesel olarak, çiftçiliğe dayalı Sümer uygarlığını ifade ediyor. Bu kölelik, sömürü, sınıf, özel mülkiyet düzeni oluyor.

Tarihte ilk çelişki, ilk çatışma, ilk kavga; demokratik uygarlık ile devletli uygarlık arasında geliyor. Her ikisinininkinden de diyalektiksel bir gelişim, değişim, dönüşüm ve hareketlilik vardır.

Burada kardeşlik kavramı; eşitlik, dayanışma, paylaşma, dostluk, özgürlük, sevgi, saygı, barış, doğayla uyum ruhudur.

Bu mitos'ta, Habil; Neolitik değerlerin temsilini bulduğu, demokratik uygarlığın taşıyıcısı ve Aklina-doğa ile uyum halinde olan kişiliktir.

Kabil ise; haksızlık, gasp, eşitsizlik, haksızlık, kardeşlik ruhunun bozulması, yabancılaşıma, soysuzlaşma, zorbalık ve kardeş katiliği oluyor.

Aklina ise; güçten düşürülmüş, etkisizleştirilmiş, ötekileştirilmiş, söz hakkı elinde alınmış, üzerinde kavgaların yürütüldüğü bir nesne konumuna düşürülmüş. Belki de Aklina mitos, köleleştirilen kadının ilk hikâyesi oluyor.

Habil ile Kabil arasındaki savaş; o günden, bugüne dek tüm şiddetiyle sürüyor. Bir yanda demokratik uygarlık diğer yandan devletli uygarlık kesintisiz bir savaş içindedir. Bir yanda kardeş katiliği üzerinde şekillenen ve içinde yaşadığımız kirli Kabil düzeni, diğer yanda özlediğimiz ve yaratmaya çalıştığımız, yitip giden Aklina-Habil düzeni...

Bu çelişki ve çatışmanın ilk somut öyküsü; demokratik Xerawreşk uygarlığı ile Sümer rahiplerinin Ziguratlarda inşa ettiği devletli uygarlık arasındadır.

"Araştırmalara göre karışık yaratıkların ortaya çıkış öyküsü, birçok evreden geçmiştir. M.Ö. 5. 4. ve erken 3. binde Obeyd ve Uruk Dönemi'nin ilk şekillendirici evresinde farklı hayvanların karakteristik yapıları, güçlü ve tehlikeli karışık yaratıklarda

birleşmiştir. Karışık yaratıklar M.Ö. 3.binde Akkad Hanedanlığı zamanındaki ikinci evresinde, korkunç canavarlar olarak yakalanır ve cezalandırılır; bu konu, Akkad hükümdarının politik bir programında, genel düzeni sağlayan bir elçiyle birleştirilebilir. M.Ö. 2.binin başlarındaki Eski Babil Dönemi'nde ise, iyi niyetli ve kötü niyetli yaratıkların çatışmasına dönüşür. M.Ö 2. binin, ikinci yarısında hayvan başlı cinler çoğunluktadır ve Yeni Babil Dönemi'ne kadar, Lamashtu ya da Pazuzu örneklerinde olduğu gibi, bireyleştirilen korkunç yaratıklar olurlar. “ (Klaus Schmidt)

Bu, doğayı denetime alma savaşıdır. Bir tür doğanın kırılması ve kutsal olmaktan çıkarılıp sömürü nesnesi haline dönüştürülmesidir. Birinci doğa kırılma dalgası; Sümer mitosuyla başlıyor. Sümer rahipleri yarattıkları mitoslarda, bazı hayvanları tehlikeli güçlü ve zararlı yaratıklar olarak betimliyor. Bu aynı zamanda, Tanrıça İnna'nın şahsında, birinci kadın, emek ve doğa kırılma dalgası oluyor. Birinci kırılma dalgası Sümer köleliğiyle bağlantılı geliyor. İkinci ve üçüncü kırılma dalgaları bunun bir devamı olarak biçimleniyor.

Birinci kırılma dalgası kadını parça parça denetime alıp köleciliği derinleştirip yaygınlaştırıyor. Birinci kırılma dalgasının ikinci aşaması, Akad düşüncesi ve mitolojisiyle daha da ileriye götürülüyor. Bazı hayvanlar cezalandırılması ve yok edilmesi gereken korkunç canavarlar olarak beyinlere kazınıyor. Akad aşaması Tanrıça İştar'ın şahsında gerçekleşiyor. Yine buna doğa ve emek kırılması eşlik ediyor.

Birinci kırılma dalgasının üçüncü aşaması ise, Babil ile başlıyor. Neolitik dönemde uyum halinde olan hayvanlar “iyi” “kötü” denilerek kategorize ediliyor.

Hayvanlarla birlikte kadın da Tanrıça Tiamat şahsında, artık param parça edilmesi gereken korkunç bir yaratık şeytan olarak görülüyor. Burada dikkat çekici olan şey, kadının doğayla özdeşleştirilmesi ve doğa-kadın kırılma dalgalarının birlikte ele alınmasıdır. İnsan köleleştikçe emek kırılması da derinleşiyor.

Uygarlığın Greko-Romen dalgasıyla kölecilik açık ve çıplak bir sisteme dönüşüyor. Grekler bunun felsefesini geliştirirken, Romalılar da bunu somut bir sisteme dönüştürüyorlar.

Aristo’nun deyiimiyle kadın iki ayaklı bir ev hayvanıdır. Bu kadının köleleştirilmesidir. Artık kadın özgürlüğünü yitirmiş eve hapsedilmiş bir köledir.

Genelde Semavi dinler özelde İslam uygarlığı ile birlikte ikinci kadın kırılma dalgası geliyor. İsa sisteminde üç Meryemlerin politik yaşamda hiç bir etkileri görülmezken, İslamiyet ise Hz. Ayşe, “Kadın doğacağıma taş olarak doğsaydım” diyecek kadar bir Tanrı-kulluk sistemine dönüşecektir. Artık kadın hiçbir hakkı olmayan basit bir kul derekesine düşürülmüştür. Bu kulluk sistemidir. Kadının sistematik olarak kul haline getirilmesidir.

Devletli sınıflı uygarlığın üçüncü aşaması olan kapitalizmle birlikte üçüncü kadın kırılma dalgası geliyor. Artık kadın vitrinlerde sergilenen bir metaya

dönüşüyor. Buna emek ve doğa kırılması eşlik ediyor. Bu kadının metalaşmasıdır.

Xerawreşk Uygarlığı'nı yaratanların zihniyeti bütün bunların tam tesiydi. Xerawreşk sakinleri doğayla uyumlu ve barışıklılar. Doğayı bir ana olarak kutsuyorlardı. Doğa onların yaşamında, yaşam nesnesi olarak kutsaldı. Ölme öldürme yoktu.

Xerawreşk'teki hayvan figürlerini bu temelde değerlendirmek, her halde daha gerçekçi olur. Doğa, insan ilişkileri barışçıl ve kutsallığı esas alıyor. Yaratılan kültür son derece demokratiktir. İnsanın insanla ilişkisi sömürü ve kölelikte uzak eşitlik ve özgürlüğe dayalıdır.

Sümer uygarlığıyla birlikte, ilişkiler tersine dönüşüyor. Xerawreşk uygarlığının olumladığı, kutsadığı her şey, düşman olarak görülüyor. Âdeta doğaya karşı savaş açılıyor. Hayvanlar canavarlaştırılıp zararlı yaratıklar olarak beyinlere yerleştiriliyor. Sömürü ve kölelik kutsanıyor. Bu Babil ve Akkad kültürlerinde en üst düzeye çıkartılıyor. Sümer Zigguratları'nda biçimlenen anti demokratik uygarlık, “ ilk uygarlık olma onuruyla” yeryüzüne yayılıyor.

“Devlet ve devletli uygarlık, özgürlük, eşitlik ve paylaşım açısında insanlık yaşamında en büyük karşı devrim niteliğindedir. Devlet; “özel mülkiyeti kutsallaştıran ve bu kutsal şeyi bütün insan topluluğunun en yüce ereği olarak bildiren(...) zenginliklerdeki durmadan daha hızlı bir büyümenin ardı ardına gelişmiş yeni biçimleri üzerine, genel olarak toplum tarafından

yasaya uygun mührü de basan bir kurum”
niteliğindedir.” (Fridrich Engels)

“İnsanlık tarihinin ikinci dönüm noktasına, uygar toplum denilen becerikli ve karmaşık toplumların ortaya çıkışıyla ulaşıldı. İşte bu noktada Ortadoğu’nun önceliği tartışma götürmez. İnsanlığın en eski uygarlıkları, Dicle-Fırat ve Nil vadilerinde, İ.Ö 3500-3000 dolaylarında gelişti.” (William H. McNeill)

Demek ki Xerawreşk Uygarlığı ile Sümer uygarlığı birbirine zıt iki kutup olup sürekli bir çelişki ve çatışma içine giriyor. Xerawreşk kültüründe hayvanlara biçilen roller, Sümer uygarlığında tersine çevriliyor. Bir ana olarak kutsanan doğa, Sümerler de sömürü nesnesi haline dönüşüyor. Kadın eksenli toplumsal yapı, eril bir topluma dönüşüyor. Çatışma iki uygarlık arasında gelişiyor.

Sümer Rahiplerinin Ziguratlarda mitolojiye dayalı yarattığı ideoloji, bu karşıtlık üzerinde şekilleniyor.

Bunu somut olarak tarihin akışında da görmek mümkündür. M.Ö 3500-500 yılları arasında Yukarı Mezopotamya’nın eşitlikçi özgürlükçü dayanışmacı kültür değerlerine sahip ana nehir toplulukları olan Aryen toplulukları ile Aşağı Mezopotamya’nın devletli sınıflı uygarlığına sahip Semitik toplulukları arasında 3000 yıl süren çelişki ve çatışmalar bunun somut göstergesidir.

Bu iki kök gövde(ana nehir kültürü ile devletli uygarlık) arasındaki çelişki ve çatışma bir yandan Tanrıça İnanna, İştar ve Tiamat ile Tanrı Enki, Enlil ve

Marduk arasında mitolojik(dolayısıyla felsefi ve ideolojik) düzeyde işlenirken diğer yandan somut olarak da savaşlarda yaşanmıştır.

Aşağı Mezopotamya'nın devletli Semitik toplulukları olan Akad, Babil ve Asur ile Yukarı Mezopotamya'nın ana nehir toplulukları olan Guti, Kssit, Lulub, Sübaru, Mitanni, Urartu ve Medler arasında üç bin yıl boyunca süren kesintisiz çelişki çatışma ve savaşlar bu iki kök gövde arasındaki zıtlığın bir sonucudur.

Xerawreşk Kültüründe Din

“Dünyanın gelmiş geçmiş büyük dini merkezlerinin çoğu, hac mekânları olmuş. Vatikan'ı, Mekke'yi, Kudüs'ü, Bodh Gaya'yı (Buda'nın aydınlandığı yer) ve Cahokia'yı (ST. Louis yakınlarındaki Amerika yerlilerinden kalma geniş alan) düşünün. Çoğunlukla uzaklardan gelen ruhanî seyyahlar bu anıtlara bakakalıp uygulanıyor. Göbekli Tepe bu anıtların ilki, bu tür bir merkezin ilk örneği olabilir.”(Charles Mann)

Bu da insana şunu çağırıştırıyor. Acaba uygarlıkların doğuşunda insanoğlunun, insan kızının kutsal hisleri, inançları mı etkileyici oldu? Bunun oluşmasında “kutsallar dizgesi” mi sürükleyici oldu? Sümer uygarlığı da kutsal olarak görülen, “Ziguratlar-tapınaklar” etrafında şekillenip gelişti. Yahudilik ve Hristiyanlık kutsal Kudüs etrafında biçimlendi. İslâmiyet Kutsal Mekke'de ortaya çıktı. Xerawreşk

kültürünün da dünyanın üç kutsal kentinden biri sayılan, Urfa ile bağlantılı olamaz mı?

Çünkü dünyamızın, Urfa Xerawreşk'te tanıdığı en görkemli ve en kadim tapınağı; bu günkü tekmil uygarlıkların ana kaynağı, kök hücresi olabilir. Eğer bu gerçekse, tüm uygarlıkların, ilk kıvılcımlarının temelinde, kutsal tapınma içgüdüsünün yattığı ortaya çıkmaz mı?

“Din; insanların doğal ve toplumsal yetersizliklerinin yansıması olarak beliren yaratıcı, düzenleyici ve yönetici üstün bir güç inancı (...)bu üstün güç tanrı kavramıyla dile getirilmiştir.(O. Hançerlioğlu)

İçeriği ve biçimi değişmekle birlikte, tarihin her döneminde insanlar, çeşitli nedenlerle hep böyle bir güç arayışı içinde olmuşlardır. Semavî dinler dışındaki tüm inançlarda bu güç, doğadaki nesnelerden aranmıştır.

“Yarı insan yarı hayvan figürleri, insanların taptıkları totemleri oluşturuyor.”(C. Bender)

“Bir insan başı üstünde, oturan bir kuş”, “aslan başlı insan”, “insan ayaklı kuş”, “kuş insan” vb. figürler Xerawreşk ve Newali Çori sakinlerinin inanç sistemlerine ışık tutuyor.

Urfa Xerawreşk'te ortak bir inanıştan, dinden söz etmek mümkündür. Din, her şeyden önce tarihsel-toplumsal olarak çıkış itibarıyla, insanın toplumsal kimliği niteliğindedir. Klân ve kabile toplulukları, din aracılığıyla kendileri ifade ediyorlar. Her Klânın, kabilenin bir totemi vardır. Totem, klân veya kabilenin kimliği niteliğidir. Onunla tanınırlar. Totemle kabile

arasında inançsal, kutsal ve yaşama ilişkin bir ilişki biçimi söz konusudur.

Özellikle “dinle ilişkili her soruşturma son derece önemli olmakla birlikte, üstünde durmamız gereken iki soru vardır; dinin akıldaki temeli ve insanın doğal yapısındaki kökeni.”(Davit Hume)

Hume, soruların yanıtını farklı ortaya koysa da dinin akıldaki temeli, insanın kendi çağında yaşadığı tarihsel toplumsal gerçeklikler toplamıdır. Her toplumda farklı özgünlükler biçiminde ortaya çıkmıştır. Semavî dinler öncesinde yaklaşık “35 bin tanrı ve tanrıça” olduğu düşünülürse, bu gerçeklik daha iyi anlaşılır. Bu anlamda Xerawreşk sakinlerinin de kendilerine özgü ortak bir inançlarının olduğu güçlü bir ihtimaldir. Dikili taşlar üzerindeki çeşitli figürler ve kuşların av sahnesi burada yaşayan toplulukların inanç ve yaşamlarıyla ilgilidir. (Resim:37)

“Bu tür çözümler Paleolitik işaretlerin ve figürlerin ritüel işlevini doğrulamaktadır. Bu tasvirlerin ve simgelerin belli ‘öykülere’, yani mevsimlerle, av alışkanlıklarıyla, cinsellikle, ölümle, bazı doğaüstü varlıkların ve bazı kişiliklerin (kutsallık uzmanları) gizemli güçleriyle ilişkili olaylara gönderme yaptığı artık açık görünmektedir. Paleolitik temsiller hem tasvirlerin simgesel (dolayısıyla ‘büyüsel-dinsel’) değerini hem de çeşitli ‘öykülerle’ ilişkili törenlerdeki işlevini belirten bir şifre olarak görülebilir. Kuşkusuz bu ‘öykülerin’ kesin içeriğini asla bilemeyeceğiz. Ama farklı simgelerin içine oturduğu ‘sistemler’, en azında onların Paleolitik

halkların büyüsel-dinsel uygulamalarında ne denli önemli olduklarını anlamamızı sağlıyor. Bu ‘sistemlerin’ birçoğunun avcı toplumlar tarafında da paylaşılması bu önemi doğruluyor.”(Mircea Eliade)

Xerawreşk’teki dikili taşlara, büyük bir ustalıkla işlenen bu figürler ortak bir tapınmaya, ortak bir inanışa işaret ediyor. Sistematik bir inanç göze çarpıyor. Bu bir tür doğa dinidir. Bir tapınma merkezinde, bu kadar hayvan figürünün bulunması, bunu her yönüyle destekler niteliktedir.

Avcı ve toplayıcı toplulukların, temel yaşam kaynağı avcılığa ve toplayıcılığa dayandığı için, onlara saygı duymakta ve kutsamaktadırlar. Bu kadar figür bir kutsamayı ifade etmesi gerçekçi bir değerlendirme olabilir. Semavi dinler dışında, tarih boyunca tüm dinlerde, insanlar tapındıkları nesnelerin figürlerini, heykellerini yapmış ve kutsamışlardır. Bu gelenek ve inanç daha sonra, bazı biçimsel değişikliklerle devletli uygarlık kültüründe yerini alıyor. Sümer, Babil, Mısır, Urartu, Helen, Roma vb. tüm uygarlıklarda bu gerçekliği görüyoruz. Özellikle Helen, Roma ve Mısır inanç sistemine bağlı olarak çok güçlü bir heykelcilik gelişiyor.

Her hayvan kümesi ve hayvan figürü, bir klân ve kabileyi temsil eden ve kutsayan birer simge-sembol olabilir. Bu gelenek birçok dinde günümüze dek sürüp geliyor.

Bu insanın soy-köken arayışıyla bağlantılı olabilir. Ben kimim, nereden gelip, nereye gidiyorum soruları,

insanoğlu, insan kızı için tarih boyunca hep merak konusu olmuştur. Bu anlamda doğaüstü güçler, “yabanıl hayvanların efendisi” yaklaşımını, insan-yaşam ilişkisi ve inancına dayalı olarak değerlendirmek mümkündür.

Urfa Xerawreşk’te din, burada yaşayan toplulukların bir tür kimliği niteliğindedir. Hem inanç, hem kimlik görevini görebilir.

“Tarih öncesindeki atalar inancının kökenini ve gelişimini saptaya bilecek hiçbir olanağa sahip değiliz. Etnografik koşullarından yola çıkarak fikir yürütüldüğünde, bu dinsel bütünün doğaüstü varlıklara ya da ‘Yabanıl Hayvanların Efendisi’ne inanmakla bir arada var olmaya uygun olduğu sonucuna varılabilir. Mitsel atalar düşüncesinin, Paleolitik insanların dinsel sistemi içinde yer almaması için bir neden yoktur: avcı toplumlara özgü köken mitolojileriyle -dünyanın, avın, insanın, ölümün-uyum içindedir. Ayrıca bütün yer küreye yayılmış ve mitolojik açıdan bereketli bir dinsel düşünce söz konusudur. Çünkü en karmaşıkları da dâhil olmak üzere (Hinayana Budizmi hariç) bütün dinlerde sürmüştür.” (Mircea Eliade)

Bazı hayvan figürlerinin, insanın kendisini korumayla da ilgili olması düşünülebilir. Onlara tapınarak, onlara sığınma, onlarla dost olma isteminin dile getirilişi de olabilir. Çünkü her kutsamanın, her tapınmanın temelinde korkuyla saygının sentezi vardır.

Acaba dikili taş üzerindeki, “Yarım Ay” figürü neyi ifade ediyor?

Bu, bin yıllar boyunca başta Aryen dil grubuna mensup halklar olmak üzere, tüm bölge halklarının inanışına damgasını vuran, “Tanrıça ve Tanrı SİN Kültü”nün, kök hücresi olamaz mı? Bu figür, bir tür, “Pre-SİN Kültü” niteliğindedir. Çünkü Ay, gizemliliğiyle, bin yıllar boyunca, “Tanrıça Sin” ve “Tanrı Sin” olarak halkların inanç dünyasına damgasını vurmuştur.

“Altmış bin yıl önce, Kuzey Irak’taki sarp Zagros Dağları’nda yaşlı bir adam ölmüştü ama sıradan biri değildi bu adam. Halkıyla öte dünya, ruhlar dünyası arasında bağ kuran bir Şamandı.”(Roger Lewin)

Bu şamanın ölüsü, birçok noktada bize ışık tutuyor. Yukarı Mezopotamya’nın güneyindeki Şanidar (Shanidar) Mağarası’nda bulunan “Neandertal Adam”ın cesedinin altına ve çevresine, bol miktarda renge renk çiçekler serpilmişti.

Bu, Neandertal insanında bir güzellik duygusallık, inanç ve saygı olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu, “ölüm-mezar-öteki dünya” ilişkisini de gözler önüne sermektedir. Öteki dünyada çiçeklerle bezenmiş renkli güzel bir yaşam hayal ediliyor. Şaman inancının ilk biçimleri, bu dönemlere dek uzanıyor.

Ortaya çıkan bu çoklu, değişken ve karmaşık figürler inançsal açıdan “insan-ruh” ikilemiyle de ilgili olabilir ve Şamanizm’in bu yöredeki bir tür özgün, ön biçimi olarak da değerlendirilebilir.

“Kuşkusuz ‘ilkel’lerin dinsel uygulamalarını ve mitolojilerini eski taş devri insanlarına uygulamak söz

konusu değildir. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi, Şamancıl türde, esrime Paleolitik Çağda da doğrulanmış gibidir. Bu bir yandan bedeni terk edip, dünyada serbestçe dolaşa bilen “ruh”a inanmayı, diğer yandan da ruhun bu yolculukta insanüstü varlıklarla karşılaşabileceği, onlardan yardım ya da kendisini kutsamalarını isteyebileceği kanısının varlığını gerektirir. (Mircea Eliade)

Avcı toplulukların temel besin kaynağı, dolayısıyla avları bu hayvanlardır. Burada toplu gerçekleştirdikleri ayinlerle ava kilitlenme, daha iyi sonuç almayla da ilişkili olabilir. Toplu ava çıkmadan önce, toplu ayinlerle ava motive olmadan doğan bir inanç olabilir.

“Göbekli Tepe’nin birkaç özel binaya sahip, bilinen taş çağı yerleşimlerinden bir olmadığını açıkça ortaya koyuyordu. Atalarımız burada daha çok dinsel özelliği ön plânda olan bir yer yapmışlardı. Yukarı Mezopotamya’nın bilinen ilk Neolitik yerleşmeleriyle yapılan karşılaştırmada, Göbekli Tepe’de o zamana kadar hiçbir yerde bilinmeyen, hatta Newali Çori’de bile olmayan yoğunlukta, ritüel buluntularla karşı karşıya olduğumuzu görüyorduk. Böylece, tüm gözlemleri değerlendirerek yapılan yorum denemelerinde, Göbekli Tepe’nin bir köy yerleşmesi olmadığı kararına vardık.”(Klaus Schmidt)

Bu bir köy yerleşimi değilse, olimpiik dinsel bir tapınma merkezi olma ihtimali daha da güçlenmiş oluyor. O halde Xerawreşk sakinlerinin, doğayla

bağlantılı olarak, kendilerine özgü bir inanç sistemleri vardı.

Bu kadar “T” biçimli devasa taş bloklar neyi ifade ediyor sorusu da önem kazanıyor.

Arkeolog, tarihçi ve uzmanlar, “T” biçimli sütunların, “stilize edilmiş insan tasvirleri” olabileceğini düşünüyorlar. Çünkü bu sütunlar üzerinde işlenen el ve kol figürleri bu yönlü düşünmeyi doğuruyor.

İnsan ve doğa ilişkisi temel alındığında böyle bir yoruma gitmek mümkündür. İç içe geçmiş, daireler biçiminde yerleştirilmiş onlarca “T” biçimli devasa taş bloklar uzanmaktadır. Bu “T” biçimli taşların oluşturduğu dairesel tapınak, burada yaşayanların doğaya, yaşama bakış açısıyla, yatay ve demokratik örgütlülük ve doğrudan demokrasi zihniyetiyle bağlantılı olarak şekillenmiş olabilir.(Resim: 38)

Burada yerleşik düşünce kalıplarımızın tersine gelişkin bir uygarlık yaşanmış. Sanatsal yönü oldukça fazla olan yüksek kabartmalı ve üç boyutlu sürüngen resimlerin hemen altında yer alan ince işlenmiş figür çalışması, buradaki gelişkin uygarlık düzeyini gösterir. (Resim. 39)

“Pek çok söylencenin simgesel içeriğini anlayabilmek için, yeryüzü merkezli anaerkil dinlerle, daha yakında tanıdığımız, gökyüzü merkezli, ataerkil dinler arasındaki temel farklılıkları bilmek önemlidir. Anaerkil toplumun siyasal, ekonomik toplumsal ve dini temeli tarımsal yıla dayanır. Tarımın önemi, tüm yaşayan nesnelerin doğumdan olgunluğa, oradan ölüme

ve oradan da tekrar doğuşa giden gelişmelerini vurgulayarak, dairesel bir yaşam görüşünü beslemiştir.”(Donna Rosenberg)

Xerawreşk'teki bu dairesel şekiller, burada yaşayanların doğaya, yaşama bakış açıları ve toplayıcılığın insanların yaşamındaki belirleyiciliği bu dairesel tapınağa yol açmış olabilir. Toplulukları besleyen bitkileri ele alalım. Bitkiler önce doğuyor, gün yüzüne çıkıyor. Sonra filizlenip, gelişip büyüyor ve olgunlaşıyor. Olgunlaştıktan sonra ölüyor. Ancak baharla birlikte tekrar doğuyor. Mevsimlerin döngüsüne bağlı olarak yaşam da dairesel bir döngü içinde dönüyor. Bu dairesel döngü insanların hafızasına, duygularına, kültürüne de yansımıştır. Buna ilişkin sözlü söylenceler, mitoslar, masallar üretilmiştir. Ölüm ve yaşam, iki dünya inancı da buna bağlı olarak şekillenmiştir.

Tapınak da aynı inancın, zihniyetin, düşüncenin bir sonucu olabilir. Sümer ve Yunan mitolojilerinde bu anlayış geniş yer buluyor.

“Persephone bir gün oyun arkadaşlarıyla birlikte çayırda çiçek toplarken birdenbire yer yarılmış, Tanrı Hades arabasıyla çıka gelmiş, kızı yakaladığı gibi kaçıp gitmiş. Ümitsizlikten ne yapacağını bilmeyen tanrıça ana, bütün dünyada kızını aramadık yer bırakmamış. Sonunda her şeyi gören ve bilen güneş tanrı Helios, Kore'nin bulunduğu yeri söylemiş. Bunun üzerine Demeter, Olympos'tan kaçmış, yüreği sızlayarak ıssız bir yere çekilmiş. Onun küsmesiyle toprağın bereketi kalmamış, insanlar kıtlık tehlikesine uğramışlar. Zeus

boşuna onu barıştırmaya çalışmış, boşuna Hades'ten kızı geri vermesini istemiş; Tanrı, kadının yalvarmalarına kulak vermiyor. Kendisine Hades'in sunduğu nar meyvesini yemiş, olan Persephone yer alt hâkimine bağlanmış bulunuyormuş. Bütün yalvarmaların boşuna gittiğini göre Zeus, Persphone'nin yılın üçte ikisini yani çiçek açma ve meyve zamanı, anası Demeter'in geri kalan üçte birini, yani kışı da kocası Hades'in yanında geçirmesini kararlaştırmış. Böylece toprağa yeniden bereket gelmiş.”(Azra Erhat)

Homeros Destanı'nda, güzel saçlı kraliçe, güzel örgülü Demeter olarak geçen bu Yunan mitos, Sümer, Çoban Tanrı Dumuzi-Tammuz ile İnana-İştari mitosuna dayanıyor. Bu mitos; Habil, Kabil ve Aklina serüveni olarak kutsal kitaplara geçmiştir. Muhtemelen, Sümer, “İnana-Tammuz” mitosunun temeli ise doğa ve mevsimlerin dairesel döngüsünü ifade eden, “doğum, yaşam, gelişme ve ölüm” gerçekliği ile ilgilidir. Bunu Xerawreşk'teki bu dairesel tapınağın temelinde yatan inanç sistemiyle ilişkilendirmek, kök hücreye giden yol olabilir. Başta üç semavi din olmak üzere, daha sonra gelişen bütün inanç sistemlerinin Sümer'e Süme de Xerawreşk'e dayanmaktadır. Her üç kutsal kitapta tarif edilen “cennet” imgesinin temeli de Yukarı Mezopotamya'nın Neolitik Devrimidir.

Xerawreşk Ve Cennet Bahçesi

Xerawreşk, Newali Çori, Çem Hallan, Kortik Tepe Çayönü ile Dicle ve Fırat nehirleriyle birlikte ele

alındığında üç kutsal kitapta sözü geçen “Cennet” mitosuyla örtüşmektedir.

Kutsal din kitaplarında adı geçen, “Cennet Bahçesi” neresidir tartışmaları yüzyıllardır sürüp gidiyor. Arkeologlar da bu tartışmaların izini sürüyor.

Bu iddianın temeli, Ana Nehir Kültürü ve Neolitik Devrimle bağlantılıdır. Mezopotamya’nın geç dönemlerinde sözü geçen Cennet Bahçesi’ni, eski Mezopotamya uygarlıklarının kökeninde aramak doğru bir yaklaşım olur kanısındayız.

Xerawreşk kazılarıyla ilgili ortaya atılan en çarpıcı iddialardan biri ise Adem ve Havva’nın yasak elmayı veya buğdayı yediği "Cennet Bahçesi'nin" burası olabileceğidir.

“Tüm kanıtlar gösteriyor ki burası insanlığın doğduğu yer.”(K.Schmidt) Semavi dinlere göre Adem ile Havva Cennetten çıktılar. Yani burada doğdular.

İncil’e göre, “Cennet Bahçesi Asur’un batısına” düşüyor. Asur’un batısı Urfa-Xerawreşk coğrafyası oluyor.

Üç kutsal kitap “Cennet Bahçesi’nin 4 nehirle çevrili” olduğunu yazıyor. Fırat ve Dicle bu tasvire denk düşüyor.

Tevrat; “Cennet Bahçesi’nin Suriye’nin kuzeyinde olduğunu belirtiyor. Xerawreşk coğrafyası belirtilen yerlerle örtüşüyor.

Asur tabletlerinde; “Beth Eden” adlı bir uygarlıktan söz ediliyor. “Eden” kelimesi Sümerce “ova” anlamına geliyor. Xerawreşk de Harran Ovası’nın içinde

yüksek bir tepede yer alıyor. Xerawreşk'in aşağısında bulunan ve Harran Ovasının devamı niteliğinde olan, ovanın Kürtçe adı “EDENE” ovası oluyor. Ovanın tam ortasına kurulmuş höyükli köyün adı da “Gunde Edene”(Edene Köyü) oluyor. Urfa, Mardin, Diyarbakır bölgesined kökleri mutemelen Neolitik Döneme dayanan onlarca höyükli köy bulunuyor. Höyükli Edene köyünün yanı başında şimdi kurumaya yüz tutmuş da olsa hala akmya devam eden bir akarsu bulunuyor.

Edene ovası ve köyü cennet bahçesi olan "ADEN" kelimesi ile birebir örtüşüyor. Aynı isimle aynı yerde bulunması salt bir rastlantı olmasa gerek. Bu isim günümüze kadar gelmiş olabilir.

Yine “Edene” ile Âdem’in kovulduğu “Adn” cenneti arasında da bir bağlantı kurmak mümkündür.

Kimi rivayetlere göre ise “burası Âdem ve Havva cennetten kovulduktan ve dünyanın farklı yerlerine atıldıktan sonra bütün dünyayı yürüyüp buluştukları yer...”

El-Araf suresinin 24. ve 25. ayetlerinde: 24. Allah dedi ki: “birbirinizin düşmanı olarak oradan inin. Size yeryüzünde bir zaman kadar yerleşme ve yararlanma vardır.” 25. Allah dedi ki: “orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan mahşere çıkarılacaksınız.”

Bütün bunlar, dal budak salıp yeryüzüne yayılan dinler ve inançlar ağacının, köklerinin Xerawreşk tapınağının (Resim: 21) derinliklerinde gizli olabileceğini gösteriyor.

Yukarı Mezopotamya Yazının Kök Hücresi mi?

Egemen tarih anlayışı, uygarlığı yazıya göre belirlemektedir. Yazı ile uygarlık âdeta özdeşleştirmiştir. Bu ciddî ve büyük bir yanılgı olsa gerek. Yazılı olan ve olmayan tarih diyerek, ikisini bıçakla keser gibi birbirinde ayırmak son derece dogmatik bir yaklaşımdır. Hiçbir şey birden bire ortaya çıkmaz. Her şey bir öncekinin bağrında mayalanır, sonra filizlenir, büyür ve çiçek açar. Bir öncekini yadsımak, sonrakini de köksüz ve zayıf bırakmaktır.

Açık ki Sümer Çivi yazısı, bir anda ortaya çıkmadı. Bir anda icat edilmedi. Birileri oturup bir yazı icat edeyim diye özel bir çaba göstermedi. Yazı fikri, insanın insanla, insanın toplumla, toplumun doğayla olan binlerce yıllık ilişkisinin deneyim ve tecrübesinin bir sonucu ve nicel birikimlerine bağlı olarak oluşmuştur. Bunun kaynağını dillerin oluşum serüveninde, Neolitik toplumda, hatta tüm Doğal toplumda aramak daha gerçekçi olur.

Urfa Xerawreşk figürleri, bunu doğrular izlemini veriyor. Buranın insanları belki de bu kadar hayvan figürleri ve karışık simgelerle bir şeyler anlatmaya çalışıyorlar. Dikili taşlardaki, hayvan figürlerinin yanı sıra, “yatay-dikey şerit işaretleri”, “H” biçimli şekiller, “Hilal Ay” ve hilâl içinde bir “O” harfini andıran işaret, (Resim 7) yine bu “O” harfini andıran kireçtaşında

yapılan ve şimdiye kadar sadece Xerawreşk'te bulunan, büyük halka birbirini tamamlar niteliktedir. (Resim 40)

Resim 41'de yer alan dikili taşın diğer yüzeyinde sağda ve solda iki el resmi, altında solda bir yatay iki dikey “H” harfi, sağda iki yatay “H” harfi bulunuyor. Bunların ortasında ise, “U” ve “U” içinde “E” harfi bulunuyor. En altta da kaplan pençesini ve kuyruğunu andıran ince işlenmiş bir şekil yer alıyor. (Resim: 30) aynı taşın diğer yüzeyinde ise, arka arkaya iki “C” sonra, “H”, “C”, “H” ve ters “C” biçimindeki özgün çoklu, değişken işaretler, vb. tümü, bir simgeler dizgesi olsa gerek. Hayvan figürlerinin, çeşitli işaret ve simgelerle yan yana ve bir sistem içinde düzenlenmiş olması bu düşüncüyü daha da güçlendiriyor.

Birçok dikili taşta, H simgeleri bulunuyor. Bu simgelerin çoğu, (“H, C, V, U, E, O” gibi) bugün kullandığımız modern harflerle tıpa tıp aynı olması da oldukça dikkat çekicidir. (Resim: 41)

Bu kadar özgün, karışık, farklı işaretler hayvan figürleriyle yan yana getirildiğinde, bütünlüklü bir işaretler, simgeler ve figürler dizgesi ortaya çıkıyor. Bütün bunlar, insana bir yazı veya yazıyı doğuran kök hücre ola bileceğini çağırıştırıyor.

Şu ortaya çıkıyor. Burada pratikte kullandığımız anlamda bir yazıdan söz edilemez. Ancak taşlar üzerindeki işaret, simge ve figürler bize bir olayı, hikâyeyi anlatıyor olabilirler. Xerawreşk sakinleri bu figür, simge ve işaretler dizgesi ile bir şeyler aktarıyorlar. Bu sütunlara yapılan, çizilen ve yazılan

figür-işaret-simgeler, daha sonraki tarihsel süreçlerde yüksek kayalıklara, kale duvarlarına, taş bloklara yazılan yazıtların kök hücresidir. Dara'nın Bihüstun yazıtlarının dayandığı geleneğin ilk biçimidir.

Sümer Çivi yazısı, Hitit ve Mısır Hiyeroglifi yazısı, birden bire ortaya çıkmadı. Bunların dayandığı bir ana kaynak olmalıdır. Bu kaynağın Yukarı Mezopotamya olması güçlü bir ihtimaldir.

Xerawreşk Topluluklarında Sanat

“Erken Neolitik Dönem’e ait Göbekli Tepe şimdiye dek bulunan buluntu yerlerinin aksine, Germuş Dağları’nın Urfa-Harran üzerinde yükselen 800 metrelik en yüksek noktasındaki konumuyla ve yapılarının görkemli kuruluşu ve donanımıyla özel bir önem taşımakta ve yeni bir organize yerleşim tipi oluşturmaktadır...”(Harald Hauptmann)

İlk sanat, bu görkemli tapınakta, özel önem taşıyan bu, ilk organize yerleşim yerinde biçimlendi. Tarihin bu ilk tapınağında, sanat, din ve mitoloji sinkretistik bir özellik taşıyor. Üçü iç içe olup henüz ayrışmamış durumdadır. Bu açıdan dinin yapısında ortaya çıkan, birçok özelliği sanatta da görmek mümkündür.

“Neredeyse insanla yaşıttır sanat. Bir çeşit çalışmadır; çalışma ise insana özgü bir eylemdir.” (Ernst Fischer)

Sanat, insanın yaşamının ve kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan toplumlarının olduğu her yerde,

sanatın izlerine rastlamak mümkündür. Çünkü sanat; daha iyi, daha güzel, daha özgür bir yaşamı imgeler aracılığıyla, daha üst düzeyde yaratma arayışı ve eylemidir. Hakikat arayışının bir parçasıdır. İnsanın hakikat ve özgürlük arayışı kesintisiz olduğuna göre, sanat da insanlıkla birlikte var ola gelmiştir.

“Yontma taş dönemi, sanatın doğuş dönemidir.” (Afşar Timuçin) Ön Neolitik avcı ve toplayıcı topluluklar olan, Xerawreşk sakinlerinde de sanatsal olgu çok net olarak ortaya çıkıyor.

Her şeyden önce sanat, insanın düş gücünün bir ürünüdür. Düş gücü, metafizik olmadan, düşünsel düzeyde geleceği kurgulamadan insanın ileriye doğru yol alması düşünülemez. Neolitik Devrim gibi, gelişkin bir toplumsal sistemi geliştiren, Yukarı Mezopotamya topluluklarının güçlü bir sanat olmadan bunu başarmalar mümkün değildir.

“İnsanoğlunun ilerlemesine, çok geniş katkıda bulunan, büyük bir yetenek olarak hayal gücü ise, mitoslardan, efsanelerden ve geleneklerden oluşan, yazılı-olmayan bir edebiyat yaratışıyla, insan ırkı üzerinde itici bir güç haline gelmiştir.”(K. Marx)

İnsanın tasarımlar, düşünceler ve inanç sistemini geliştirmesi direkt insan etkinliğiyle bağlantılıdır. Devrim niteliğindeki toplumsal etkinlikleri geliştiren bu insanlar, buna paralel sanatı da geliştirmişlerdir.

“En önemli ve çok sayıda figüratif belge, bezenmiş mağaraların keşfi ile sağlanmıştır. Paleolitik sanatın bu hazinelere Urallar ile Atlantik arasında kalan,

görece sınırlı bir alana yayılmıştır. Batı ve Orta Avrupa'nın büyük bir bölümünde ve Don nehrine kadar Rusya'da eşya sanatının örnekleri bulunmuştur. Ama mağara resmi sanatı İspanya, Fransa ve Güney İtalya'ya ile sınırlıdır. (Ural'larda 1961'de keşfedilen resimli bir mağara hariç) bu örneklerde insanı ilk çarpan, 'sanatsal içerikteki olağanüstü birliktir. Tasvirlerin görünür anlamı, M:Ö: 30.000'den M:Ö: 9.000'e kadar değişmemiş gibidir ve hem Astuyas/ hem de Don nehri kıyısında aynıdır.' Daha sonra Lerroi-Gourhan'a göre, aynı ideoloji sistemin, özellikle de 'mağaralar dini' olgusunu belirleyen sistemin ilişkiler yoluyla yayılması söz konusudur.”(Mircea Eliade)

Bunların açığa çıktığı dönemlerde, Verimli Hilâl'deki gelişmeler henüz gün ışığına çıkmamıştı. Bu gün başta Xerawreşk olmak üzere, Yukarı Mezopotamya'da arkeolojik kazılarda ortaya çıkanlar, gelişkin bir sanata da işaret ediyor. Yüzlerce kabartma resim, heykelcik ve figür bunun somut göstergesi oluyor.

Xerawreşk figür, heykel ve kabartmaları incelendiğinde buraya özgün bir sanatın olduğu ortaya çıkıyor.

Xerawreşk insanının sanatındaki “yetkinlik ve bakışlılık” dikkat çekicidir. Bu onların sanatta salt, basit bir taşımacı olmadıklarını gösteriyor. Gerek taşlara kabarma biçiminde çizilen hayvan figürleri-desenleri, gerekse başta, Urfa Heykeli olmak üzere, diğer heykeller onların gerçek anlamda bir tasarımcı ve yorumlayıcı olduklarını gösteriyor. Kendi yaşamlarını, doğayla

ilişkilerini tasarlayıp, yorumlayarak taşlara işlemişlerdir. Taşlara işlenenler; Xerawreşk sakinlerinin yaşamla, doğayla, yaratılışla, toplumla ilgili düşleri, düşünceleri ve inançlarıdır. Tasarlama ve yorumlama gücüdür. Bu onların yetkinliklerini açıkça ortaya koymaktadır.

Elbette tam bir yetkinlik, ustalık ve uzmanlıktan söz edilemez. Çünkü doğanın kendisinde de tam yetkinlik yoktur. Dolayısıyla sanatta da olmaz. Ancak, Yukarı Mezopotamya sanatçısı son derece gerçekçidir. Dikili taşlar üzerindeki hayvan kabartmaları ve heykeller dikkatlice incelendiğinde, sanki “salt aktarımcılık ve taşımacılıkla” sanat yapılamayacağının bilincindeler. Sanatçının yaptıkları salt bir kopya değil, kendinden birçok şeyi kattığı gözlemlenebilir.

R. Bayer’in belirttiği gibi; Neolitik insanının yaptığı, tepeden tırnağa eksiksiz bir sanattır. En önemlisi de özgür iradeye bağlı gelişen, özgür bir sanattır. Çağımızın sanatçısı, her yönüyle Kapitalist Modernite’ye bağlandığında özgür sanat geliştiremiyor. Sanatçı, bin bir bağla oraya bağlanmıştır. Âdeta sistemin tutsağıdır. Onlar gibi düşünmek ve yapmak zorundadır. Her şey metalaştırıldığı gibi, sanat da metalaştırılmıştır.

Xerawreşk topluluklarının sanatçısı ise, doğayla uyumlu ve son derece özgürdür. Geliştirdiği sanat da özgürdür. Kendi özgür iradesine göre, doğaya bir yorum getiriyor. Doğayı yorumlayıp tasarlayarak yapıyor. Çünkü kendisiyle doğanın nesneleri arasında özgür doğal bir ilişki vardır. Zorlamaya yer yoktur. Doğayı, doğanın nesnelerini ve hayvanları istediği gibi

yorumlamaktadır. Biçimlerini bozmakta, onlara yeni biçimler vermektedir. Onları basit biçimiyle salt kopya, aktarıcılık ve taşımacılık yapmıyor.

Xerawreşk'te ortaya çıkan hayvan kabartmaları bunu her yönüyle kanıtlar durumdadır. Meselâ; insan ayaklı kuş figürleri, (Resim: 29) “elleri arasında bir insan başı tutan ve dizlerinin üstüne çöken insan heykeli” ile Newali Çori’de bulunan, kuş insan, aslan başlı insan ve insan başını kavramış kuş kabarması figür ve heykelleri, günümüz insanına ters gelebilir. Oysa bu, O’nun doğa-insan-hayvan ilişkisini ele alma ve yorumlama tarzı oluyor. Son derece gerçekçidir.

Aslanı kükremiş, dişleriyle saldırmaya hazır, kuyruğu sırtının üstünde, neredeyse kulaklarına değecek durumdadır. Bu onun avla bağlantılı olarak doğaya bakış açısını oluşturuyor. (Resim: 36)

Bölgede o dönem, bol bulunan, insan-yaşam-üretim-inanç’la direk zorunlu diyalektik ilişkisi olan tilki, kurt, leopar, aslan, örümcek, böcek, koç, domuz, geyik, ceylân, yabani eşek, ördek, kelaynak, turna, güvercin, yılan, akrep, kertenkele, vb. çizilmiş. Av sahnelerini resmetmiş. Bu yaşamın kendisi olup, geçekçi bir zihniyeti yansıtıyor.

“Göbekli Tepe’deki kadın deseninin, (Resim 26) şimdiye kadar ön Asya Neolitikğinde bir benzeri daha bulunamadı. Duerr’in ‘Sedna ya da hayat Aşkısı’ eserinden bir bölüm belki bize yardım edebilir; ‘altı yıl önce yayınlanan kitabın Düş Zamanı’nda eski insanların günümüzden daha rasyonel oldukları görüşünü

savundum; çünkü onlar aklın ötesindekiyle akıllı bir ilişki içindeydiler ve işte bu nedenle onların bilgeliliği sevdiklerini, yani onların filozof olduklarını söyleyebiliriz. Bu tez artık abartıldığında daha az yanlış... Elinizdeki kitapta, eski insanların bilgiyi hayattan daha az sevdiklerini ve hayatı kazanmak için çaba gösterdiklerini ve onu devamlı yenilediklerini göstermeye çalışacağım. Bu insanlar entelektüel değillerdi, onlar ritüelistlerdi. Böylelikle gerçeklikle ilgilenmediklerini söylemek istemiyorum ama onlar gerçekliği sevdiklerinde Nietzsche'nin söylediği gibi de 'ayakları için gerçeklik, ardından onları dans ettiren gerçeklikler söz konusuydu.'"(K. Schmidt)

"Seki levhalarının birindeki, bu dizleri üzerinde duran çıplak bir kadını betimleyen, kazı-bezek", oldukça dikkat çekicidir. Bu yüksek bir düş gücünün imgelemidir. İri kalçalarına karşın, ince kollar ve bacaklar söz konusudur. Kadın iri yuvarlak kalçaları ve ince, uzun çevik bacaklarıyla sonsuz bir dansa durmuş gibidir. Sağa sola savrulmuş çıplak memeleri, üretkenliğin, doğurganlığın ve bereketin simgesi olarak çağrışım yapıyor.

Xerawreşk sanatçısının çizdiği örümcek benzeri hayvanın kimi yerde 6, kimi yerde ise 8 ayağı bulunuyor. Yine kuş betimlemelerinde ayakları olduğundan daha uzun ve eğri çizilmiş. Kuş ayaklarından çok, insan ayaklarını andırıyor. Yaban domuzu dişlerini göstermiş, erilliğini ve saldırganlığını ön plâna çıkarmış. Bir fabl masalımı anımsatan, yan yana duran yılan, turna, tilki,

geyik, yine alt alta çizilmiş boğa, tilki ve turna sahnesi insana meşhur, “Sözlü, Kürt Fabl Masallarını anımsatıyor. (Resim: 42)

Yılanlardan meydana gelen ağ, aslında dikkatlice incelendiğinde, yılan ağından ziyade, yan yana dizilmiş dördü sağa, dördü sola bakan insan başlarını andırıyor.(Resim. 43) Bir başka dikili taştaki yılanlar ise, gerçeği andıran son derece kıvrak ve hareketlidirler. Sanatçı onları oldukça hareketli ve canlı olarak tasvir etmiş. (Resim: 35)

Bütün bunlar bize neyi ifade ediyor?

Aslında Xerawreşk sanatçısı; bütün bunlarla sanata büyük bir anlatım gücü katmış veya kazandırmıştır. Kabartmaları bir anlatım, tasvir ve yorumlama gücü olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olur. Figürlerdeki çizgilerin estetikliğine, eğri-büğü oluşlarına göre bir değerlendirmeye gitmek yanlışlıktır. Burada bir ustalıktan, uzmanlıktan ziyade, bir yorumun, tasarımın veya özgür istemin belirleyici olduğunu düşünmek daha yerinde olur. Şöyle düşünüp yorumlamak gerektiği inancındayız: Xerawreşk sanatçısının-insanının belleği, ufkı, bakış açısı ve yorum gücü son derece gelişkin ve geniştir.

Dikili taşlara resim çizerken, heykel yaparken son derece serbest ve özgürdür. Karşısında uyması gereken, aşması gereken bir model, onu bağlayan kural kaideler yoktur. Model, kural ve kaidelerin tümü onun belleğindedir. Dikili taşlara çizdiği tüm kabartmaları, figürleri ve yaptığı heykelleri yaşamla bağlantılı,

kafadan tasarlayarak, özgür düşünüş ve iradeye dayalı yapmıştır. Doğmalara ve kalıplara bağlı değildir.

Dikili taşlardaki yüzlerce hayvan figürü incelendiğinde şunu açıkça görürüz. Çizimler doğayı kopya etmeye dayalı değildir. Birebir aynısını yapmıyor. Hazır, sabit bir kalıba göre hareket etmiyor. Daha çok tasarlama ve düş gücüne bağlı bir yaratıma geliştiriyor. Doğayı, insanı, doğa insan ilişkisini kurgulayarak gerçek sanatı geliştiriyor. Bunlarla doğayla insan ilişkisini yeniden tasarlayıp anlatıyor. Aslında bununla insanın insanla, insanın doğayla olan ilişkilerini yeni bir biçime dönüştürüyor, geliştiriyor ve yeniden daha üst düzeyde biçimlendiriyor. Sanatın asıl işlevi de bu değil mi?

Dikili taşlara sıkça çizilen tilki figürleri, âdeta tüm kurnazlığı dışa vuruyor. Aldatmaya, kandırmaya, hile yapmaya hazır bir görünüm veriyor. Toplu kuş figürleri ise sanki avcı onları kısırmış, avlayacakmış gibi bir halleri var. Bir başka tilki figürü ise, sanki tapınaktan içeri girenlere saldıracakmış gibi duruyor. (Resim. 44 ve 45)

Figürlerde en çok göze çarpanlardan biri de saldırgan bir canavar gibi duran, yüksek kabartma dört ayaklı sürüngendir. (Resim: 46) Bu sürüngen kayalıklarda yaşayan, hala yörede rastlanılan, adı Kürtçe; “Makezer” olan, iri kertenkele türünü andırıyor. Makezer: Kürtçe iki kavramdan oluşuyor. Etimlojik olarak Mak; dişi ve ana anlamına geliyor. Zer ise renk anlamında sarı oluyor. Makezer; Sarı Ana oluyor. Bir tür

“Ana Kök Kertenkele”, tümünün türediğı, ilk “Ana Kertenkele” oluyor.

Yine ördeğı andıran, kabartmalı kuş figürleri de avcı topluluklar ile av ilişkisi açısında dikkat çekicidir. (Resim: 47)

Bu boyutuyla da dönemin sanatına aynı zamanda öykünmecidir diyebiliriz. Elbette öykünülen, toplumun, insanın ve doğanın kendisidir.

Xerawreşk Uygarlığının sanatında, ağırlıklı olarak av hayvanlarına yer veriliyor. Bu, avcı ve toplayıcı topluluklarının avlanma ve yaşam şekilleriyle ilişkili olsa gerek. Çünkü burada dışa yansıtılan, özünde avcı toplulukların toplumsal yaşamıdır. Sanatçı bir anlamda toplumsal yaşama öykünmektedir. (Resim: 37)

Bu anlamda, Xerawreşk Uygarlığının sanatı, toplumcu-gerçekçi sanatın özelliklerini taşıyor. Figürlerden çıkarılması gereken diğeri bir sonuç ise, burada sanatçı kendine göre, toplum gerçekliğini ve ilişkilerini yansıtıyor. Kendisine göre gerçekçiliğı çiziyor. Belki çizgileri biraz kaba sabadır, ama bu sonucu değıştirmez. O çizgilerle yaşamı yeniden ve daha üst düzeyde çiziyor. Zaten sanatın özü de bu değıl mi?

Tüm figürler incelendiğinde, ayrıntılara fazla özenmediğı, resmi ayrıntılara boğmadığı ortaya çıkıyor.

Örneğin; “ereksiyon halindeki penis” heykelciğinde, göz niyetine yan yana iki yuvarlak çizmiş. Bu anlamda simgeci, hata sürrealist olarak da değılendirmek mümkündür.

Çünkü bu küçük heykelcikteki iki basit yuvarlak, çok gelişkin ve karmaşık olan gözü simgeliyor. Yani çok karmaşık olanı, basit bir simgeyle ortaya koyuyor. Burada gerçekçiliğin sınırlarını zorlayarak nesnelerde var olana, var olmayanı eklemiş oluyor.

Başta tilki, yılan, aslan olmak üzere tüm figürlerde bir devinim göz çarpıyor. Bu devinimi güçlendirmek için, kıvrak yılanlar ve bazen de örümcek veya böceği 6 ve 8 ayaklı olarak betimlenmiş. Daha çok ayak, daha çok devinim anlamına geliyor. (Resim: 48,49 ve 50)Nesneyi anlatmak ve tasvir etmek için ona fazladan değişik bir nitelik vermiş oluyor. Nesneyi anlatmak için nesnede karşılığı olmayan yeni bir nesne haline dönüştürüyor. Bu gerçeği gerçek dışına zorlamak anlamına geliyor. Çünkü sanatçı burada salt bir tek nesneden, hayvandan hareket ederek yola çıkmıyor. Yaşamda ve doğada var olan değerleri, anlamları, konumları ve ilişkileri de dikkate alarak çiziyor. Tümünü doğanın bütünlüğü, derinliği ve karmaşıklığı içinde ele alıyor.

Evet, unutmamak gerekir ki; Goethe'nin deyimiyle; “kuram her zaman gri, yaşam zümrüt yeşilidir.” Onlar zümrüt yeşilli yaşamdan yola çıkarak hareket ediyorlar.

Dünyanın En Eski Tapınağında Sosyal Ekonomik Yaşam

Yapılan araştırma ve incelemeler, Mezolitik döneme kadar insan topluluklarının, klân ailesi

biçiminde ortaklaşa yaşadıkları kabul gören ortak bir doğrudur.

Bu dönemde kan bağına dayalı klân, temel sosyal örgütlenme biçimi olup ortalama, “20-30” kişilik topluluklar halinde yaşadıkları varsayılıyor. Fakat son araştırmalar, tarımdan önce yerleşik yaşama geçildiği düşüncesi, yine Xerawreşk yerleşkesinin açığa çıkardıkları, bu toplulukların daha kalabalık gruplar halinde yaşadıkları öngörülüyor.

Yarı göçebe toplulukların yanı sıra, yarı yerleşik topluluklar da bulunuyor. Natuf kültüründe açığa çıktığı gibi bazı topluluklar ise, yerleşik yaşama geçmiş ve köyler oluşturmuşlar.

Urfa Xerawreşk sakinleri dördüncü buzul çağının sonlarına doğru, büyük olasılıkla homojen küçük gruplar halinde yaşıyorlardı. İklim değişikliği ve koşulların elverişli hale gelmesiyle, bitki ve hayvan türleri de çoğalmaya başlıyor. Avcı ve toplayıcı toplulukların nüfusu da artmaya başlıyor. Yarı yerleşik yaşam geçiş ve köylerin oluşumu, beraberinde ortak tapınma merkezlerinin doğmasına yol açıyor.

Tapınak kültürünün gelişmesiyle, toplumsal yapı daha karmaşık hale geliyor. Homojen, küçük “klân aile” sistemine paralel olarak, bir üst örgütlenme biçimi olan, “kabile sistemi” de gelişiyor. Yerleşik yaşam geliştikçe, işaret dili de güçlenerek ortaklaşıyor. Tapınma, ritüel etkinlikler nedeniyle de olsa farklı topluluklar burada bir araya geliyor. Dolayısıyla birbirlerinden etkileniyorlar. Deneyim ve tecrübeler ortaklaşarak güçlenip yayılıyor.

Ekonomik ilişkiler, tapınak yapılanmasına bağlı olarak biçimleniyor. Tapınak çevresinde dayanışmaya, hediye, takasa dayalı ilişkiler giderek önem kazanıyor

“Köy oluşumları, şimdiye kadar tarım devrimine bağlı olarak değerlendirilmişti. Yarı göçebe kabile sisteminden, köy oluşumlarına geçildiği, Urfa Göbekli Tepe tapınağının kanıtladığı diğer bir gerçekliktir.”(A. Öcalan)

Böyle bir tapınağı, küçük, homojen göçebe klân topluluklarının yapması zor görünüyor. Bu kadar insanı bir araya getirmek yerleşik yaşamla bağlantılı olabilir. Muhtemelen yörede yarı-göçebe, yarı-yerleşik bir yaşam vardı. Yarı yerleşik köy sistemine sahip insanlar, belli bir inanç etrafında güçlerini dayanışma ve inanç temelinde, Şaman’ın öncülüğünde bütünleştirip hareket etmiş olabilirler.

Urfa Xerawreşk, Bismil Kortik Tepe, Batman Çeme Hallan Ergani Çayönü, Hilvan Newali Çori vb. yerleşkelerdeki tapınaklar etrafında, önce yerleşik yaşam, dayanışma, topluluk için var olma, demokrasi zihniyeti ve kültürü, daha sonra ise, buna dayalı tarım devrimi geliyor. Bu ortak olimpik dinsel tapınaklar, genel anlamda belki de ilk ciddî toplumsal ve ekonomik ilişkilerin merkeziydi. Belki de Sümer tapınak ekonomisinin kök hücresi buradaki tapınaklardır.

“Tapınak ekonomisinde üretilen ürün, dini merkez olan tapınakta toplanır ve yeniden halka dağıtılır. Tapınağa getirilen ve dağıtılan ürünün kaydını, din adamları yani tapınağın rahipleri tutar. Bu sistemde

ekonomi ve din iç içedir. Üretimi tapınaklar ve rahipler kontrol eder. Böylece toplumda net bir tabakalaşma ortaya çıkar. Üretenler ve üretimi kontrol edenler arasındaki ayrım çok nettir. Tapınak rahipleri en üst tabakayı oluşturur. Bütün bu gelişmeler, toplumsal hayata bir çeşitlilik getirmiştir. Yeni bir toplum modeli şekillenmeye başlamıştır ” (Prof. Dr. Taciser SİVAS)

Açık ki bu tapınak ekonomisinin tarihsel toplumsal dayanağı, Yukarı Mezopotamya'daki dinsel tapınaklardır. Buradaki kolektif, dayanışmacı ve ortaklaşmaya dayalı ilişkiler, daha sonra gelişkin bir tapınak ekonomisine yol açıyor. Sümer rahiplerinin geliştirdiği, Zigurat ekonomisinin temelleri de yine buraya dayanıyor.

Yarı göçebe, yarı yerleşik klân ve kabileler ilkin, ellerindeki ürünleri, avları bir merkeze getirip değiştirerek takas veya hediye etme kültürünü geliştirdiler.

Büyük olasılıkla dayanışmaya dayalı, gönüllü bir ekonomik ilişki vardı. Sömürüye değil, ihtiyaçlara dayalı doğal, eşit ve özgür bir ilişki esastı. Bu tapınaklar etrafında bir araya gelme kendisiyle birlikte ortak düşüncelerin, ortak inanın ve sanat-kültürün de gelişip güçlenmesine yol açıyor.

Tapınaklardaki hayvan figürleri ve bunları aşan, çeşitli işaretler muhtemelen tapınağa gelenlere hitap eden bazı işaretlerdir. Bu dönemde, simgesel işaret diline geçildiği düşünülürse, bu daha da iyi anlaşılır.

Tarihe damgasını vuran, Neolitik Devrim, büyük toplumsal alt üst oluş, Urfa Xerawreşk'teki bu ortak yapılanma üzerinde gelişiyor. Tapınak kültürü bir tür ebelik rolünü oynayarak yerleşik yaşama geçmeyi daha da hızlandırdı ve var olan köylerin daha da büyümesine neden oldu. Bu ise daha çok yiyecek ihtiyacını gündemleştirdi.

“İnsanlık tarihi, ilk büyük dönüm noktasına, yiyecek üretimine geçilmesiyle ulaştı. Bu olay insanların sayısında çok büyük bir artış sağladı” (William H. McNeill)

Doğal olarak tapınağın çevresinde gelişen ekonomik ilişkiler toplayıcılık ve avcılık yerine çiftçilik ve çobanlığın gelişmesine yol açıyor.

“Çiftçiliğe ve çobanlığa geçişin en erken ve en önemli örneklerinden biri, İ.Ö.8500-7.000 dolaylarında Ortadoğu’da gerçekleşti.”(William H. McNeill)

Göbekli Tepe tapınağına bakıp şu değerlendirmeyi yapabiliriz. Bu tapınağı yapabilmek için, kalabalık bir insan gücüne ihtiyaç vardır. Bunu küçük göçebe avcı, toplayıcı topluluklarla yapmak olası görünmüyor. O halde Natuf’da olduğu gibi avcı ve toplayıcı topluluklar, köyler inşa ederek yerleşik yaşama geçmiş olabilirler. Tapınak kültürü belki de bu yerleşik yaşam zemini üzerinde gelişmeye başladı.

Urfa Xerawreşk sakinleri, muhtemelen yarı göçebe, yarı yerleşik bir yaşam sürdürüyorlardı. Ama sanıldığından daha kalabalık köyler kurmuş olabilirler. Unutmamak gerekir ki bu bölge arkeolojik kazı ve

araştırmalar açısında hala bakir bir alan sayılır. Urfa’da hala dokunulmamış yüzler hyk(Kürtçe Gır) bulunuyor.

Buralarda yaşayan topluluklar, muhtemelen dikili taşlara çizilen; ceylân, tilki, domuz, öküz, eşek, koyun, keçi, geyik, turna, ördek vb. hayvanları avlayarak, yabanî buğday, arpa, avdar vb. toplayarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. “Günümüzde Kuzey Suriye’de kalan, Ebu Hureye köyü, anladığımızı göre yerli avdar türlerini yetiştirmeye, belki de bunları yeniden ekmeye çalıştı.” (Charles Mann) İlk yabanî buğday kalıntılarının Karaca Dağ’da bulunması, Xerawreşk sakinlerinin gerçekliğini daha da netleştiriyor.

“Schmidt, Göbekli Tepe’de çalışan ve ritüeller için buraya gelen insanlar için yeterli yiyecek sağlanması ihtiyaının, zamanla yabanî tahılların yoğun olarak yetiştirilmesine ve ehlileştirilmiş ilk türlerin bazılarının oluşmasına yol açmış olabileceğini düşünüyor. Nitekim bilim insanları da tapınağın altın çağını yaşadığı dönemde, Güneydoğu Anadolu’da Göbekli Tepe’ye yürüme mesafesinde, bir tarım merkezinin geliştiğine inanıyorlardı. Bugün modern kıvıl buğdayın bilinen en yakın yabanî akrabası, Göbekli Tepe’nin yalnızca 96 kilometre kuzeydoğusundaki Karaca Dağ yamaçlarında yetişiyor.”(Charles Mann)

Tapınağa bağlı olarak gelişen büyük insan gücü, düşünce yoğunlaşması, birikim ve deneyim, yine tapınak etrafındaki yoğunlaşma, yiyecek ihtiyaıyla bütünleşince

bütün çaba ve arayış bir “Tarım Devrimi’ne giden ilk yolu aralamış olabilir.

Konuyu yorumlarsak; Xerawreşk toplulukları yerleşik yaşama geçip, köyler oluşunca hala avcılık ve toplayıcılıkla geçiniyorlardı. Yerleşik yaşam, ilkin köylerin çevresindeki avların azalmasına yol açtı. Bu, daha uzaklara giderek avlanmayı getirdi. Yarı gezginci, yarı yerleşik yaşam, gezginci topluluklara oranla daha kalabalık toplulukların (köylerin) oluşmasına yol açtı. Bu ise; oturdukları köylerde hayvanları evcilleştirmeye, yabanî bitkileri ekerek ehlîleştirmeye neden oldu. Hayvancılık ve ekicilik kültürü konusunda biriken tecrübe ve deneyimler üzerinde “Tarım -Neolitik Devrim” boy verdi.

“Bitkilerin kültüre alındığına dair ilk kanıtlardan bazıları, sadece 30 kilometre kadar ötedeki dağlarda bulunan Newali Çori yerleşkesinden elde edilmiş.” Newali Çori yerleşkesi, Xerawreşk Uygarlığının bir devamı olup, ondan bin yıl sonra inşa edilmiştir. Demek ki, ilk evcilleştirme ve ehlîleştirme bu kök hücre üzerinde gerçekleşiyor.

Çünkü “Yiyecek bulmak için araziyi taramak yerine, ihtiyaç duydukları kadarını, ihtiyaç duydukları yerde yetiştirebildiklerinden artık daha büyük gruplar halinde yaşayabiliyorlardı.” Tarım-üretim, nüfus, yerleşik yaşam, teknoloji diyalektiksel bir ilişkiyle, karşılıklı birbirlerini etkiliyor ve koşullandırıyor. Başka bir açıdan çoğalan nüfus, genişleyen tarım, yetkinleşen teknoloji anlamına geliyor.

Baş Aşağı Duran Düşünceleri Ayakları Üzerine Oturtan Tapınak

Gordon Childe, "İnsanlar tarlalarıyla ilgilenebilmek için göçerlikten vazgeçip, köylere yerleşmek zorunda kalmışlar" diyor. Xerawreşk, Newali Çori, Ergani Çayönü, Bismil Kortik Tepe, Batman Çeme Hallan buluntuları, bunun tersine olup sanki G. Childe'in baş aşağı duran bu belirlemesini ayakları üzerine oturuyor.

"Bir zamanlar kentlerin kuruluşundan önce tarım, sonra da yazı, sanat ve dinin yol açtığını varsayıyorduk." (Charles Mann)

Arkeologlar ve bilim insanları, Tarihin en büyük alt üst oluş hareketi olan Neolitik Devrim'in çıkışını böyle ele alıyorlardı. G. Childe ve diğer araştırmacıların çoğu, tarım devriminin yerleşik yaşama yol açtığını düşünüyorlardı.

"Daha 20 yıl önce, pek çok araştırmacı Neolitik Devrim adıyla anılan kritik geçiş döneminin ne zaman, nerede ve yaklaşık olarak hangi sırayla gerçekleştiğini bildiğini sanıyordu. Ki bu geçiş dönemi tarımın doğuşuyla sonuçlanmış ve Homo Sapiens'i birbirinden kopuk avcı-toplayıcı topluluklardan çiftçilik yapılan köylere, oradan da tebaasının emeğini yöneten, zaferlerini yazıya döken kralları ve rahipleri, büyük tapınak ve kuleleri olan, teknolojik açıdan gelişmiş toplumlara taşımıştı." (Charles Mann)

Ancak bugün, Xerawreşk'te ortaya çıkan bulgular bunun tam tersini ortaya koyuyor. Önceki değerlendirme

ve bakış açısının, yanılıgılı ve baş aşağı duran düşünceler olduğu gün ışığına çıkıyor. Xerawreşk buluntuları bu baş aşağı duran düşünceleri ayakları üzerine oturtuyor. Burada ortaya çıkanlar, bilim insanı tarihçi ve arkeologları yeniden düşünmeye, düşündürmeye eski düşünce tarzını gözden geçirmeye, yeni değerlendirmeler yapmaya zorluyor.

Şimdiye kadar genel olarak Arkeologlar Neolitik Devrimin ortaya çıkışının itici-ortaya çıkarıcı gücü olarak çevresel değişiklikleri gösteriyordu. Dördüncü Buzul döneminin sona ermesiyle sıcaklıkların arttığını, bitki ve hayvanların çoğaldığını “Neolitik Devrimin bir parıltıyla” ortaya çıktığını düşünüyorlardı. Kuşkusuz sıcakların artması, bol av hayvanı ve bitki çeşidi çok önemli faktörlerdi. Ancak, Xerawreşk’teki buluntular, gelişmenin salt böyle olmadığını ortaya koyuyor.

Yeni bulgu ve araştırmalar Neolitik Devrim’in öyle birden bire ortaya çıkmadığını, verimli Hilâl’deki Paleolitik nicel birikimlere dayandığını, geniş insan grupları tarafından gerçekleştirildiğini, sistematik bir inanç-düşünüş tarzının olduğunu gösteriyor. Salt dördüncü Buzul döneminin sona ermesiyle, oluşan çevre-iklim değişiklikleri değil, uzun vadede oluşan düşünsel, kültürel, inançsal, sanatsal nicel birikimlere dayalı geliştiği anlaşıyor.

Günümüzde nasıl ki toplumsal ve teknik açıdan devrimler ilk önce bir düşünce, tasarım temelinde geliyorsa, Neolitik Devrim’in de böyle gelişmiş olması güçlü bir ihtimaldir.

“Arkeologlar Doğu Akdeniz’de(Levant Bölgesi), yani bugün Filistin, İsrail toprakları, Lübnan, Ürdün ve Suriye’nin batısını kapsayan bölgede İ.Ö. 13.000’lere tarihlenen yerleşimler keşfetmişlerdi. Adını bu yerleşimlerden ilkinin bulunduğu yerden alan Natuf köyleri, Buzul Çağı’nın sonlarına doğru, bölge ikliminin görece ılık ve yağışlı bir hale geldiği dönemde, Doğu Akdeniz’de çoğalmıştı.”(Charles Mann)

Bu köylerin bulunuşu, dikkate alındığında önce tarımın geliştiği düşüncesinin yanılgılı olduğu anlaşıyor. Neolitik Tarım Devrim’den önce, yerleşik yaşamın ve kalabalık köylerin oluştuğu ortaya çıkıyor. Natuf köyleri M.Ö 10.800 yıllarına tekabül ediyordu. Bu dönemde egemen olan geçim kaynağı avcılık ve toplayıcılıktı. Avcı ve toplayıcı topluluklar yarı yerleşik bir yaşama geçmişlerdi. Demek ki, sanılanın tersine önce yerleşme ve bunun üzerinde filizlenip olgunlaşan Tarım Devrimi gelişmiştir.

Şimdiye kadar öne sürülen düşünceler şunlardır:

Dördüncü Buzul çağının sonunda, M.Ö. 10.000’lerde insanlar daha ılık bir iklimin olduğu yerlere yerleştiler. Avcı-toplayıcı topluluklar, bununla birlikte bol av hayvanı ve bitki türlerine kavuştular. Bu zamanla hayvan ve bitkilerin evcilleştirilmesine yol açtı. Bunun üzerinde güçlü bir tarım gelişti. Çiftçilik, çobanlık ve köyler gelişti. İnsanlar köylere yerleşip tarım yapmasından sonra, toplumsal işbirliğini geliştirmek ve yaygınlaştırmak için, kurumsal dinsel sistemin doğmasına yol açtı.

Yeni öne sürülen düşünceler ise;

Dördüncü Buzul çağının sonunda M.Ö. 10.000'lerde; insanlar daha ılık bir iklime geçtiler. Avcı ve toplayıcı topluluklar, bununla bol av hayvanı ve bitki türlerine kavuştular. Bolluk ve bereketle doğayla kutsal, duygusal bir ilişkilenmeyi getirdi. Kutsama kültürü gelişti. Bu da, “inançsal-dinsel” kurumlaşmaya neden oldu. Din, bitkilerin, hayvanların evcilleştirilmesini ve yerleşik yaşama geçilmesini biçimlendirdi. İnsanlar, ritüel amacıyla bir araya geldi. Kutsal tapınakların yakınında çevresinde bir araya gelen büyük insan toplulukları için, büyük çapta yiyecek ihtiyacı doğdu. Bu da güçlü bir tarımın doğmasına giden yolu araladı. Bu da maddî ve manevî koşulların ortak bir sentez olarak biçimlendi.

Sonuç olarak; Xerawreşk ve Ortadoğu'nun diğer bazı yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntular, baş aşağı duran bu yanılgılı yaklaşımları, tersyüz ederek ayakları üzerine oturtuyor.

Bir kez daha tarih günümüzde, biz tarihin başlangıcında gizliyiz. Gelenek ve görenekler yol gösteriyor. İlk tarımın ve bağlı olarak sonra köylerin yerleşik yaşamın gelişmesi şu anlama gelir. Göçebe avcı ve toplayıcı topluluklar yerleşik yaşama geçmeden önce tarımı geliştirdiler. Yani göçebe topluluklar tarla sürüp ekin ekip biçiyorlardı anlamına geliyor.

Bundan hareketle günümüzde köylere, yerleşik yaşama geçmeyen göçebe yarı göçebe toplulukların da tarımla uğraşması gerekirdi. Oysa Kürt coğrafyasındaki

göçebe yarı göçebe kabile ve aşiretlerin tümü tarımla değil hayvancılıkla uğraşmaktadır. Tarımı yapanlar yerleşik yaşama geçen köylerde oturanlardır. Göçebe yarı göçebe toplulukların tümü ise hayvancılık yapıyor. Tarım yaptıklarına dair bir tek örnek yoktur. Güncelde yaşanan bu kültür, bize geçmişteki ana kaynağın da yolunu göstermektedir.

Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde Xeravreşk sakinleri, düzenli örgütlü topluluklardı denilebilir. Düzenli örgütlülük; ortak tapınmaya-tapınağa-inanca, dayanışmaya, paylaşmaya dayanıyor. Diğer boyutu ortak toplayıcılık ve avcılık oluyor. Bu ilk olma anlamında, “ilkel” bir tür, eşitlikçi doğrudan demokrasiye dayanıyor. Büyük güç, çaba, enerji, isteyen böyle görkemli bir tapınağı yapmanın iki yolu vardır.

Birincisi; zor ilişkilerine dayalı, harekete geçirici bir gücün denetim ve inisiyatif ile olabilir.

İkincisi; ortak değerlere bağlı gelişen gönüllü, kolektif bir dayanışma ve yardımlaşmaya dayalı demokrasiyle olabilir. O koşullarda birincisinin olma ihtimali yok denecek düzeyde olduğu için, ikinci yaklaşım ön plana çıkıyor.

Böyle görkemli bir tapınak, gelişkin sanatsal heykel ve figürler bu avcı ve toplayıcı toplulukların sistematik, tasarımcı düşünce ve inanç yapısına sahip olduklarını gösteriyor. Düzenli örgütlü topluluklar olmadan, 7 metre uzunluğunda ve 20-70 ton ağırlığındaki bu T biçimli dikili taşı-taşları yapmak mümkün olmazdı. (Resim: 50)

Sonuç olarak; Xerawreşk, Newali Çori, Çayönü, Çeme Hallan, Kortik Tepe buluntuları, farklı yer ve zamanlara tekabül etse de, tümü ortaklaşmakta ve aynı temellere dayanan, Yukarı Mezopotamya'nın ana nehir kültürünü ve demokratik uygarlığın temelini oluşturmaktadır.

Benim Ülkem

Ey insanoğlu

Ey insan kızı

Sanmayın ki dilsiz ve lâldır

Sanmayın ki tarihsiz ve belleksizdir

Tekmil sırlarını ve yaşadıklarını

Fısıldayan taşların dilliyle konuşur

Benim ülkem

Bu taşlar ki

Çok dilli

Çok dinlidir

Bu taşlar ki

Tekmil insanlığın hakikat

Ve özgürlük serüvenidir

Sanmayın ki kör ve sağırdır

Güneşin gözüyle görür

Yıldızların sessizliğiyle dinler

Benim ülkem

Bir dillenirse

Ne şah kalır

Ne sultan

Ne devlet kalır

Ne uygarlık

Yeni baştan yazılır

Yeryüzü tarihi

BU COĞRAFYANIN İLK SAKİNLERİ

Egemenler asimilasyon, imha ve inkar politikaları gereğince hep Kürtleri yok saydılar. Arkeolojik kazılarda açığa çıkarılan belge ve bulguların kaynağını saptırdılar. Kürtlerin geçmişine ait tarihi kaynaklar bilinçlice yok ediyorlar. “Ne zaman bir baraj kurulsa, bir vadi göle dönüşse, yörenin geçmişine ait önemli bir tarih parçası yok olup gitmektedir.”(Prof. Merhard Izady)

Bunun nedeni Kürtlerin tarih bilincini ve toplumsal hafızasını yok etmektir. Yokolan Kürt tarihi, yok olan Kürt toplumsal gerçekliğidir. Böylece “Kürt insanı neyin kendisine ait olduğundan emin değil. Oysa sorunun yanıtı dolaşıp durduğu topraklar altında. Pek çok şeyin kazılıp çıkarılmış olduğunun bile farkında değil. Kürtlerin bir bölümü de büyük buluşların mirasçısı olduklarını sezinliyor, ama bu ‘önemli şeylerin’ ne olduğunu bilmiyor. Çünkü sahip oldukları bu büyük mirasın köklülüğüne ve zenginliğine aşina olamamış ya da tarihlerinin yapısına denk düşen eğitimi alamamış.

Var olan bu hazinelerin yitip gitmesine bu yüzden hiç farkında değiller.”(Prof. M. Izady)

Kürt coğrafyasında, Kürtlerin atalarına ait tüm tarihi belge ve bulgular yok ediliyor. Böyle Kürtlerin tarihsel toplumsal mirasları ortada kaldırılıyor. İnsanlığın ortak mirası olan tüm eski yerleşim alanları ya sulara gömülüyor ya da kendi kaderine terkediliyor. Bismil Kortik Tepe, Batman Hallan Çem (M.Ö 12 000), Hilvan Newali Çori (M.Ö. 10.600), Elazığ Korucu tepe, Tülin Tepe, Tepecik, Çay Boyu, Norsun Tepe, Zeugma, Kommegene Kralığına ait birçok eser bilinçli olarak barajlarla yok edildi.

Dünyanın en eski dinsel olimpik tapınağı Xerawreşk’in adı değiştirilerek Göbekli Tepe olarak kamuoyuna sunuldu.

Ama bütün bu asimilasyoncu politikalara rağmen Kürt dili ve kültürü direniyor.

Millingen 1870’te yazdığı, “Kürtlerin İlkel Yaşantısı” adlı kitabında; “İnsanı hayrete düşüren durum; tarih boyunca Kürt bölgesine yönelik tüm işgalci orduların saldırılarına ve vatanlarını yakıp, yıkip işgal etmelerine rağmen Kürtlerin çevrelerindeki halklardan farklı olarak yarı bağımsızlıklarını ve ulusal niteliklerini koruyabilmeleridir. Tıpkı çok eskiden olduğu gibi kalabiliyorlar. Olağanüstü geri ve dikkat çekici olan bu insanların Bulgarlar, Çekler ve diğer uluslar gibi ne kralları ne padişahları ne de demirden veya alüminyumdan taçları, yani ulusal birliği simgeleyen iftihar vesilesi, mevki ve nişanları olmamasına ve bütün

bunlara rağmen Kürt ulusu olarak ayakta durabilmeleridir.

Kürtlerin tarih boyunca ne monarşik yönetim geleneği ne de ulusal birliklerine temel teşkil edecek bir siyasal rejimleri olduğunu duyduklarında etnologlar ne der acaba? Fakat din, bu güçlü ve politik bağları içeriyor. Tarihsel gelenekler, edebiyat hatta okuma yazma sanatı bu insanlar arasında hiç bilinmiyor mu? Yukarda da açıklandığı gibi Kürt ulusal varlığı tarihin eski devirlerinden beri var olmuş, tüm tarihi olaylara ve uzun zaman süresini aşındırmasına rağmen ulusal yapıları imha olmamıştır.”(Aktaran E. W. C. Noel, Kürdistan 1919, Avesta Yayınları)

Gerçekler inatçı şeylerdir. Onları topla, tüfekte yok edemezsiniz. Ne kadar inkâr edilece edilsin, gün geldiğinde, toprağın altında bekleyen tohum gibi çatlayıp gün ışınlarıyla buluşurlar. Kürtler bu coğrafyanın en kadim ve nicelik olarak en büyük halklarından biridir. Tüm uygarlıklara ebelik yapan ana nehir kültürünün yaratıcısı ve yaşatıcısıdır. Bütün imha ve inkâr politikalarına rağmen Kürt tarihi üzerindeki karanlık sır perdesi aralanmaya başlıyor.

Şairin deyiimiyle, “her sabahın bir sahibi vardır.” Sabah, şafaklaşmanın netleşme halidir. Alaca karanlıkta görünmeyen ortaya çıkması ve berraklaşmasıdır. Tıpkı Yukarı Mezopotamya’da son yıllarda arka arkaya yapılan arkeolojik kazılar, buranın ilk sakinleri hakkındaki düşünceleri de netleşmesi gibidir.

“Bir olasılıkla, İ.Ö. 8000 ile 6500 arasında Mezopotamya’nın kuzeyindeki ve doğusundaki dağlık bölgeye yerleşmiş birkaç topluluk, bitkileri ekip biçerek ve hayvanları evcilleştirerek doğal çevrelerine yeni bir biçim vermeye başladılar. En önemli ürünleri buğday ve arpa, evcilleştirdikleri başlıca hayvanlar ise koyun ve keçiydi.”(Dünya Tarihi, Willam H. McNeill)

Tarihte ilk kez bitkiler ve hayvanlar bu coğrafyada evcilleştirildi. Tarım kültürü burada yeryüzüne yayıldı. İlk köyler burada inşa edildi.

“Arkeologlara göre Kürdistan bölgesi, Orta Paleolitik Çağ’dan beri yerleşim merkezi olmuştur.”(J. Kurdo)

“Anadolu, Güney Kafkasya, Batı İran, Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye’de yapılan arkeolojik kazılarda bu coğrafi sahada M.Ö. X. bin yıldan beri yerleşik bir hayatın olduğu anlaşılmıştır.”(S. Mihotili)

“insanoğlu aşağı yukarı bugünkü fiziksel yeteneklerine ulaştığı halde uygar denebilecek duruma ancak on bin yıl önce (M.Ö.8.000 sıralarında) yerleşik olduktan sonra ermiştir. Dünyanın birçok yerinden bu çağdan kalma küçük yerleşmeler gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlardan en ileri düzeyde olan beşi Anadolu’daki Çayönü, Çatalhöyük, Hacılar Norsun Tepe ve Köşk Höyük yerleşmeleridir.(Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal)

“Hiç şüphe yok ki ve siz de gördünüz ki bir halk padişahsız da yaşayabilir, ama bir padişah halsiz yaşayamaz.”(Cemaleddin Afgani)

Burada da anlaşılacağı gibi daha devlet, sınıf ve yazı olmadan, bu coğrafyada halklar toprağa yerleşmiş ve tarımı geliştirmişlerdir. Başlarında ne kral, ne sultan ne de padişah vardı. Bu coğrafyada ilk köyleri yaratan, tarımı geliştiren toplulukların başında Kürtler geliyor. Neolitik devrimin, tarım ve köy devriminin yaratıcısı Kürtlerin ön atalarıdır.

Bu coğrafyanın en kadim halkı olan Kürt ve Kürdistan kavramının etimolojisi de bunu doğruluyor. Kürt isminin kaynağı, tarihsel olarak çok eskilere dayanıyor.

Bazı araştırmacılara göre Kürt teriminin temelinde “**KUR**” kelimesi yatıyor. “**KUR**” Sümer kökenli bir kavramdır. Sümer dilinde “**KUR**”; dağ anlamına geliyor. “**Tİ**” eki, aidiyeti ifade ediyor. Böylelikle “**KUR-Tİ**” kelimesi, dağın halkı anlamına geliyor.

Bugün kullanılan “**KÜRT**” kavramının kök hücresi, “**KUR-Tİ**” sözcüğüdür. Sümerler ile Pro-Kürt toplulukları, komşu halklar olup iç içedirler. Sümerler Aşağı Mezopotamya ovalarında, Kürtler ise Yukarı Mezopotamya’nın dağlık alanlarında yaşıyorlar. Bu açıdan Sümerler komşularına dağ halkı anlamında “**KUR-Tİ**” diyorlar. Bunlar, Sümer tabletlerinde mevcuttur.

Bu ismin geçmişi, M.Ö. 3000’lere kadar uzanıyor. Kürt coğrafyası bilindiği gibi dağlık bir bölgedir. O çağlarda insanlara, topluluklara coğrafyalarıyla veya yaşam tarzlarıyla bağlantılı adlar verilirdi. Kürtler bu dağlık coğrafyada, binlerce yıldan beri yaşadıklarından

dolayı bu adı almış olabilecekleri gerçeğe en yakın belirlemedir. Sümercedeki **“KUR-Tİ”** adı, Greklerde, 2200 yıl önce “Kurdienne” (Kürt memleketi) diye geçmiştir.

Driver; “The Name Kurd And its Philological Connections” adlı yazısında listesini yazıtlardan çıkardığı; “Kurti, Karda, Karduk, Gord, Kord, Cardakes, Cyrtii, vd.” gibi sonekleri farklı dillere göre değişse de hepsi ortak bir **“krd/krt”** ögesi içermesi, tüm bu adların aynı kökten geldiklerine işaret ediyor.

Dr. Asad Khailany, binlerce yıllık tarihi kaynaklardan hareketle, yaptığı araştırmalarda Kürtleri şöyle kaydetmiştir.

“Sümerler (Sumerians) Karda, Kurti ve Guti, Babiller (Babylonians) Garda ve Karda, Asurîler (Assyrians) - Qurti ve Guti, Grekler (Geks) Kardukh ve Gordukh, Ermeniler (Armenians) Kortukh ve Gortaikh, Persler (Persians) Gurd veya Kurd, Süryanîler (Syrians) Kardü ve Kurdaye, İbranîler ve Keldaniler (Hebrews and Chaldeans)- Kurdaye, Aramaik ve Nesturîler (Armamic and Nestorians) Kadu, Erken islamik dönemlerin Arap yazarları (Arabs) - Kurd (çoğul Akrad), Avrupalılar ise M.S. 7. yüzyıldan itibaren (Europeans) Kurd demişlerdir.”

Milâttan önceki tarihlerde Mezopotamya da tarih sahnesine çıkmış, birçok kavimin Aryen-Kürt asıllı (PRO-KÜRT) olduğu, yapılan araştırmalarda ortaya çıkıyor. Meselâ isimleri bu tarihlerde anılan; Subaru, Kurti, Guti, Lulu, Kussi-Kassit, Mitanni, Med, Mannai,

Urartu, Karduk, Cyrtii, Gord, Kord, Kardakes v.s. gibi kavimlerin çoğunun “Pro-Kürt” olması çok yüksek olasılıktır.

Etimolojik olarak incelendiğinde bugünkü Kürtlerin atalarından bahsedildiği anlaşıyor. Kürtler “Altın Hilâl’in, en kadim halklarından biridir.

Yukarı Mezopotamya, geçmişten beri Kürtlerin yaşadığı bir alandır. Bu bölge diliyle kültürüyle gelenekleriyle tarihsel belge ve bulgularıyla Kürt orijinli bir coğrafyadır. Dün olduğu gibi bu gün de, buranın sakinleri, bu coğrafyanın en kadim ve en mazlum halkı, yine Kürtlerdir.

Ancak tarih boyunca hep istilâ ve işgallere uğramıştır. Burada saf kültür yoktur. Bin yıllar boyunca diller ve kültürler iç içe geçerek, Kürt dil ve kültürü etrafında özgün bir sentez yaratmıştır.

Urfa Xerwreşk, Newali Çori, Batman Çeme Hallan, Ergani Çayönü, Bismil Kortik Tepe, vb. yerlerde arkeolojik kazılarda açığa çıkan belgelere göre, burası Neolitik toplumun ana kök hücresi oluyor.

“Üçüncü bir etnik grup olarak Huriler, yaklaşık olarak M.Ö. 2000 yılından itibaren Kuzey Mezopotamya’yı, Suriye’nin büyük kısmını ve Türkiye’nin güney-doğusunu kaplayan geniş şerit boyunca yerleşmişlerdir. Tarımla uğraşan bu insanlar, kendilerine ait bir dil konuşuyorlardı ve bu dilin bilinen tek akrabası Urartuca idi.(...) Tarihlerinin doruk noktası M.Ö. 1400 dolaylarında zirvesine ulaşan Mitanninin Huri krallığıdır. Bir yüzyıldan fazla bir süre sonra Asur

Ülkesinde kuzeydoğu Babil’de hatırı sayılır sayıda Hurinin olduğu görünmektedir...” (Jeremy Black, Anthony Green)

“Mezopotamya tarihi boyunca birçok kabile ve göçebe halkın adı geçer, özellikle de yaşanılmaz Zagros Dağları’ndan doğuya, verimli nehir vadilerinin içlerine doğru harekete geçirilen ya da arkalarındaki diğer grupların baskısıyla Mezopotamya’ya sürülmüş diğer savaşçı gruplardır. Mezopotamya’ya girişleri -bu olaydan sorumlu olmasalar da- Akad Krallığının düşüşüne ve yıkılışına denk gelen bu halka Gutianlar(Guttiler) denirdi. Bazı kaynaklara göre bir dizi Gutian lideri, bir Sümer Hanedanlığı kendini yeniden yapılandırana kadar Güney Mezopotamya’yı hâkimiyet altına almıştır.” (Jeremy Black, Anthony Green)

“Kassitlerin de benzer bir öyküsü vardır; bu halkın adı ilk kez M.Ö. On Sekizinci yüzyılda Suriye’de geçer. Ama yavaş yavaş Babil Ülkesine doğru ilerlemiş ve sonuçta orayı kontrol altına almışlardır. Daha sonra Kassit krallarının bir hanedanlığı Babil Ülkesini beş yüz yıl boyunca yönetmiştir.”(Jeremy Black, Anthony Green)

M.Ö. 16.yüzyılda Asur, Mısır, Hititler artasında bir güç olarak ortaya çıkan Mitanni Krallığının başkenti, yeri henüz tam olarak tespit edilemeyen, ancak Urfa ile Diyarbakır arasında bulunan Waşşukani idi.”(S. Mihotuli) Bu başkent tarihçilerin yorumuna göre Serikaniye (Ceylanpınar), Resul Ayn alanına denk

düşüyor. Serikaniye, Vaşugani, Waşkani adları birbiriyle örtüşüyor ve etimolojik olarak aynı anlamı içeriyor.

Yine çeşitli Asur tabletlerinde M.Ö.3000'lerden itibaren Pro-Kürt topluluklarının adlarına rastlamaktayız. Bu dönemlerden itibaren Urfa bölgesinin büyük bir uygarlık merkezi olduğu anlaşıyor.

Huri Kurti-Guttia-Gutian, Huri Kassit, Huri Mitanni, Huri Urartu ve Medler Kürt orijinli topluluklar olduğu, tarihçilerce kanıtlanmıştır. MÖ. 3000 yıllarından itibaren, Kürtler uzun dönem buraya hâkim olmuşlardır. Yine Aryen dil grubunda olan Hititler akraba kavim Huri-Mitannileri ortada kaldırarak bölgeye hâkim olmuşlardır.

Hititler; M.Ö. 2200-2000'lerden itibaren Anadolu'ya gelmişler. Nerede geldikleri konusunda bazı tartışmalar olmakla birlikte, Aryen dil grubuna mensup bir topluluk olup, Yukarı Mezopotamya'dan göçtüklerine dair kanıtlar oldukça fazladır.

Bölgede; 2000-1700 yılları arasında Huri Hatti ve Kaşga devletleriyle çoğu zaman bir barış içinde oldular.

“Mitanni Devleti M.Ö. 16. Ve 15. Yüzyıllar boyunca Hititlere üstün durumda iken I. Şuppiluliuma (M.Ö.1380-1345) zamanında Hitit hükümlarına girmiştir. (...) İlk Huri etkileri, M.Ö: 1450 tarihlerinde başlar ve Hattuşili III'un (M.Ö. 1275-1250) eşi Puduhepa döneminde, en belirgin biçimine ulaşır. En çarpıcı Huri etkinliği, Hitit prenslerini Hurice adlar almalarıyla ortaya çıkar. (...) Hititler, yoğun biçimde Mezopotamya ve Huri etkileri altında kalmış oldukları

halde, ulusal kimliklerini yitirmişler(...).Sonunda, Hitit dininin, III. Hatusili (M.Ö.1275-1250) dönemlerinde, Hurileşmesine neden oldu.”(...)Hitit dini gibi mitolojisi de, büyük ölçüde Hatti ve Huri etkisinden kalmış, ayrıca Mezopotamya kaynaklarından da beslenmiştir.”(Anadolu Kültür Tarihi, Ekrem Akurgal)

Ekrem Akurgal’ın, Anadolu Kültür Tarihi Adlı Eserinde arka arkaya dizdiğimiz bu kısa alıntılardan şu çıkıyor: Huriler başlı başına bir devlet veya siyasal organizasyon değildir. Huri, bugünkü Kürt halkını oluşturan Aryen Dil grubu topluluklarına verilen genel bir adlandırmadır.

Huri Gutı, Huri Kassit, Huri Mitanni, Huri Urartu, Huri-Med, Huri-Hitit gibi. Bu toplulukların tümü çekirdek Aryen Dil grubudur. Tarihsel toplumsal süreç içinde dilleri, kültürleri, dinleri, sanatları, gelenek ve görenekleri sentezlenerek bugünkü Kürt halkını oluşturmuşlardır. Dikkat edilirse başta Huri-Mitanniler olmak üzere bu toplulukların kurdukları devletlerin tümü verimli Hilal’da, bugünkü Kürt coğrafyasında yaşamışlardır.

“Huriler önceleri, M.Ö. 2. binin ilk yarısında, kısa yaşamlı beylikler kurmuşlardır. Ancak, 2. binin ortalarına doğru, Hint-Avrupalı boyların idaresinde kurulan ve halkının büyük çoğunluğunu Hurilerin oluşturduğu, Mitanni Devleti, bir yüzyıl süresince, o dönemlerde Yakındoğu’nun, Mısır’dan sonra gelen ikinci büyük siyasal gücü olmuştur.(...)İkinci bindeki başlıca merkezleri şunlardır: Urfa, Diyarbakır ve Mardin

ile Kerkük arasındaki, bölgede...” (E. Akurgal) yaşıyorlardı. Bu bölge Yukarı Mezopotamya’nın çekirdek bölgesidir.

Böylece, “Hurilerin M.Ö. 2. Binin ortalarında, Mitanni Devleti döneminde Güneydoğu Anadolu’da, Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye’de oturdukları anlaşılmaktadır.”(E. Akurgal)

Huri-Mitani uygarlığının mayası, Urfa Xerawreşk uygarlığıdır. Bu topluluklar doğal olarak Hititler gibi bulundukları coğrafyadaki diğer halklarla karşılıklı birbirlerini etkilemiş ve etkilenmişlerdir. Fakat özü aynı kaynakta, ana nehirden beslenmiştir. Örneğin, “Urartuların dili ise, Hurice’nin devamından başka bir şey değildir.”(E.Akurgal) Urartular ise M.Ö 7. Yılın sonlarında Medlere dâhil olmuş bütünleşmişlerdir.

Bazı yazarlar tarafında “Hurileşme” diye ortaya konulan belirleme yanılıdır. Bu topluluklar zaten Huri kökenlidir. Sadece açığa çıkan bazı tarihsel belgelerde çarpıcı biçimde öne çıktığında, kimi tarihçiler bunu “Hurileşme” olarak değerlendiriyorlar. Özgünlükleri olduğu doğrudur. Buradaki durumu tersinden yorumlamak daha gerçekçidir. Çünkü bu toplulukların kökleri aynıdır.

Bu Hititler için de geçerlidir. Hititler göçler sonucunda Anadolu’ya yerleştikten sonra, bölge halklarının kültürleriyle karşılıklı bir etkileme ve etkilenme içine giriyorlar. Burada eski yapılarında biraz farklılaşan özgünlükler ortaya çıkıyor

Yazar, E. Akurgal'ın konuya ilişkin örnek verdiği; “Nikalmati, Aşmunikal, Tuthaliya, Puduhepa, Malnikal, Tanuhepa, Muvatalli, Murşilli, Haşarru-Kuşuh, Talmi-Teşup...” vb. isimlerin birçoğu, bu günkü Kürtçeyle bağlantılı olduğu rahatlıkla ortaya çıkıyor. Uzmanlarınca dil fonetik yapısı ve etimolojiye göre incelenirse, bu günkü Kürtçe ile bağlantıları daha iyi anlaşılacaktır.

Huri-Hitit, Mitanni. Gutti, Kassit, Urartu ve Med tümü, “Çekirdek Dil” konumundaki Aryen Dil grubunun üyesidirler. Bugünkü Kürt dili bunların bir sentezi ve devamıdır. Bunların tümü akraba topluluklar olup, dil, kültür, gelenek, din, sanat aynı kaynağa dayanıyor. Kaynak Yukarı Mezopotamya'nın kalbi durumundaki çekirdek bölge, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Süleymaniye, Musul vb. alandır.

“Hurilere ilk önce M:Ö. 3. binin son dörtlüğünde Güneydoğu Anadolu'da rastlanmaktadır. Huri dilindeki en eski yazılı belge, Mardin'in güneyinde bulunan Urkis Şehri'nde bir tapınağın kurulmasıyla ilgilidir ve şimdi Louvre Müzesi'nde saklanmaktadır.” (E.Akurgal)

Şu ortaya çıkıyor. Gerek arkeolojik kazılarda ortaya çıkan belge ve bulgular, gerekse yaşamaya devam eden gelenek ve görenekler bu coğrafyanın sakinlerinin, bugün burada hala yaşayan tarihin en kadim halkı Kürtler olduğu tartışmalara yer vermeyecek kadar açık ve nettir.

Ancak, “çok ilginçtir hiçbir zaman Dicle ve Fırat arasındaki yöreden (Beyne'n Nehreyn) batı söz etmiyor.

Çünkü bundan söz ederse geliştirdiği bütün teori bir anda boşa çıkacaktır. Oysa bütüncül bir gelişme seyri vardır. Daha öncede değindiğimiz gibi, Yunan medeniyetinin kaynağı Kürtlere dayanır. Kürtler iki nehir arasının bir odağıdır. İki nehrin arası, dünyanın kültür, medeniyet ve felsefe merkezidir.” (Ali Şeriatî)

Batılılar, asimilasyoncu, kafatasçı, sömürücü güçler bundan hiç söz etmezlerse de; açık ki bundan 12.000 yıl önce Xerawreşk, Newali Çori, Çayönü, Çeme Hallan ve Kortık Tepe bu görkemli uygarlığı geliştiren avcı ve toplayıcı topluluklar, buranın yerli sakinleri ve bugünkü Kürtlerin ön atalarıydılar.

İnsanlık tarihinin tanıdığı en büyük alt-üst oluş olan Neolitik Devrim’e beşiklik yapmış, özgürlüğe, eşitliğe dayalı Neolitik uygarlığı yaratmış ve bu coğrafyanın en kadim halkı Kürtlerdir. Ne yaman bir çelişki ki, Kürtler; bugün, yitirdikleri bu özgürlük ve hakikatin peşinde koşan, köle bir halk konumundadır. Bu tarihin tanıdığı, en büyük çelişki ve tragedya oluyor.

GENEL SONUÇ

*“Ey büyük kentler
Taş üstüne taş yığılarak ovaya kurulan kentler!
Karanlık düşmüş alnıyla
Yurtsuzun biri dilsiz gidiyor ardı sıra rüzgârın
Tepedeki çıplak ağaçlara
Ey upuzun batan güne karışan nehirler!
Tüyler ürpertici akşam kızıllığı
Amansızca dehşet saçıyor fırtına bulutlarında.
Ey ölüp giden halklar!
Gecenin kıyısına çarpıp dağılan
Solgun dalgalar
Düşen yıldızlar.”
(Georg Trakl’ın Batı adlı şiirinde)*

Sonuç İçin Giriş

“Yetmiş iki millet, Babil’in fildişi kulesi dibinde
bir araya gelmiş kimse kimseyi anlamıyordu”

Çünkü yetmiş iki milletin dilleri farklıydı.
Dillerinin kökü, akan zaman ırmağına karışıp, yitip
gitmişti.

Günümüzde insanlığın kök hücresi kayıptır. Belleği çarpıktır. Toplumun toplumsal hafızası muğlaktır. Toplumsal kimliği belirsizdir. Toplumsal kişiliğini yitirmiştir.

Ölme-öldürme, köleleştirme, düşmanlaştırma, yok etme felsefesi üzerine kurlu insan yaşamı; kör bir düğüme, karanlık bir dehlize ve korkunç bir cehenneme dönüşmüştür. Kimse kimseyi anlamıyor, anlamak istemiyor. Bireycilik, özel mülkiyet, sömürü, kölelik, iktidar, kar, daha çok kar hırsı ve ben olgusu, saldırgan bir canavar gibi önüne gelen her şeyi parçalayıp yok ediyor. Bunun adı kapitalist modernitedir. Kapitalist modernitenin, artık insana ve insanlığa verebileceği, hiçbir şeyi kalmamıştır. “Tek hakikat ve en özgür yaşam budur” diyerek, insan ve toplum karşıtlığına dönüşen bu modern köleliği, tek alternatif olarak insanlığın önüne koymaktadır.

İnsanlığın tarihsel toplumsal hafızasını-belleğini buna göre biçimlendirmeye çalışıyor. Sistemin hizmetindeki rahip zihniyetli, “bilim adamları”, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan belge ve bulguları, düzene hizmet edecek şekilde, ele alıp değerlendiriyorlar. Hakikat giderek paramparça oluyor ve anlaşılmaz hale geliyor.

Oysa insanlığın kök hücresine ilişkin, arkeolojik kazılarda ortaya çıkanlar, bunları yalanlar niteliktedir.

Onun içindir ki, son yıllarda, yetmiş iki milletten arkeologlar kazı araç-gereçleriyle, Yukarı Mezopotamya’nın giz dolu höyükleri, tepeleri etrafında

toplanmış durmadan kazılar yapıyorlar. “Bilim-bilimsellik” adına durmadan birbirleriyle didişip duruyorlar. Çıkardıklarını-bulduklarını kapitalist modernitenin yanlış yanılığlı felsefesine ve tarih anlayışına yamalamak ve bütünleştirmek için olağanüstü bir çaba harcıyorlar.

Beklenmedik tarzda, ardı ardına Kürt coğrafyasında ortaya çıkan belge ve bulgular, tüm yerleşik kalıpları, doğmaları, bilinen bilgileri kökünden sarsıyor. Tarihe bakış açısından volkanik bir etki yaratıyor. İnsanlığın kendi kökleriyle buluşmasının yolunu aralıyor. Yukarı Mezopotamya’nın her karış toprağında, Neolitik Kültürün izleri çıkıyor. Burada ortaya çıkarılanlar, yeni bir uygarlığa geçişin ön aşaması, avcılıktan-toplayıcılıktan çobanlığa, çiftçiliğe geçişi ve daha sonra ise kentlerin üzerinde yükseldiği kök hücreye işaret ediyor.

Tarihe, uygarlığa ilişkin mevcut bilgilerimiz ciddî yanılığlar ve çarpıklıklar içeriyor. Ötekileştirilenler yok sayılıyor ve tarihleri inkâr ediliyor. Yazılan tarih tek taraflı olup, egemen olanların çıkarlarını ifade ediyor. En önemlisi de mevcut yöntem hakikati açığa çıkarmaya yetmiyor. Çünkü hakikat bir bütündür. Parçalandıkça anlaşılması daha da zorlaşıyor.

Bu salt tarihçinin, araştırmacının niyetiyle bağlantılı bir şey değildir. Mevcut tarih; devletli uygarlığın (egemen olanın) zihniyet, anlayış, araç, yöntem, felsefe ve kalıplarına göre şekillenmiş. Bilimci, tarihçi, sanatçı, arkeolog, felsefeci bu düşünsel-zihinsel

kalıbın dışına çıkamadığı için, aynı çember içinde dönüp dolaşıyor. Özgürlük, demokrasi, eşitlik, sosyalizm ve devrim adına yola çıkanlar, çok büyük bedeller ödemelerine rağmen, bu kalıbın dışına çıkamadıkları için, bir kadermiş gibi sonucu değiştiremediler. Farklı yorum ve yaklaşımlar ancak bu kalıplar içinde değişebiliyor. Yerleşik kalıpların dışına çıkamıyorlar.

Tevrat'ın-İncil'in ayak izlerini takip eden batılı kazı bilimciler, Filistin-Ürdün'deki dev duvarlarıyla Eriha'yı (Jericho) keşfettiler. Üzerinde fazla tartışmadan insanlığın ilk büyük yerleşim alanı olarak ilân ettiler. Çok geçmeden yanılırları ortaya çıktı. Dicle ve Fırat'ın yaşam sunduğu, Yukarı Mezopotamya coğrafyasındaki arkeolojik kazılar, her geçen gün, yeni ipuçlarını açığa çıkarıyor.

Eskinin avcılık ve toplayıcılıkla geçinen topluluklarını, “çiftçilere ve hayvan yetiştiricilerine dönüştüren köklü değişim için, Gordon CHILDE “Neolitik Devrim” deyimini kullanıyor.

“Böylece, ‘Bereketli Hilal’ olarak adlandırılan ve Filistin'deki Lübnan Dağı'ndan kuzeydeki Amanos Dağları'na uzanan, Doğu Torosların güney eteğini izleyerek, Zagros Dağları'yla güneye kıvrılan bölge, uygarlığın beşiği ilân edildi. Tarım ve hayvancılıkla ilgili çok erken dönemlere ait buluntular, bir Neolitik Devrimin gerçekleşmiş olabileceğine ilişkin tezleri doğruluyordu.”

Verimli Hilal'ın, insanlığın kök hücresi, tarım devriminin biçimlendiği “Çekirdek Bölge” olduğu ortaya

ıkıyor. Bütün bunlardan hareketle, konunun tümü açısında bazı genel sonuçlara ulaşabiliriz.

Yukarı Mezopotamya, Neolitik Devrimin kök hücresidir. Tarih, kültür ve yaşam açısında, Urfa bu bölgenin ilk yerleşim alanlarından biridir. Neolitik toplumun bütün karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

O halde bu kenti-bölgeyi çözmek tarihin başlangıcını çözmektir. zmek için, Neolitik toplumun özellikleri temel bir veridir. Neolitik toplum bastırılabilir, geriletilebilir, ama asla yok edilemez. Hiçbir şey yoktan var, vardan yok edilemez. Bu anlamda, hiyerarşik ve devletli toplum, Neolitik toplumun yarattığı tarihsel toplumsal zemin üzerinde doğmuş ve ondan beslenmiştir. Neolitik devrim ise, insanlığın yaşamının temelini oluşturan ve en uzun süreyi kapsayan, Doğal Toplum ’un yarattığı birikimler üzerinde biçimlenmiştir.

Toplumsal analizleri, dar sınıf ve salt ekonomik araçlarla yapmak, gerçeğin aslı-temel öğesini işin başında dışlamaktır. Hakikat ve özgürlük arayışının yolunu saptırmaktır. İnsanın zgrlk arayışında, uygarlığı yaratmasında inançları, ütopyaları, düşleri, sanatları vb. nemli bir rol oynar. Bu da yöntem olarak sanatsal düzeyde bir yorum gücünü gerektiriyor. Halkların yaşadığı gelenek ve görenekleri dikkate almak gerekiyor. Salt maddi araç ve kanıtlarla, ortaya çıkan maddi belgelerle bunu yapmak kaba, kuru, ruhsuz, mekanik ve zden yoksun bir yaklaşım olur. Bu yöntem, hakikati bütünlüklü olarak açığa çıkarmaya yetmez.

Hakikati, tarihi ve uygarlığı devletle, sınıflı uygarlıkla başlatmak büyük bir yanılgıdır.

Sanki Doğal toplum, Neolitik uygarlık yokmuş, hiç yaşanmış, binlerce yıldan beri bitmiş gibi yaklaşmak, insanlığın en önemli tarihsel sürecini inkâr anlamına gelir. Oysa Doğal toplum, Neolitik uygarlık hiçbir zaman bitmedi. Bugün içinde yaşadığımız toplumdaki komünal ve demokratik değerlerin tarihsel özü, buna dayanıyor.

Diyalektik ikilem- zıtların birliği; her toplumsal gelişmede gözlemlendiği gibi, tarih boyunca hiyerarşik ve devletli toplumda zıddı rolünde olan, doğal toplumsal değerlerle çelişki halinde gelişir. Aynı zamanda onunla beslenir, büyür ve çeşitlenir. Toplumların gelişiminde kök hücre: doğal toplumdur. Tüm toplumlar bundan doğar, gelişir ve beslenir.

Tarihin ilerletici motoru, sadece dar sınıf mücadelesi değildir. Başat rol oynayan, gezginci, dağ, orman ve çöl göçebeleridir. Form olarak; kabile aşiret, halk hareketleridir. Ayakta kalmaları için, yarattıkları direnme kültürü, destanlar, dilleri, saf soylu insanî değerleri ve ahlâklarıdır.

Tarih doğal toplumdan başlayıp hiyerarşi ve siyasal iktidara karşı duran etnisite, sınıf, cinsiyet mahkûmlarının, her tür düşünce ve eylemlerine dayanarak anlam bulur. Bütün bunlardan hareketle;

İddia Bir;

Tez; “İlkel komünal topluluklar” günlük olarak zor koşullarda “vahşî doğa’ya karşı yaşam savaşı

veriyorlardı. İnsanlar Neolitik öncesi, 30-50 kişilik küçük gruplar halinde yaşıyordu... Bu sürecin çok görkemli olmadığı basit tek düze olduğu (ilkel komünal) ileri sürülüyordu... Avcı topluluklar, klân kabileler basit tek düze bir yaşam sürüyorlardı. Yaşamları ilkel, becerileri gelişkin değildi. Fasıit bir daire içinde kendilerini tekrarlıyorlardı

Antitez; Yaklaşık 11 500 yıl önce Yukarı Mezopotamya’da insan toplulukları sadece günlük olarak karınlarını doyurma ve barınmayla uğraşmıyorlardı. Sadece yaşamda kalmak için çalışmıyorlardı.

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntular ve kalıntılar insanların bir doğa bakış açısına, bir tür pre-felsefî düşünceye sahip olduklarını, doğayla uyum içinde yaşadıklarını gösteriyor.

"İlkel" avcı ve toplayıcı topluluklar sanıldığı gibi, hiç de ilkel olmadıkları, tek düze, salt karın doyurmak için bir yaşam sürdürmedikleri anlaşılıyor.

“Birbirinden ilginç dev boyutlu hayvan kabartmaları ve heykelleri, bu insanların yaşamında başka renkler de olduğunu gösteriyor. Kalıntılar, Paleolitik çağdan (avcılık-toplayıcılık) Neolitik Çağa (tarımcılık ve hayvancılık) geçiş sırasında, insanların el becerilerinin ve sanatsal yeteneklerinin önemli ölçüde gelişmiş olduğunu ortaya çıkarıyor.”

İddia İki;

Tez; 1950-60'lara kadar Neolitiğin merkezinin, “Suriye-Irak-Filistin” üçgeni olduğu, Sümer

Uygarlığının, bunun üzerinde gelişip biçimlendiği iddia ediliyordu.

Antitez; Yukarı Mezopotamya'daki son arkeolojik kazılar, bunun yanlışlığı olduğunu, Aşağı Mezopotamya'daki devletli Sümer uygarlığının, Yukarı Mezopotamya'daki Neolitik kültüre dayandığını gösteriyor.

İddia Üç;

Tez;düzene bağımlı, bazı “Türk bilim insanları”, arkeolog ve aydınlar siyasal amaçlarla, Neolitiğin merkezinin Anadolu olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Tüm çabaları bu yönlüdür.

Anti tez; Diyarbakır Çayönü, Batman Çem Hallan, Urfa Xerawreşk, Bismil Kortik Tepe, Hilvan-Siverek Newali Çori kazıları, Yukarı Mezopotamya'da ortaya çıkan buluntular, Neolitiğin merkezinin burası olduğunu, Konya Çatalhöyük vb. yerlerdekinden en az 4-5 bin yıl daha eski olduğunu, günümüzden 12 bin yıl öncesine kadar gittiğini kanıtlarıyla ortaya koymak mümkündür.

İddia Dört;

Tez; Doğada ve toplumsal yaşamda; “inkârın inkârı” yasası temelinde ilerlemeci bir gelişim vardır. Bir sonraki, kendinden öncekini yadsıyarak çoğalır, büyür, gelişir.

Antitez; Hiçbir şey vardan yok, yoktan var olmaz. Tarihsel toplumsal ve doğasal gelişme; tez, antitez ve sentez biçiminde bir çizgi izler. "Belki de Neolitik Çağ insanların ‘tanrıları’, 4000 ile 3000 yıl önce Mezopotamya uygarlığı insanların taptıkları tanrıların

benzerleriydi. Newali Çori ve Göbekli Tepe'de, daha sonra Sümerlerin kültürlerinde bulacağımız bir şeylerin ön hazırlığı oluşturuldu.” (Hauptman)

O halde hiçbir şey tamamıyla yok olmuyor. Tez, antitez ve sentez yaklaşımı gereğince, Yukarı Mezopotamya'nın; Tanrıça, Tanrı, inanç, sanat ve kültürleri yok olmadı. Sadece değişime ve başkalaşıma uğradı. Yeni uygarlıkların içinde varlıklarını devam ettirdiler, ettiriyorlar.

İddia Beş;

Tez; Bu küçük avcı toplayıcı topluluklar beslenme zorluğu çektiklerinden, avcılığı ve göçebeliği bırakıp, ekime dayalı tarıma ve çobanlığa geçtiler. Tarım yerleşik yaşama geçmeyi getirdi. Bu da bir köy devrimine (Neolitik Devrim) yol açtı... Her şey ekonomik koşullara bağlı olarak gelişti.

Yine bu dönüşüm süreci görkemli bir yaşam içermiyordu. Bu dönüşümü önemli yapan, zaman içinde ortaya çıkarttığı sonuçlardır.

Antitez; Yukarı Mezopotamya'da Kürt coğrafyasında ortaya çıkan, “varlığını hiç bilmediğimiz çok eski ve ilginç bir kültürün izlerini, şaşılacak kadar iyi korunmuş yapı kalıntıları ve sanat eserleri ile yansıtmıştır.” (Klaus Schmidt)

Ortaya çıkan devasa dikili taşlar, heykeller, tapınaklar, çeşitli hayvan ve insan kabartmaları; insan yaşamındaki gelişmede, değişim ve dönüşümde salt ekonomik nedenler, “vahşî doğa” değil, bu manevî değerlerin de başat bir rol onadığını gösteriyor.

Bu kültürün iddia edildiği gibi; “Suriye-Filistin Anadolu’da değil, Yukarı Mezopotamya’da doğup geliştiğini kanıtlıyor.

Yukarı Mezopotamya’da yaşayan insanların 12.000 yıl önce ayin törenleri yaptıkları, bir mimarî, din ve sanat anlayışlarının, doğayı yorumlama güçlerinin olduğunu gösteriyor.

Avcı ve toplayıcı topluluklar, öncelikle yarı yerleşik yaşama geçiyor. Köyler oluşuyor. Tarım devrimi bunun üzerinde yükseliyor.

İddia Altı;

Tez; Neolitik toplumda hiyerarşik yapılanman, merkezi örgütlenme bulunmuyordu. Her şey tek düze fasit bir dair içinde kendisini tekrar ediyordu.

Antitez; Yukarı Mezopotamya, çeşitli ekonomik yapılanmalara sahip toplulukların yaşadığı bir yerleşim alanıdır. “Xerawreşk”, “Newali Çori”, “Çayönü” Çeme Hallan, Kortik Tepe arkeolojik kazılarında ortaya çıkan, tapınak kültürü hiyerarşik, merkezi bir örgütlenme ve yaşam tarzının olabileceğine işaret ediyor. Bu tapınaklar salt inanç-ayin ile sınırlı olması gerçekçi değildir.

Bu tapınaklar, Ziguratların kök hücresi olabilir. Nasıl ki, devletli uygarlık, Ziguratlarda doğup geliştiyse, Neolitik toplumun da bu tapınaklarda doğup gelişmesi güçlü bir ihtimaldir. Ziguratların işlevi de sadece inançlı sınırlı değildi. Büyük bir olasılıkla, burada yaşayan topluluklar, bu tapınaklar aracılığıyla dinsel törenlerin yanı sıra, Ziguratlarda olduğu gibi sosyal yaşamı,

üretimi, toplulukla ilgili alınan kararları, düzenlemeleri, avların ve ürünlerin dağıtımını da sağlıyordu.

O halde; günümüzde yaşanan acımasız Nemrutlaşmaya, Firavunlaşmaya ve Ebu Cehilleşmeye karşı; “Urfa, tarihsel rolünü bir kez daha oynamayla karşı karşıyadır. Yine bir tarih başlangıcı yapabilmeli, kutsallık ve lâneti hak ettiği yere oturtmalıdır.”

Son Söz Yerine Söz

Peki, uygarlığın “Ana Nehrini” yaratan bu özgür insan kim?

Bu özgür insan kim ki; ak köpüklü deniz, parlak yıldızlar ona bakıyor.

Rüzgâr da, göl de onun sözünü dinliyor?

O toprağın, toprak onun sesini dinliyor.

Güneş onunla buluşuyor. Tekmil canlılar onunla dost oluyor.

Bu insan kim ki, milyonlar peşinde ölümüne koşuyor?

Bu insan ki, özgürlük ütopyasıyla kendisini insanlığa adıyor.

Tarihin akışını ötekileştirilenlerin lehine değiştiriyor.

Bu insan ki; tarihin her döneminde, hakikati arayan, büyük bir aşkla hakikatin peşinde koşan, yeni yaşamı yaratıyor.

“Hakikat aşktır, aşk özgür yaşamdır.”

Bu yeni insan ki; tarihin her döneminde, her yerde ortaya çıkıyor.

Özgürlük, eşitlik ve barış ütopyasıyla ötekileştirilenlerin yüreğine gömülüyor.

Peki, bu kadar zorbaya karşı bunu nasıl başarıyor?

İsa derki; “Bir insan iki şeyi birden sevemez” Severse; yoğunlaşması, çabası, gücü enerjisi bölünür. Hiç birini tam sevemez.

Bu insan ki; hakikat peşinde koşan, emeği, emekçiyi, halkı, insanı, doğayı aşk derekesinde seviyor.

Özgürlük ve hakikat peşindeki bu insan, rast gele bir kişilik değildir.

Biliyoruz ki;

“Dikenli çalılarda üzüm yetişmez ve deve dikenlerinden incir devşirilmez, zira onlar meyve vermezler.”

Özgür insan, insanlığa meyve verendir. Halkın, ötekileştirilenlerin toplumsal ihtiyaçlarına, özgürlük özlemlerine yanıt olandır.

İşte onun için bu kadar taşlanıyor. Onun için ölüm tabutluklarına konuluyor. Onun için deryaların ortasında tutuluyor. Onun için; idam sehpasına gönderiliyor, çarmıha geriliyor, derisi yüzülüyor, ateşlerde yakılıyor.

Özgür insan, bu coğrafyanın yenilmez kızı ve oğludur.

Kökleri, toprağın derinliklerine indikçe iniyor. Yeri geldiğinde İbrahim, yeri geldiğinde İsa, Musa ve Hz. Muhammed'den bir parça oluyor. Çoğu zaman eşitlikçi, özgür tanrıçalarla özdeşleşiyor. Hem hepsidir hem hiç biridir.

En önemlisi de kendisi, kendisi olandır.

Nemrut nasıl yenildiyse, Firavun nasıl yitip gittiyse, çağın tiranları da aynı akıbete uğrayacaklardır.

Yeter ki Nemrut'un yaktığı ateşe karşı, kuşun gagasındaki bir damla su olup İbrahim'den yana dostluğumuzu belirtelim.

FOTOĞRAFLAR VE RESİMLER

Bu fotoğraflar, şimdiye kadar yitik olan Urfa Xerawreşk (Göbekli Tepe) Tapınağına aittir. Çoğunlukla Belgesel Fotoğrafçı Şeyhmus Çakırtaş ve Kazı ekibi tarafından çekilmiştir.

Fotoğraflardaki tapınak; 12.000 yıl öncesine ait olup dünyanın en orijinal haliyle kalan, en eski ve en büyük tapınağıdır.

Üç kutsal kitap geleneğine göre yaratılış, yani dünya üzerinde yaşam, M.Ö. 4000 yılında başlar. Bu Sümer Ziguratlarına tekabül eder ve bu Xerawreşk Tapınığundan 6.000 yıl sonradır.

Xerawrşk tapınağı; Malta'daki Hypogeun ve Gantija tapınaklarından 6.000, Hagar Qim tapınağından ise 6.200 yıl öncedir. İngiltere'deki Stonebenge'den 7.100, Girit Knossos saray Tapınağından 7.900, Mısır Amada tapınağından ise tam 8.100 yıl daha eskidir. Tümünden daha eski, orijinal ve büyüktür.

Uygarlığın Ana Kaynağı

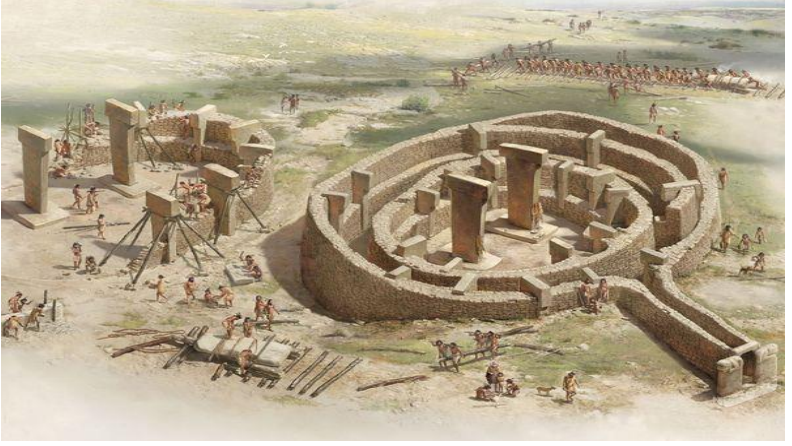
Tüm uygarlıkların ana kaynağının ilk doğuş yeri, Yukarı Mezopotamya'nın kalbi durumundaki, Urfa Xerawreşk(Göbekli Tepe), Hilvan Newalı Çori, Batman Çem Hallan, Ergani Çayönü, Bismil Kortik Tepe, Caferhöyük vb. alanlardır. İlk tapınaklar ve yerleşik yaşama geçiş burada gerçekleşiyor. Daha sonra tarım devrimi bunun üzerinde gelişiyor. Çanak çözeleksiz, Ön Neolitik kültür ilk kez burada ortaya çıkıyor.

Doğu Akdenizde; Çanak çözeleksiz Ön Neolitik Dönem Ürdün nehri boyunca Ayn Gazal, Eriha veBasta da gelişiyor. Suriye Akdeniz yakasında ise Mureybet ve Dibal Faraj bölgesinde gelişiyor. Buralarda daha çok avcı ve toplayıcı toplulukların yerleşik yaşama geçtikleri görülüyor.

Daha geç dönemlerde ise Anadolu'da Âşıklı Höyük ve Çatal Höyük'e kadar yayılıyor.

Güney Kürdistan'da ise Nemrik, Magzaliyan ve Qermez gibi yerleşkelerde ortaya çıkıyor. Bunların tümü Yukarı Mezopotamya'nın Ana Nehir Kültürünü oluşturuyor.

Sümerle başlayan devletli uygarlık, esas olarak bu eşitlikçi, özgürlükçü, ana soylu birikimler üzerinde kendisini var ediyor.

Resim 1: tarihin en eski ve sistematik, dairesel Göbekli Tepe Tapınağı; (M.Ö.9600-8200) diğer tüm tapınaklar, bunun birer izdüşümü gibidirler. (Kaynak; Illustration by Fernando Baptista science.nationalgeographic.com)

Resim 2: Üç katlı bir Sümer Rahip Tapınağının tahmini çizimi. Tapınak üç katlıdır. Birinci kat çalışanlara, ikinci kat askerlere, üçüncü kat rahiplere. Tahminen, M.Ö.3500-3000 (Kaynak: crystalinks.com)

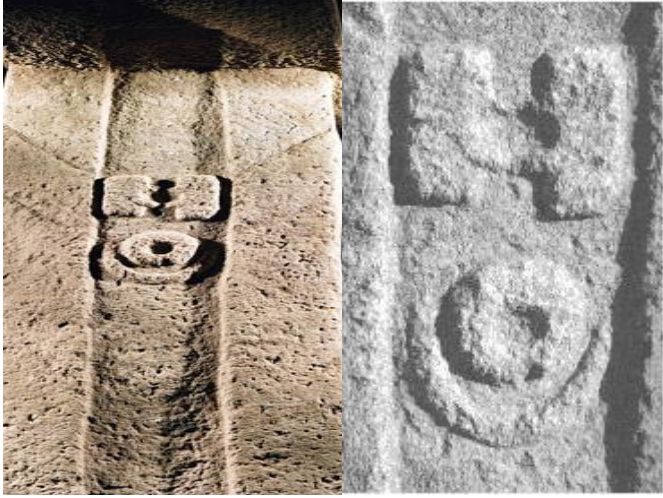
Resim 3 ve 4: Mitosa göre Nemrut Hz. İbrahim'i bu sütunlarda mancınıkla ateşin içine atar. Sütün üzerindeki Süryanice kitabede, "Ben Eftuhayım, güneşin oğluyum. Bu sütunlar ve üzerindeki heykeli Kral Mano'nun kızı Shalmet için yaptırdım" deniliyor.

Resim 5: Mitolojik kutsal Balıklı Göl

Resim 6: Ay Tanrıçası SİN, Ay tanrısı Sin ve O'nu temsil eden mühür. Tanrı SİN; Hititlerle Mitanni'ler arasında yapılan bir anlaşmada şahit olarak tutuluyor.

Resim: 7: Xerawreşk'te birçok dikili taşta, “Hilal Ay” Simgesini çağrıştıran figürler bulunuyor. Burdaki hilal, resim: 6'daki Tanrıça SİN'in elindei hilal'in ilk biçimi olabilir.

Resim 8: Harran Üniversitesi harabeleri

Resim 9: Kutsal Tepe’de kayaya oyulmuş, 110 cm. boyunda bir erkek figürünün sağında Süryanice; “Tanrı, bu heykeli Ma’na için 476 yılının Mart ayının 13’ünde emretti” yazılıdır.

Güneşi sembolize eden bu şekil, Zerdüşt dininde güneşin sembolüyle örtüşüyor. Güneş Tanrısı Şamaş olarak yorumlanıyor.

Temsili Resim 10: Zerdüşt'ün başının arkasındaki simge güneşi sembolize ediyor.

Resim 11: Urfa Halepli Bahçe'de çıkan Amazon Mozaïği

Resim 12: Urfa Halepli Bahçe’de çıkan Amazon Mozaïği

Resim 13: Hala şifrelerinin çözülmesini ve hak ettiği değeri bulmayı bekleyen Antik Şuayib Kenti Harabeleri

Resim 14:Şuayib Peygamber'inyaşadığı ve kutsal mağarasının bulunduğu “Şuayip Antik Kent’ten genel görünüm

Resim 15 Newali Çori’de “bir mihrap, taştan oyulmuş, yılanlardan saç örgüleri olan bir büst.

Resim 16: İstanbul Yerebatan Sarnıcında bulunan, Medusa'nın baş aşağı duran yılan saçlı büstü

Resim 17-18: Fırat; zirveleri karlı Munzur ve Sarıçiçek dağlarının ortasından çıkarak, karanlık kanyon, Taş yolu, derin vadiler ve sarp kayalıklardan büyük bir gürültü ve çılgınca akarak; çiçeklerle süslemiş yemyeşil ovaların içinde uysal bir ceylân gibi süzülüp, Newali Çori sakinlerine yaşam sunuyordu.

Resim 19-20: Newali Çori kazılarında ortaya çıkan ve “Totem Direği” olarak adlandırılan rekonstrüksiyon çizim ve parçaları birleştirilmiş Totem Direği

Resim 21:Doğu cephesinde Xerawreşk'ten(Göbekli Tepe) bir görünüm

*Resim 22: Xerawreşk Tepesindeki ziyaretin,
yaşlı dut ağacı*

Resim 23: Tarihin en eski heykeli, “Urfa Heykeli” olarak adlandırılıyor.

*Resim24: Bulduğu heykel ile, Xerawreşk Uygarlığının
üzerindeki buzu kıran Kürt çiftçi, tapınak bekçisi Şawak*

*Resim 25: Xerawreşk'te ortaya çıkan buluntular yeni
bir uygarlığa işaret ediyor.*

Resim 26: Xerawreşk'te ortaya çıkartılan “Kazı-Bezok” kadın figürü(Solda)

Resim 27: Newali Çori’de bulunan tabak üzerindeki kabartma dans sahnesi figürü, Xerawreşk'te ortaya çıkan, “Kazı-Bezok” kadın figürünün bir devamı gibidir. (Sağda)

Resim 28: Xerawreşk'te ortaya çıkan, “El-Khaim, Helwan, Nembrik ve Byblos uçları”, Ön Neolitik döneme ait aletler

Resim 29: Xerawreşk'te ortaya çıkartılan dikili taştaki insan ayaklı kuş figürleri

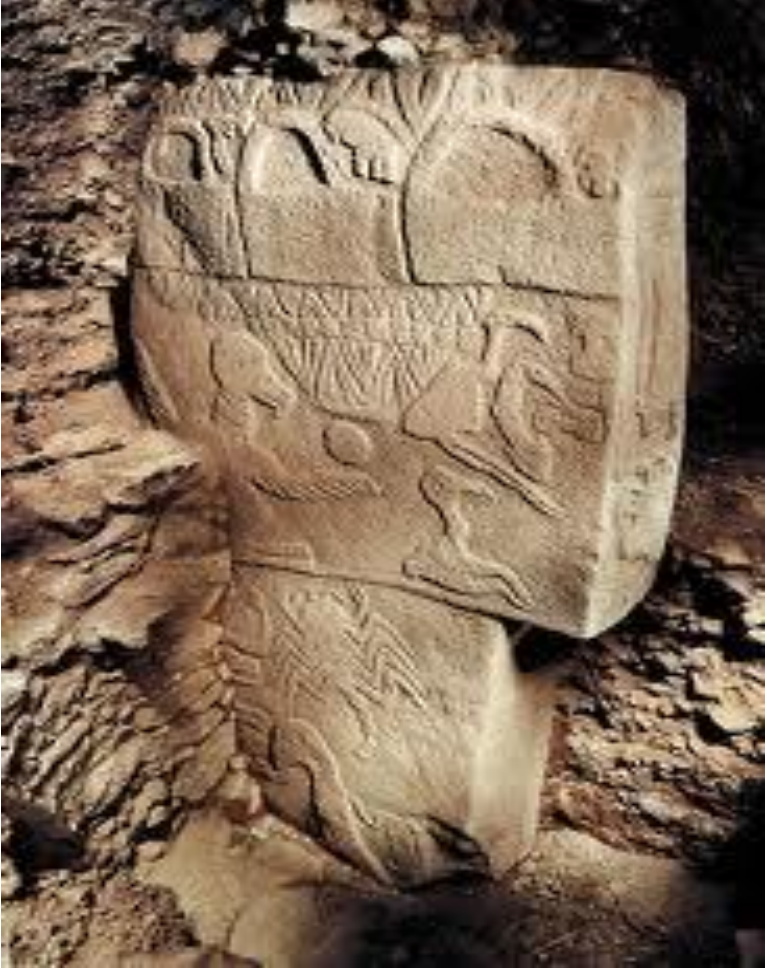

Resim 30: Soldaki dikili taşta ince işlenmiş kaplan kuyruğunun ve ayaklarını andıran figürleri gelişkin bir sanat anlayışını ifade ediyor.

Resim 31: Newali Çori’de bulunan “Kuş İnsan Heykeli

Resim 32: soldaki Xerawreşk, sağdaki Sümer’e ait birer figür burada da anlaşılacağı gibi Sümer’in esas kaynağı Xerawreşk’tir.

Resim 33: Alt alta çizilmiş yılan, örümcek, kuş ve karışık sembol, simge ve figürler, sanki birilerine bir şeyler anlatır gibidir. Harf ve simgelerden oluşan bir yazıyı çağrıştırıyor. Tüm yazıların kök hücresi olabilir.

Resim 34: Karahan'daki yılanlı dikili taş

Resim 35: Xerawreşk'teki dikili taş. İkisindeki yılan figürleri ortak özelliklerini gösteriyor.

Resim 36: Hitit sanatına kaynaklık eden, oldukça ince ve detayları belirgin, sanatsal düzeyi gelişkin, Xerawrwşk tapınağındaki Aslanlı dikili taş

Resim 37: Bu dikili taşta avlanmayı çağrıştıran ağ içindeki kuşlar, domuz ve tilki fiğürü gelişkin bir sanat ve Xerawreşk avcı topluluklarının doğayla ilişkilenme tarzına işaret ediyor.

Resim 38: Xerawreşk'te ortaya çıkartılan yuvarlak dairelerin etrafında dizilmiş devasa T biçimli dikili taşlar yatay bir zihniyet ve örgütlülüğe işaret ediyor.

Resim 39: Gelişkin üç boyutlu, yüksek kabartma ve yanındaki ince desen çalışması buradaki gelişkin uygarlık düzeyini gösterir.

Resim 40: Şimdiye kadar sadece Xerawreşk tapınağında bulunan kireç taşında yapılmış büyük halka.(Kaynak:www.seshat.ch)

*Resim 41: Xerawreşk'te ortaya çıkartılan dikili
taştaki semboller alfabetik yazının atası olamaz mı?*

Resim 42: Boğa, tilki ve turna figürlerinin birlikteliği, sözlü Kürt fabl masallarını anımsatıyor.

Resim 43: Xerawreşk'te ortaya çıkartılan, insan başlarını andıran, yılan ağı olduğu ileri sürülen ve altında yabanî keçi figürü bulunan dikili taş.

Resim 44 ve 45: Xerawewşk buluntuları arasında çokça rastlanan bir tilki figürü. Kürt kültüründe tilkiyle ilgili sözlü fabl masal kültürü önemli bir yer tutmaktadır.

Resim 46:bu üç boyutlu, yüksek kabarma dört ayaklı sürüngen, bugün Urfa yöresinde hala kayalıklarda yaşayan, Kürtçe “Makezer” denilen, bir iri kertenkele çeşidine benziyor.

Resim 47: Yine ördeği andıran, kabartmalı kuş figürleri de Xerawreşk avcı topluluklar ile av ilişkisi açısından dikkat çekicidir.

Resim 48-49-50: sanatçı daha yüksek bir devinimi göstermek için bazen nesnelere olduğunda daha fazla özellikler eklemiştir. Aynı böceği bazen 6, bazen 8 ayaklı çizmiştir.

Bu böcekler, tepedeki dut ağacının gövdesine üşüşmüş, Bekçi şawak'ın kutsal böceklerini andırıyor. Yılan,

böcek, dağ keçisinin bir kompozisyon içinde olması yine yazıyı anımsatıyor.

.

KAYNAKÇA

1-Göbekli Tepe, En Eski Tapınağı Yapanlar, Klaus Schmidt, Arkeoloji Ve Sanat yayınları, 2007

2-Kürt Kültürünün Kaynakları Ve uygarlıklar beşiği Kürdistan, J. Kurdo, Özge Yayınları,1993

3-Tanrıların Vatanı Anadolu, C. W. Ceram, Remzi kitabevi Yayınları, 1999

4- Eddesa(Urfa) Kutsal Şehir, Dünya Şehirler Dizisi
5, Judah Benzion Segal, Çeviren Prof. Dr.Ahmet Aslan, İletişim yayınları, 2002

5- İnsan Üstüne Bir Deneme, Ernst Cassirer, çeviren Necla Arat, Remzi Kitabevi Yayınları, 1980)

6-Tarihe Demokratik Ve Ekolojik Yaklaşım, Ferat Pir, Emekçiler Formu Eğitim Dizisi-1, 2003

7-Tarih Günümüzde Gizli Ve Biz tarihin Başlangıcında Gizliyiz, A. Öcalan, Aram Yayınları, 2000

8-Dicle-Fırat Havzasında Tarih, Kutsallık ve Lanetin Simgesi Urfa, A. Öcalan, Mem Yayınları, 2001

9-Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 10, 1987

10-Felsefe Sözlüğü Orhan Hançerlioğlu Remzi Kitabevi Yayınları 1979

11-Paradigma, Felsefe Sözlüğü, Ahmet Cevizci, Engin Yayıncılık, 2002

12-Marksist Düşünce Sözlüğü, Tom Bottomore, çeviren, Mete Tuncay, İletişim Yayınları, 2002

13-Herodot Tarihi, çeviren, Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi Yayınları, 1991

14-Mukaddime, İbn Haldun.

15-Komünist Manifesto, Karl Marks

16-Tevrat(Tekvin), Fransız metinde çeviren; Dr. Jur. Hakkı Demirel, Müjde Yayıncılık, İstanbul 1994

17-Farisîlerin Kutsal Dil, Yazı ve Dinleri, Martin Haug

18-Medeniyet Ve Modernizm, Dr. Ali Şeriâtî, Birleşik Yayıncılık, 1998

19-Ortadoğu Mitolojisi, Samuel Henry Hooke, çeviren, Alâeddin Şenel, İmge Yayınları, 2002

20-İbrahim Peygamber, Muazzez İlmiye Çığ, Kaynak Yayınları

21-Sanatın Gerekliliği, Ernst Fischer, Özgür Yayınları, çeviren; Burç Evrim, 1974

22-Düşünce Tarihi, Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi Yayınları, 1979

23-Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi, Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına, Mircea Eliade, Kabalcı Yayınları, 2003,

24-Dünya Tarihi, William H. McNeill, çeviri, Alâeddin şenel, İmge Kitabevi Yayınları, 2002

25-Sanat Ve Edebiyat, Marx-Engels-Lenin, çeviren; Aziz Çalışlar, Evrensel Basın Yayın, 1996

26-Din Üstüne, David Hume, çeviren, Mete Tuncay, İmge Kitabevi Yayınları, 1995

27-Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları, Afşar Timuçin, De Yayınları,1984

28-Modern İnsanın Kökeni, Rober Lewin, çeviri, Nazım Özüaydın, TÜBİTAK yayınları, 1997

29-Harabeler, İmparatorluk devrimleri Üzerine Düşünceler, Volney, Doz Yayınları, 1996

30-Hz. İbrahim(Abraham) Kimdir, hazırlayan; Gene D. Matlock, B.A M.A, çeviren; Kemal Menemencioğlu,

31-Dünya inançlar sözlüğü, Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi Yayınları, 1993

32-Kürt Mitolojisi(Cilt 1-2) Cemşit BENDER, Berfin Yayınları, 1999

33-Dünya Mitolojisi, Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi, Donna Rosenberg, İmge Kitabevi Yayınları, 2000

34-Anadolu Kültür Tarihi, Ekrem Akurgal, TÜBİTAK Yayınları, 1997

35-NATIONAL GEOGRAPHIC, Güney Doğu Anadolu'da Ücra Bir Tepede Uygarlığın Doğuşu, Charles Mann, 10. Yıl, Türkiye, Haziran 2011,

36-Ayetler Işığında, Halilürrahman İbrahim Aleyhisselam Ve Urfa Tarihçesi, Sabri Yazar, Zafer Matbaası, 1982

37-Mitoloji Sözlüğü, Azra Erhat, Remzi Kitabevi Yayınları, 1999

38-Mezopotamya Mitoloji sözlüğü, Jeremy Black, Anthony Green, Aram Yayıncılık, 2003

- 39-Kültür Şehri Urfa Sanat Edebiyat-Düşünce,
Mehmet Kurtoğlu, Őanlıurfa Valiliği, İl Kültür Ve Turizm
Müdürlüğü Yayınları, Şehir Kitaplığı Dizisi: 4, 2006
- 40-İslâm Bilim, Ali Őeraiti, Nehir Yayınları, 1992
- 41- Tarih ncesi, İlk ağ Dönemi Uygarlıklar Kapısı
Urfa, Harald Hauptmann, YKY, 2002
- 42-Uygarlık Tarihi, Anadolu niversitesi yayını
No;2265, Açık Ğretim fakültesi yayını No; 1262, editör;
prof. Dr. Taciser SİVAS
- 43-Dinler tarihine Giriş, Mircea Eliade, Kabalcı
Yayınları, Birinci Basım, 2003, İstanbul
- 44-Avrupa'nın Anası Anadolu, Helmut Uhlig, Telos
Yayınları, 2001, İstanbul
- 45-Ailenin, zel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni,
Friedrich Engels, Sol Yayınları, Altıncı Baskı 1978,
İstanbul)
- 46- İnsan ve Kültür Bozkurt Güvenç, Remzi Kitabevi
Yayınları, 5. Baskı, 1991, İstanbul
- 47-Yunan ve Roma Mitolojisi, Collete Estin ve Helen
Laporte, TÜBİTAK Yayınları, nc Baskı, 2002 Ankara
- 48-Deccal, Friedrich Nietzsche, Alter yayıncılık,
2009 Ankara
- 49-Kitabı Mukkades, Eski ve Yeni Ahit, 1997
İstanbul
- 50-Moltke'nin Türkiye Mektupları, Helmuth Von
Moltke Remzi Kitabevi
- 51-Ortadoğu Uygarlık Mirası, Muazzez İlmiye ığ,
Kaynak Yayınları

- 52-Dünya Sanat Tarihi, Adnan TURAN, Remzi Kitapevi 1991 İstanbul
- 53-Uygarcılık, Clive Bell, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998 İstanbul
- 54-Uygarcılıkların Grameri, Fernand Braudel, İmge Yayınları, 2001 İstanbul.
- 55- Kürdistan 1919, Avesta Yayınları.
- 56-Arya Uygarcılıklarından Kürtlere, S. Mihotuli, Koral yayınlar 1992 İstanbul.
- 57-Tarihin Tarihi, Kürtlerde Tarih, Dr. Kemal Mazhar Ahmed, Peri yayınları 1997 İstanbul.
- 58-Mitolojisi sözlüğü, Yunan ve Roma, Pierre Grimal, Sosyal Yayınlar, 1997 İstanbul.
- 59-İlyada Destanı Homeros, Can yayınları, 1999 İstanbul.
- 60-Aktüel Arkeoloji Dergisi, Mart-Nisan 2013 Sayısı
- 61-İnanna'nın Aşkı, Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme, Kaynak yayınları, 1998 İstanbul.